

Maciej Drzonek
Mariusz Brzostek
Piotr Chrobak
Bartosz Mazurkiewicz
Hubert Pachciarek
Malwina Szarek

PATRIOTYZM I ZAGROŻENIA W PERCEPCJI SAMORZĄDOWCÓW

Wnioski z badań **1**
CZĘŚĆ

Patriotyzm i zagrożenia w percepcji samorządowców.
Wnioski z badań – część 1

UNIwersytet Szczeciński
ROZPRAWY I STUDIA T. (MCDLXXI) 1397

Maciej Drzonek, Mariusz Brzostek, Piotr Chrobak
Bartosz Mazurkiewicz, Hubert Pachciarek, Malwina Szarek

Patriotyzm i zagrożenia w percepcji samorządowców. Wnioski z badań – część 1

Szczecin 2025

Rada Wydawnicza

Anna Cedro, Urszula Chęcińska, Katarzyna Jaworska-Biskup, Rafał Klóska

Maciej Kowalewski, Ewa Mazur-Wierzbicka, Jarosław Nadobnik

Grzegorz Wejman, Renata Ziemińska, Magdalena Ziolo

Andrzej Skrendo – przewodniczący Rady Wydawniczej

Elżbieta Zarzycka – dyrektor Wydawnictwa Naukowego

Recenzent

dr hab. Bogusław Kotarba, prof. URz

Redakcja językowa i korekta

Elżbieta Blicharska

Skład i projekt okładki

Joanna Dubois-Mosora

Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Nauka dla Społeczeństwa II” nr projektu NdS-II/SP/0355/2023/01. Kwota dofinansowania 859 100,00 zł. Całkowita wartość projektu 859 100,00 zł.

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Maciej Drzonek ORCID 0000-0002-7840-1301

Mariusz Brzostek ORCID 0000-0001-9481-4651

Piotr Chrobak ORCID 0000-0002-6408-9396

Bartosz Mazurkiewicz ORCID 0009-0005-3371-3706

Hubert Pachciarek ORCID 0000-0003-0582-1740

Malwina Szarek ORCID 0000-0003-0355-9275

Wersja elektroniczna publikacji dostępna na licencji CC BY-SA 4.0
po 12 miesiącach od daty wprowadzenia do obrotu

© Copyright by Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2025

DOI 10.18276/978-83-8419-002-9

ISBN 978-83-8419-002-9 (online)

ISBN 978-83-8419-001-2 (print)

ISSN 0860-2751

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU SZCZECIŃSKIEGO

Wydanie I | Ark. wyd. 12,0 | Ark. druk. 13,5 | Format A5

Spis treści

Wprowadzenie.....	7
Rozdział 1	
O projekcie badawczym	9
1.1. Trzy wymiary patriotyzmu	9
1.2. Patriotyzm i zagrożenia w projekcie badawczym.....	23
Rozdział 2	
Charakterystyka badanych miast	31
2.1. Dane demograficzno-społeczne i gospodarcze	31
2.2. Preferencje polityczne na Podkarpaciu 2001–2023.....	39
2.2.1. Ogólna charakterystyka	39
2.2.2. Preferencje wyborcze w badanych miastach Podkarpacia	40
2.2.3. Wnioski	51
2.3. Preferencje polityczne na Pomorzu Zachodnim w latach 2001–2023	51
2.3.1. Ogólna charakterystyka	51
2.3.2. Preferencje wyborcze w badanych miastach Pomorza Zachodniego.....	54
2.3.3. Wnioski.....	68
Rozdział 3	
Jak badaliśmy	71
3.1. Charakterystyka grupy badawczej.....	71
3.2. Charakterystyka badań ilościowych i jakościowych.....	74
3.3. Pytania z zastosowaniem metody WPW	79
3.4. Przebieg badań.....	84
Rozdział 4	
Barwy wspólnoty – percepcja patriotyzmu narodowego.....	95
4.1. Patriotyzm narodowy w badaniu ilościowym	96
4.2. Patriotyzm narodowy w badaniu jakościowym	109
4.3. Wnioski	114

Rozdział 5

Flagi miejskie tylko publicznie – patriotyzm lokalny	117
5.1. Percepcja 13 tez lokalnych – omówienie wyników badania	117
5.2. Percepcja 13 tez lokalnych – podobieństwa i różnice	133
5.3. Wnioski	140

Rozdział 6

Tożsamość gospodarcza	143
6.1. Patriotyzm gospodarczy i percepcja zagrożeń ekonomicznych w badaniu ilościowym	143
6.2. Patriotyzm gospodarczy i percepcja zagrożeń ekonomicznych w badaniu jakościowym	151
6.3. Charakterystyka struktur gospodarczych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego	155
6.4. Wnioski	163

Rozdział 7

Zagrożenia bezpieczeństwa „dziś i jutro”	165
7.1. Zagrożenia w badaniu ilościowym	165
7.2. Zagrożenia w badaniu jakościowym	174
7.3. Wnioski	188

Zakończenie	191
--------------------------	-----

Bibliografia	193
---------------------------	-----

Spis tabel	203
-------------------------	-----

Spis wykresów	205
----------------------------	-----

Spis rysunków	207
----------------------------	-----

Aneks	209
--------------------	-----

Wprowadzenie

Podkarpacie i Pomorze Zachodnie znajdują się w dwóch skrajnych częściach Polski. Województwo podkarpackie jest położone na południowo-wschodnim krańcu Rzeczypospolitej, a województwo zachodniopomorskie¹ (jak sama nazwa wskazuje) w jej zachodnio-północnej części. Nie tylko jednak geograficznie te dwa regiony, które zarazem administracyjnie znajdują się w granicach dwóch województw, są względem siebie odległe. Różni je specyfika geograficzna – wyżynne i górskie obszary Podkarpacia, i nizinne, nadmorskie tereny Pomorza Zachodniego. Obydwa regiony mają także swoją specyfikę kulturowo-historyczną. Na terenach Polski północno-zachodniej zamieszkuje ludność, której przodkowie, w ogromnej części napłynęli tutaj po II wojnie światowej. Jak to ujął jeden z respondentów w anonimowym wywiadzie przeprowadzonym w ramach omawianych w publikacji badań, mieszkańcy miast zachodniopomorskich generalnie nie mają na tutejszych cmentarzach swoich przodków pochowanych przed 1945 rokiem. Polska południowo-wschodnia z terenami podkarpackimi to zaś lokalizacja, gdzie żyjący współcześnie mieszkańcy mają swoje kulturowe DNA ukształtowane przez wiele pokoleń przodków, których właśnie można odnajdować na tamtejszych miejscach pochówku.

Niniejsza publikacja to efekt pierwszego etapu badań realizowanych w ramach projektu badawczego – *Politycy lokalni a patriotyzm i percepcja zagrożeń. Porównanie miast Podkarpacia oraz Pomorza Zachodniego*². Badanie te zrealizował w 2024 roku Zespół Badawczy Res Publica, który prowadzi badania naukowe na Uniwersytecie Szczecińskim³.

-
- 1 Autorzy zdają sobie sprawę, że nazewnictwo regionów (Pomorze Zachodnie i Podkarpacie) nie pokrywa się w 100% z wyodrębnionymi administracyjnie dwoma województwami, których granice generalnie obejmują tereny tych regionów. W celu usprawnienia wywodu oraz jego lepszego odbioru przez Czytelników w niniejszej pracy postanowiono jednak używać synonimicznie pojęć: Pomorze Zachodnie i województwo zachodniopomorskie oraz Podkarpacie i województwo podkarpackie.
 - 2 Projekt jest realizowany na podstawie umowy nr NdS-II/SP/0355/2023/01 z Ministerstwem Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach programu „Nauka dla Społeczeństwa II” i został dofinansowany ze środków budżetu państwa przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach ww. programu kwotą 859100,00 zł (całkowita wartość 859100,00 zł).
 - 3 O ZB Res Publica więcej zob. res.usz.edu.pl; o projekcie badawczym zob. resmiasta.usz.edu.pl.

Zawartość niniejszej monografii jest zatem efektem badań ilościowych (pozy- skanych za pomocą kwestionariusza ankiety, CAWI) oraz anonimowych wywia- dów pogłębionych z politykami lokalnymi z 11 miast Pomorza Zachodniego⁴ oraz 10 miast Podkarpacia⁵.

W rozdziale pierwszym przedstawiono założenia projektu – *Politycy lokalni a patriotyzm i percepcja zagrożeń. Porównanie miast Podkarpacia oraz Pomorza Zachod- niego* (który od nazwy witryny internetowej – resmiasta.usz.edu.pl – nazywany jest skrótowo jako projekt Resmiasta). W rozdziale drugim – *Charakterystyka badanych miast* – zaprezentowano ich podstawowe dane demograficzne, społeczne i gospodar- cze, a także przedstawiono dominujące preferencje polityczne w 21 miastach zarówno na tle regionów, w których się znajdują, jak i w perspektywie ogólnokrajowej. W roz- dziale trzecim – *Jak badaliśmy* – syntetycznie przedstawiono i opisano proces badaw- czy (zarówno badań ilościowych, jak i jakościowych). Rozdział czwarty – *Barwy wspól- noty – percepcja patriotyzmu narodowego* – poświęcono prezentacji wyników badań dotyczących patriotyzmu narodowego. W rozdziale piątym – *Flagi miejskie tylko publicznie – patriotyzm lokalny* – przedstawiono efekty badań związanych z postrze- ganiem patriotyzmu lokalnego w miastach Podkarpacia i Pomorza Zachodniego. Roz- dział szósty – *Tożsamość gospodarcza* – to syntetycznie przedstawione wyniki doty- czące postrzegania patriotyzmu gospodarczego. Ostatni, siódmy rozdział poświęcono zaś percepcji zagrożeń i bezpieczeństwa u samorządowców badanych miast występu- jących obecnie, a także ich predykcji w przyszłości.

Chcielibyśmy także wyrazić szczególne podziękowanie dla wszystkich naszych respondentów, którzy zgodzili się i wzięli udział w badaniach ilościowych, a także dla naszych rozmówców, którzy znaleźli czas na spotkania i rozmowy z nami. Zwłasz- cza możliwość przeprowadzenia wywiadów w ramach badań jakościowych była dla nas każdorazowo niezwykle cennym poznawczo i naukowo doświadczeniem. Nasi rozmówcy, jako zaangażowani samorządowcy są przecież znawcami badanych przez nas miast, a prezentowane przez nich opinie stały się nie tylko wartościowym do ana- liz materiałem badawczym, ale często zawierały również cenne wskazówki i inspiracje do poszukiwania odpowiedzi na analizowane przez nas problemy badawcze.

4 Białogard, Goleniów, Gryfino, Kołobrzeg, Koszalin, Police, Stargard, Szczecin, Szczecinek, Świ- noujście oraz Wałcz.

5 Dębica, Jarosław, Jasło, Krosno, Mielec, Rzeszów, Przemyśl, Sanok, Stalowa Wola i Tarnobrzeg.

Rozdział 1

O projekcie badawczym

1.1. Trzy wymiary patriotyzmu

Postawa patriotyzmu, a więc umiłowanie własnej wspólnoty państwowej, gotowość do podejmowania osobistych działań dla dobra państwa, a także świadomość i właściwa percepcja potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa państwa zaliczyć można do zasadniczych czynników wpływających na trwałość wspólnoty państwowej.

Pojęcie patriotyzmu ma wielowymiarowe możliwości interpretacji. Pojęcia patriotyzmu narodowego, patriotyzmu lokalnego i patriotyzmu gospodarczego należą do najważniejszych, ponieważ „patriotyzm jak wiele pojęć w kulturze europejskiej, sięga starożytności i oznacza miłość oraz przywiązanie do różnie określanej ojczyzny”¹. Warto jednak przytoczyć rozumienia patriotyzmu zaproponowane przez Józefa Bocheńskiego:

Zgodnie z teorią polską, ojczyzna jest przedmiotem ontologicznie złożonym, choć etycznie prostym. Nie jest więc ojczyzną ani sam kraj (choć etymologia zdaje się to sugerować), ani sama grupa ludzka (np. grupa Polaków współczesnych), ani tym bardziej samo państwo polskie, ani inne podobne przedmioty, ale to wszystko razem. Natychmiast nasuwa się pytanie, pod jakim kątem widzenia jest ten zespół różnorodnych rzeczy i cech ujęty, gdy mówimy o miłości ojczyzny – gdyż nie może ulegać wątpliwości, że cała kompilacja materialna ojczyzny nie zmniejsza w żadnym stopniu jedności formalnej patriotyzmu. Chodzi więc o ustalenie cechy, która sprawia, że do tych wszystkich przedmiotów odnosimy się jako do jedności, jedną prostą postawą, zwaną patriotyzmem².

Postawa patriotyczna wyraża się przede wszystkim w poczuciu odpowiedzialności za przeszłość narodu, a zarazem w gotowości do podjęcia działań na rzecz jego dobrostanu w przyszłości. Patriotyzm może wówczas dać początek takim wartościom jak honor i godność człowieka, sprawiedliwość i solidarność międzyludzka, a wyrażać się

¹ J. Nikitorowicz (red.), *Patriotyzm i nacjonalizm. Ku której tożsamości kulturowej*, Kraków 2013, s. 51.

² J. Bocheński, *Patriotyzm, męstwo, prawosć żołnierska*, Warszawa–Komorów 1999, s. 10.

będzie przez miłość, pokój i wolność oraz podejmowanie różnych zobowiązań wobec kraju, narodu i państwa³.

Patriotyzm to postawa społeczno-polityczna oraz moralna przejawiająca się uczuciem miłości i przywiązania do ojczyzny oraz oparta na zasadach jedności i solidarności z własnym narodem, a także zaangażowaniem w jego obronę. Patriotyzm wyraża się przez zarówno miłość do ojczyzny, jak i rzetelną naukę, służbę oraz pracę, poświęcenie dla ojczyzny, aktywną postawę i współodpowiedzialność za dalsze losy państwa, obronę kraju, a także walkę o pokój i bezpieczeństwo. Patriotyzm można też rozumieć jako stawianie interesów własnego narodu na pierwszym planie, ale co kluczowe, bez odczuwania wrogości wobec innych krajów. Takie działanie jest przeciwieństwem nacjonalizmu, w ramach którego interesy własnego narodu nie tylko stawiane są ponad interesy innych państw, ale głosi się także podporządkowanie innych państw interesom własnego państwa oraz przejawia niechęć i nietolerancję, a także ksenofobię wobec innych narodów⁴.

W *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* pod redakcją Stanisława Dubisa z 2003 roku przy leksemie patriotyzm wskazuje się na francuską etymologię i słowo *patriotisme*. Podobnie jak u Witolda Doroszewskiego, „patriotyzm to miłość do ojczyzny, własnego narodu połączona z gotowością ponoszenia dla nich ofiar”⁵. Definiowanie tego pojęcia, nawet intuicyjnie, wydaje się być czymś łatwym – jest to emocjonalny stosunek do ojczyzny. Choć umiłowanie „patrii” ma swoje antyczne korzenie⁶, to patriotyzm współczesny jest związany z solidnym wypełnianiem podstawowych obowiązków obywatelskich, takich jak np.: pełnienie służby wojskowej, płacenie podatków, ochrona środowiska, aktywna troska o honor ojczyzny i dobre imię rodaków⁷.

Jakkolwiek rozumiany jest patriotyzm, pojęcie to niewątpliwie wiąże się z ideą narodu, a ten z koncepcją państwa. We współczesnej literaturze można zauważyć bardzo skrajne postawy dotyczące patriotyzmu. Szczególnie dotyczy to drugiej połowy

3 E. Ponczek, A. Sepkowski (red.), *Cywilizacyjna tożsamość europejska a polski patriotyzm*, Włocławek, 2006, s. 48–50; A. Sychowicz, *Współczesny patriotyzm a jego historyczna różnorodność*, ZN „Obronność” 2017, nr 3 (23), s. 186.

4 J. Kuniakowski, A. Turek, *Bezpieczeństwo i dyplomacja. Słownik terminów*, Warszawa, s. 86; A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Leksykon politologii*, Wrocław 2002, s. 242–243.

5 S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa 2003, s. 390.

6 „Patriotyzm jak wiele pojęć w kulturze europejskiej, sięga starożytności i oznacza miłość oraz przywiązanie do różnie określonej ojczyzny...”, zob. J. Nikitorowicz (red.), *Patriotyzm i nacjonalizm. Ku której tożsamości kulturowej*, Kraków 2013, s. 51.

7 A. Pieczywok, *Znaczenie i wpływ motywacji na kształtowanie postaw patriotycznych żołnierzy*, w: M. Kaliński (red.), *Wychowanie patriotyczne żołnierzy. Tradycja i współczesność*, Warszawa 2006, s. 134.

XX wieku, w tym ostatniej jego dekady. Patriotyzm niekiedy postrzegany jest bardziej jako historyczna spuścizna, z którą nie wiadomo co zrobić, staje się wówczas niemal tematem tabu. Takim emblematycznym przykładem na „ucieczkę od patriotyzmu” jest esej Jürgena Habermasa *Obywatelstwo a tożsamość narodowa*⁸, w którym niemal z chirurgiczną precyzją autor analizował to, czym powinno się cechować współczesne państwo, pozbawione nachalnie manifestujących się przejawów nacjonalizmu i dalej szowinizmu. Dla J. Habermasa ideą nowoczesnego państwa jest obywatelskie zobowiązanie, wynikające z funkcjonalności zdefiniowanej bardziej przez prawo niż przez jakąkolwiek inną wartość, w tym przede wszystkim narodową identyfikację⁹.

Ta niechęć do patriotyzmu, który jest przecież manifestacją przynależności do danej nacji, nie dotyczy wyłącznie tych, którzy doświadczyli jego szowinistycznej wersji chociażby podczas II wojny światowej. Niechęć jest dostrzegalna także u przedstawicieli innych środowisk¹⁰, co uznaje za niesłusznie Francis Fukuyama w swojej pracy *Tożsamość*¹¹. Brak obecności jednej strony intelektualnego dyskursu skutkuje dominacją antagonistów¹². Na problem, ten swoisty klincz, w jakim tkwimy w związku z obecnością tego, co nazywamy państwem narodowym, a więc i, co oczywiste, patriotyzmem, zwraca uwagę w swoim eseju *Demokracja nie musi być narodowa* Robert Menasse¹³. Środowiska konserwatywne (trudno oczekiwać innego stanowiska) uznają nacjonalizm, a więc także patriotyzm, za fundamentalny dla współczesnych państw¹⁴.

Patriotyzm współczesny może być wyrażany przez sumienne wypełnianie podstawowych, codziennych obowiązków obywatelskich, czyli np. płacenie podatków i innych zobowiązań na rzecz państwa, pełnienie służby wojskowej, dbałość o ochronę i unikanie zanieczyszczania środowiska, niezaśmiecanie przestrzeni publicznej, ale również przez rzeczywistą troskę o honor ojczyzny i dobrostan współobywateli¹⁵. Można zatem zastanawiać się, co współcześnie jest istotą postaw patriotycznych, w czym, tak naprawdę przejawia się patriotyzm trzeciej dekady XXI wieku?

⁸ J. Habermas, *Obywatelstwo a tożsamość narodowa*, Warszawa 1993.

⁹ Ibidem, s. 34–35.

¹⁰ U. Beck, *Niemiecka Europa*, Warszawa 2013, s. 47–48; Ch. Mouffe, *W obronie lewicowego populizmu*, Warszawa 2020, s. 50.

¹¹ F. Fukuyama, *Tożsamość*, Poznań 2019, s. 178–179.

¹² Y. Mounk, *The People vs. Democracy*, London 2018, s. 169, 194, 207.

¹³ R. Menasse, *Demokracja nie musi być narodowa*, Warszawa 2013, s. 12–13.

¹⁴ Y. Hazony, *Pochwała państwa narodowego*, Warszawa 2023, s. 318–319.

¹⁵ A. Pieczywok, *Znaczenie i wpływ motywacji na kształtowanie postaw patriotycznych żołnierzy*, w: M. Kaliński (red.), *Wychowanie patriotyczne żołnierzy. Tradycja i współczesność*, Warszawa 2006, s. 134.

Czy postawy patriotyczne, jeśli już są dostrzegalne, w aktywności personalnej poszczególnych osób, bardziej przyjmują interpretację pozytywistyczną czy romantyczną? Pytania powyższe są o tyle uzasadnione, że już w badaniach społeczeństwa polskiego z lat 90. XX wieku dostrzegano, iż: „patriotyzm dla większości badanych oznacza przede wszystkim pracę dla kraju, a nie gotowość narażania życia dla ojczyzny”¹⁶.

Z jednej strony można zaobserwować odchodzenie od historycznego rozumienia i znaczenia tego pojęcia (patriotyzm powstańczy, wyzwoleniecy), ku jego „dzisiejszej konotacji mającej charakter dynamicznej obecności człowieka w jego relacji do środowiska, w którym żyje i realizuje swoje cele”, co „jest możliwe na bazie zdefiniowania ojczyzny jako kategorii aksjologicznej”¹⁷. Z drugiej strony, także współcześnie, można zauważyć przejawy postrzegania patriotyzmu wśród ludzi młodych, polegające nie tylko na „okazywaniu szacunku godłu, fladze i hymnowi państwowemu” (86% odpowiedzi „zdecydowanie tak”), lecz również na „gotowości do walki lub oddania życia za ojczyznę” (40% odpowiedzi „zdecydowanie tak” i 41% „raczej tak”)¹⁸.

Według Jerzego Kunikowskiego postawa patriotyczne ma swoje źródło w zmieniających się warunkach społecznych oraz okolicznościach wymagających określonych zachowań. Wspomniany badacz powołuje się m.in. na fragment opracowania Jana Szczepańskiego, który wskazuje, że:

w chwilach kryzysu lub zagrożenia bytu narodowego takich jak wojna, walka o niezawisłość i wolność, rewolucja itp. najważniejszą cechą patriotyczną wymaganą od obywateli jest zdolność do poświęceń dla dobra ogólnego, wymagane jest męstwo i odwaga – słowem cnoty żołnierskie. W okresach odbudowy i rozbudowy gospodarki potrzebne są takie zalety, jak: zdolność do uporczywej pracy, gotowość do wyrzeczeń i ograniczeń własnych potrzeb na rzecz rozwoju całej gospodarki, pracowitość i systematyczność w pracy. W okresach, kiedy naród walczy o stanowisko w świecie, kiedy musi się przeciwstawiać skutecznie konkurencji gospodarczej, gdy chce zdobyć uznanie międzynarodowe – najważniejsze są zdolności organizacyjne, zdolności twórcze, namietności tworzenia dóbr i wartości kulturalnych,

16 J. Kurczewska, *Patriotyzm społeczeństwa polskiego lat 90. – między wspólnotą kultury a wspólnotą obywateli*, w: H. Domański, A. Rychard (red.), *Elementy nowego ładu*, Warszawa 1997, s. 419.

17 K. Gadowska, *Patriotyzm we współczesnym świecie*, w: J. Zimny (red.), *Patriotyzm wczoraj – dziś – jutro*, Stalowa Wola 2020, s. 41.

18 Badanie dotyczące postrzegania patriotyzmu przeprowadzono w 2017 r. wśród studentów pedagogiki trzech uczelni (Gdańsk, Toruń, Warszawa). Nawet biorąc pod uwagę, że grupa badawcza nie była liczna i zdominowana przez kobiety, powyższe spostrzeżenia warto odnotować, zob. B. Przybylski, *Oblicza patriotyzmu. Kilka uwag i wniosków z badania studentów*, *Zeszyty Naukowe „Zbliżenia Cywilizacyjne”*, 2020, nr 2, s. 19–21, <http://dx.doi.org/10.21784/ZC.2020.008>.

produktów przemysłowych i rolnych stojących na najwyższym poziomie jakości, zdolności tworzenia idei i dzieł zwracających uwagę opinii międzynarodowej¹⁹.

W interpretacji pojęcia patriotyzmu kluczowe jest zawsze odniesienie tego terminu do pojęcia „ojczyzny” – trudno realizować postawę patriotyczną bez osobistej więzi z własną ojczyzną, czyli zamieszkującą na określonym terytorium wspólnotą, która ma wspólną historię, pamięć zbiorową wspólnoty oraz wzorce kulturowe.

Te więzi, zwłaszcza solidarność z grupą dla jednostki macierzystą, określa się mianem patrializmu, czego przejawem jest właśnie patriotyzm, ale także nacjonalizm. Chociaż niekiedy nieświadomie, albo przeciwnie, wręcz intencjonalnie, obydwie pojęcia są traktowane zamiennie, to różnice między nimi są wyraziste i łatwo można je dostrzec²⁰. Nacjonalizm dąży do realizacji wartości najwyższej, a w związku z tym – jedynej, którą jest potęgą narodu. Każda jednostka przynależna do narodu wedle nacjonalistów powinna, wręcz ma obowiązek, dążenia do umacniania tej wartości. A ponieważ wartość ta jest uznana za najwyższą, to wszystko inne jest jej podporządkowane. Sankcją za niewywiązywanie się z obowiązku dbania o potęgę narodu są szykany, które nacjonaści uznają za uzasadnione. Skrajną postawą nacjonalizmu jest szowinizm narodowy, czyli postawa zakładająca dyskryminowanie przedstawicieli innych narodów. W postawie patriotycznej wyodrębnia się zaś wartość nie tyle najwyższą, co jedną z wartości naczelnych, którą jest chwała ojczyzny (obok niej wartością naczelną jest np. dbałość o życie i zdrowie własne oraz innych). Brak działań na rzecz chwały ojczyzny nie jest jednak powodem do szykanowania, lecz co najwyżej wyrażania krytyki i przekonywania do zmiany postawy. W wypadku militarnego zagrożenia dla ojczyzny, patrioci co najmniej czynnie ją wspierają, a niekiedy są gotowi do bezpośredniego udziału w walce w jej obronie. W czasach pokojowych patriotyzm przejawia się zaś w podejmowaniu każdej, zarówno osobistej, jak i zawodowej aktywności, w taki sposób, aby umacniać własną ojczyznę²¹. Ostatnie rozróżnienie trafnie ujmował niegdyś Władysław Bartoszewski zauważając, że: „patriotyzm jest jeden, tak jak uczciwość jest jedna, honor jest jeden – tylko sprawdza się w inny sposób. Wystawiony

19 J. Kunikowski, A. Turek, *Bezpieczeństwo...*, s. 86; zob. też J. Szczepański, *Refleksja nad oświatą*, Warszawa 1973, s. 126–127.

20 Rozważania o dychotomii patriotyzm–nacjonalizm, zob.: J. Kurczewska, *Patriotyzm i emocje – kilka uwag o użytecznych perspektywach badawczych*, w: J. Kurczewska, M. Karkowska (red.), *Przemiany kulturowe we współczesnej Polsce: ramy, właściwości, epizody*, Warszawa 2016, s. 121–125.

21 J. Stanisławek, *Patriotyzm*, „Edukacja Filozoficzna” 2018, nr 15 (66), s. 54–57, <https://doi.org/10.14394/edufil.2018.0015>.

jest na inne próby i ma inne aspekty praktyczne w warunkach trudnych i w warunkach łatwych”²².

W tym kontekście, można wydzielić więc pojęcie „małej ojczyzny”, a w konsekwencji – patriotyzmu lokalnego, które propagował w naukach społecznych Stanisław Ossowski²³. Można zatem uznać, że głównym atrybutem lokalnego patriotyzmu będzie mocne przywiązanie do miejscowości, w której się zamieszkuje, pracuje – lub po prostu – żyje na co dzień²⁴. Z pewnością zaś konsekwencją więzi z takim miejscem może być stawianie spraw lokalnych ponad ogólnokrajowe. Niekiedy pojęcia patriotyzmu lokalnego jest rozszerzane również na kwestie regionalne, wówczas lokalizm staje się częścią regionalizmu²⁵. Czyni tak np. Damian Kasprzyk, pisząc:

Spśród wielu definicji wybierzmy tę, która określa regionalizm jako stan świadomości, manifestujący się pozytywną i twórczą postawą jednostki wobec regionu, najbliższego otoczenia, okolicy. W ramach indywidualnych, choć także i zbiorowych postaw, rozpatrywać możemy kolejne zjawiska kojarzone z regionalizmem, takie jak: aktywność naukowo-badawcza, artystyczna, społeczna, animatorska, edukacyjna itp. Proponowane tu ujęcie regionalizmu absorbuje kategorię jaką jest patriotyzm lokalny, bliskie jest też koncepcji tożsamości regionalnej rozumianej jako rodzaj tożsamości terytorialnej przejawiającej się w emocjonalnym poczuciu identyfikacji człowieka z określonym terytorium, jego krajobrazem, ludnością, symbolami, wytworami kultury materialnej i duchowej²⁶.

Patriotyzm lokalny można rozumieć jako wyjątkowe przywiązanie i lojalność terytorialną, opartą na odczuwaniu silnej więzi z przestrzenią geograficzną, historyczną oraz kulturową, w której zamieszkuje dana jednostka. Patriotyzm lokalny przejawia się nie tylko przez sentyment do tzw. małej ojczyzny, ale wyraża się także przez zarówno aktywną postawę obywatelską polegającą na uczestniczeniu w różnego rodzaju inicjatywach samorządowych, jak i przez dbanie o środowisko naturalne, a także chronienie dziedzictwa kulturowego, zabytków i krajobrazu kulturowego oraz wspieranie lokalnej gospodarki. Można go wyrazić także przez uczestnictwo w wyborach samorządowych,

22 W. Bartoszewski, *Patriotyzm czasu wojny i pokoju*, w: A. Kozłowska (red.), *Patriotyzm polski jaki jest? Jaki winien być?*, Warszawa 2001, s. 14.

23 Zob. W. Theiss, *Mała ojczyzna: perspektywa społeczno-edukacyjna* (Tezy), „Wieś Radomska” 2004, nr 7, s. 7–10.

24 Lub szerzej – regionu. Wówczas patriotyzm lokalny będzie miał wymiar regionalny.

25 Stanowisko takie wydaje się jednak zbyt daleko idące – choć niewątpliwie „to co lokalne” jest częścią „tego co regionalne”, to jednak zarazem w „jednym regionalizmie może znaleźć się więcej niż jeden lokalizm”.

26 D. Kasprzyk, *Patriotyzm lokalny – konteksty tożsamościowe*, „Zeszyty Wiejskie” 2016, z. XXII s. 261.

udział w konsultacjach społecznych czy aktywność w ramach budżetów obywatelskich, a także poprzez działalność w organizacjach lokalnych oraz promocję lokalnych tradycji, jak również obronę interesów lokalnej społeczności przed polityką władz centralnych. Tożsamość lokalna kształtuje się przez codzienne doświadczenia jednostki w konkretnej przestrzeni fizycznej i społecznej. Obejmuje poczucie przynależności, bezpieczeństwa i uczestnictwa we wspólnym życiu zbiorowym. Jest wypadkową interakcji sąsiedzkich, rodzinnych, edukacyjnych i kulturowych²⁷.

Nadmierne przywiązanie do lokalności może jednak prowadzić do regionalizmu czy wręcz separatyzmu, co można zaobserwować na przykładzie Katalonii lub Szkocji²⁸. Wydaje się, że może także wywołać niechęć zarówno do przybyszów z innych regionów danego państwa, jak i do migrantów, a nawet turystów. Jednocześnie może być przyczyną konfliktów z administracją centralną, co może wpływać na osłabienie solidarności narodowej.

Istotą społeczeństwa wykazującego się poczuciem patriotyzmu jest zatem jego zaangażowanie w sprawy publiczne, zarówno w wymiarze ogólnokrajowym (dbałość o sprawy wspólnoty państwowej w ramach państwa-ojczyzny), jak i lokalnym (zaangażowanie w realizację dobra wspólnego w ramach wspólnoty lokalnej – gotowość do aktywności na rzecz „małej ojczyzny”), ale również świadomość kształtowania osobistych, dobrych wzorców w ramach patriotyzmu gospodarczego. Ta ostatnia kategoria patriotyzmu jest:

rozumiana jako kierowanie się w zachowaniach rynkowych podczas dokonywania zakupów towarów i usług związanych z korzyściami dla swojego kraju, a szczególną jego formą jest postawa etnocentryzmu konsumenckiego, który zakłada „unikanie zakupów produktów zagranicznych i ich postrzeganie jako gorszych niż krajowe”²⁹.

Interpretacji pojęcia patriotyzmu gospodarczego warto poświęcić nieco więcej miejsca. Patriotyzm gospodarczy nie jest nową koncepcją, ponieważ jej początki sięgają rewolucji przemysłowej w XVIII wieku, natomiast w Polsce zyskała swoją popularność po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku³⁰. Przez lata zmieniło się społeczne „wykorzystanie” patriotyzmu, który obecnie odnosi się raczej do kwestii emocjonalnych niż

²⁷ Zob. szerzej: ibidem, s. 261–276; <https://sjp.pwn.pl/sjp/patriotyzm-lokalny;3059476.html>, 17 IV 2025; o patriotyzmie lokalnym zob. też B. Lulek, *Patriotyzm lokalny w perspektywie 20, 40 i 60-latków na Podkarpaciu*, „Kultura – Przemiany – Edukacja” 2024, t. XIV–XV, s. 260–272.

²⁸ Zob. szerzej A. Kłosowska, *Kultury narodowe u korzeni*, wyd. II, Warszawa 2012, s. 1–470.

²⁹ M. Kaczmarek, M. Wicja, *Patriotyzm konsumencki Polaków*, Poznań 2021, s. 5.

³⁰ R. Krzemień, *Patriotyzm ekonomiczny – droga do wzmocnienia gospodarki czy droga donikąd?*, „Civitas Hominibus” 2019, nr 14, s. 64.

politycznych i jest niezbędny dla zachowania oraz kształtowania tożsamości, w przypadku patriotyzmu gospodarczego – tożsamości gospodarczej kraju, regionu, miasta. Zdaniem niektórych autorów, wydarzenia takie jak pandemia Covid-19 czy inwazja Rosji na Ukrainę, mogą powodować wzrost znaczenia patriotyzmu gospodarczego³¹, dlatego współcześnie patriotyzm gospodarczy jest postrzegany jako trend społeczny³².

U podstaw patriotyzmu gospodarczego leży przekonanie, że decyzje każdej jednostki powinny być ukierunkowane nie tylko na jej partykularne cele, ale również (bądź przede wszystkim) na zapewnienie dobrobytu w sferze gospodarczej dla swojego kraju³³. W tym kontekście pojawiają się odniesienia do interesu narodowego, dobra społecznego, racji stanu³⁴. Zdaniem niektórych autorów³⁵, patriotyzm gospodarczy to słuszną drogą do bogacenia się kraju, a tym samym do zwiększenia konkurencyjności na poziomie narodowym. Patriotyzm gospodarczy zwany jest również ekonomicznym, chociaż wydaje się, że pojęcie patriotyzmu gospodarczego pojawia się częściej w literaturze naukowej. Patriotyzm sam w sobie jest pozytywną postawą (*attitude*) człowieka wobec kraju, narodu, natomiast w przypadku patriotyzmu gospodarczego – wobec gospodarki (narodowej). Z tą określoną postawą wiążą się świadome decyzje ekonomiczne w obszarze³⁶:

- konsumenckim, co przejawia się preferencją wyboru usług i produktów krajowych producentów, po to, aby kapitał pozostał w kraju,
- inwestycyjnym, co przejawia się budowaniem polskiego kapitału – przedsiębiorstw krajowych, inwestycjach w rozwój rodzimego kapitału ludzkiego, w rozwój innowacyjności krajowych firm, czy infrastruktury wspierającej polską gospodarkę, podejmowaniem współpracy z inną krajową organizacją,
- pracowniczym, co przejawia się podjęciem pracy na rzecz polskich przedsiębiorców na lokalnym czy krajowym rynku pracy, kształceniem w obszarach zapotrzebowania na kadrę z punktu widzenia rozwoju gospodarki (lokalnej czy narodowej), poszukiwaniem innowacyjnych rozwiązań,

31 Ł. Sułkowski, G. Ignatowski, B. Stopczyński, J. Trębska, *Increase in patriotic entrepreneurship in Ukraine and Poland as a result of Russian invasion in 2022*, „Journal of International Studies” 2023, nr 16 (1), s. 24.

32 M. Śliwa, *Economic patriotism among people under 35 in Poland in the face of globalization*, „Catalaxy” 2022, nr 7 (1), s. 33.

33 Ł. Sułkowski, G. Ignatowski, B. Stopczyński, J. Trębska, *Increase in patriotic...*, s. 24.

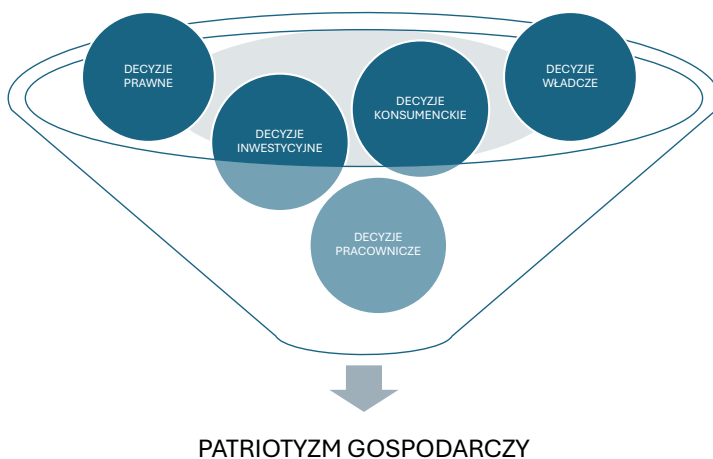
34 A.K. Koźmiński, *Patriotyzm ekonomiczny. Kultura i Społeczeństwo*, „O Demokracji i Gospodarce” 2008, nr 4, s. 3.

35 Zob. J. Trych, *Polityka Unii Europejskiej a sprawy polskie: patriotyzm gospodarczy*, Warszawa 2024.

36 A. Bartoszewicz, K.A. Obląkowska, *Wybrakowany potencjał. Deficyty w polskim kapitale społecznym i patriotyzmie gospodarczym*, Warszawa 2023, s. 88.

- władczym, co przejawia się w kształtowaniu polityki na szczeblu samorządowym i centralnym wspierającym rodzimych przedsiębiorców, ale i podejmowanie kampanii społecznych na rzecz zwiększenia świadomości w zakresie patriotyzmu gospodarczego.

Patriotyzm gospodarczy to ponadto świadome decyzje w obszarze prawnym, tzn. uczciwe płacenie podatków zarówno jako osoba fizyczna, jak i przedsiębiorstwo. To także przestrzeganie prawa gospodarczego, prawa pracy, szacunek dla pieniądza publicznego oraz promowanie uczciwych praktyk gospodarczych i konsumenckich (rys. 1.1).

Rysunek 1.1. Obszary patriotyzmu gospodarczego

Źródło: opracowanie własne.

Działania podejmowane w powyższych obszarach stają się polem do wdrażania idei patriotyzmu gospodarczego. Promowanie określonych postaw w ramach patriotyzmu gospodarczego jest niezwykle ważne ze względu na pojawiające się zagrożenia wynikające m.in. z:

- trudności w określeniu polskich firm i produktów, co wynika m.in. z przejmowania polskich marek przez zagraniczne przedsiębiorstwa (np. Wedel, Soplica, Winiary, Pudliszki, Tyskie) czy „niepolskie” nazwy polskich marek (np. Gino Rossi, Wit-tchen, Reserved)³⁷,

³⁷ J. Szabuniewicz, R. Majkut, *Etnocentryzm konsumencki wśród polskich konsumentów w dobie pandemii koronawirusa (Covid-19)*, „Przegląd Organizacji” 2021, nr 12 (983), s. 45.

- brak lub niedobór polskich firm w wielu branżach, co uniemożliwia podjęcie pracy specjalistom w firmach z kapitałem polskim,
- rejestrowanie działalności przez polskich przedsiębiorców poza granicami kraju (celem uzyskania korzyści podatkowych),
- zatrudniania „taniej siły roboczej”,
- dylemat władz państwowych w ramach realizowanej polityki, tj. regulacje godzące w interesy rodzimych firm przy jednoczesnym preferowaniu zagranicznych firm.

Roman Krzemień definiuje trzy obszary patriotyzmu gospodarczego, tj. decyzje podejmowane przez konsumentów, przedsiębiorców oraz władze państwowe (rys. 1.2)³⁸. Model ten, nazwany triadą patriotyzmu gospodarczego³⁹, ukazuje pewnego rodzaju współpracę wymienionych podmiotów na rzecz krajowych interesów gospodarczych.

Rysunek 1.2. Patriotyzm gospodarczy jako triada decyzji ekonomicznych przedsiębiorców, konsumentów i państwa

Źródło: opracowanie własne.

W ramach przedstawionych modeli można wyodrębnić patriotyzm gospodarczy na poziomie makro i mikro⁴⁰. Ten pierwszy przejawia się realizacją polityki gospodarczej ukierunkowanej na interes danego kraju (krajowych przedsiębiorców), co można przypisać do decyzji w obszarze władczym. Poziom mikro to zaś perspektywa przedsiębiorcy i konsumenta. W literaturze nierzadko pojawia się określenie „świadomy konsument”, czyli taki, który zwraca uwagę na kraj pochodzenia nabywanego produktu i dokonuje wyboru zgodnie z ideą wspierania rodzimego biznesu⁴¹.

³⁸ Zob. R. Krzemień, *Patriotyzm ekonomiczny...*

³⁹ Ł. Sulkowski, G. Ignatowski, B. Stopczyński, J. Sulkowska, *Perception of patriotic entrepreneurship in Poland and Ukraine*, „Entrepreneurial Business and Economics Review” 2022, nr 10 (3), s. 171.

⁴⁰ Ł. Sulkowski, G. Ignatowski, B. Stopczyński, J. Trębska, *Increase in patriotic...*, s. 25–26.

⁴¹ R. Krzemień, *Patriotyzm ekonomiczny...*, s. 65.

W literaturze bywa, że patriotyzm gospodarczy jest utożsamiany z pojęciem etnocentryzmu ekonomicznego (lub etnocentryzmu konsumenckiego) i nacjonalizmu gospodarczego⁴². Etnocentryzm ekonomiczny koncentruje się na pewnego rodzaju poczuciu wyższości (pod względem wartości i jakości) produktów rodzimych nad zagranicznymi lub po prostu dewaluacją innych grup etnicznych na rzecz własnej⁴³. Zgodnie z tą postawą, nabywanie produktów krajowych jest moralnie słuszne⁴⁴, ponieważ wspiera rodzimą gospodarkę, w przeciwieństwie do nabywania produktów zagranicznych, co jest niewłaściwe z punktu widzenia rozwoju krajowego biznesu i zapewnienia miejsc pracy⁴⁵. Nacjonalizm gospodarczy traktowany jest zazwyczaj jako skrajna, często negatywna, postawa względem globalizacji, ponieważ pociąga za sobą wolę bezwarunkowej niezależności, autonomii, co może zachęcać do bezwzględnych i agresywnych działań⁴⁶. Jak zauważa Andrzej Koźmiński, nacjonalizm jest „przeciw”, a patriotyzm jest „za” i należy rozróżnić działania patriotyczne od tych nacjonalistycznych, które w dobie integracji ekonomicznej niosą ze sobą negatywne konsekwencje⁴⁷. Patriotyzm gospodarczy nie polega na protekcjonizmie, a więc restrykcyjnej ochronie krajowej gospodarki za pomocą zakazów, koncesji czy ceł nakładanych na zagraniczne przedsiębiorstwa ani na zamykaniu granic⁴⁸. Jak zauważa Roman Krzemień, obecnie należy równoważyć postawy społeczne i unikać tych skrajnych, do których należy z jednej strony kosmopolityzm ekonomiczny, zaś z drugiej – nacjonalizm gospodarczy⁴⁹ (rys. 1.3). Kluczowe wydaje się podejmowanie świadomej i mądrej współpracy z innymi krajami, stawiając na pierwszym miejscu dobro społeczności i rozwój własnego kraju, ale przy zachowaniu równowagi w dobrych relacjach z innymi grupami narodowymi⁵⁰. Obok pojęcia patriotyzmu gospodarczego, w literaturze pojawia się

42 Zob. N. Reznikova, V. Panchenko, O. Bulatova, *The Policy of Economic Nationalism: From Origins To New Variations of Economic Patriotism*, „Baltic Journal of Economic Studies” 2018, nr 4 (4); P. Radkiewicz, *Patriotyzm, etnocentryzm, nacjonalizm. Perspektywa makropsychologiczna*, Warszawa 2019.

43 M. Śliwa, *Economic patriotism...*, s. 35.

44 M. Vardarsuyu, *Consumer Ethnocentrism: A Systematic Review and Directions for Future Research*, „Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi” 2022, nr 14 (2), s. 640.

45 J. Szabuniewicz, R. Majkut, *Etnocentryzm konsumencki...*, s. 39.

46 Ł. Sułkowski, G. Ignatowski, B. Stopczyński, J. Sułkowska, *International differences in patriotic entrepreneurship – the case of Poland and Ukraine*, „Economics and Sociology” 2022, nr 15 (1), s. 300.

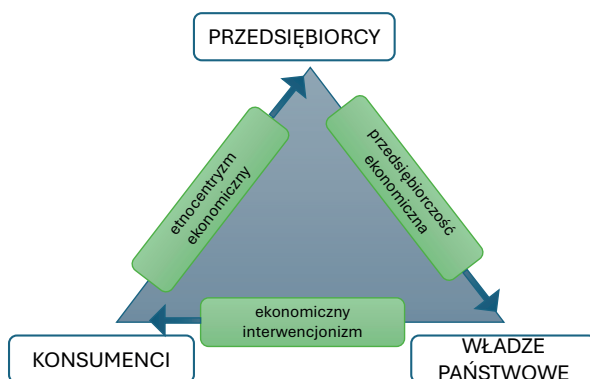
47 A.K. Koźmiński, *Patriotyzm ekonomiczny...*, s. 3.

48 A. Bartoszewicz, K.A. Obląkowska, *Wybrakowany potencjał...*, s. 105.

49 R. Krzemień, *Patriotyzm ekonomiczny...*, s. 73.

50 A. Mummendey, A. Klink, R. Brown, *Nationalism and patriotism: National identification and out-group rejection*, „British Journal of Social Psychology” 2001, nr 40 (2), s. 159–160.

również pojęcie przedsiębiorczości patriotycznej (*patriotic entrepreneurship*), co przejawia się w społecznej odpowiedzialności biznesu, promowaniu i wsparciu przedsiębiorczości na poziomie lokalnym i krajowym. Nadrzędnym celem tych działań jest rozwój i wzrost konkurencyjności rodzimych przedsiębiorstw⁵¹.

Rysunek 1.3. Patriotyzm gospodarczy jako równoważąca koncepcja społeczna (zjawisko społeczne)

Źródło: opracowanie własne.

Zdaniem Artura Bartoszewicza i Katarzyny Obłąkowskiej, „patriotyzm gospodarczy obywateli jest ich postawą życiową i uznaniem istotnego znaczenia sił gospodarki narodowej dla ich autonomii, bezpieczeństwa i dobrobytu, zarówno jako wspólnoty narodowej, jak i każdego pojedynczego człowieka”⁵².

W literaturze zagranicznej pojawia się interpretacja patriotyzmu ekonomicznego jako woła wzmocnienia strategicznej autonomii kraju, synergii między podmiotami krajowymi w celu zwiększenia ich rozwoju, tj. przedsiębiorstwami, instytucjami państwowymi, instytucjami finansowymi, uniwersytetami, a także pozwala budować wspólną kulturę sukcesu narodowego i wspólną wizję wyzwań gospodarczych⁵³. Z tej perspektywy misją państwa jest tworzenie odpowiednich regulacji i sprzyjającej

⁵¹ Ł. Sulkowski, G. Ignatowski, B. Stopczyński, J. Sulowska, *International differences...*, s. 298.

⁵² A. Bartoszewicz, K.A. Obłąkowska, *Wybrakowany potencjał...*, s. 87.

⁵³ B. Pandey, *Analysis of Employment and Economic Patriotism: A Case of Nepal*, „Patan Pragma” 2021, nr 8 (1), s. 22.

atmosfery dla krajowej gospodarki, m.in. przez ochronę strategicznych przedsiębiorstw, nie tylko dużych, ale także MŚP, które mają znaczny potencjał innowacyjny.

Patriotyzm gospodarczy należy potraktować strategicznie, to znaczy, że korzyści, które z niego wynikają pojawią się w dłuższej perspektywie czasowej. Przedkładanie interesu ojczyzny ponad własny interes zaowocuje również korzyściami dla jednostki, w tym kontekście – obywatela – patrioty. Patriotyzm przynosi wiele korzyści dla konsumentów, przedsiębiorstw, gospodarki, środowiska⁵⁴. Do korzyści wynikających z realizowania idei patriotyzmu gospodarczego należą:

- zwiększenie dochodów przedsiębiorstw krajowych, które następnie przekształcane są w inwestycje, innowacyjne rozwiązania i nowe miejsca pracy, co wzmacnia konkurencyjność rodzimego biznesu,
- zwiększenie konkurencyjności gospodarki narodowej, co pozwala budować potęgę gospodarczą na arenie międzynarodowej,
- zwiększenie dobrobytu ojczyzny, a tym samym obywateli i przyszłych pokoleń,
- umocnienie tożsamości gospodarczej na poziomie lokalnym i krajowym.

Moda na patriotyzm gospodarczy oprócz wymiernych korzyści gospodarczych, takich jak wzrost dochodów krajowych przedsiębiorstw czy zwiększenie dobrobytu społeczeństwa może oznaczać także umocnienie lokalnej tożsamości gospodarczej. Tożsamość miasta to „zbiór uwarunkowanych historycznie cech charakterystycznych dla miasta, które wyróżniają je spośród innych i wyrażają się wszelkimi działaniami, jakie są podejmowane w mieście w celu tworzenia jego swoistej osobowości i charakteru”⁵⁵. Wpływają na nią takie procesy jak transformacja ustrojowa, globalizacja, metropolizacja i integracja europejska⁵⁶. W związku z powyższym tożsamość gospodarcza miasta odnosi się do niepowtarzalnych cech i charakterystyk ekonomicznych, które wyróżniają dane miasto na tle innych oraz kształtują jego indywidualny charakter i pozycję w kontekście gospodarczym, a więc przy uwzględnieniu ciągłych zmian gospodarczych. Tożsamość stanowi tym samym element w walce konkurencyjnej między miastami, zabiegającymi o inwestorów, nowych mieszkańców i turystów, co przejawia się atrakcyjnością inwestycyjną, atrakcyjnością miejsc pracy, jakością życia, rozpoznawalnością i wizerunkiem miasta. Zdaniem Patrycji Grzyś, wizerunek

⁵⁴ Ł. Sułkowski, G. Ignatowski, B. Stopczyński, J. Sułkowska, *International differences...*, s. 303.

⁵⁵ E. Glińska, *Socjologiczna i marketingowa koncepcja tożsamości miasta*, w: *Obywatelstwo i tożsamość w społeczeństwach zróżnicowanych kulturowo i na pograniczach*, t. 1, Białystok 2006, s. 33.

⁵⁶ J.Z. Radziszewska, *Tożsamość miasta w kontekście przemian politycznych, ekonomicznych i społecznych we współczesnej Polsce. Przypadek Kielc*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego, Studia i Prace” 2013, nr 3, s. 127–130.

miasta powinien wynikać właśnie z jego tożsamości i być zbieżny z jego obiektywnymi cechami oraz zasobami⁵⁷.

Z dotychczas przeprowadzonych badań dotyczących patriotyzmu gospodarczego wynika, że:

- polscy młodzi konsumenci (studenci) odznaczają się wysoką postawą etnocentryzmu konsumenckiego⁵⁸,
- 71% młodych Polaków (między 15 a 35 rokiem życia) deklaruje, że wie czym jest patriotyzm ekonomiczny, zaś 88% z nich uważa tę postawę za ważną ideę⁵⁹,
- 76% Polaków twierdzi, że „Polacy powinni zwracać uwagę na to, by kupować przede wszystkim produkty wytwarzane w kraju”⁶⁰,
- percepcja patriotycznej przedsiębiorczości w kontekście zachowań nabywców różni się w zależności od kraju⁶¹,
- im bogatsza gospodarka, im silniejsza firma, im bogatszy klient, tym więcej postaw związanych z patriotyczną przedsiębiorczością⁶²,
- inwazja rosyjska spowodowała wzrost postaw związanych z przedsiębiorczością patriotyczną w Ukrainie; postawy związane z przedsiębiorczością patriotyczną są wyższe w Ukrainie niż w Polsce⁶³,
- 77% ankietowanych zgadza się ze stwierdzeniem, że przejawem patriotyzmu jest uczciwe płacenie podatków⁶⁴,
- 74% ankietowanych zgadza się ze stwierdzeniem, że przejawem patriotyzmu jest kupowanie polskich produktów⁶⁵,
- 81% ankietowanych jest zdania, że dobrze jest kupować w małych, lokalnych sklepach należących do polskich właścicieli⁶⁶,

⁵⁷ Zob. P. Grzyś, *Wizerunek miasta a jego tożsamość – współczesne zależności*, „Architectus” 2017, nr 2 (50).

⁵⁸ Zob. A. Szromnik, A. Figiel, *Porównanie etnocentrycznej orientacji konsumentów w wybranych krajach Europy środkowo-wschodniej*, w: K. Budzowski, S. Wydymus (red.), *Handel międzynarodowy 2002: stan i kierunki rozwoju: materiały X ogólnopolskiej konferencji naukowej*, Kraków 2002.

⁵⁹ Zob. M. Śliwa, *Economic patriotism...*

⁶⁰ Zob. *Między patriotyzmem a nacjonalizmem. Komunikat z badań*, Centrum Badania Opinii Społecznej 2016, nr 15.

⁶¹ Zob. Ł. Sułkowski, G. Ignatowski, B. Stopczyński, J. Sułkowska, *International differences...*

⁶² Ibidem.

⁶³ Zob. Ł. Sułkowski, G. Ignatowski, B. Stopczyński, J. Trębska, *Increase in patriotic...*

⁶⁴ Zob. *Patriotyzm gospodarczy. Komunikat z badań*, Centrum Badania Opinii Społecznej 2017, nr 143.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Ibidem.

- badania jakościowe wykazały, że przedsiębiorcy, prowadząc własną działalność gospodarczą, wolą kupować produkty od firm pochodzących z ich kraju⁶⁷,
- rosnąca liczba konsumentów gotowa jest zapłacić więcej za produkty przyjazne środowisku oraz wyprodukowane lokalnie, aż 86,9% respondentów uznało, że mając możliwość wyboru, należy kupować polskie produkty⁶⁸,
- 30% Polaków uważa kupowanie rodzimych produktów za wyraz patriotyzmu, zaś 11% za przejaw patriotyzmu traktuje płacenie podatków w Polsce⁶⁹,
- niewielka jest świadomość społeczna dotycząca kraju pochodzenia danej marki⁷⁰,
- zagrożenia ekonomiczne, takie jak bezrobocie czy kryzys gospodarczy, wzmacniają etnocentryzm konsumencki⁷¹.

Podsumowując, istotą społeczeństwa wykazującego się poczuciem patriotyzmu jest świadomość kształtowania osobistych, dobrych wzorców w ramach patriotyzmu gospodarczego. W obliczu obaw ekonomicznych – takich jak rosnące ceny, bezrobocie, upadki lokalnych firm – konsumenci częściej zwracają się ku lokalnym produktom i firmom, traktując to jako sposób wspierania krajowej gospodarki. Silna postawa patriotyzmu gospodarczego w społeczeństwie może zaś wzmacniać gospodarkę, co przekłada się na większe bezpieczeństwo ekonomiczne kraju. W związku z powyższym patriotyzm gospodarczy oraz dbałość o utrzymanie bezpieczeństwa w obszarze ekonomicznym powinny ze sobą współwystępować, zaś postawa patriotyczna jest powiązana z myśleniem i dążeniem do utrzymania bezpieczeństwa państwa.

1.2. Patriotyzm i zagrożenia w projekcie badawczym

Projekt badawczy *Politycy lokalni a patriotyzm i percepcja zagrożeń. Porównanie miast Podkarpacia oraz Pomorza Zachodniego* został zgłoszony do konkursu w 2023 roku w ramach Programu „Nauka dla Społeczeństwa II” i decyzją Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego został przyjęty do realizacji w latach 2023–2026⁷².

⁶⁷ Zob. Ł. Sułkowski, G. Ignatowski, B. Stopczyński, J. Sułkowska, *Perception of patriotic...*

⁶⁸ Zob. *Tęraz Polska, Raport z badań społeczno-rynkowych zrealizowanych przez Fundację Polskiego Godła Promocyjnego, organizatora Konkursu „Tęraz Polska”*, Warszawa 2024.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Zob. J. Szabuniewicz, R. Majkut, *Etnocentryzm konsumencki...*

⁷¹ Zob. M. Vardarsuyu, *Consumer Ethnocentrism...*

⁷² Jednocześnie projekt został dofinansowany ze środków budżetu państwa przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach ww. programu kwotą 859100,00 zł (całkowita wartość 859 100,00 zł, umowa nr NdS-II/SP/0355/2023/01). Z uwagi na długi proces podpisywania umowy faktyczna realizacja mogła nastąpić od początku 2024 r.

Za podjęciem realizacji badań w ramach projektu stało wiele przesłanek, które poniżej przedstawiono.

Współczesne państwa, które mają systemy polityczne oparte na mechanizmach demokratycznych mogą sprawnie funkcjonować tylko wówczas, gdy te mechanizmy dobrze działają. Jak każdy mechanizm, także i ten demokratyczny, do płynnego i skutecznego funkcjonowania potrzebuje zaangażowanych w jego podtrzymywanie w sprawnym działaniu obywateli.

System demokratyczny współczesnego państwa może efektywniej funkcjonować, jeśli społeczeństwo je tworzące wykazuje się większą świadomością przynależności do niego, pogłębioną refleksją na temat jego potrzeb, świadomością istniejących zagrożeń, a przede wszystkim – całą wspólnota obywatelska wykazuje się zainteresowaniem i praktycznym zaangażowaniem na rzecz realizacji dobra całego państwa.

Spójność działań w trzech wymiarach (patriotyzm narodowy, lokalny i gospodarczy) jest niezwykle ważnym elementem w zapewnieniu ciągłości sprawnego funkcjonowania państwa.

Właściwa percepcja potencjalnych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa staje się w XXI wieku niezwykle ważkim czynnikiem, pozwalającym na dalekowzroczne, długookresowe i efektywne działanie mechanizmów państwowych. Dobre, uprzednie rozpoznanie prawdopodobnych niebezpieczeństw, prognozowanie czasu ich wystąpienia, a także przewidywanie intensyfikacji, mogących wystąpić, negatywnych zjawisk dla bezpieczeństwa państwa mogą korelować z postawami dojrzałego patriotyzmu w różnych wymiarach. Patriotyzm oraz dbałość o utrzymanie bezpieczeństwa powinny ze sobą korelować. Postawa patriotyczna jest powiązana z myśleniem i dążeniem do utrzymania bezpieczeństwa państwa.

Już w pierwszej dekadzie XXI wieku pojawiły się nowe punkty odniesienia dla postaw patriotycznych. Z jednej strony stała się nim obecność Polski w strukturach integracyjnych budowanych w ramach Unii Europejskiej, która konsekwentnie pogłębia swoje uprawnienia kosztem suwerennych kompetencji państw członkowskich, z drugiej strony pojawiły się nowe zagrożenia w bliskim otoczeniu Polski, do których przede wszystkim należy zaliczyć imperialną politykę Federacji Rosyjskiej, najpierw w wymiarze energetycznym, a potem również militarnym. Słowa śp. prezydenta Lecha Kaczyńskiego wypowiedziane 12 sierpnia 2008 roku w Tbilisi:

I chciałbym to powiedzieć nie tylko wam, chciałbym to powiedzieć również tym z naszej wspólnej Unii Europejskiej, że Europa Środkowa, Gruzja, że cały nasz region będzie się

liczył, że jesteśmy podmiotem. I my też wiemy świetnie, że dziś Gruzja, jutro Ukraina, pojutrze Państwa Bałtyckie, a później może i czas na mój kraj, na Polskę⁷³

były nie tylko trafną oceną zmieniającego się świata po rozpadzie ZSRR, ale niestety okazały się proroczą wizją próby zbudowania nowego, niekorzystnego dla bezpieczeństwa Polski porządku w Europie.

W konsekwencji, w 2022 roku w wyniku intensyfikacji agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę zmianie mogły ulec opinie społeczeństwa polskiego na temat bezpieczeństwa, zagrożeń oraz patriotyzmu. Wojna w bezpośrednim sąsiedztwie III Rzeczypospolitej spowodowała przeobrażenia w postawach społecznych Polaków. Agresja ta wyzwoliła wielowymiarowe zaangażowanie Polski w pomoc dla Ukrainy, a do najważniejszych jego sfer można zaliczyć: polityczne wsparcie na arenie międzynarodowej, wsparcie militarne przez dostarczanie sprzętu wojskowego, a także logistyczne przez udostępnienie własnego terytorium do tranzytu pomocy dla walczącej Ukrainy, wreszcie udzielenie schronienia wielomilionowej rzeszy wojennych uchodźców, w tym zapewnienie im wielu świadczeń socjalnych. Dużą odpowiedzialność zarówno w krzewieniu postaw patriotycznych, jak i roztropnej percepcji potencjalnych zagrożeń mają lokalne elity polityczne. To od dojrzałości i świadomości lokalnych polityków, ich gotowości do zaangażowania na rzecz lokalnych społeczności zależy to, jakimi te lokalne społeczności będą.

Projekt badawczy, którego efektem jest niniejsza monografia zakładał przyjrzenie się postawom lokalnych polityków miast średnich (od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców) oraz miast dużych (powyżej 100 tys. mieszkańców) w dwóch województwach (podkarpackim i zachodniopomorskim), które są skrajne względem siebie nie tylko pod względem geograficznym. Przed przystąpieniem do realizacji projektu zakładano, że lokalni politycy miast z województwa podkarpackiego mogą wykazywać specyficzne postawy dotyczące patriotyzmu (narodowego, lokalnego i gospodarczego) już choćby z powodu bliskości granicy z Ukrainą oraz pełnienia przez Podkarpacie roli tranzytowego korytarza dla wielowymiarowej pomocy kierowanej z różnych części świata. Na tę specyfikę nakładają się jednak i inne czynniki – swoistość preferencji politycznych z przewagą poparcia na rzecz ugrupowań o charakterze konserwatywnym, towarzyszący temu wyższy poziom religijności. *A contrario*, w miastach Pomorza Zachodniego, z uwagi na odległość od działań zbrojnych na Ukrainie, postrzeganie patriotyzmu i zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa może być nieco odmienne

⁷³ *Wizyta prezydenta RP w Gruzji*, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2008/wizyta-prezydenta-rp-w-gruzji,26753,archive>, 12 VIII 2008.

(choć należy pamiętać, że w województwie zachodniopomorskim diaspora ukraińska zamieszkiwała już przed 2022 rokiem, a po 24 II 2022 roku i wiele miejsc w tym województwie stało się destynacją dla wielu uchodźców).

Mieszkańcy północno-zachodniej Polski (województwo zachodniopomorskie) wykazują również inne od wyborców podkarpackich preferencje polityczne. Na Pomorzu Zachodnim, w przeciwieństwie do południowo-wschodnich rubieży Rzeczypospolitej można regularnie obserwować pogłębione sympatie do ugrupowań o charakterze liberalnym i lewicowym, a poziom religijności rejestrowany w 2023 roku w badaniach Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego w dwóch diecezjach występujących na Pomorzu Zachodnim należy do najniższych w Polsce (zob. tab. 1.1).

Tabela 1.1. Badania religijności (*Dominicantes* i *Communicantes*) w diecezjach Podkarpacia i Pomorza Zachodniego

	<i>Dominicantes</i> (%)	<i>Communicantes</i> (%)
Archidiecezja szczecińsko-kamieńska	17,20	8,46
Diecezja koszalińsko-kołobrzewska	18,58	9,07
Diecezja rzeszowska	53,21	18,21
Diecezja przemyska	49,10	16,90

Źródło: L. Organek, M. Jewdokimow, W. Sadłoń, *Kościół w liczbach 2023. Annuario statisticum ecclesiae in Polonia*, Warszawa 2024, s. 31–34.

Jak można dostrzec, w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej udział w niedzielnym nabożeństwie (*Dominicantes*) deklarowało 17,20%, a w diecezji koszalińsko-kołobrzelskiej – 18,58%. Odsetek *Communicantes* (wierzący-praktykujący), wyniósł odpowiednio 8,46% (archidiecezja szczecińsko-kamieńska) oraz 9,07% (diecezja koszalińsko-kołobrzewska). Na Podkarpaciu tymczasem niedzielne praktyki religijne (*Dominicantes*) deklarowało 53,21% badanych w diecezji rzeszowskiej oraz 49,10% w diecezji przemyskiej. Z kolei poziom *Communicantes* wyniósł odpowiednio 18,21% (diecezja rzeszowska) i 16,9% (diecezja przemyska)⁷⁴. Powyższe dane wskazują, że pod względem religijnym Podkarpacie i Pomorze Zachodnie stanowią dwa przeciwstawne bieguny Polski.

Postawy patriotyczne oraz postrzeganie zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa w projekcie badawczym są dlatego właśnie poddane analizie na podstawie dwóch – teoretycznie na pierwszy rzut oka wyglądających na odmienne – przypadków – z jednej strony samorządowców z miast leżących na konserwatywnym, religijnym

⁷⁴ Warto dodać, że odsetek *Dominicantes* i *Communicantes* w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej jest najniższy w Polsce, a wskaźniki *Dominicantes* w diecezjach rzeszowskiej i przemyskiej osiągnęły odpowiednio poziom – drugi i trzeci wśród wszystkich diecezji w Polsce.

Podkarpaciu, a z drugiej strony – lokalnych polityków z miast liberalnego, o niskim poziomie religijności Pomorza Zachodniego.

Walorem przedsięwzięcia badawczego realizowanego w ramach omawianego projektu jest zatem analiza komparatystyczna. Warto jednak podkreślić, że komparatystyczny wymiar przedsięwzięcia nie ogranicza się jedynie do zestawienia miast podkarpackich i zachodniopomorskich, ani też zestawienia miast średniej wielkości z miastami dużymi (za metodologią stosowaną przez Główny Urząd Statystyczny przyjęto, że miasta średnie liczą od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców, a do miast dużych zalicza się te, które liczą ponad 100 tys. mieszkańców).

Na Podkarpaciu do miast średnich zaliczono, zgodnie z przyjętym za Głównym Urzędem Statystycznym kryterium (20–100 tys. mieszkańców) następujące miejscowości: Mielec, Przemyśl, Stalową Wolę, Tarnobrzeg, Krosno, Dębicę, Jarosław, Sanok oraz Jasło. Jedynym miastem dużym jest na Podkarpaciu jego stolica – Rzeszów.

Na Pomorzu Zachodnim znajdują się następujące miasta średniej wielkości: Starogard, Kołobrzeg, Świnoujście, Szczecinek, Police, Wałcz, Białogard, Goleniów oraz Gryfino. Szczecin i Koszalin to dwa zachodniopomorskie miasta o statusie miast dużych.

Komparatystyka projektowanych badań ma również charakter temporalny – w projekcie zaplanowano bowiem przeprowadzenie badań (ilościowych i jakościowych) rok po roku (2024 r. i 2025 r.), w odstępie kilkunastu miesięcy, aby sprawdzić jakiej ewolucji podlegają postawy patriotyczne oraz postrzeganie zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa wśród polityków lokalnych miast województwa podkarpackiego oraz miast województwa zachodniopomorskiego. W niniejszym tomie zaprezentowano wyniki badań ilościowych i jakościowych, które realizowano podczas pierwszego etapu badań – w 2024 roku.

Zasadniczym celem prowadzonego projektu jest rozpoznanie postaw polityków lokalnych wobec patriotyzmu oraz postrzegania przez nich zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa oraz sprawdzenie, jakim tendencjom postawy te podlegają w okresie między dwoma cyklami badawczymi. Cele szczegółowe projektu sformułowano następująco:

1. Rozpoznanie stosunku polityków lokalnych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego wobec patriotyzmu narodowego, lokalnego i gospodarczego, a także zidentyfikowanie występujących u nich typowych dla Podkarpacia i Pomorza Zachodniego wzorców postaw patriotycznych.
2. Zidentyfikowanie rodzajów zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa, które dostrzegają politycy lokalni miast Pomorza Zachodniego i Podkarpacia.

3. Zbadanie czy zachodzą zmiany postaw polityków lokalnych wobec patriotyzmu i zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa.
4. Sprawdzenie czy istnieją kategorie zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa, które są skorelowane z silniejszym poczuciem patriotyzmu.

W ramach projektu, przeprowadzając dwa etapy badań (2024 r. i 2025 r.), poszukiwane są odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Jaki jest stosunek polityków lokalnych do patriotyzmu narodowego, lokalnego i gospodarczego?
2. Co i w jaki stopniu, według polityków lokalnych, stanowi realne zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa?
3. Czy istnieje korelacja między różnymi kategoriami zagrożeń wskazywanych przez polityków lokalnych a ich stosunkiem do patriotyzmu narodowego, lokalnego i gospodarczego?
4. Czy istnieje korelacja między stosunkiem do patriotyzmu, a miejscem zamieszkania polityków lokalnych?
5. Czy stosunek do patriotyzmu oraz wskazywane zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa będą się zmieniać w okresie między dwoma cyklami badawczymi (2024 r. i 2025 r.)?
6. Czy istnieją jakieś typowe wzorce postaw patriotycznych dla Podkarpacia, które nie są uwidaczniane w postawach polityków lokalnych Pomorza Zachodniego i *vice versa* – czy istnieją jakieś typowe wzorce postaw patriotycznych dla Pomorza Zachodniego, które nie są uwidaczniane w postawach polityków lokalnych Podkarpacia?

Na powyżej sformułowane pytania można rzecz jasna postawić pewne hipotetyczne odpowiedzi. Można zatem, odnosząc się do sformułowanych wyżej wątpliwości, zakładać, że:

- Stosunek do patriotyzmu polityków lokalnych miast Pomorza Zachodniego i Podkarpacia jest zróżnicowany.
- 2a. Politycy lokalni miast Podkarpacia obawiają się w większym stopniu zagrożeń związanych z potencjalnym konfliktem zbrojnym i/lub będących konsekwencjami agresji Rosji na Ukrainę.
- 2b. Politycy lokalni miast Pomorza Zachodniego obawiają się w większym stopniu zagrożeń o charakterze ekonomicznym i społecznym.
- 3a. Wyższy stopień obaw o charakterze ekonomicznym jest skorelowany z większym poczuciem patriotyzmu gospodarczego.

- 3b. Wyższy stopień obaw związanych z utratą suwerenności, konfliktem zbrojnym i skutkami wojen w otoczeniu Polski jest skorelowany z większym poczuciem patriotyzmu narodowego.
- 4a. Politycy lokalni miast Podkarpacia wykazują się większym stopniem poczucia patriotyzmu lokalnego.
- 4b. Politycy lokalni miast dużych wykazują się mniejszym stopniem poczucia patriotyzmu lokalnego od tych zamieszkających w miastach średnich.
- W latach 2024–2025 zarówno stosunek do patriotyzmu, jak i wskazywane zagrożenia przez polityków lokalnych będą podlegały ewolucji w zależności od nasilenia czynników endemicznych i egzogenicznych.
- Z uwagi na inną charakterystykę postaw politycznych i religijnych na Podkarpaciu i Pomorzu Zachodnim można zakładać występowanie innych, typowych dla obydwu regionów wzorców patriotyzmu.

Należy jednak podkreślić, że dopiero przeprowadzenie obydwu zaplanowanych etapów badań ilościowych i jakościowych (a więc w 2024 r. i 2025 r.) pozwoli na ich pełną weryfikację.

Rozdział 2

Charakterystyka badanych miast

2.1. Dane demograficzno-społeczne i gospodarcze

Podkarpacie i Pomorze Zachodnie są skrajnie położonymi geograficznie regionami w Polsce. Województwa te różnią się m.in. stopniem urbanizacji (odpowiednio 41%¹ oraz 68%²), jak również liczbą miast – w województwie podkarpackim mamy 54 miasta, a w województwie zachodniopomorskim – w sumie 66 miast³.

Zakres podmiotowy przyjęty w badaniu to lokalni politycy ze średnich i dużych miast Podkarpacia oraz Pomorza Zachodniego. Zgodnie z metodologią stosowaną przez Główny Urząd Statystyczny przyjęto, że miasta średnie liczą od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców, a do miast dużych zalicza się te, które liczą ponad 100 tys. mieszkańców. Takie kryterium – liczba mieszkańców – zastosowano przy wyborze miast do badania. W obu regionach jest łącznie 21 miast tego typu. Na Podkarpaciu do miast średnich zalicza się: Mielec, Przemyśl, Stalową Wolę, Krosno, Tarnobrzeg, Dębicę, Jarosław, Sanok oraz Jasło. Jedynym miastem dużym jest na Podkarpaciu jego stolica – Rzeszów. Na Pomorzu Zachodnim występują następujące miasta średniej wielkości: Stargard, Kołobrzeg, Świnoujście, Szczecinek, Police, Wałcz, Białogard, Goleniów oraz Gryfino. Szczecin i Koszalin to dwa ośrodki o statusie miast dużych.

W tabeli 2.1 zestawiono wybrane dane dotyczące czynników demograficznych, społecznych i gospodarczych w badanych miastach województwa podkarpackiego.

1 *Rocznik Statystyczny Województwa Podkarpackiego 2024 [stan na 31.12.2023]*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie / Publikacje i foldery / Roczniki Statystyczne / Rocznik Statystyczny Województwa Podkarpackiego 2024, 31 III 2025.

2 *Rocznik Statystyczny Województwa Zachodniopomorskiego 2024 [stan na 31.12.2023]*, Urząd Statystyczny w Szczecinie / Publikacje i foldery / Roczniki Statystyczne / Rocznik Statystyczny Województwa Zachodniopomorskiego 2024, 31 III 2025.

3 *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2024 roku [stan na 31.12.2023]*, Główny Urząd Statystyczny / Obszary tematyczne / Ludność / Ludność / Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2024 roku, 31 III 2025.

Tabela 2.1. Podkarpacie – wybrane dane

Miasta	Prawa miejskie	Powierzchnia [km ²]	Ludność				Przyrost naturalny	Małżeństwa	Saldo migracji	Mieszkania	Bezrobocie	Dochody
			ogółem	K [%]	M [%]	na 1 km ²						
województwo podkarpackie												
Rzeszów	1354	129	197268	52,5	47,5	1529	-0,11	4,4	3,15	34,2 [2,00]	4,3	9 101,99
Mielec	1470	47	56972	52,1	47,9	1215	-2,73	3,5	-4,43	28,4 [2,46]	4,2	6 036,39
Przemyśl	1389	46	56050	53,2	46,8	1214	-6,46	3,2	-5,83	28,7 [2,19]	7,4	9 749,68
Stalowa Wola	1945	83	55127	52,3	47,7	668	-4,20	2,7	-9,12	25,6 [2,33]	3,6	7 962,87
Krosno	1348	45	44060	52,9	47,1	985	-4,30	3,1	-2,92	31,3 [2,34]	3,2	10 437,50
Tarnobrzeg	1593	85	43712	52,5	47,5	512	-5,32	3,2	-4,02	28,3 [2,38]	4,2	8 643,14
Dębica	1358	34	42986	51,9	48,1	1271	-3,06	3,2	-5,62	28,9 [2,60]	3,5	5 782,89
Jarosław	1375	35	35298	53,1	46,9	1020	-4,93	3,5	-3,92	28,8 [2,46]	6,5	6 535,61
Sanok	1339	39	34345	52,8	47,2	877	-5,39	2,6	-5,04	28,0 [2,43]	5,2	6 167,28
Jasło	1365	37	32727	52,5	47,5	896	-6,28	2,5	-3,34	28,2 [2,56]	7,5	6 566,68
Badane PK	x	580	598545	52,6	47,4	1032	-4,28	3,2	-4,11	29,0 [2,38]	5,0	7 698,40
PK	x	17845	2071676	51,1	48,9	116	-2,33	3,7	-1,12	29,5 [2,88]	5,5	7 025,85
POLSKA	x	313931	37636510	51,7	48,3	120	-3,62	3,9	0,18	31,6 [2,39]	3,6	7 549,38

Objaśnienia:

Przyrost naturalny, małżeństwa, saldo migracji – na 1000 mieszkańców.

Mieszkania – przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę [m²]; przeciętna liczba osób na 1 mieszkanie.

Bezrobocie – udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym [%].

Dochody – ogółem na 1 mieszkańca [zł].

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych (BDL) GUS [stan na 31.12.2023].

Na Podkarpaciu występuje 10 miast co najmniej średnich, z czego cztery mają status miast na prawach powiatu (Rzeszów, Przemyśl, Krosno, Tarnobrzeg). W różnym czasie jednostkom nadawano prawa miejskie. W zestawieniu najstarszym miastem jest Sanok, a zdecydowanie najmłodszym – Stalowa Wola. Generalnie w siedmiu przypadkach prawa miejskie uzyskiwano w XIV wieku; Mielec w XV wieku, Tarnobrzeg pod koniec XVI wieku, a Stalowa Wola dopiero w XX wieku.

Rzeszów jest największym miastem Podkarpacia pod względem powierzchni (129 km²), następnie jest Tarnobrzeg (85 km²) i Stalowa Wola (83 km²). Pozostałe miasta zajmują poniżej 50 km². Naturalnie, również pod względem liczby ludności stolica województwa podkarpackiego plasuje się na pozycji lidera z ok. 197 tys. mieszkańców. Dalej rozmieszczenie ludności kształtuje się następująco: trzy miasta liczące

ok. 55–57 tys. mieszkańców, trzy ośrodki – ok. 43–44 tys. i trzy miasta z liczbą mieszkańców ok. 32,7–35,3 tys. W związku z powyższym występuje różna gęstość zaludnienia w uwzględnieniu liczby osób na 1 km². Największą gęstość zaludnienia odnotowano w Rzeszowie, czyli 1529 os./km². Dębica, Mielec, Przemyśl to miasta, w których gęstość wynosi ok. 1250 os./km². W dalszej kolejności są cztery ośrodki – Jarosław, Krosno, Jasło i Sanok – gęstość zaludnienia ok. 900–1000 os./km². Zestawienie zamykają wyraźnie najmniej zagęszczone dwa miasta – Stalowa Wola (668 os./km²) oraz Tarnobrzeg (512 os./km²).

W badanych miastach Podkarpacia w strukturze ludności ze względu na płeć przeważają kobiety – średnio stanowią one 52,6% ogółu mieszkańców. Zauważalny rozkład powyżej średniej występuje w Przemyślu (53,2%) oraz Jarosławiu (53,1%). Z kolei miastem z najmniejszą różnicą w podziale procentowym jest Dębica, gdzie kobiety stanowią 51,9% ogółu mieszkańców. Na tle całego regionu w badanych miastach zauważa się średnio o 1,5 p.p. większe zróżnicowanie ze względu na płeć, a na tle kraju – o 0,9 p.p.

Przyrost naturalny liczony jako różnica między liczbą urodzeń a liczbą zgonów na 1000 mieszkańców w 10 miastach Podkarpacia jest ujemny. Największa wartość wskaźnika (–0,11) występuje w Rzeszowie. Średnia przyrostu naturalnego dla regionu wynosi –2,33. W pozostałych miastach wartość wskaźnika kształtuje się poniżej tej średniej: Mielec (–2,73) i Dębica (–3,06), następnie Stalowa Wola, Krosno, Jarosław (poniżej –4), dalej Tarnobrzeg i Sanok (poniżej –5), na końcu Jasło i Przemyśl (poniżej –6). Na tle średniej krajowej przyrostu naturalnego (–3,62) również większość miast plasuje się poniżej tej średniej (z wyjątkiem: Dębicy, Mielca i Rzeszowa).

Mieszkańcy w wybranych miastach województwa podkarpackiego zawierają średnio mniej małżeństw (3,2 na 1000 mieszkańców) w porównaniu z całym regionem (3,7) oraz krajem (3,9). Najmniejsza wartość wskaźnika (ok. 2,5) występuje w Jasle, Sanoku i Stalowej Woli, a największa (4,4) w Rzeszowie. W pozostałych przypadkach wartości oscylują wokół średniej dla regionu.

Obok ujemnego przyrostu naturalnego, kolejną negatywną tendencją, z punktu widzenia demografii, miast jest zmniejszanie się liczby ich mieszkańców. Saldo migracji na 1000 mieszkańców w każdym (z wyjątkiem Rzeszowa – wskaźnik 3,15) mieście było ujemne – więcej osób ubyło niż przybyło w tych miastach. Uśredniony wskaźnik salda migracji dla województwa podkarpackiego wynosi –1,12. Pozostałe miasta osiągały wartości wyraźnie poniżej tej średniej, ze zdecydowanym liderem tego zestawienia – Stalową Wolą (aż –9,12), co świadczy o występowaniu zjawiska wyludnienia się tych miast.

Zasoby mieszkaniowe są kolejnym czynnikiem brany pod uwagę w zestawieniu – wskaźnik dostępnej powierzchni użytkowej mieszkania (m²) w przeliczeniu na

1 osobę. Pod tym względem Rzeszów i Krosno prezentują się najlepiej – odpowiednio 34,2 m²/os. i 31,3 m²/os, przy średniej dla Podkarpacia na poziomie 29,5 m²/os. i dla kraju 31,6 m²/os. Inne ośrodki miejskie oscylują wokół średniej dla regionu. Wyjątek stanowi Stalowa Wola, gdzie dostępna powierzchnia użytkowa mieszkań wynosi jedynie 25,6 m²/os.

Bezrobocie oraz dochody jednostki wytypowano jako czynniki gospodarcze. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym na Podkarpaciu wynosi 5,5%, a w kraju 3,6%. Na takim tle zdecydowanie korzystnie prezentują się trzy miasta: Krosno (3,2%), Dębica (3,5%) oraz Stalowa Wola (3,6%). Na przeciwnym biegunie znajdują się Przemyśl i Jasło – odpowiednio 7,4%, 7,5%. Wyższy poziom wskaźnika bezrobocia na tle regionu występuje jeszcze w Jarosławiu (6,5%). Drugim wskaźnikiem gospodarczym są dochody jednostki ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Zdecydowanie najbogatszym ośrodkiem wśród badanych jest Krosno z dochodami na poziomie prawie 10,5 tys. zł/os. Dochody powyżej 9 tys. zł/os. występują w Przemyślu i Rzeszowie, a dochody ok. 8–8,5 tys. zł/os. wykazano w Tarnobrzegu i Stalowej Woli. Wyżej wymienione ośrodki plasują się powyżej średniej dla województwa podkarpackiego (ok. 7 tys. zł/os.), a zarazem dla Polski (ok. 7,5 tys. zł/os.). W pozostałych miastach dochód na 1 osobę wynosi ok. 6–6,5 tys. zł.

Wskazane wyżej czynniki z badanych miast województwa zachodniopomorskiego zestawiono w tabeli 2.2.

Tabela 2.2. Pomorze Zachodnie – wybrane dane

Miasta	Prawa miejskie	Powierzchnia [km ²]	Ludność				Przyrost naturalny	Małżeństwa	Saldo migracji	Mieszkania	Bezrobocie	Dochody
			ogółem	K [%]	M [%]	na 1 km ²						
województwo zachodniopomorskie												
Szczecin	1243	301	389066	52,7	47,3	1294	-5,32	4,6	-1,49	30,9 [2,00]	2,8	8 353,72
Koszalin	1266	106	105540	53,0	47,0	1000	-4,68	4,0	0,28	30,6 [2,09]	3,5	7 387,39
Stargard	1243	48	66604	52,2	47,8	1385	-3,28	4,4	-1,32	26,2 [2,33]	3,6	6 381,16
Kołobrzeg	1255	27	43426	53,7	46,3	1585	-6,53	3,9	1,90	39,4 [1,52]	1,2	8 068,40
Świnoujście	1765	202	38904	52,2	47,8	193	-6,61	4,0	-3,47	35,0 [1,68]	2,5	15 195,35
Szczecinek	1310	48	37557	52,8	47,2	775	-6,84	3,1	-1,54	27,7 [2,27]	6,2	5 579,00
Police	1260	37	29627	51,4	48,6	794	-5,97	3,4	-5,93	23,9 [2,54]	2,6	6 305,10
Walcz	1303	38	23578	52,5	47,5	618	-4,39	4,0	-4,56	29,0 [2,30]	4,1	5 926,89

Miasta	Prawa miejskie	Powierzchnia [km ²]	Ludność				Przyrost naturalny	Małżeństwa	Saldo migracji	Mieszkania	Bezrobocie	Dochody
			ogółem	K [%]	M [%]	na 1 km ²						
województwo zachodniopomorskie												
Białogard	1299	26	22418	52,0	48,0	871	-7,76	4,1	-2,04	28,7 [2,38]	7,5	6 008,23
Goleniów	1268	12	21462	52,4	47,6	1822	-4,81	4,8	-9,07	29,6 [2,31]	2,2	7 792,80
Gryfino	1254	12	19691	51,8	48,2	1666	-6,70	3,7	-2,42	27,4 [2,30]	1,6	6 275,15
Badane ZP	x	857	797873	52	48	931	-5,72	4,0	-2,70	29,9 [2,16]	3,4	7 570,29
ZP	x	22909	1631784	51,5	48,5	71	-5,04	3,8	-0,36	30,8 [2,28]	4,2	7 632,44
POLSKA	x	313931	37636510	51,7	48,3	120	-3,62	3,9	0,18	31,6 [2,39]	3,6	7 549,38

Objaśnienia:

Przyrost naturalny, małżeństwa, saldo migracji – na 1000 mieszkańców.

Mieszkania – przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę [m²]; przeciętna liczba osób na 1 mieszkanie.

Bezrobocie – udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym [%].

Dochody – ogółem na 1 mieszkańca [zł].

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS [stan na 31.12.2023].

W województwie zachodniopomorskim w badaniu występuje 11 miast co najmniej średniej wielkości pod względem liczby ludności, z czego trzy miasta są powiatami grodzkimi (Szczecin, Koszalin, Świnoujście). Jednostki wybrane do badania uzyskały prawa miejskie zazwyczaj (osiem z nich) w XIII wieku. Najstarszymi miastami w województwie są Szczecin i Stargard. Na początku XIV prawa miejskie uzyskały Wałcz oraz Szczecinek. Zdecydowanie najmłodszym miastem jest natomiast Świnoujście, które miastem stało się w drugiej połowie XVIII wieku.

Największym miastem na Pomorzu Zachodnim pod względem powierzchni jest Szczecin (301 km²). Na drugim miejscu plasuje się Świnoujście o powierzchni 202 km². Podium zamyka Koszalin, prawie trzy razy mniejszy od Szczecina, o powierzchni 106 km². Pozostałe miasta zajmują wyraźnie mniejsze powierzchnie, każde poniżej 50 km². Jeśli przyjrzeć się liczbie ludności, również stolica województwa zachodniopomorskiego plasuje się na pierwszym miejscu z ok. 389 tys. mieszkańców. Drugim miastem w tym zestawieniu jest Koszalin – ok. 105,5 tys. mieszkańców, następnie Stargard (ok. 66,5 tys.), dalej Kołobrzeg (ok. 43,5 tys.). W dalszej kolejności Świnoujście i Szczecinek liczą ok. 37,5–39 tys. mieszkańców. Police zamieszkuje ok. 29,5 tys. osób. W pozostałych miastach występuje od ok. 20 tys. do ok. 23,5 tys. mieszkańców.

Naturalnie, w konsekwencji opisanych zróżnicowań powierzchni i liczby ludności występuje różna gęstość zaludnienia pod względem liczby osób na 1 km². Co ciekawe, na Pomorzu Zachodnim najbardziej zaludnionym miastem nie jest wcale miasto największe, a jedno z mniejszych – Goleniów, gdzie średnio mieszkają 1822 os./km². W Gryfinie i Kołobrzegu gęstość zaludnienia wynosi ok. 1600–1650 os./km²; w Stargardzie i Szczecinie odnotowuje się zaludnienie na poziomie ok. 1300–1400 os./km². W pozostałych ośrodkach miejskich gęstość zaludnienia kształtuje się w przedziale ok. 600–1000 os./km². Wyraźnie najmniej mieszkańców na 1 km² przypada w Świnoujściu i są to 193 osoby.

Na Pomorzu Zachodnim w badanych miastach w strukturze ludności z uwagi na płeć występuje więcej kobiet – średnio 52% ogółu ludności. W porównaniu z całym województwem zachodniopomorskim jest to odsetek kobiet o 0,5 p.p. wyższy, a na tle kraju – wyższy o 0,3 p.p. Zauważalnie powyżej tej średniej dla regionu, więcej kobiet mieszka w Kołobrzegu i Koszalinie – odpowiednio 53,7% i 53% ogółu ludności, natomiast zauważalnie mniejsze zróżnicowanie obserwuje się w Policach (51,4%).

Liczba urodzeń do liczby zgonów na 1000 mieszkańców, czyli przyrost naturalny we wszystkich wybranych miastach Pomorza Zachodniego jest ujemny. Podobnie w całym województwie zachodniopomorskim występuje ujemny przyrost naturalny na poziomie –5,04. Najmniejszy przyrost naturalny wśród badanych jednostek odnotowano w Białogardzie (–7,76). Dalej są cztery ośrodki z ujemnym przyrostem naturalnym od ok. –6,5 do ok. –6,85, następnie dwa miasta (od ok. –5,3 do ok. –6). W pozostałych wybranych miastach odnotowuje się przyrost naturalny powyżej średniej dla regionu (od ok. –4,4 do ok. –4,8). Najmniejszy ujemny przyrost naturalny występuje w Stargardzie (–3,28). To jedyny przypadek badanego miasta z Pomorza Zachodniego, gdzie przyrost naturalny jest wyższy od średniej dla Polski (–3,62).

Osoby zamieszkujące wybrane do badania miasta na Pomorzu Zachodnim średnio zawierają minimalnie więcej małżeństw (4,0 na 1000 mieszkańców) w zestawieniu z regionem (3,8), jak również krajem (3,9). Największe wartości tego wskaźnika obserwuje się w Goleniowie (4,8) oraz w Szczecinie (4,6), a najmniejsza wartość występuje w Szczecinku (3,1). W pozostałych miastach wartości oscylują wokół średniej dla regionu.

Wskaźnik salda migracji o wartościach ujemnych obrazuje zmniejszanie się liczby mieszkańców miast wskutek ruchów ludności. W badanych miastach województwa zachodniopomorskiego wskaźniki te przyjmują wartości ujemne we wszystkich przypadkach, poza Kołobrzegiem (1,90) i Koszalinem (0,28), jednocześnie będąc wyraźnie poniżej uśrednionego wskaźnika salda migracji dla regionu wynoszącego –0,36. Zdecydowanie najwięcej mieszkańców opuściło Goleniów – wskaźnik na poziomie

–9,07, następnie Police (–5,93) oraz Wałcz (–4,56) – zatem w największych miastach na Pomorzu Zachodnim ubywa mieszkańców.

Kolejnym czynnikiem brany pod uwagę są zasoby mieszkaniowe, wyrażone wskaźnikiem dostępnej powierzchni użytkowej mieszkania ($\text{m}^2/\text{os.}$). W takim ujęciu największe zasoby występują w Kołobrzegu i Świnoujściu, adekwatnie $39,4 \text{ m}^2/\text{os.}$ i $35,0 \text{ m}^2/\text{os.}$ Średnia dla Pomorza Zachodniego wynosi $30,8 \text{ m}^2/\text{os.}$, a dla Polski $31,6 \text{ m}^2/\text{os.}$ Wyraźnie najmniejsza powierzchnia mieszkań w badanych miastach jest w Policach ($23,9 \text{ m}^2/\text{os.}$), a następnie w Stargardzie ($26,2 \text{ m}^2/\text{os.}$), w Gryfinie ($27,4 \text{ m}^2/\text{os.}$) i w Szczecinku ($27,7 \text{ m}^2/\text{os.}$). W pozostałych ośrodkach miejskich wartości tego wskaźnika kształtują się w pobliżu średniej dla regionu.

Czynniki gospodarcze są analizowane na podstawie bezrobocia oraz dochodów jednostek. W badanych miastach udział zarejestrowanych bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym wynosi średnio 3,4%. Pomorze Zachodnie to region, w którym bezrobocie kształtuje się na poziomie 4,2%, a w kraju – 3,6%. Wśród wybranych miast najniższy odsetek bezrobotnych występuje w Kołobrzegu (1,2%) i w Gryfinie (1,6%), zauważalnie poniżej średniej dla regionu są ponadto: Goleniów (2,2%), Świnoujście (2,5%) i Police (2,6%). Z kolei Białogard (7,5%) oraz Szczecinek (6,2%) są ośrodkami miejskimi z wyraźnie większą wartością wskaźnika bezrobocia, zarówno w porównaniu z województwem zachodniopomorskim, jak i krajem. Drugim wspomnianym czynnikiem ze sfery gospodarczej jest dochód jednostki ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Świnoujście to zdecydowanie najbogatsze miasto wśród wybranych na Pomorzu Zachodnim ze wskaźnikiem dochodu wynoszącym ok. 15 tys. zł/os. Szczecin, Kołobrzeg i Goleniów (ok. 8 tys. zł/os.) plasują się powyżej średniej dla województwa zachodniopomorskiego (ok. 7,6 tys. zł/os.) oraz dla kraju (ok. 7,5 tys. zł/os.). W pozostałych miastach zanotowano dochody na poziomie ok. 5,5–7,4 tys. zł/os.

Reasumując, zestawienie wybranych demograficzno-społecznych i gospodarczych danych dotyczących w sumie 21 miast (10 z Podkarpacia, 11 z Pomorza Zachodniego) pozwala na wskazanie pewnych różnic i podobieństw między tymi dwoma regionami. Na Podkarpaciu większość z badanych ośrodków otrzymała prawa miejskie w XIV wieku, z kolei na Pomorzu Zachodnim był to przeważnie XIII wiek – miasta są nieco „starsze”.

Południowo-wschodni region ($17\,845 \text{ km}^2$) charakteryzuje się mniejszym zróżnicowaniem pod względem powierzchni badanych miast – największe zajmuje powierzchnię 129 km^2 , a najmniejsze – 34 km^2 ; w sumie powierzchnia tych miast wynosi 580 km^2 . W regionie zachodnim ($22\,909 \text{ km}^2$) znajdują się miasta o większej dysproporcji w zróżnicowaniu powierzchniowym – największe miasto to aż 301

km², podczas gdy najmniejsze – to powierzchnia zaledwie 12 km²; obszar zajmowany przez te jednostki na Pomorzu Zachodnim to 857 km². Jeśli chodzi o liczbę ludności sytuacja wygląda na odwrót: w województwie podkarpackim mieszka w sumie ok. 2 mln 71,5 tys. osób, czyli ok. 400 tys. więcej niż w województwie zachodniopomorskim. W sumie badane miasta na Podkarpaciu zamieszkuje prawie 600 tys. osób, a na Pomorzu Zachodnim ok. 800 tys. Generalnie gęstość zaludnienia w województwie podkarpackim wynosi 116 os./km² (porównywalnie ze średnią krajową – 120 os./km²), a w województwie zachodniopomorskim to jedynie 71 os./km². Badane miasta są naturalnie o wiele bardziej zagęszczone – 1032 os./km² do 931 os./km² na Pomorzu Zachodnim.

W obu regionach obserwuje się ujemny przyrost naturalny – o ok. 2,5 pkt większy na Pomorzu Zachodnim. Co ciekawe, na Podkarpaciu występuje ujemny przyrost naturalny na poziomie ok. -2,3, podczas gdy w samych badanych miastach to aż -4,28. Mniejszą różnicę między największymi miastami a regionem obserwuje się na Pomorzu Zachodnim, odpowiednio -5,72 wobec -5,04. Ta negatywna tendencja jest również większa w badanych miastach w porównaniu do całego kraju (-3,62). Kolejny wskaźnik – małżeństwa na 1000 ludności oscyluje wokół podobnych średnich wartości na poziomie badanych miast (3,2 i 4,0), regionów (3,7 i 3,8) oraz Polski (3,9). Warto jedynie zauważyć, że niespodziewanie względnie mniej małżeństw zawarto w miastach Podkarpacia. Ruch ludności obrazowany wskaźnikiem salda migracji na 1000 mieszkańców dostarcza dowodów na to, że więcej osób ubywa z miast Podkarpacia (-4,11) niż Pomorza Zachodniego (-2,70).

Zasoby mieszkaniowe są większe w badanych miastach Pomorza Zachodniego. Powierzchnia użytkowa mieszkań w przeliczeniu na jedną osobę jest tam o ok. 1 m²/os. większa niż na Podkarpaciu. W obu regionach jednak – na tle kraju – są to wartości niższe. Jednym z typowych wskaźników opisujących sytuację gospodarczą jest poziom bezrobocia, który to wskaźnik przedstawia udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym. W skali Polski bezrobocie wynosi 3,6%. W badanych miastach Podkarpacia jest on wyraźnie wyższy (5,0%), a w wybranych miastach Pomorza Zachodniego – minimalnie niższy (3,4%). Bezrobocie w badanych miastach na tle adekwatnych wskaźników dla regionów osiąga wartości średnio o ok. 0,5 p.p. niższe.

Bogactwo poszczególnych ośrodków miejskich może być obrazowane wskaźnikiem ogółu dochodów danej jednostki w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Generalnie, w województwie podkarpackim, w porównaniu z województwem zachodniopomorskim, uzyskiwane dochody są niższe o ok. 600 zł/os. Co ciekawe, badane miasta

z Podkarpacia osiągają większy poziom wskaźnika dochodów o ok. 130 zł/os. (dokładnie 7698,40 zł/os. wobec 7570,29 zł/os.).

Miasta wybrane do badania z obu regionów różnią się od siebie pod każdym z analizowanych aspektów. Uśredniając, miasta Pomorza Zachodniego są „starsze”, zajmują większą powierzchnię z większą liczbą ludności. Występuje w nich jednak mniejsza gęstość zaludnienia oraz większa dostępna powierzchnia użytkowa mieszkań. Notuje się w nich także większy ujemny przyrost naturalny. Mieszkańcy miast na Podkarpaciu „chętniej” z nich wyjeżdżają (wyższy wskaźnik salda migracji), występuje tam większe bezrobocie. Miasta te są jednak „bogatsze” pod względem ogółu dochodów w przeliczeniu na jednego mieszkańca.

2.2. Preferencje polityczne na Podkarpaciu 2001–2023

2.2.1. Ogólna charakterystyka

Jednym z kluczowych celów projektu jest zweryfikowanie hipotezy o istnieniu wzorców – wspólnych kodów społecznych definiujących zachowania Polaków. Kody te mają bardziej uniwersalny charakter i stanowią rodzaj archetypu, który można zobiektywizować bez względu na lokalne uwarunkowania geograficzne i gospodarcze.

Województwa zachodniopomorskie i podkarpackie leżą na przeciwległych krańcach Rzeczypospolitej (zachodniopomorskie to północny zachód, podkarpackie to południowy wschód Polski), mają inaczej historycznie ukształtowaną strukturę społeczną (zachodniopomorskie w większości zamieszkuje ludność napływowa, która przybyła na te tereny po 1945 r., podczas gdy w województwie podkarpackim dominuje ludność endemiczna, zamieszkująca ten obszar od setek lat).

Skutkiem historycznych uwarunkowań jest zapewne także odmienny model społeczny. W województwie podkarpackim, o bogatej i wciąż kultywowanej tradycji, w znacznym stopniu opartej na religijności katolickiej⁴, model rodziny ma charakter wieloosobowy. Wedle Narodowego Spisu Powszechnego z 2021 roku przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym wynosiła 3,45 a odsetek gospodarstw jednoosobowych – 17%⁵. W województwie zachodniopomorskim model rodziny jest wyraźnie

⁴ Zob. tab. 1.1 dot. poziomu religijności w rozdz. 1.

⁵ A. Skarbowska, A. Szopińska, *Rodziny w województwie podkarpackim w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021*, Rzeszów 2024, s. 14–16.

inny – średnia liczba osób w gospodarstwach domowych wynosi 2,85, a odsetek gospodarstw jednoosobowych – 23,2%⁶.

Choć w obu badanych województwach część ich granic to także granica państwa, to w przypadku województwa zachodniopomorskiego są to granice wewnętrzne (z Niemcami i granice morskie), zaś w odniesieniu do województwa podkarpackiego są to w znacznej części granice zewnętrzne UE (granica z Ukrainą).

Powyższe uwagi potwierdzają odmienną geograficzną, historyczną, jak i społeczną obu badanych województw, co znajduje także odzwierciedlenie w postawach i zachowaniach wyborczych, na podstawie których można zobrazować preferencje polityczne Podkarpacia⁷.

Wszystkie analizowane na Podkarpaciu miasta – mimo pewnych różnic gospodarczych i historycznych – leżą w regionie, który na tle Polski wyróżnia się wysoką religijnością, przywiązaniem do tradycji oraz wyższym odsetkiem elektoratu prawicowego. Jednocześnie Rzeszów (tab. 2.4) jako metropolia regionalna stanowi wyjątek, ponieważ elektorat jest bardziej zróżnicowany i skłonny do poparcia również ugrupowań centrowych i lewicowych. Krosno (tab. 2.3), Przemyśl (tab. 2.6) i Sanok (tab. 2.11) są miastami, w których poparcie dla PiS choć wysokie, bywa niższe niż na wsi, a PO notuje jedne z lepszych wyników na Podkarpaciu. W Stalowej Woli (tab. 2.7), Mielcu (tab. 2.5), Dębicy (tab. 2.9), Jarosławiu (tab. 2.10), Jaśle (tab. 2.12) – przewaga ugrupowań prawicowych jest zazwyczaj większa, a inne partie zdobywają relatywnie mniej głosów.

2.2.2. Preferencje wyborcze w badanych miastach Podkarpacia

Poniżej zestawiono procentowe wyniki głosów ważnych uzyskanych przez główne komitety wyborcze, zgodnie z zaproponowanym wyżej kluczem, w kolejnych wyborach do Sejmu, osobno dla każdego z analizowanych miast. Uwzględniono cztery partie, które w latach 2001–2023 prawie zawsze (choć niekiedy w różnych koalicjach,

⁶ B. Kisiel, E. Klimaszewska, K. Opaczewska, B. Rzymek, *Rodziny w województwie zachodniopomorskim w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021*, Szczecin 2024, s. 15–16.

⁷ Dane na podstawie wyników wyborów z lat 2001–2023, publikowanych przez Państwową Komisję Wyborczą: https://wybory2001.pkw.gov.pl/180000/sjdk1_w.html, <https://wybory2005.pkw.gov.pl>, 2 V 2023; <https://pkw.gov.pl/wybory-i-referenda/wybory-do-sejmu-i-do-senatu/wybory-do-sejmu-i-senatu-w-2007-r>, 2 V 2023; <https://wybory2011.pkw.gov.pl/wsw/pl/000000.html>, 2 V 2023; <https://parlament2015.pkw.gov.pl>, 2 V 2023; <https://pkw.gov.pl/wybory-i-referenda/wybory-do-sejmu-i-do-senatu/wybory-do-sejmu-i-senatu-w-2019-r>, 2 V 2023; <https://sejmsenat-2023.pkw.gov.pl/sejmsenat2023/pl/sejm/wynik/pl>, 18 II 2025.

a także pod różnymi nawami komitetów wyborczych) zdobywały miejsca w Sejmie: SLD (obecnie Nowa Lewica), PiS, PSL i PO⁸.

Krosno

W Krośnie wyniki wyborcze do Parlamentu PiS i PO są najmniej zróżnicowane. PiS w żadnych wyborach do parlamentu nie osiągnęło 50% poparcia. Najlepszy wynik (47,94%) partia ta zdobyła w 2019 roku. PO swój największy sukces osiągnęła w 2007 roku (43,62%), jednak najczęściej były to wyniki bliskie lub nieco ponad 30%. Pozostałe partie – PSL i SLD uzyskiwały wyniki nieprzekraczające ok. 10%. Oczywiście należy pamiętać o początkowym fenomenie SLD we wskazanym okresie (lata 2001–2023), kiedy to partia ta w 2001 roku odnotowała, w skali kraju, poparcie na poziomie 40%. Szczegółowe wyniki czterech omawianych ugrupowań zaprezentowano w tabeli 2.3.

Tabela 2.3. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Krośnie [%]

Krosno		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Krosno	10,10	32,94	36,50	37,04	44,58	47,94	40,78
	województwo	8,57	35,99	46,56	46,38	54,81	62,87	53,15
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Krosno	9,31	26,70	43,62	36,51	20,40	27,83	28,18
	województwo	8,10	15,85	28,56	24,88	13,44	15,44	16,77
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	29,13	30,7
PSL	Krosno	8,98	2,95	4,17	4,84	3,51	5,03	14,03
	województwo	14,66	9,90	12,06	11,56	5,98	7,82	13,10
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,4
SLD	Krosno	35,96	10,41	12,62	6,52	7,48	11,39	6,41
	województwo	31,37	8,25	9,0	5,9	4,49	6,32	4,67
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Krośnie czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KKW SLD-UP (2001), KKW Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KKW Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KKW KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

⁸ Pod tabelami, w których prezentowane są wyniki wyborcze w poszczególnych miastach podano nazwy koalicji i komitetów wyborczych w jakich partie te startowały w wyborach w poszczególnych latach.

Rzeszów

Wyniki wyborów parlamentarnych w Rzeszowie choć potwierdzają przewagę PiS nad innymi partiami, to w odniesieniu do PO w 2011 i 2023 roku nie przekraczała ona poziomu 2 p.p. Jak w innych miastach regionu, pozycja PSL-u jest zdecydowanie niższa niż PiS-u i PO. Rzeszów, obok Jasła, należy do miast, w których partia ta (PSL) nawet w najlepszym dla siebie 2001 roku uzyskiwała najniższy wynik w porównaniu do pozostałych miast regionu. Szczegółowe wyniki czterech omawianych ugrupowań przedstawiono w tabeli 2.4.

Tabela 2.4. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Rzeszowie [%]

Rzeszów		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Rzeszów	13,57	40,02	35,43	36,39	41,12	42,96	32,49
	województwo	8,57	35,99	46,56	46,38	54,81	62,87	53,15
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Rzeszów	12,95	23,41	41,35	34,06	20,00	26,78	30,49
	województwo	8,10	15,85	28,56	24,88	13,44	15,44	16,77
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	29,13	30,7
PSL	Rzeszów	4,31	3,70	7,02	5,08	1,83	7,35	14,45
	województwo	14,66	9,90	12,06	11,56	5,98	7,82	13,10
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,4
SLD	Rzeszów	40,86	11,59	13,49	8,48	8,19	12,28	8,44
	województwo	31,37	8,25	9,00	5,90	4,49	6,32	4,67
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Rzeszowie czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KKW SLD-UP (2001), KKW Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KKW Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KKW KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

Mielec

W Mielcu w ukształtowanym partyjnym duopolu, to PiS od 2005 roku notuje najlepsze wyniki wyborcze, choć zawsze są one niższe niż średnia wojewódzka, to i tak są wyższe niż poparcie PiS-u w kraju. PO w wyborach od 2005 roku utrzymuje drugą pozycję, przy czym poparcie dla PO jest w Mielcu wyższe niż średnia wojewódzka

i z reguły niższe niż statystycznie w całym kraju. Szczegółowe wyniki czterech omawianych ugrupowań zaprezentowano w tabeli 2.5.

Tabela 2.5. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Mielcu [%]

Mielec		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Mielec	5,92	36,57	40,27	38,90	45,16	52,65	43,65
	województwo	8,57	35,99	46,31	46,38	54,81	62,87	53,15
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Mielec	8,10	25,37	38,13	34,31	18,95	21,36	24,70
	województwo	11,65	15,84	28,55	24,88	13,43	15,16	16,77
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	27,40	30,70
PSL	Mielec	16,53	4,34	7,24	5,76	2,74	8,34	13,46
	województwo	14,66	9,90	12,06	11,55	5,97	7,82	13,10
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Mielec	32,57	9,74	11,40	7,45	5,91	8,59	5,94
	województwo	31,04	8,25	8,99	5,89	4,49	6,35	4,67
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Mielcu czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KK W SLD-UP (2001), KK W Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KK W Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KK W KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KK W Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

Przemysł

Miasto, kiedyś wojewódzkie, nie odbiega swoimi preferencjami wyborczymi od innych miast regionu. Z wyjątkiem 2001 roku (kiedy we wszystkich miastach Podkarpacia, podobnie jak w Polsce wygrywało SLD), oraz 2007 i 2011 roku (kiedy zwycięzcą w Przemysłu było PO), to PiS odnotowywało najlepsze wyniki. W 2023 roku partia ta przekroczyła próg 50%, zdobywając 50,90% głosów w tym mieście. Szczegółowe wyniki czterech omawianych ugrupowań przedstawiono w tabeli 2.6.

Tabela 2.6. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Przemysłu [%]

Przemysł		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Przemysł	11,07	38,11	36,38	34,65	42,05	47,45	50,90
	województwo	8,57	35,99	46,31	46,38	54,81	62,87	53,15
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Przemysł	7,47	22,41	46,15	41,71	25,52	27,78	19,22
	województwo	8,10	15,84	28,55	24,88	13,43	15,16	16,77
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	27,40	30,70
PSL	Przemysł	6,48	1,37	3,45	5,76	1,68	6,05	12,39
	województwo	14,66	9,90	12,06	11,55	5,97	7,82	13,10
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Przemysł	40,23	16,77	6,85	7,45	7,42	10,34	4,12
	województwo	31,04	8,25	8,99	5,89	4,49	6,35	4,67
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Przemysłu czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KKW SLD-UP (2001), KKW Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KKW Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KKW KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

Stalowa Wola

Wyniki wyborów w tym mieście z pewnością nie odbiegają w sposób zasadniczy od innych w miastach Podkarpacia. W miarę upływu lat bez trudu można zauważyć (także i tutaj) swoisty duopol, który dominuje scenę polityczną zarówno miasta, regionu, jak i kraju. Co ciekawe, w każdych wyborach do parlamentu (z wyjątkiem 2001 r., kiedy to scenę zdominowało SLD), największe poparcie zdobywało PiS z apogeum popularności w 2019 roku, kiedy to partia ta zdobyła 55,19% głosów. Dla Platformy najlepszy był 2007 rok, kiedy to PO uzyskało w Stalowej Woli 38,74% głosów. Szczegółowe wyniki czterech omawianych ugrupowań przedstawiono w tabeli 2.7.

Tabela 2.7. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Stalowej Woli [%]

Stalowa Wola		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Stalowa Wola	13,99	40,06	41,93	39,83	48,39	55,19	47,80
	województwo	8,57	35,99	46,31	46,38	54,81	62,87	53,15
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Stalowa Wola	10,10	18,75	38,74	31,11	14,80	19,30	25,08
	województwo	8,10	15,84	28,55	24,88	13,43	15,16	16,77
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	27,40	30,70
PSL	Stalowa Wola	2,98	1,88	4,33	5,12	10,02	5,72	10,18
	województwo	14,66	9,90	12,06	11,55	5,97	7,82	13,10
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Stalowa Wola	39,95	11,72	11,54	10,23	4,70	9,28	5,55
	województwo	31,04	8,25	8,99	5,89	4,49	6,35	4,67
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Stalowej Woli czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KK W SLD-UP (2001), KK W Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KK W Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KK W KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KK W Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

Tarnobrzeg

Tarnobrzeg to jedno z dwóch miast Podkarpacia, gdzie zarówno PiS, jak i PO zdobywają zdecydowane poparcie w wyborach parlamentarnych. Obie partie, w latach 2005–2023, rotacyjnie uzyskiwały tytuł lidera wyborczego w tym mieście. Platforma w 2007 i 2011 roku z wynikami odpowiednio 37,66% i 44,53% osiągnęła w Tarnobrzegu historyczny wynik, choć, co należy zauważyć, w wyborach z lat 2015, 2019 i 2024 musiała mimo wszystko uznać przewagę PiS.

Poparcie dla PSL, po raz pierwszy w 2023 roku przekroczyło 10% (12,97%), co z pewnością jest efektem aliansu wyborczego tej partii z ruchem społeczno-politycznym Polska 2050.

Niewątpliwie jednak Tarnobrzeg, jak większość miast Podkarpacia, jest areną politycznej rywalizacji, w której to PiS i PO odgrywają dominującą rolę. Szczegółowe wyniki czterech omawianych ugrupowań przedstawiono w tabeli 2.8.

Tabela 2.8. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Tarnobrzegu [%]

Tarnobrzeg		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Tarnobrzeg	7,18	32,03	33,67	30,06	38,67	45,10	38,49
	województwo	8,57	35,99	46,31	46,38	54,81	62,87	53,15
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Tarnobrzeg	9,18	20,83	37,66	44,53	28,05	27,80	33,07
	województwo	8,10	15,84	28,55	24,88	13,43	15,16	16,77
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	27,40	30,70
PSL	Tarnobrzeg	6,90	5,69	5,69	6,54	3,12	8,41	12,97
	województwo	14,66	9,90	12,06	11,55	5,97	7,82	13,10
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Tarnobrzeg	52,68	19,63	19,63	6,39	7,69	9,97	5,92
	województwo	31,04	8,25	8,99	5,89	4,49	6,35	4,67
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Tarnobrzegu czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KKW SLD-UP (2001), KKW Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KKW Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KKW KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

Dębica

Wyniki wyborów parlamentarnych w Dębicy nie odbiegają zasadniczo od innych w miastach Podkarpacia. Można zauważyć bardzo zdecydowanie poparcie dla PiS-u we wszystkich wyborach do parlamentu od 2005 roku do 2023 roku, a w 2015 roku partia ta uzyskała najlepszy wynik (53,45%) w tym mieście. W 2023 roku partia ta straciła część swoich zwolenników, co przełożyło się na gorszy wynik wyborczy. PiS nie przekroczyło w tych wyborach 50%, zdobywając 45,41% głosów.

Podobnie jak w innych miastach Podkarpacia, drugą partią, jeżeli chodzi o wyniki wyborcze do parlamentu, była PO. Trwały, choć o zmiennych wartościach, wynik wyborczy lokuje PO na drugiej pozycji w Dębicy. Największy sukces partia ta uzyskała w 2007 roku, kiedy to zdobyła 34,68% głosów.

Należy także zauważyć, że Dębica jest miastem, w którym w 2001 roku SLD uzyskało drugi najlepszy wynik w miastach Podkarpacia (46,08%). Tylko w Tarnobrzegu

SLD uzyskało lepszy rezultat (52,68%). Szczegółowe wyniki czterech omawianych ugrupowań przedstawiono w tabeli 2.9.

Tabela 2.9. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Dębicy [%]

Dębica		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Dębica	10,02	45,27	43,41	41,24	50,02	53,45	45,41
	województwo	8,57	35,99	46,31	46,38	54,81	62,87	53,15
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Dębica	8,48	16,77	34,68	30,92	20,82	22,46	25,95
	województwo	8,10	15,84	28,55	24,88	13,43	15,16	16,77
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	27,40	30,70
PSL	Dębica	5,49	4,11	6,42	9,22	1,69	7,13	11,51
	województwo	14,66	9,90	12,06	11,55	5,97	7,82	13,10
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Dębica	46,08	8,90	12,20	5,38	4,91	7,69	8,18
	województwo	31,04	8,25	8,99	5,89	4,49	6,35	4,67
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Dębicy czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KK W SLD-UP (2001), KK W Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KK W Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KK W KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KK W Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

Jarosław

W Jarosławiu zdecydowanie dominują dwie partie polityczne. W latach 2005–2023, to PiS i PO zdobyły i utrzymały swoje pozycje w tym mieście. W wyborach z 2001 roku faworyzowane było SLD, co w późniejszym czasie nie znalazło odzwierciedlenia w wynikach wyborczych. Należy zwrócić uwagę, że PiS osiągnęło swoje apogeum popularności w Jarosławiu w 2019 roku. Wynik 69,10% jest z pewnością spektakularny i nie został powtórzony w wyborach w 2023 roku.

W przypadku PO obserwujemy fluktuację wyników wyborczych przez lata. Najlepszy rezultat z 2007 roku (38,53%), mimo że nie został powtórzony, to w wyborach w 2023 roku PO ponownie przekroczyła 30% poparcia, zdobywając 33,07% głosów.

Poparcie dla PSL-u choć w zdecydowanej większości utrzymywało się na poziomie jednocyfrowym, to w wyborach w 2023 roku zarówno w wymiarze miejskim, wojewódzkim, jak i ogólnopolskim wyniki przekroczyły poziom 10%. Niewątpliwie związanie jest to z formułą organizacyjną (PSL poszedł do wyborów w ramach porozumienia „Trzecia Droga”). Ten *modus operandi* jest wspólny dla wszystkich miast Podkarpacia, województwa i kraju. Zdolności PSL-u do podejmowania i skutecznego stawiania czoła wyzwaniom zasługuje jednak na podkreślenie.

Wyniki wyborcze SLD, jak w przypadku innych miast, województwa i Polski, cechuje funkcjonalna niezdolność do pozyskania poparcia przekraczającego poziom maksymalnie kilkunastu procent. W ostatnich wyborach SLD uzyskało w Jarosławiu zaledwie 5,21% głosów. Szczegółowe wyniki czterech omawianych ugrupowań przedstawiono w tabeli 2.10.

Tabela 2.10. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Jarosławiu [%]

Jarosław		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Jarosław	14,06	37,90	41,36	43,64	47,16	69,10	46,12
	województwo	8,57	35,99	46,31	46,38	54,81	62,87	53,15
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Jarosław	9,83	26,41	38,53	30,46	18,42	12,02	33,07
	województwo	8,10	15,84	28,55	24,88	13,43	15,16	23,95
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	27,40	30,70
PSL	Jarosław	9,79	6,07	9,32	6,09	5,12	9,28	13,94
	województwo	14,66	9,90	12,06	11,55	5,97	7,82	13,10
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Jarosław	33,97	8,22	7,91	7,10	5,21	3,34	5,21
	województwo	31,04	8,25	8,99	5,89	4,49	6,35	4,67
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Jarosławiu czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KKW SLD-UP (2001), KKW Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KKW Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KKW KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

Sanok

Sanok, obok Krosna, to miasto o najmniejszych różnicach wyników wyborczych między dwiema największymi partiami – PO i PiS. Choć, co należy podkreślić, żadna

z partii nie uzyskiwała we wskazanym okresie poparcia przekraczającego 50%. Najlepszy rezultat PiS zanotowało w 2019 roku (49,30%) i był to wynik zdecydowanie poniżej średniej wojewódzkiej (62,876%), co dotyczy także późniejszych wyborów w analizowanym okresie.

Dokładnie odwrotnie było w przypadku PO. W każdych wyborach od 2001 roku partia ta uzyskiwała w Sanoku wyższy wynik niż w całym województwie, choć były to rezultaty niższe niż średnia krajowa dla tej partii.

W przypadku PSL sposób działania (taktyczny sojusz wyborczy z Polską 2050 Szymona Hołowni) dał w wyborach 2023 roku najlepszy ze wszystkich badanych miast Podkarpacia wynik, choć w wyborach w latach 2001–2019 PSL w Sanoku notował niższe wyniki niż w całym województwie czy Polsce.

Inaczej wygląda to w odniesieniu do wyników SLD. Choć partia nigdy nie powtórzyła swojego sukcesu z 2001 roku (w Sanoku zdobyła 44,43% głosów), to porównując z wynikami w całym województwie czy nawet Polsce, wciąż mogła liczyć na większe poparcie (w 2005 r. było to 15,47%, a w 2007 r. – 16,22% głosów). Szczegółowe wyniki czterech omawianych ugrupowań przedstawiono w tabeli 2.11.

Tabela 2.11. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Sanoku [%]

Sanok		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Sanok	9,42	28,73	33,94	33,66	45,05	49,30	42,37
	województwo	8,57	35,99	46,31	46,38	54,81	62,87	53,15
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Sanok	10,97	23,60	40,82	36,61	21,56	34,69	25,04
	województwo	8,10	15,84	28,55	24,88	13,43	15,16	16,77
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	27,40	30,70
PSL	Sanok	5,18	2,73	5,61	7,53	2,48	3,67	16,94
	województwo	14,66	9,90	12,06	11,55	5,97	7,82	13,10
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Sanok	44,43	15,47	16,22	10,03	8,40	6,91	6,24
	województwo	31,04	8,25	8,99	5,89	4,49	6,35	4,67
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Sanoku czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KKW SLD-UP (2001), KKW Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KKW Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KKW KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

Jasło

Jasło to miasto, w którym PiS odniósł swoje największe zwycięstwo w tym województwie, uzyskując w 2019 roku 70,88% głosów w wyborach do parlamentu. Jedynie w Jarosławiu, gdzie PiS (też w 2019 r.) zdobył 69,10% głosów poparcia, udało się tej partii osiągnąć podobny wynik. W obu przypadkach było to zdecydowanie ponad średnią krajową, ale też i wojewódzką. W Jasle PiS przekroczył trzykrotnie pułap 50% (w 2005 r. – 51,46% i w 2015 r. – 50,59%) zdobytych głosów w wyborach do parlamentu. Pozostałe partie odnosiły zdecydowanie mniejsze sukcesy.

Interesujące jest także to, że poparcie dla SLD (z wyjątkiem fenomenu 2001 r. oraz 2019 r.) a więc w latach 2007, 2011, 2015 i 2023 było nieco wyższe niż średnia dla całego województwa podkarpackiego, chociaż, co należy zauważyć, poparcie to tylko raz przekroczyło pułap 10% (2007 r. – 10,48%). Szczegółowe wyniki czterech omawianych ugrupowań przedstawiono w tabeli 2.12.

Tabela 2.12. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Jasle [%]

Jasło		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Jasło	8,44	51,46	44,03	43,88	50,59	70,88	45,70
	województwo	8,57	35,99	46,31	46,38	54,81	62,87	53,15
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Jasło	10,21	17,97	35,92	28,93	17,65	11,75	23,63
	województwo	8,10	15,84	28,55	24,88	13,43	15,16	16,77
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	27,40	30,70
PSL	Jasło	6,93	2,04	5,61	6,80	3,14	4,54	14,60
	województwo	14,66	9,90	12,06	11,55	5,97	7,82	13,10
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Jasło	36,05	8,03	10,48	8,88	5,19	4,34	5,56
	województwo	31,04	8,25	8,99	5,89	4,49	6,35	4,67
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Jasle czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KK W SLD-UP (2001), KK W Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KK W Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KK W KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KK W Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

2.2.3. Wnioski

Region Podkarpacia charakteryzuje się silnym poparciem dla PiS, które to ugrupowanie charakteryzowało się ogólnym trendem silnego wzrostu poparcia w większości miast Podkarpacia w latach 2001–2019, a następnie spadkiem w 2023 roku. Notowano wyniki wyborcze zazwyczaj powyżej średniej krajowej, ale często poniżej średniej wojewódzkiej. Wyjątkami były dwa miasta (Jarosław i Jasło), gdzie zaobserwowano bardzo wysokie poparcie dla PiS-u w 2019 roku. Po drugiej stronie jest SLD, które w latach 2001–2023 zanotowało spadek poparcia. Dotyczyło to wszystkich miast Podkarpacia i było to zgodne z ogólnopolskim trendem poparcia dla tej partii.

W przypadku PO, poparcie wśród wyborców było bardziej zmienne, z wyraźnym wzrostem w latach 2005–2007⁹, a następnie spadkiem.

Poszczególne miasta niewątpliwie cechuje także ich własna specyfika w preferencjach wyborczych, co z pewnością związane jest z lokalnymi uwarunkowaniami społecznymi, gospodarczymi i politycznymi. Wyniki w miastach Podkarpacia często odzwierciedlają ogólne trendy w kraju i województwie, ale z pewnymi odchyleniami, co może wskazywać na wpływ czynników lokalnych.

W tradycyjnie rolniczym regionie poparcie dla PSL zmalało, co jest koherentne z ogólnopolską tendencją dla tej partii, niemniej jednak koalicja z partią Szymona Hołowni (Polska 2050), czego efektem było zawarcie koalicji („Trzecia Droga”), pozwoliło ludowcom na Podkarpaciu odnotować relatywnie dobre wyniki – w 2023 roku partia ta uzyskiwała kilkunastoprocentowe poparcie.

2.3. Preferencje polityczne na Pomorzu Zachodnim w latach 2001–2023

2.3.1. Ogólna charakterystyka

W analizowanym okresie 2001–2023 łącznie odbyło się siedem elekcji parlamentarnych¹⁰. Z wyjątkiem elekcji z 2001 roku, kiedy to SLD cieszył się na Pomorzu Zachodnim (a także w kraju) najwyższym poparciem (uzyskał we wspomnianym regionie 49,29% głosów), co przekładało się także na analizowane miasta, to od wyborów parlamentarnych z 2005 roku preferencje wyborcze mieszkańców regionu oraz analizowanych miast uległy wyraźnej zmianie z socjaldemokratycznych na liberalne. Od 2005 roku największym poparciem cieszy się PO (24,99% głosów), a drugą pozycję

⁹ W Tarnobrzegu, Stalowej Woli i Krośnie silne poparcie dla PO rozłożone jest także na kolejne lata wyborcze.

¹⁰ 1) 23 IX 2001 r., 2) 25 IX 2005 r., 3) 21 X 2007 r., 4) 9 X 2011 r., 5) 25 X 2015 r., 6) 13 X 2019 r., 7) 15 X 2023 r.

zajmuje PiS (21,74% głosów), jednak już podczas elekcji z 2015 roku nastąpiło zmniejszenie dystansu między PO (31,00% głosów) a PiS (28,84% głosów), natomiast podczas wyborów w 2019 roku PiS w skali województwa (35,97% głosów) po raz pierwszy uzyskało wyższe poparcie o 1,96% głosów niż PO (34,01% głosów). Wyniki wyborów w 2023 roku pokazały jednak, że PO (39,60% głosów) ponownie zwiększyła dystans o 9,87% głosów między PiS (29,73% głosów), czyli większość głosujących na Pomorzu Zachodnim nadal wykazuje poglądy liberalne lub liberalno-socjaldemokratyczne (należy zaznaczyć, że PO z partii liberalno-konserwatywnej stała się liberalno-socjaldemokratyczna), a nie konserwatywne. Z kolei Sojusz (w różnych konfiguracjach koalicyjnych) od 2005 roku (na tle PO, PiS i PSL) pozostaje na pozycji trzeciej, a Ludowcy na czwartej. Wyjątkiem była ostatnia elekcja w 2023 roku, kiedy to PSL startował w koalicji z Polską 2050 Szymona Hołowni, uzyskując wynik wyborczy, zarówno w skali kraju, jak i analizowanego regionu oraz miast (z wyjątkiem Świnoujścia), lepszy od Nowej Lewicy¹¹ (zob. tab. 2.13).

Mimo że SLD (będąc – jak już wspomniano – w różnych konfiguracjach koalicyjnych) od 2001 roku straciło pozycję lidera, to obszar Pomorza Zachodniego jest dla lewicy cały czas dość przyjazny, gdyż lewica nadal osiąga tu lepsze wyniki niż w skali kraju (w 2001 r. o 8,25% głosów, w 2005 r. o 3,05%, w 2007 r. o 4,14%, w 2011 r. o 2,99%, w 2015 r. o 2,42%, w 2019 r. o 2,79% oraz w 2023 r. o 0,53%). Podobnie wygląda sytuacja PO. Partia ta nie tylko od 2005 roku osiąga w analizowanym regionie najlepsze rezultaty wyborcze, ale także zawsze zdobywa większe poparcie niż w skali kraju (w 2005 r. o 0,85% głosów, w 2007 r. o 5,91%, w 2011 r. o 7,33%, w 2015 r. o 6,91%, w 2019 r. o 4,88% oraz w 2023 r. o 8,90%). Zupełnie inaczej wygląda natomiast sytuacja PiS-u. Ugrupowanie Jarosława Kaczyńskiego, mimo że od 2005 roku zajmuje w województwie zachodniopomorskim drugie (a w wyborach z 2019 r. nawet pierwsze) miejsce, to zawsze jego wynik jest niższy niż w skali kraju (w 2005 r. o –5,25% głosów, w 2007 r. o –9,30%, w 2011 r. o –8,46%, w 2015 r. –8,74%, w 2019 r. o –7,62% oraz w 2023 r. o –5,65%), co pokazuje, że północno-zachodnia część Polski nie należy do głównych terenów wyborczych PiS-u. Podobnie wygląda poparcie dla PSL, które na Pomorzu Zachodnim jest zawsze niższe niż w kraju (w 2001 r. o –5,10% głosów, w 2005 r. o –2,41%, w 2007 r. o –1,56%, w 2011 r. o –2,99%, w 2015 r. o –1,12%, w 2019 r. o –0,13% oraz w 2023 r. o –1,88%)¹² (zob. tab. 2.13).

¹¹ Na podstawie danych PKW, www.pkw.gov.pl.

¹² Ibidem.

Tabela 2.13. Wyniki wyborów do Sejmu RP w latach 2001–2023 [%]

		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Polska	9,50 ^a	26,99 ^a	32,11 ^a	29,89 ^a	37,58 ^a	43,59 ^a	35,38 ^a
	województwo	6,56	21,74	22,81	21,43	28,84	35,97	29,73
	Szczecin	11,90	25,06	25,21	23,02	28,81	32,13	25,25
	Koszalin	4,67	19,69	20,91	19,82	24,65	29,59	25,40
	Stargard	6,64	25,47	24,70	22,28	28,45	34,09	28,49
	Kołobrzeg	5,80	29,36	25,26	23,94	30,15	34,39	28,62
	Świnoujście	8,19	23,16	22,96	20,05	27,21	30,18	25,74
	Szczecinek	3,98	30,17	23,73	23,26	33,16	37,87	31,55
	Police	8,14	26,65	24,92	23,39	30,67	36,62	29,95
	Walcz	6,12	17,28	20,18	18,36	27,50	32,04	26,42
	Białogard	2,72	39,30	25,34	29,90	33,20	33,76	29,93
	Goleniów	6,76	16,16	18,54	17,05	25,84	33,34	26,54
	Gryfino	5,99	27,80	32,33	23,70	36,09	40,43	32,59
PO	Polska	12,68 ^b	24,14 ^c	41,51 ^c	39,18 ^c	24,09 ^c	29,13 ^d	30,70 ^d
	województwo	11,65	24,99	47,42	46,51	31,00	34,01	39,60
	Szczecin	15,24	32,36	50,94	48,93	33,01	40,47	44,23
	Koszalin	11,25	25,94	50,74	49,88	32,49	38,39	45,76
	Stargard	12,17	25,54	49,83	46,00	33,06	36,77	41,19
	Kołobrzeg	14,82	31,14	49,75	50,58	32,17	36,70	45,44
	Świnoujście	14,28	30,84	48,28	46,09	30,67	33,44	41,30
	Szczecinek	13,56	27,15	51,05	53,34	30,22	38,38	42,18
	Police	13,15	33,92	53,67	43,69	32,84	35,09	39,20
	Walcz	9,48	24,94	48,50	51,39	34,65	39,02	44,61
	Białogard	13,51	16,89	45,80	43,34	26,92	38,14	43,98
	Goleniów	13,04	36,87	55,51	51,06	32,32	35,66	41,93
	Gryfino	10,42	18,67	45,06	43,15	28,92	28,06	39,07
PSL	Polska	8,98 ^c	6,96 ^c	8,91 ^c	8,36 ^f	5,13 ^f	8,55 ^f	14,40 ^e
	województwo	3,88	4,55	7,35	5,37	4,01	8,42	12,52
	Szczecin	2,06	1,49	3,45	1,80	1,59	4,64	12,03
	Koszalin	1,95	1,92	4,63	2,38	1,74	7,75	11,87
	Stargard	2,31	1,51	4,09	2,42	2,37	6,22	12,05
	Kołobrzeg	1,87	1,24	3,34	2,28	1,39	5,23	10,38
	Świnoujście	2,02	3,74	3,96	1,51	1,93	4,36	9,74
	Szczecinek	1,63	1,81	3,27	2,07	1,58	7,04	10,08
	Police	1,99	1,21	3,70	1,96	1,32	4,76	11,97
	Walcz	2,18	1,49	5,54	4,01	2,00	7,97	12,46
	Białogard	2,72	2,72	3,56	3,71	4,05	8,93	9,62
	Goleniów	3,81	3,67	6,77	3,13	4,35	8,83	13,76
	Gryfino	2,86	6,24	4,23	3,09	2,34	5,72	9,90

		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
SLD	Polska	41,04 ^b	11,31 ⁱ	13,15 ⁱ	8,24 ⁱ	7,55 ^k	12,5 ^j	8,61 ⁱ
	województwo	49,29	14,36	17,29	11,23	9,97	15,35	9,14
	Szczecin	46,08	15,24	17,40	9,49	8,29	15,97	9,78
	Koszalin	49,03	16,42	18,92	11,97	11,61	18,32	8,79
	Stargard	56,69	14,51	17,78	12,30	10,07	15,60	8,81
	Kołobrzeg	51,46	16,33	18,37	9,62	13,06	18,59	8,78
	Świnoujście	56,58	19,36	22,32	17,47	13,75	26,70	15,16
	Szczecinek	42,55	11,43	17,98	9,41	9,10	10,20	7,62
	Police	52,06	11,68	14,77	12,28	7,45	15,64	8,93
	Wałcz	54,02	23,08	22,34	13,22	13,76	15,06	9,72
	Białogard	48,88	11,01	20,22	10,96	10,98	14,76	8,93
	Goleniów	54,58	14,76	15,34	10,66	8,26	14,65	7,76
	Gryfino	59,28	12,51	13,88	11,67	8,12	18,88	8,95

^a KW Prawo i Sprawiedliwość; ^b KWW Platforma Obywatelska; ^c KW Platforma Obywatelska RP; ^d KKW Koalicja Obywatelska PO .N IPL Zieloni; ^e KW Polskiego Stronnictwa Ludowego; ^f KW Polskie Stronnictwo Ludowe; ^g KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni – Polskie Stronnictwo Ludowe; ^h KKW Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy; ⁱ KKW Lewica i Demokraci SLD+SDPL+PD+UP; ^j KW Sojusz Lewicy Demokratycznej; ^k KKW Zjednoczona Lewica SLD+TR+P-PS+UP+Zieloni; ^l KW Nowa Lewica.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW.

2.3.2. Preferencje wyborcze w badanych miastach Pomorza Zachodniego

Szczecin

W Szczecinie, z wyjątkiem elekcji z 2001 roku, w której najlepszy wynik uzyskał SLD, każde kolejne wybory parlamentarne zdecydowanie wygrywała PO. Poparcie jakim cieszy się Platforma w Szczecinie jest większe niż poparcie jakie uzyskuje to ugrupowanie w skali Pomorza Zachodniego (w 2001 r. zdobyła wynik lepszy o 3,59%, w 2005 r. o 7,37%, w 2007 r. o 3,52%, w 2011 r. o 2,42%, w 2015 r. o 2,01% w 2019 r. o 6,46%, a w 2023 r. o 4,63%) oraz ogólnopolskiej (w 2001 r. uzyskała poparcie większe o 2,56%, w 2005 r. o 8,22%, w 2007 r. o 9,43%, w 2011 r. o 9,75%, w 2015 r. o 8,92% w 2019 r. o 11,34%, a w 2023 r. o 13,53%).

Drugą silną pozycję ma PiS, jednak, mimo że pozycja ta pozostaje niezagrożona, to ugrupowanie Jarosława Kaczyńskiego z wyjątkiem elekcji z 2001 roku, w każdej kolejnej uzyskiwało w Szczecinie wynik gorszy niż w kraju (w 2001 r. PiS otrzymało wynik lepszy o 2,40%, jednak już od 2005 r. niższy o 1,93%, w 2007 r. o 6,90%, w 2011 r. o 6,87%, w 2015 r. o 8,77%, w 2019 r. o 11,46%, a w 2023 r. o 10,13%). Odnosząc się zaś do wyników w skali regionu, to w latach 2001–2011 uzyskiwało w Szczecinie wyniki wyższe niż na Pomorzu Zachodnim, natomiast od wyborów z 2015 roku,

poparcie było mniejsze (w 2001 r. zdobyło wynik lepszy o 5,34%, w 2005 r. o 3,32%, w 2007 r. o 2,40%, w 2011 r. o 1,59%, z kolei od 2015 r. niższy o 0,03%, w 2019 r. o 3,84%, a w 2023 r. o 4,48%).

SLD, mimo że zajmuje trzecią pozycję, to mocno odstaje od dwójki liderów. Z wyjątkiem wspomnianych wyborów z 2001 roku, w pozostałych elekcjach lewica już nie powtórzyła swojego sukcesu. Poparcie Sojuszu (w różnych konfiguracjach koalicyjnych) jest podobne z tym w skali województwa (z wyjątkiem elekcji z 2001 r. różnica nie przekracza 2%) oraz większe niż w skali kraju, co pokazuje, że region zachodnio-północny kraju nadal wykazuje większe sympatie socjaldemokratyczne niż obszary wschodnie. PSL cieszy się w Szczecinie niewielkim poparciem, zdecydowanie mniej niż w skali regionu oraz kraju¹³ (zob. tab. 2.13 i 2.14).

Tabela 2.14. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Szczecinie [%]

Szczecin		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Szczecin	11,90	25,06	25,21	23,02	28,81	32,13	25,25
	województwo	6,56	21,74	22,81	21,43	28,84	35,97	29,73
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Szczecin	15,24	32,36	50,94	48,93	33,01	40,47	44,23
	województwo	11,65	24,99	47,42	46,51	31,0	34,01	39,60
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	29,13	30,70
PSL	Szczecin	2,06	1,49	3,45	1,80	1,59	4,64	12,03
	województwo	3,88	4,55	7,35	5,37	4,01	8,42	12,52
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Szczecin	46,08	15,24	17,40	9,49	8,29	15,97	9,78
	województwo	49,29	14,36	17,29	11,23	9,97	15,35	9,14
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Szczecinie czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KKW SLD-UP (2001), KKW Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KKW Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KKW KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

13 Ibidem.

Koszalin

W Koszalinie, podobnie jak w Szczecinie, Platforma z wyjątkiem wyborów z 2001 roku, zdecydowanie dominuje nad pozostałymi ugrupowaniami. Wyniki PO w tym mieście są także wyższe niż w skali województwa (w 2001 r. uzyskała wynik gorszy o 0,40%, a już w następnych wyborach w 2005 r. lepszy o 0,95%, w 2007 r. o 3,32%, w 2011 r. o 3,37%, w 2015 r. o 1,49%, w 2019 r. o 4,38%, a w 2023 r. o 6,16%) oraz kraju (w 2001 r. zdobyła mniej głosów o 1,43%, a od elekcji z 2005 r. wynik był wyższy o 1,80%, w 2007 r. o 9,23%, w 2011 r. o 10,70%, w 2015 r. o 8,40%, w 2019 r. o 9,26%, a w 2023 r. o 15,06%).

Tabela 2.15. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Koszalinie [%]

Koszalin		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Koszalin	4,67	19,69	20,91	19,82	24,65	29,59	25,40
	województwo	6,56	21,74	22,81	21,43	28,84	35,97	29,73
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Koszalin	11,25	25,94	50,74	49,88	32,49	38,39	45,76
	województwo	11,65	24,99	47,42	46,51	31,0	34,01	39,60
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	29,13	30,70
PSL	Koszalin	1,95	1,92	4,63	2,38	1,74	7,75	11,87
	województwo	3,88	4,55	7,35	5,37	4,01	8,42	12,52
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Koszalin	49,03	16,42	18,92	11,97	11,61	18,32	8,79
	województwo	49,29	14,36	17,29	11,23	9,97	15,35	9,14
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Koszalinie czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KKW SLD-UP (2001), KKW Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KKW Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KKW KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

Mimo że PiS znajduje się na drugiej, niezagrożonej pozycji, to poparcie jakie uzyskuje w Koszalinie, jest niższe niż w skali kraju (w 2001 r. PiS otrzymało wynik gorszy o 4,83%, w 2005 r. o 7,30%, w 2007 r. o 11,20%, w 2011 r. o 10,07%, w 2015 r. o 12,93%, w 2019 r. o 14,00%, a w 2023 r. o 9,98%) oraz Pomorza Zachodniego (w 2001 r. uzyskało wynik niższy o 1,89%, w 2005 r. o 2,05%, w 2007 r. o 1,90%, w 2011 r. o 1,61%, w 2015 r. o 4,19%, w 2019 r. o 6,38%, a w 2023 r. o 4,33%).

SLD jako trzecia siła polityczna osiąga w Koszalinie wyniki lepsze niż w skali ogólnopolskiej oraz z wyjątkiem elekcji z lat 2001 i 2023, zdobywa większe poparcie niż w skali regionu. PSL, podobnie jak w Szczecinie, cieszy się niewielkim poparciem (z wyjątkiem elekcji z 2023 r., kiedy Ludowcy szli w koalicji z Polską 2050 Szymona Hołowni, jako Trzecia Droga), mniejszym niż w skali regionu oraz kraju¹⁴ (zob. tab. 2.13 i 2.15).

Stargard

Stargard jest kolejnym miastem z silną dominacją PO (z wyjątkiem 2001 r., kiedy najlepszy wynik uzyskało SLD). Platforma uzyskuje w nim znacznie lepsze wyniki niż w skali kraju (w 2001 r. słabszy wynik o 0,51%, natomiast od wyborów z 2005 r. rezultat był lepszy o 1,40%, w 2007 r. o 8,32%, w 2011 r. o 6,82%, w 2015 r. o 8,97%, w 2019 r. o 7,64%, a w 2023 r. o 10,49%) oraz trochę lepsze niż w regionie (w 2001 r. uzyskała wynik wyższy o 0,52%, w 2005 r. o 0,55%, w 2007 r. o 2,41%, w 2011 r. był niższy o 0,51%, w 2015 r. ponownie wyższy o 2,06%, w 2019 r. o 2,76%, a w 2023 r. o 1,59%).

Drugą siłą polityczną jest PiS, które z wyjątkiem trzech ostatnich elekcji parlamentarnych, uzyskiwało nieznacznie lepsze wyniki w Stargardzie niż na Pomorzu Zachodnim (w 2001 r. otrzymało wynik wyższy o 0,08%, w 2005 r. o 3,73%, w 2007 r. o 1,89%, w 2011 r. o 0,85%, z kolei od 2015 r. niższy o 0,39%, w 2019 r. o 1,88%, a w 2023 r. o 1,24%). Wyniki w skali kraju zawsze były wyższe dla tej partii niż w analizowanym mieście (w Stargardzie wyniki były niższe w 2001 r. o 2,86%, w 2005 r. o 1,52%, w 2007 r. o 7,41%, w 2011 r. o 7,61%, w 2015 r. o 9,13%, w 2019 r. o 9,50%, a w 2023 r. o 6,89%).

SLD cieszy się w Stargardzie silną trzecią pozycją, która nie wydaje się być zagrożona. Uzyskuje ponadto wyższe poparcie w tym mieście niż w kraju oraz nieznacznie wyższe w regionie (z wyjątkiem ostatnich wyborów, podczas których uzyskało wynik minimalnie niższy). PSL podobnie jak w Koszalinie z wyjątkiem ostatniej elekcji z 2023 roku (występując jako wspomniana już Trzecia Droga), cieszy się niewielkim zainteresowaniem, dużo mniejszym niż w województwie czy kraju¹⁵ (zob. tab. 2.13 i 2.16).

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

Tabela 2.16. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Stargardzie (wcześniej Stargardzie Szczecińskim) [%]

Stargard		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Stargard	6,64	25,47	24,70	22,28	28,45	34,09	28,49
	województwo	6,56	21,74	22,81	21,43	28,84	35,97	29,73
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Stargard	12,17	25,54	49,83	46,00	33,06	36,77	41,19
	województwo	11,65	24,99	47,42	46,51	31,0	34,01	39,60
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	29,13	30,70
PSL	Stargard	2,31	1,51	4,09	2,42	2,37	6,22	12,05
	województwo	3,88	4,55	7,35	5,37	4,01	8,42	12,52
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Stargard	56,69	14,51	17,78	12,30	10,07	15,60	8,81
	województwo	49,29	14,36	17,29	11,23	9,97	15,35	9,14
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Stargardzie czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KKW SLD-UP (2001), KKW Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KKW Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KKW KO PO. NIPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

Kołobrzeg

Kolejnym miastem z silną pozycją PO jest Kołobrzeg. Mimo że w wyborach z 2015 i 2019 roku PiS znacznie zmniejszyło dystans do lidera, to wyniki ostatniej elekcji z 2023 roku pokazały, że Platforma ponownie zwiększyła dystans. PO, podobnie jak we wcześniej analizowanych miastach, cieszy się w Kołobrzegu większym poparciem niż w skali kraju (w 2001 r. zdobyła wynik wyższy o 2,14%, w 2005 r. o 7,00%, w 2007 r. o 8,24%, w 2011 r. o 11,40%, w 2015 r. o 8,08% w 2019 r. o 7,57%, a w 2023 r. o 14,74%) i regionu (w 2001 r. uzyskała rezultat wyższy o 3,17%, w 2005 r. o 6,15%, w 2007 r. o 2,33%, w 2011 r. o 4,07%, w 2015 r. o 1,17% w 2019 r. o 2,69%, a w 2023 r. o 14,74%).

PiS, tak jak we wcześniej analizowanych miastach, pozostaje jako druga siła polityczna z niezagrażoną pozycją. Z wyjątkiem dwóch ostatnich elekcji parlamentarnych, w Kołobrzegu PiS osiąga lepsze wyniki niż w skali województwa (w 2001 r. otrzymało wynik gorszy o 0,76%, natomiast od 2005 r. wyższy o 7,62%, w 2007 r. o 2,45%, w 2011 r. o 2,51%, w 2015 r. o 1,31%, z kolei od 2019 r. niższy o 1,58%, a w 2023 r. o 1,11%) oraz niższy wynik (z wyjątkiem 2005 r.) niż w skali kraju (w 2001 r. PiS

uzyskało wynik gorszy o 3,70%, z kolei w 2005 r. wyższy o 2,37%, a od 2007 r. niższy o 6,85%, w 2011 r. o 5,95%, w 2015 r. o 7,43%, w 2019 r. o 9,20%, a w 2023 r. o 6,76%).

SLD cieszy się silną trzecią pozycją, uzyskując wyniki lepsze niż w kraju oraz, z wyjątkiem wyborów z 2011 i 2023 roku, w regionie. Ludowcy z wyjątkiem 2019 roku, nie wzbudzają wśród mieszkańców Kołobrzegu większego zainteresowania, a sama partia uzyskuje gorsze wyniki w analizowanym mieście niż w skali kraju i regionu¹⁶ (zob. tab. 2.13 i 2.17).

Tabela 2.17. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Kołobrzegu [%]

Kołobrzeg		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Kołobrzeg	5,80	29,36	25,26	23,94	30,15	34,39	28,62
	województwo	6,56	21,74	22,81	21,43	28,84	35,97	29,73
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Kołobrzeg	14,82	31,14	49,75	50,58	32,17	36,70	45,44
	województwo	11,65	24,99	47,42	46,51	31,0	34,01	39,60
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	29,13	30,70
PSL	Kołobrzeg	1,87	1,24	3,34	2,28	1,39	5,23	10,38
	województwo	3,88	4,55	7,35	5,37	4,01	8,42	12,52
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Kołobrzeg	51,46	16,33	18,37	9,62	13,06	18,59	8,78
	województwo	49,29	14,36	17,29	11,23	9,97	15,35	9,14
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Kołobrzegu czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KK W SLD-UP (2001), KK W Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KK W Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KK W KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KK W Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

Świnoujście

W Świnoujściu w wyborach parlamentarnych największym poparciem cieszy się PO. Poparcie jest zbliżone do tego w regionie zachodniopomorskim (w 2001 r. uzyskała wynik wyższy o 2,63%, w 2005 r. o 5,85%, w 2007 r. o 0,86%, w 2011 r. poparcie było niższe o 0,42%, w 2015 r. o 0,33%, w 2019 r. o 0,57%, a w 2023 r. większe o 1,70%) oraz wyższe niż w kraju (w 2001 r. zdobyła wynik wyższy o 1,60%, w 2005 r. o 6,70%,

¹⁶ Ibidem.

w 2007 r. o 6,77%, w 2011 r. o 6,91%, w 2015 r. o 6,58% w 2019 r. o 4,31%, a w 2023 r. o 10,60%).

PiS także pozostaje na drugiej pozycji. Od elekcji z 2011 roku poparcie jest niższe niż w województwie (w 2001 r. otrzymało wynik wyższy o 1,63%, w 2005 r. o 1,42%, w 2007 r. o 0,15%, natomiast od 2011 r. niższy o 1,38%, w 2015 r. o 1,63%, w 2019 r. o 5,79%, a w 2023 r. o 3,99%) oraz od 2001 roku w skali kraju (w 2001 r. PiS uzyskało wynik gorszy o 1,31%, w 2005 r. o 3,83%, w 2007 r. o 9,15%, w 2011 r. o 9,84%, w 2015 r. o 10,37%, w 2019 r. o 13,41%, a w 2023 r. o 9,64%).

SLD, mimo zajmowanej trzeciej pozycji, cieszy się z kolei w Świnoujściu stosunkowo silnym poparciem. Wyniki Sojuszu w tym mieście zdecydowanie przewyższają te w regionie oraz kraju, a momentami są zbliżone do PiS (elekcje z lat 2007 oraz w mniejszym stopniu z 2011 i 2019). PSL nie wzbudza zaś większego zainteresowania i osiąga gorsze wyniki, w regionie oraz w kraju¹⁷ (zob. tab. 2.13 i 2.18).

Tabela 2.18. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Świnoujściu [%]

Świnoujście		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Świnoujście	8,19	23,16	22,96	20,05	27,21	30,18	25,74
	województwo	6,56	21,74	22,81	21,43	28,84	35,97	29,73
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Świnoujście	14,28	30,84	48,28	46,09	30,67	33,44	41,30
	województwo	11,65	24,99	47,42	46,51	31,0	34,01	39,60
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	29,13	30,70
PSL	Świnoujście	2,02	3,74	3,96	1,51	1,93	4,36	9,74
	województwo	3,88	4,55	7,35	5,37	4,01	8,42	12,52
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Świnoujście	56,58	19,36	22,32	17,47	13,75	26,70	15,16
	województwo	49,29	14,36	17,29	11,23	9,97	15,35	9,14
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Świnoujściu czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KKW SLD-UP (2001), KKW Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KKW Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KKW KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

17 Ibidem.

Szczecinek

W Szczecinku PO także cieszy się bardzo dużą popularnością. W elekcjach z lat 2007 i 2011 poparcie przekroczyło 50%. Wyniki w analizowanym mieście są znacznie lepsze niż w skraj (w 2001 r. uzyskała rezultat wyższy o 0,88%, w 2005 r. o 3,01%, w 2007 r. o 9,54%, w 2011 r. o 14,16%, w 2015 r. o 6,13% w 2019 r. o 9,25%, a w 2023 r. o 11,48%) oraz województwie (w 2001 r. zdobyła wynik większy o 1,91%, w 2005 r. o 2,16%, w 2007 r. o 3,63%, w 2011 r. o 6,83%, w 2015 r. mniejszy o 0,78% w 2019 r. większy o 4,37%, a w 2023 r. o 2,58%).

Tabela 2.19. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Szczecinku [%]

Szczecinek		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Szczecinek	3,98	30,17	23,73	23,26	33,16	37,87	31,55
	województwo	6,56	21,74	22,81	21,43	28,84	35,97	29,73
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Szczecinek	13,56	27,15	51,05	53,34	30,22	38,38	42,18
	województwo	11,65	24,99	47,42	46,51	31,0	34,01	39,60
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	29,13	30,70
PSL	Szczecinek	1,63	1,81	3,27	2,07	1,58	7,04	10,08
	województwo	3,88	4,55	7,35	5,37	4,01	8,42	12,52
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Szczecinek	42,55	11,43	17,98	9,41	9,10	10,20	7,62
	województwo	49,29	14,36	17,29	11,23	9,97	15,35	9,14
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Szczecinku czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KK W SLD-UP (2001), KK W Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KK W Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KK W KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KK W Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

PiS zajmuje drugą pozycję. Z wyjątkiem elekcji z 2001 roku, w Szczecinku PiS osiągało lepsze wyniki niż na Pomorzu Zachodnim (w 2001 r. otrzymało wynik gorszy o 2,58%, a już od 2005 r. lepszy o 8,43%, w 2007 r. o 0,92%, w 2011 r. o 1,83%, w 2015 r. o 4,32%, w 2019 r. o 1,90%, a w 2023 r. o 1,82%) oraz zawsze słabsze (z wyjątkiem 2005 r.) niż w skali kraju (w 2001 r. PiS uzyskało wynik niższy o 5,52%, za to w 2005 r. wyższy o 3,18%, natomiast od 2007 r. niższy o 8,38%, w 2011 r. o 6,63%, w 2015 r. o 4,42%, w 2019 r. o 5,72%, a w 2023 r. o 3,83%).

SLD cieszy się trzecią pozycją, ale słabszą niż w regionie oraz silniejszą (z wyjątkiem elekcji z 2019 r.) w odniesieniu do wyników ogólnopolskich. Ludowcy z wyjątkiem elekcji z roku 2019, nie cieszą się w Szczecinku dużym poparciem, osiągając wyniki gorsze niż w skali kraju i regionu¹⁸ (zob. tab. 2.13 i 2.19).

Police

Mieszkańcy Polic wykazują największe sympatie wyborcze wobec PO, która uzyskuje w tym mieście – z wyjątkiem elekcji z lat 2011 i 2023 – lepsze wyniki niż w regionie (w 2001 r. uzyskała wynik lepszy o 1,50%, w 2005 r. o 8,93%, w 2007 r. o 6,25%, w 2011 r. mniejszy o 2,82%, w 2015 r. większy o 1,84% w 2019 r. o 1,08%, a w 2023 r. słabszy o 0,40%) oraz kraju (w 2001 r. uzyskała wynik większy o 0,47%, w 2005 r. o 9,78%, w 2007 r. o 12,16%, w 2011 r. o 4,51%, w 2015 r. o 8,75% w 2019 r. o 5,96%, a w 2023 r. o 8,50%).

PiS pozostaje na drugim miejscu, osiągając wyniki lepsze niż w regionie (w 2001 r. wynik lepszy o 1,58%, w 2005 r. o 4,91%, w 2007 r. o 2,11%, w 2011 r. o 1,96%, w 2015 r. o 1,83%, w 2019 r. o 0,65%, a w 2023 r. o 0,22%) oraz słabsze niż w kraju (w 2001 r. PiS zdobyło wynik gorszy o 1,36%, w 2005 r. o 0,34%, w 2007 r. o 7,19%, w 2011 r. o 6,50%, w 2015 r. o 6,91%, w 2019 r. o 6,97%, a w 2023 r. o 5,43%).

SLD zajmuje trzecią pozycję. Wyniki uzyskuje lepsze niż w skali kraju oraz słabsze niż w regionie, z wyjątkiem elekcji z lat 2001 i 2011 (w 2019 r. były porównywalne). PSL podobnie jak w innych miastach nie cieszy się dużą popularnością, uzyskując wyniki gorsze niż w kraju i regionie¹⁹ (zob. tab. 2.13 i 2.20).

Tabela 2.20. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Policach [%]

Police		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Police	8,14	26,65	24,92	23,39	30,67	36,62	29,95
	województwo	6,56	21,74	22,81	21,43	28,84	35,97	29,73
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Police	13,15	33,92	53,67	43,69	32,84	35,09	39,20
	województwo	11,65	24,99	47,42	46,51	31,0	34,01	39,60
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	29,13	30,70
PSL	Police	1,99	1,21	3,70	1,96	1,32	4,76	11,97
	województwo	3,88	4,55	7,35	5,37	4,01	8,42	12,52
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40

18 Ibidem.

19 Ibidem.

Police		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
SLD	Police	52,06	11,68	14,77	12,28	7,45	15,64	8,93
	województwo	49,29	14,36	17,29	11,23	9,97	15,35	9,14
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Policach czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KK W SLD-UP (2001), KK W Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KK W Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KK W KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KK W Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

Wałcz

W Wałczu PO osiąga najlepsze wyniki z wyjątkiem 2001 roku – lepsze niż w regionie (w 2001 r. uzyskiwała wynik niższy o 2,17%, w 2005 r. o 0,05%, natomiast od 2007 r. wyższy o 1,08%, w 2011 r. o 4,88%, w 2015 r. o 3,65%, w 2019 r. o 5,01%, a w 2023 r. o 5,01%) oraz w kraju (w 2001 r. uzyskiwała rezultat niższy o 3,20%, z kolei od 2005 r. wyższy o 0,80%, w 2007 r. o 6,99%, w 2011 r. o 12,21%, w 2015 r. o 10,56%, w 2019 r. o 9,89%, a w 2023 r. o 13,91%). Do elekcji z roku 2007 włącznie, na drugim miejscu pozostawało SLD, dopiero od wyborów z roku 2011, drugą pozycję zajęło PiS, co stanowi wyjątek na tle analizowanych miast.

Partia Jarosława Kaczyńskiego w analizowanym mieście zarówno w odniesieniu do wyników ogólnopolskich (w 2001 r. otrzymała wynik gorszy o 3,38%, w 2005 r. o 9,71%, w 2007 r. o 11,93%, w 2011 r. o 11,53%, w 2015 r. o 10,08%, w 2019 r. o 11,55%, a w 2023 r. o 8,96%), jak i w skali regionu (w 2001 r. uzyskiwała rezultat słabszy o 0,44%, w 2005 r. o 4,46%, w 2007 r. o 2,63%, w 2011 r. o 3,07%, w 2015 r. o 1,34%, w 2019 r. o 3,93%, a w 2023 r. o 3,31%) uzyskuje gorsze wyniki. PSL także osiąga w tym mieście lepsze wyniki niż w innych analizowanych miastach, choć nadal są słabsze niż w skali Pomorza Zachodniego oraz kraju²⁰ (zob. tab. 2.13 i 2.21).

Tabela 2.21. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Wałczu [%]

Wałcz		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Wałcz	6,12	17,28	20,18	18,36	27,50	32,04	26,42
	województwo	6,56	21,74	22,81	21,43	28,84	35,97	29,73
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38

²⁰ Ibidem.

Walcz		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PO	Walcz	9,48	24,94	48,50	51,39	34,65	39,02	44,61
	województwo	11,65	24,99	47,42	46,51	31,0	34,01	39,60
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	29,13	30,70
PSL	Walcz	2,18	1,49	5,54	4,01	2,00	7,97	12,46
	województwo	3,88	4,55	7,35	5,37	4,01	8,42	12,52
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Walcz	54,02	23,08	22,34	13,22	13,76	15,06	9,72
	województwo	49,29	14,36	17,29	11,23	9,97	15,35	9,14
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Walczu czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KKW SLD-UP (2001), KKW Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KKW Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KKW KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

Białogard

Mimo że w Białogardzie największym poparciem (z wyjątkiem elekcji z 2001 r.) cieszy się PO, to w roku 2015 PiS uzyskało tu najlepszy wynik. Z wyjątkiem lat 2001, 2019 i 2023, wyniki Platformy w analizowanym mieście były gorsze niż w województwie (w 2001 r. uzyskała wynik wyższy o 1,86%, ale w 2005 r. niższy o 8,10%, w 2007 r. niższy o 1,62%, w 2011 r. niższy o 3,17%, a w 2015 r. niższy o 4,08%, z kolei w 2019 r. wyższy o 4,13%, a w 2023 r. o 4,38%). W odniesieniu do kraju, to z wyjątkiem elekcji z roku 2005, PO osiągała tam lepsze wyniki (w 2001 r. zdobyła wynik wyższy o 0,83%, w 2005 r. niższy o 7,25%, natomiast od 2007 r. wyższy o 4,29%, w 2011 r. o 4,16%, w 2015 r. o 2,83% w 2019 r. o 9,01%, a w 2023 r. o 13,28%).

PiS z wyjątkiem wspomnianego roku 2015 (a także 2001 r.) pozostaje drugą siłą polityczną. Z wyjątkiem lat 2001 i 2019, PiS osiąga w Białogardzie wyniki wyższe niż w regionie (w 2001 r. otrzymało wynik gorszy o 3,84%, z kolei od elekcji z 2005 r. wyniki były wyższe o 17,56%, w 2007 r. o 2,53%, w 2011 r. o 8,47%, w 2015 r. o 4,36%, natomiast w 2019 r. wynik był niższy o 2,21%, aby w 2023 r. ponownie odnotować wzrost o 0,20%). W odniesieniu do całego kraju, to w latach 2005 i 2011 wyniki w mieście były wyższe niż w całym kraju, a w pozostałych elekcjach niższe (w 2001 r. PiS uzyskało wynik słabszy o 6,78%, w 2005 r. wyższy o 12,31%, w 2007 r. ponownie gorszy, tym razem o 6,77%, w 2011 r. wyższy o 0,01%, natomiast od wyborów z 2015 r. gorszy o 4,38%, w 2019 r. o 9,83%, a w 2023 r. o 5,38%).

SLD cieszy się stosunkowo dużym poparciem w mieście, od elekcji z 2007 roku osiąga wyższe poparcie niż w kraju. W odniesieniu do regionu trudno zaś wykazać jakkolwiek prawidłowość. PSL tu również nie cieszy się wysokim poparciem, ale w elekcjach z lat 2015 i 2019 wykazało minimalnie wyższe poparcie w mieście niż w regionie, a w 2019 roku dodatkowo także w kraju²¹ (zob. tab. 2.13 i 2.22).

Tabela 2.22. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Białogardzie [%]

Białogard		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Białogard	2,72	39,30	25,34	29,90	33,20	33,76	29,93
	województwo	6,56	21,74	22,81	21,43	28,84	35,97	29,73
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Białogard	13,51	16,89	45,80	43,34	26,92	38,14	43,98
	województwo	11,65	24,99	47,42	46,51	31,0	34,01	39,60
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	29,13	30,70
PSL	Białogard	2,72	2,72	3,56	3,71	4,05	8,93	9,62
	województwo	3,88	4,55	7,35	5,37	4,01	8,42	12,52
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Białogard	48,88	11,01	20,22	10,96	10,98	14,76	8,93
	województwo	49,29	14,36	17,29	11,23	9,97	15,35	9,14
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Białogardzie czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KKW SLD-UP (2001), KKW Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KKW Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KKW KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

Goleniów

W Goleniowie (z wyłączeniem 2001 r.) największym poparciem cieszy się PO. W analizowanym mieście partia ta uzyskuje lepsze wyniki niż w kraju (w 2001 r. otrzymała wynik wyższy o 0,36%, w 2005 r. o 12,73%, w 2007 r. o 14,00%, w 2011 r. o 11,88%, w 2015 r. o 8,23%, w 2019 r. o 6,53%, a w 2023 r. o 11,23%) i w regionie (w 2001 r. uzyskała wynik wyższy o 1,39%, w 2005 r. o 11,88%, w 2007 r. o 8,09%, w 2011 r. o 4,55%, w 2015 r. o 1,32% w 2019 r. o 1,65%, a w 2023 r. o 2,33%).

21 Ibidem.

PiS zajmuje drugą lokatę, osiągając w tym mieście gorsze wyniki niż na Pomorzu Zachodnim (w 2001 r. otrzymało wynik lepszy o 0,20%, natomiast od elekcji z 2005 r. niższy o 5,58%, w 2007 r. o 4,27%, w 2011 r. o 4,38%, w 2015 r. o 3,00%, w 2019 r. o 2,63%, a w 2023 r. o 3,19%) oraz w kraju (w 2001 r. PiS uzyskała rezultat słabszy o 2,74%, w 2005 r. o 10,83%, w 2007 r. o 13,57%, w 2011 r. o 12,84%, w 2015 r. o 11,74%, w 2019 r. o 10,25%, a w 2023 r. o 8,84%).

Tabela 2.23. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Goleniowie [%]

Goleniów		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Goleniów	6,76	16,16	18,54	17,05	25,84	33,34	26,54
	województwo	6,56	21,74	22,81	21,43	28,84	35,97	29,73
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38
PO	Goleniów	13,04	36,87	55,51	51,06	32,32	35,66	41,93
	województwo	11,65	24,99	47,42	46,51	31,0	34,01	39,60
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	29,13	30,70
PSL	Goleniów	3,81	3,67	6,77	3,13	4,35	8,83	13,76
	województwo	3,88	4,55	7,35	5,37	4,01	8,42	12,52
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Goleniów	54,58	14,76	15,34	10,66	8,26	14,65	7,76
	województwo	49,29	14,36	17,29	11,23	9,97	15,35	9,14
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Goleniowie czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KK W SLD-UP (2001), KK W Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KK W Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KK W KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KK W Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

Sojusz zajmuje trzecią pozycję. Z wyjątkiem wyborów z lat 2001 i 2005, w analizowanym mieście uzyskuje niższe wyniki niż w województwie oraz z wyjątkiem elekcji z 2023 r. zawsze wyższe niż w kraju. PSL nie cieszy się dużym poparciem, ale w wyborach z 2019 roku uzyskało minimalnie lepsze wyniki w Goleniowie niż w całym kraju i na Pomorzu Zachodnim. Wcześniej wyniki Ludowców w analizowanym mieście były dużo gorsze. Dopiero w ostatnich wyborach w 2023 roku jako Trzecia Droga

udało się Ludowcom po raz pierwszy w analizowanym mieście uzyskać dwucyfrowy wynik²² (zob. tab. 2.13 i 2.23).

Gryfino

Gryfino stanowi wyjątek w analizowanych miastach Pomorza Zachodniego. W 2001 roku najlepszy wynik (podobnie jak w innych miastach) uzyskało tu SLD. Należy natomiast podkreślić, że PO, w przeciwieństwie do innych miast, od 2005 roku zwyciężyła tylko trzy razy, podczas elekcji z lat 2007 i 2011 (czyli w okresie, kiedy to wspomniana partia cieszyła się największym poparciem w kraju) oraz 2023 roku (w skali kraju PO w 2001 r. uzyskała wynik niższy o 2,26%, w 2005 r. o 5,47%, natomiast w 2007 r. wyższy o 3,55%, w 2011 r. o 3,97%, w 2015 r. o 4,83%, z kolei w 2019 r. niższy o 1,07%, a w 2023 r. wyższy o 8,37%; porównując wyniki w województwie PO w 2001 r. otrzymała wynik niższy o 1,23%, w 2005 r. o 6,32%, w 2007 r. o 2,36%, w 2011 r. o 3,36%, w 2015 r. o 2,08%, w 2019 r. o 5,95%, a w 2023 r. o 0,53%).

W latach 2005, 2015 i 2019 zdecydowane zwycięstwo odnosiło w Gryfnie PiS, uzyskując znaczną przewagę nad Platformą. Od 2005 roku PiS uzyskiwał także w Gryfnie lepsze wyniki niż w regionie (w 2001 r. otrzymało wynik słabszy o 0,57%, jednak od wyborów z 2005 r. uzyskuje wyniki lepsze o 6,06%, w 2007 r. o 9,52%, w 2011 r. o 2,27%, w 2015 r. o 7,25%, w 2019 r. o 4,46%, a w 2023 r. o 2,86%), jednak od 2011 roku uzyskuje słabsze wyniki w skali kraju (w 2001 r. PiS zdobyło wynik niższy o 3,51%, natomiast w 2005 r. wyższy o 0,81%, a w 2007 r. o 0,22%, z kolei od elekcji z 2011 r. wyniki są niższe o 6,19%, w 2015 r. o 1,49%, w 2019 r. o 3,16%, a w 2023 r. o 2,79%).

SLD zajmuje pozycję trzeciej siły politycznej, zdobywając lepsze wyniki niż w kraju, natomiast w odniesieniu do regionu nie pojawia się wyraźna tendencja. PSL podobnie jak w innych miastach nie osiąga tu większego poparcia, które jest niższe w odniesieniu do wyników Ludowców w skali kraju i regionu²³ (zob. tab. 2.13 i 2.24).

Tabela 2.24. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Gryfnie [%]

Gryfino		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PiS	Gryfino	5,99	27,80	32,33	23,70	36,09	40,43	32,59
	województwo	6,56	21,74	22,81	21,43	28,84	35,97	29,73
	Polska	9,50	26,99	32,11	29,89	37,58	43,59	35,38

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

Gryfino		2001	2005	2007	2011	2015	2019	2023
PO	Gryfino	10,42	18,67	45,06	43,15	28,92	28,06	39,07
	województwo	11,65	24,99	47,42	46,51	31,0	34,01	39,60
	Polska	12,68	24,14	41,51	39,18	24,09	29,13	30,70
PSL	Gryfino	2,86	6,24	4,23	3,09	2,34	5,72	9,90
	województwo	3,88	4,55	7,35	5,37	4,01	8,42	12,52
	Polska	8,98	6,96	8,91	8,36	5,13	8,55	14,40
SLD	Gryfino	59,28	12,51	13,88	11,67	8,12	18,88	8,95
	województwo	49,29	14,36	17,29	11,23	9,97	15,35	9,14
	Polska	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56	8,61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKW. Rezultaty rywalizacji o mandaty poselskie w Gryfinie czterech głównych ugrupowań parlamentarnych, które w wyborach do Sejmu w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2023 przynajmniej pięciokrotnie zdobywały swoją reprezentację poselską. SLD (od 2021 r. Nowa Lewica) startowało w ramach komitetów o różnych nazwach: KK W SLD-UP (2001), KK W Lewica i Demokraci (2007), KW SLD (2011, 2019), KK W Zjednoczona Lewica (2015), KW Nowa Lewica (2023). PO w 2019 i 2023 roku startowała w ramach KK W KO PO. N IPL Zieloni. PSL w wyborach w latach 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, pod nazwą KW PSL, a w 2023 roku startował w ramach KK W Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni. PiS w 2001 roku pod nazwą KW „Prawo i Sprawiedliwość”, w 2005, 2007, 2011, 2015, 2019, 2023 KW Prawo i Sprawiedliwość.

2.3.3. Wnioski

Mając na uwadze powyższe informacje, można stwierdzić, że preferencje wyborcze mieszkańców Pomorza Zachodniego w elekcjach do Sejmu RP, patrząc całościowo na analizowany region, są stabilne i od 2005 roku praktycznie nie uległy zmianie. Mimo niewielkich spadków poparcia, to przez cały czas w regionie zachodniopomorskim dominuje PO, natomiast PiS znajduje się na niezagrożonej drugiej pozycji. O sile Platformy świadczy to, że jej wyniki w tym regionie są generalnie zawsze lepsze niż w kraju, natomiast w przypadku PiS sytuacja jest odwrotna.

Przed elekcją z 2005 roku na Pomorzu Zachodnim dominował SLD (Sojusz zdobywał najwięcej głosów do Sejmu RP od wyborów z 1991 r. w województwie koszalińskim, a od elekcji z 1993 r. także w województwie szczecińskim). O tym jak duża była to dominacja pokazują wyniki wyborów, ponieważ Sojusz (w różnych konfiguracjach koalicyjnych) cały czas cieszy się stosunkowo dużym poparciem w innych regionach kraju, co pozwala mu zachować – patrząc z perspektywy lat 2001–2023 – pozycję trzeciej siły politycznej w województwie zachodniopomorskim. Czwartą lokatę zajmuje z kolei PSL, z najniższym poparciem ze wszystkich czterech analizowanych formacji politycznych. Oczywiście w niektórych elekcjach pojawiały się komitety (ugrupowania), które osiągały poparcie wyższe niż Ludowcy, jednak PSL obok wspomnianych już

PO, PiS oraz SLD jest jedynym ugrupowaniem, które od 2001 roku (oczywiście sama partia ma dużo większy staż na polskiej scenie politycznej oraz wyborczej) nieprzerwanie bierze udział w wyborach, w przeciwieństwie do tych formacji, które w Sejmie zaistniały tylko na kilka kadencji (np. Samoobronę RP, Ligę Polskich Rodzin, Ruch Palikota, Nowoczesną Ryszarda Petru czy Kukiz'15), a następnie zeszły ze sceny politycznej lub zostały mocno zmarginalizowane.

Rozdział 3

Jak badaliśmy

3.1. Charakterystyka grupy badawczej

Przed przystąpieniem do badań mieszkańców miast Pomorza Zachodniego i Podkarpacia poczyniono wstępne założenia.

Do przeprowadzenia badań wyodrębniono miasta o podobnej wielkości demograficznej – postanowiono wybrać tylko te, które w 2023 roku (a więc w momencie przygotowywania projektu badawczego) liczyły co najmniej 20 tys. mieszkańców. Wedle więc kategoryzacji wielkości demograficznej stosowanej przez Główny Urząd Statystyczny, przedmiotem dociekań badawczych stały się dwie kategorie miast – miasta średniej wielkości (od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców) oraz miasta duże (powyżej 100 tys. mieszkańców).

Jak wspomniano wcześniej, w województwie zachodniopomorskim było to łącznie 11 miast, w tym dziewięć średnich: Białogard, Goleniów, Gryfino, Kołobrzeg, Police, Stargard, Szczecinek, Świnoujście oraz Wałcz. Z kolei w województwie podkarpackim do badań wytypowano w sumie 10 miejscowości, z czego również dziewięć sklasyfikowano wedle przyjętego wyżej kryterium do grupy miast średniej wielkości (a więc: Dębicę, Jarosław, Jasło, Krosno, Mielec, Przemyśl, Sanok, Stalową Wolę i Tarnobrzeg). Na Pomorzu Zachodnim do badania włączono dwa występujące tam miasta liczące powyżej 100 tys. mieszkańców (Szczecin i Koszalin), a na Podkarpaciu jedyne takie miasto – Rzeszów.

Już podczas pierwszego etapu badań w 2024 roku we wszystkich badanych miastach odnotowano spadki liczby mieszkańców, co przedstawiono w tabelach 3.1 i 3.2¹.

Tabela 3.1. Badane miasta województwa zachodniopomorskiego i ich wielkość demograficzna w latach 2021–2024

Miasto	Powierzchnia		Ludność		Ludność zmiana	
	w ha	w km ²	2021	2024	liczba	%
Białogard	2573	26	23950	22418	–1532	–6,40
Goleniów	1178	12	21979	21462	–517	–2,35

¹ Jak można zauważyć w Gryfinie liczba mieszkańców spadła poniżej 20 tys. mieszkańców. Miasto to, zgodnie z projektem jest ujmowane w analizie, choć gdyby projekt badawczy był przygotowywany w 2025 r., to zgodnie z przyjętym kryterium demograficznym nie znalazłoby się wśród badanych miejscowości.

Miasto	Powierzchnia		Ludność		Ludność zmiana	
	w ha	w km ²	2021	2024	liczba	%
Gryfino	1181	12	20923	19691	-1232	-5,89
Kolobrzeg	2739	27	46198	43426	-2772	-6,00
Koszalin	10557	106	106235	105540	-695	-0,65
Police	3731	37	32243	29627	-2616	-8,11
Stargard	4808	48	67579	66604	-975	-1,44
Szczecin	30060	301	398255	389066	-9189	-2,31
Szczecinek	4848	48	39827	37557	-2270	-5,70
Świnoujście	20207	202	40948	38904	-2044	-4,99
Walcz	3817	38	24949	23578	-1371	-5,50

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2021 r.*, Warszawa 2021, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/powierzchnia-i-ludnosc-w-przekroju-terytorialnym-w-2021-roku,7,18.html>, 1 II 2025; GUS, *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2024 r.*, Warszawa 2024, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/powierzchnia-i-ludnosc-w-przekroju-terytorialnym-w-2024-roku,7,21.html>, 1 II 2025.

Tabela 3.2. Badane miasta województwa podkarpackiego i ich wielkość demograficzna w latach 2021–2024

Miasto	Powierzchnia		Ludność		Ludność zmiana	
	w ha	w km ²	2021	2024	liczba	%
Dębica	3383	34	45189	42986	-2203	-4,88
Jarosław	3461	35	37073	35298	-1775	-4,79
Jasło	3652	37	34542	32727	-1815	-5,25
Krosno	4472	45	45948	44060	-1888	-4,11
Mielec	4689	47	60075	56972	-3103	-5,17
Przemyśl	4617	46	59779	56050	-3729	-6,24
Rzeszów	12901	129	197863	197268	-595	-0,30
Sanok	3917	39	36999	34345	-2654	-7,17
Stalowa Wola	8252	83	59623	55127	-4496	-7,54
Tarnobrzeg	8540	85	46360	43712	-2648	-5,71

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2021 r.*, Warszawa 2021, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/powierzchnia-i-ludnosc-w-przekroju-terytorialnym-w-2021-roku,7,18.html>; GUS, *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2024 r.*, Warszawa 2024, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/powierzchnia-i-ludnosc-w-przekroju-terytorialnym-w-2024-roku,7,21.html>

Każde z badanych miast zmniejszyło się pod względem demograficznym, jednak porównując odsetki odpływu mieszkańców w poszczególnych miastach można dostrzec, że generalnie większe zmiany dotyczyły mniejszych miast. W czterech

miastach zachodniopomorskich zmiany wynosiły nie więcej niż –2,5% (Koszalin –0,65%, Stargard –1,44%, Szczecin –2,32%, Goleniów –2,35%). Na Podkarpaciu było tylko jedno takie miasto – Rzeszów, w którym jednak odnotowano najniższy odsetek odpływu mieszkańców ze wszystkich badanych miejscowości, ponieważ było to zaledwie –0,30%.

Zgodnie za założeniami projektu badawczego *Politycy lokalni a patriotyzm i percepcja zagrożeń. Porównanie miast Podkarpacia oraz Pomorza Zachodniego* celem było zdiagnozowanie sposobu postrzegania przez polityków lokalnych patriotyzmu, kwestii bezpieczeństwa i tego co wpływa na jego uszczerbek, czyli zagrożeń. Dla przeprowadzenia procesu badawczego kluczowe było określenie grupy badawczej, czyli „polityków lokalnych” z 21 badanych miast. Przyjęto zatem, że punktem odniesienia do wyliczenia wielkości celowej grupy respondentów do badania będzie suma mandatów radnych rad miast wytypowanych do badania. Poniżej, w tabelach 3 i 4 przedstawiono liczby miejsc w radach miejskich poszczególnych miast Pomorza Zachodniego (razem 245, zob. tab. 3.3) oraz Podkarpacia (razem 220, zob. tab. 3.4).

Tabela 3.3. Badane miasta województwa zachodniopomorskiego i liczba miejsc w radach miejskich

Miasto	Liczba radnych
Białogard	21
Goleniów	21
Gryfino	21
Kołobrzeg	21
Koszalin	23
Police	21
Stargard	23
Szczecin	31
Szczecinek	21
Świnoujście	21
Walcz	21
razem	245

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3.4. Badane miasta województwa podkarpackiego i liczba miejsc w radach miejskich

Miasto	Liczba radnych
Dębica	21
Krosno	21
Jasło	21
Sanok	21
Mielec	23
Stalowa Wola	23
Rzeszów	25
Jarosław	21
Przemyśl	23
Tarnobrzeg	21
razem	220

Źródło: opracowanie własne.

Postanowiono zatem określić wielkość referencyjną grupy badawczej jako sumę wszystkich miejsc w radach miast 21 badanych miejscowości. Łącznie liczba ta wyniosła zatem 465 i stała się punktem odniesienia do wyliczenia odsetka zwrotu kwestionariuszy ankiet. Następnie stworzono imienną bazę danych samorządowców zasiadających w radach w kadencji VIII (wydłużonej, z lat 2018–2024), którą po wyborach z 2024 roku zaktualizowano o radnych wybranych na kadencję IX. Zdając sobie sprawę z tego, że nie wszyscy radni kadencji IX (2024–2029) będą chcieli i/lub mogli wziąć udział w badaniu, dodatkowo zebrano dane radnych powiatowych wybranych na kadencję IX, aby w razie potrzeby (braku lub niewystarczającego odzewu ze strony radnych danego miasta) móc zwrócić się z zaproszeniem do udziału w badaniu również do radnych powiatowych.

Z uwagi na odbywające się w 2024 roku wybory samorządowe (kwiecień), a następnie konstituowanie się nowych rad miast (maj) realizacja pierwszego etapu badań ilościowych i jakościowych w miastach Pomorza Zachodniego i Podkarpacia rozpoczęto w drugim tygodniu czerwca 2024 roku, a ostatnie ankiety uzyskano oraz wywiady przeprowadzono na przełomie października i listopada.

3.2. Charakterystyka badań ilościowych i jakościowych

Kwestionariusz ankiety składał się z pytań zamkniętych podzielonych na kilka części. W części pierwszej sformułowano jedno pytanie (nr 1), w części drugiej – dwa (nr 2.1 i 2.2), w trzeciej – jedno (nr 3), w czwartej – trzy (nr 4.1, 4.2 i 4.3) oraz w piątej – pięć (nr 5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5). Po pytaniach z części 1, 2, 3 i 4 sformułowano stwierdzenia, do których respondenci mieli ustosunkować się wybierając jedną z pięciu dostępnych

opcji (zmodyfikowana skala Likerta): tak, raczej tak, trudno powiedzieć, raczej nie. Poszczególne pytania (cz. 1–4) dotyczyły percepcji zagrożeń, patriotyzmu narodowego, lokalnego i gospodarczego. W części piątej kwestionariusza ankiety zadano respondentom pięć pytań, zwracając się o odpowiedzi z wykorzystaniem metody ważenia preferencji wyboru (WPW), które omówiono w następnej sekcji niniejszego rozdziału (a cały kwestionariusz ankiety znajduje się w Aneksie).

Pytanie nr 1 dotyczyło dostrzeganych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa: Jak Pani/Pan sądzi, co i w jakim stopniu może w najbliższym czasie stanowić realne zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski?

Warto zwrócić uwagę na dwie kwestie. Po pierwsze, pytanie nr 1 oraz zaproponowane odpowiedzi do wyboru przygotowano na podstawie badań realizowanych wcześniej przez Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) na próbie ogólnopolskiej. Pierwszy raz CBOS przeprowadzał je w 2014 roku (zleceniodawcą było Biuro Bezpieczeństwa Narodowego Prezydenta Rzeczypospolitej). Wyniki opublikowano w listopadzie 2014 roku². Po drugie, Zespół Badawczy Res Publica już wcześniej dwukrotnie przeprowadzał podobne badania (tzn. przed przystąpieniem do realizacji projektu badawczego polityków lokalnych Pomorza Zachodniego i Podkarpacia w 2024 r.).

W 2016 roku realizowano je (PAPI) wśród samorządowców 10 miast i gmin (województwa zachodniopomorskiego i lubuskiego). W grupie respondentów znaleźli się wówczas politycy samorządowi miejscowości: Drawska Pomorskiego, Goleniowa, Kamienia Pomorskiego, Kobylanki, Nowogardu, Starej Dąbrowy, Stargardu, Strzelca Krajeńskich oraz Świnoujścia³. Następnie, w 2022 roku Zespół Badawczy Res Publica przeprowadzał podobne badania wśród samorządowców reprezentujących rady miejskie trzech miast na prawach powiatu Pomorza Zachodniego: Koszalina, Szczecina, Świnoujścia⁴.

W 2024 roku w badaniu samorządowców Podkarpacia i Pomorza Zachodniego po pytaniu o czynniki ryzyka dla bezpieczeństwa państwa, sformułowano 14 zagrożeń, co do wystąpienia których respondenci mieli wyrazić swój stosunek, wskazując – jak wyżej wspomniano – jedną z pięciu opcji (tak, raczej tak, trudno powiedzieć, raczej nie,

2 *Ocena stanu bezpieczeństwa państwa. Raport z badania sondażowego przeprowadzonego przez CBOS w 2014 roku na zlecenie Biura Bezpieczeństwa Narodowego*, (2014), https://www.bbn.gov.pl/f?p/dok/05/ocena_stanu_bezpieczenstwa_panstwa.pdf, 3 III 2016.

3 Szerzej zob. A. Ignasiak, M. Drzonek, *Postrzeganie bezpieczeństwa przez samorządowców – wnioski z badań*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2016, nr 3, s. 85–119.

4 Wyniki badania zaprezentowano podczas 3. Ogólnopolskiego seminarium naukowego „System Miasta – Miasta w Systemie”, Szczecin, 1 II 2023 r. Badania te miały charakter pilotażowy względem projektu *Politycy lokalni a patriotyzm i percepcja zagrożeń. Porównanie miast Podkarpacia oraz Pomorza Zachodniego*.

nie). Zagrożenia dotyczyły kwestii demograficznych, ekonomicznych, zdrowotnych, społecznych, narodowościowych, a także cybernetycznych (pełna lista – zob. Aneks).

Pytanie nr 2.1 dotyczyło patriotyzmu narodowego: Co Pani/Pana zdaniem jest przejawem patriotyzmu narodowego? Respondenci mieli ustosunkować się do 14 stwierdzeń, m.in. dotyczących: kibicowania narodowym reprezentacjom sportowym, znajomości historii i tradycji narodowych, języka polskiego, wieszania flag, udziału w wyborach, gotowości do obrony kraju (pełna lista – zob. Aneks).

Pytanie nr 2.2 z kolei – Czy Pani/Pan zgadza się z poniższymi stwierdzeniami? – odnosiło się do 15 wymienionych po pytaniu tez, w których pośrednio lub bezpośrednio wyrażano różne kwestie związane z patriotyzmem narodowym, lokalnym, gospodarczym oraz sprawy bezpieczeństwa. Co ważne, w stwierdzeniach tych zawarto odniesienia do problematyki ogólnokrajowej (np. „Polska jest krajem, w którym żyje się bezpiecznie”), po drugie – stwierdzenia odnosiły się do miasta respondentów (np. „Mieszkańcy mojego miasta generalnie są patriotami gospodarczymi”) oraz po trzecie – samookreślenia przez respondenta swojej postawy patriotycznej (np. „W moich działaniach kieruję się patriotyzmem lokalnym”) (pełna lista – zob. Aneks).

W kolejnym pytaniu (nr 3) poproszono respondentów o określenie w czym ich zdaniem może przejawiać się patriotyzm lokalny (Co Pani/Pana zdaniem jest przejawem patriotyzmu lokalnego?). Sformułowano 13 propozycji działań oraz aktywności, które mogły być z nim utożsamiane, a więc przykładowo udział w lokalnych świętach, znajomość tradycji lokalnych, eksponowanie lokalnych symboli, czy promowanie lokalnej kuchni (pełna lista – zob. Aneks).

Dwa kolejne pytania (4.1 i 4.2) dotyczyły kwestii gospodarczych. W pytaniu nr 4.1 poproszono respondentów o ustosunkowanie się do różnych przejawów postaw mogących w ich opinii wyrażać patriotyzm gospodarczy (Co Pani/Pana zdaniem jest przejawem patriotyzmu gospodarczego?). Były to m.in. zaufanie do polskich marek i producentów, zwracanie uwagi na pochodzenie produktów i wybór tych od polskich producentów, uczciwe płacenie podatków, preferencje dla inwestycji i rozwoju przedsiębiorstw krajowych, czy ograniczenie napływu zagranicznych firm i ich produktów w celu ochrony krajowych przedsiębiorców.

Celem pytania nr 4.2 (Jakie dostrzega Pani/Pan zagrożenia w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego w mieście?) było natomiast sprawdzenie dostrzeganych przez samorządowców zagrożeń o charakterze gospodarczym, które według nich występują w ich mieście. Kafeteria odpowiedzi obejmowała 15 potencjalnie mogących występować rodzajów ryzyka, m.in. wzrost bezrobocia, wzrost zadłużenia gospodarstw domowych, wzrost cen dóbr i usług, zubożenie mieszkańców spowodowane sytuacją geopolityczną na świecie, spadek stabilności zatrudnienia skutkujący ograniczeniem

myślenia o przyszłości, czy negatywne skutki polityki klimatycznej UE oraz negatywne skutki przyjęcia euro w Polsce. Zarówno po pytaniu 4.1, jak i po 4.2 respondenci do każdego z wymienionych stwierdzeń (pełna lista w Aneksie) mieli wyrazić swój stosunek (pełna aprobata, częściowa aprobata, stosunek neutralny, częściowa negacja, całkowita negacja).

Pytanie 4.3. odnosiło się do przewidywanych średnioterminowo zagrożeń (Jakie Pani/Pana zdaniem zagrożenia mogą w mieście wystąpić w przyszłości – do 5 lat?) sformułowano po nim kafeterię złożoną z ośmiu zagrożeń, do których możliwości wystąpienia respondenci mieli się odnieść przez zastosowanie zmodyfikowanej skali Likerta. Kafeteria odpowiedzi do zaopiniowania zawierała: negatywne skutki polityki klimatycznej UE, pogłębienie antagonizmów politycznych, problemy społeczne z odmiennymi kulturowo imigrantami, wzrost bezrobocia, wzrost cen dóbr i usług, wzrost przestępczości, zamachy terrorystyczne oraz zubożenie mieszkańców spowodowane sytuacją geopolityczną na świecie.

Warto zauważyć, że wartość opinii dotyczących predykcji zagrożeń mogących wystąpić w perspektywie średniookresowej wzrosła po następnym etapie badań. Dopiero wówczas będzie można ocenić trafność prognoz, a także ocenić, czy obawy dotyczące mogących wystąpić różnych rodzajów ryzyka podlegają jakimś tendencjom.

Na końcu narzędzia badawczego wyodrębniono metryczkę, w której poproszono respondentów o określenie (na podstawie zaproponowanych odpowiedzi) pięciu atrybutów charakteryzujących badanych – były to: 1) płeć; 2) wiek; 3) wykształcenie; 4) miasto (jedno z 21 badanych w projekcie), w którym respondent pełnił (obecnie lub w przeszłości) funkcje w organie uchwałodawczym lub wykonawczym; 5) komitet wyborczy, który w 2023 roku respondent poparł w wyborach do Sejmu RP. W ostatnim przypadku kafeteria obejmowała nazwy wszystkich komitetów wyborczych, na które mogli głosować wyborcy z Pomorza Zachodniego i Podkarpacia, a więc: KW Bezpartyjni Samorządowcy, KKW Trzecia Droga (Polska 2050-PSL), KW Nowa Lewica, KW Prawo i Sprawiedliwość, KW Konfederacja Wolność i Niepodległość, KKW Koalicja Obywatelska PO .N IPL Zieloni, KW Polska Jest Jedna, KW W Ruch Dobrobytu i Pokoju. W kafeterii wyodrębniono ponadto dwie inne odpowiedzi – „nie głosowałam(em)” oraz „świadomie oddałam(em) głos nieważny”.

W projekcie, obok przeprowadzenia badań ilościowych za pomocą kwestionariusza ankiety, zaplanowano również realizację badań jakościowych – wywiady pogłębione z lokalnymi politykami z 21 badanych miast. W tym celu stworzono listę 14 pytań. Należy jednak zaznaczyć, że osoby przeprowadzające badania jakościowe (członkowie Zespołu Badawczego Res Publica) mogły, w zależności od przebiegu i kierunku rozmowy, zmienić kolejność zadawanych pytań albo formułować pytania uzupełniające.

Rozmowy miały zatem charakter wywiadów częściowo ustrukturyzowanych. Zachowanie pełnej elastyczności w prezentowaniu różnych wątków rozmowy miało bowiem pomóc w uzyskaniu maksymalnie spontanicznych, a zarazem pogłębionych wypowiedzi respondentów. Standardowa lista 14 pytań w pierwotnie zakładanej kolejności wyglądała następująco:

1. Czym jest według Pani/Pana opinii patriotyzm narodowy, lokalny i gospodarczy?
2. Czy uważa się Pani/Pan za patriotę? Jeśli tak, to w czym się patriotyzm przejawia?
3. Jakie według Pani/Pana obecnie są największe zagrożenia dla państwa – proszę wymienić trzy.
4. Czy w swoim miejscu zamieszkania wiesz Pani/Pan flagę narodową oraz miasta?
5. Czy miasto promuje lokalny patriotyzm wśród mieszkańców?
6. Jakie wydarzenia i inicjatywy są organizowane na terenie miasta w celu celebrowania lokalnych świąt?
7. Czego najbardziej obawiają się mieszkańcy Pani/Pana miasta?
8. Czy w mieście istnieje/istnieją dominujący/e sektor/sektory gospodarcze?
9. Czy miasto prowadzi politykę gospodarczą ukierunkowaną na wsparcie dla dominujących sektorów gospodarczych, czy udziela wsparcia dla przedsiębiorczości lokalnej?
10. Jak miasto poradziło sobie w czasie kryzysów gospodarczych np. pandemii?
11. Co stanowi największy powód do zmartwień dla mieszkańców miasta w obszarze ekonomicznym?
12. Czy miasto to mała ojczyzna dla Pani/Pana?
13. Czy Pani/Pana dzieci, albo dzieci znajomych powinny tu osiąść na stałe?
14. Do kogo realnie należy władza w Pani/Pana mieście?

Do udziału w badaniach jakościowych zapraszano polityków lokalnych z badanych miast na zasadzie losowej. W ogromnej większości w wywiadach wzięli udział samorządowcy, którzy w 2024 roku (pierwszy etap badań projektu Resmiasta) zasiadali w radach miast IX kadencji. Warto nadmienić, że w wielu przypadkach rozmówcami byli obecni lub byli przewodniczący lub wiceprzewodniczący organów uchwałodawczych badanych miast. W kilku przypadkach respondentami były osoby, które mandat radnego sprawowały we wcześniejszych kadencjach. Kilku respondentów, z którymi przeprowadzono wywiady pogłębione, choć zdobyły miejsca w radach kadencji 2024–2029, rzekło się mandatów radnych, ponieważ zostali jednocześnie wybrani na prezydenta/burmistrza miast lub ich zastępców. W kilku przypadkach ponadto do rozmów zaproszono również samorządowców z rady powiatu, którego siedzibą było badane miasto. W niniejszej monografii grupę respondentów określa się dlatego jako „radnych” (w momencie badania większość – choć nie wszyscy – miała mandat

radnego rady miasta), „polityków lokalnych” (wśród rozmówców były bowiem także osoby pełniące funkcje wykonawcze w samorządach) lub „samorządowców” (wszyscy badani albo podczas badania czynnie zajmowali się samorządem terytorialnym, albo mieli takie doświadczenie z przeszłości). Powyższe określenia (politycy lokalni, radni, samorządowcy) są używane zamiennie nie tylko z powodów stylistycznych, ale również z uwagi na przedstawiony wyżej status publiczny badanych.

3.3. Pytania z zastosowaniem metody WPW

Jak wcześniej wspomniano, w części piątej kwestionariusza ankiety sformułowano pięć problemów, zwracając się o odpowiedzi z zastosowaniem metody WPW (ważenia preferencji wyboru). W skrócie polega to na tym, że dostępne do wyboru opcje odpowiedzi badany porównuje parami (wedle zasady – „każda z każdą”), określając wartość przewagi jednej z opcji występującej w danej parze. Wartości przewag każdej opcji są sumowane, a następnie wylicza się **uśrednioną wartość opcji (UWO)** w przedziale od 0,00 do 6,00 dla każdej z nich. Należy jednak wyraźnie zaznaczyć – wyliczeń tych dokonują przeprowadzający badanie, a zatem, w metodzie WPW to nie respondenci w chwili badania dokonują wartościowania wskazywanych opcji (jak w klasycznym badaniu typu „określ preferowane odpowiedzi oznaczając je cyframi od 1 do 5”), lecz przeprowadzający badanie na podstawie zebranych odpowiedzi⁵. Dodatkowo, w metodzie WPW poza UWO, drugim czynnikiem pozwalającym na określenie rzeczywistych preferencji w badanej grupie jest **liczba przewag opcji (LPO)** w poszczególnych parach. Innymi słowy, sprawdza się ile razy dana opcja została wskazana przez respondentów jako przeważająca w zestawianych ze sobą parach opcji. Wskaźnik ten wylicza się jako odsetek takich przypadków.

W tej części kwestionariusza ankiety zapytano respondentów o następujące kwestie:

- pytanie nr 5.1 – Co Pani/Pana zdaniem należy propagować w pierwszej kolejności: patriotyzm narodowy, patriotyzm lokalny, czy patriotyzm gospodarczy?;
- pytanie nr 5.2 – Kto w największym stopniu zapewni bezpieczeństwo Polsce: NATO, USA, UE, czy sami sobie zapewnimy?;
- pytanie 5.3 – Co w największym stopniu zapewni bezpieczeństwo Polsce: własna silna armia, przeszkolenie wojskowe społeczeństwa, obowiązkowa służba wojskowa, czy stała obecność armii USA na terytorium Polski?;

⁵ Szerzej o metodzie zob.: M. Drzonek, „Nielojalne szable”? O badaniu zaplecza prezydenta miasta *in spe* za pomocą zmodyfikowanej metody AHP, „Political Preferences” 2016 nr 12, s. 57–71; idem, *Przywódtwo „wiecznego prezydenta”. Przypadek Wojciecha Szczurka w Gdyni*, „Przegląd Zachodni” 2021, nr 2, s. 97–100; idem, *Homo politicus i jego rzeczywiste preferencje. O metodzie ważenia preferencji wyboru (WPW) w badaniu zjawisk politycznych*, w druku.

- pytanie nr 5.4 – Co obecnie stanowi największe zagrożenie: militarny atak Rosji na Polskę, antagonizmy ukraińsko-polskie, niższy poziom życia, czy utrata tożsamości narodowej?⁶

Wyniki odpowiedzi uzyskanych na pytanie 5.1 (Co Pani/Pana zdaniem należy propagować w pierwszej kolejności: patriotyzm narodowy, patriotyzm lokalny, czy patriotyzm gospodarczy?) zaprezentowano w tabelach 3.5. i 3.6.

Tabela 3.5. Wartość UWO w odpowiedzi na pytanie 5.1 – Co Pani/Pana zdaniem należy propagować w pierwszej kolejności: patriotyzm narodowy, patriotyzm lokalny, czy patriotyzm gospodarczy?

Opcje	Wartość UWO (0,00–6,00)		
	21 miast	miasta PK	miasta ZP
patriotyzm narodowy	2,73	2,64	2,79
patriotyzm lokalny	1,65	1,53	1,72
patriotyzm gospodarczy	1,74	1,63	1,82

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3.6. Odsetek LPO w odpowiedzi na pytanie 5.1 – Co Pani/Pana zdaniem należy propagować w pierwszej kolejności: patriotyzm narodowy, patriotyzm lokalny, czy patriotyzm gospodarczy?

Opcje	Odsetek LPO		
	21 miast	miasta PK	miasta ZP
patriotyzm narodowy	62,59	63,79	61,76
patriotyzm lokalny	41,61	38,79	43,53
patriotyzm gospodarczy	45,8	47,41	44,71

Źródło: opracowanie własne.

Jak można zauważyć w odpowiedziach respondentów z miast zachodniopomorskich każdy z trzech typów patriotyzmu był wartościowany na nieco wyższym poziomie. Analizując natomiast częstotliwość przewag (wskaźnik LPO) poszczególnych kategorii patriotyzmu, widać, że patriotyzm narodowy i gospodarczy był częściej wskazywany na Podkarpaciu niż Pomorzu Zachodnim. A zatem w miastach podkarpaccich patriotyzm narodowy i gospodarczy wskazywano częściej, a na Pomorzu

6 W kwestionariuszu postawiono również pytanie (5.5) dotyczące władzy lokalnej: Kto ma największą władzę w Pani/Pana mieście: burmistrz/prezydent, radni, partie polityczne, lokalne grupy nacisku, organizacje społeczne czy mieszkańcy? Analiza odpowiedzi na nie znajdzie się w innym miejscu.

Zachodnim te kategorie wskazywano rzadziej, choć zarazem wartościowano je na wyższym poziomie.

W tabelach 3.7 i 3.8 przedstawiono analizę odpowiedzi na pytanie 5.2 – Kto w największym stopniu zapewni bezpieczeństwo Polsce: NATO, USA, UE, czy sami sobie zapewnimy?

Tabela 3.7. Wartość UWO w odpowiedzi na pytanie 5.2 – Kto w największym stopniu zapewni bezpieczeństwo Polsce: NATO, USA, UE, czy sami sobie zapewnimy?

Opcje	Wartość UWO (0,00–6,00)		
	21 miast	miasta PK	miasta ZP
NATO	3,4	3,43	3,38
USA	1,86	2,11	1,68
UE	1,05	0,86	1,17
Sami sobie zapewnimy	2,01	1,89	2,09

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3.8. Odsetek LPO w odpowiedzi na pytanie 5.2 – Kto w największym stopniu zapewni bezpieczeństwo Polsce: NATO, USA, UE, czy sami sobie zapewnimy?

Opcje	Odsetek LPO		
	21 miast	miasta PK	miasta ZP
NATO	79,25	77,59	80,39
USA	44,06	51,72	38,43
UE	29,37	25,86	31,76
Sami sobie zapewnimy	47,32	44,83	49,41

Źródło: opracowanie własne.

Z powyższego zestawienia wynika, że na Podkarpaciu wyraźnie dominuje inna percepcja udziału USA w zapewnieniu bezpieczeństwa niż na Pomorzu Zachodnim. Zarówno wskaźnik UWO (2,11 do 1,68), jak i LPO (51,72% do 38,43%) jest wyraźnie wyższy – Stany Zjednoczone są w percepcji samorządowców badanych miast podkarpackich zdecydowanie bardziej utożsamiane z zapewnieniem bezpieczeństwa Polsce. *A contrario*, w miastach zachodniopomorskich większa ufność jest pokładana w UE oraz we własnych możliwościach.

W tabelach 3.9. i 3.10. przedstawiono analizę odpowiedzi na pytanie 5.3 – Co w największym stopniu zapewni bezpieczeństwo Polsce: własna silna armia, przeszkolenie

wojskowe społeczeństwa, obowiązkowa służba wojskowa, czy stała obecność armii USA na terytorium Polski?

Tabela 3.9. Wartość UWO w odpowiedzi na pytanie 5.3 – Co w najwyższym stopniu zapewni bezpieczeństwo Polsce: własna silna armia, przeszkolenie wojskowe społeczeństwa, obowiązkowa służba wojskowa, czy stała obecność armii USA na terytorium Polski?

Opcje	Wartość UWO (0,00–6,00)		
	21 miast	Miasta PK	Miasta ZP
własna silna armia	3,21	3,33	3,12
przeszkolenie wojskowe społeczeństwa	1,38	1,39	1,38
obowiązkowa służba wojskowa	1,2	1,1	1,27
stała obecność armii USA	2,35	2,33	2,37

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3.10. Odsetek LPO w odpowiedzi na pytanie 5.3 – Co w najwyższym stopniu zapewni bezpieczeństwo Polsce: własna silna armia, przeszkolenie wojskowe społeczeństwa, obowiązkowa służba wojskowa, czy stała obecność armii USA na terytorium Polski?

Opcje	Odsetek LPO		
	21 miast	miasta PK	miasta ZP
własna silna armia	76,92	78,74	75,69
przeszkolenie wojskowe społeczeństwa	36,83	36,78	36,86
obowiązkowa służba wojskowa	28,67	28,16	29,02
stała obecność armii USA	57,58	56,32	58,43

Źródło: opracowanie własne.

W tym przypadku samorządowcy Podkarpacia częściej niż politycy lokalni Pomorza Zachodniego uznawali, że to „własna, silna armia” w najwyższym stopniu zapewni bezpieczeństwo Polsce. Opcja ta uzyskała tam zarówno wyższą wartość UWO, jak i częściej ją wskazywano jako przeważającą w zestawieniu z pozostałymi opcjami (odsetek LPO). Należy jednak podkreślić, że „własna silna armia” była uznawana jako czynnik, który w najwyższym stopniu zapewni bezpieczeństwo Polsce w obydwu województwach. Opcja ta zdecydowanie zdominowała wszystkie inne.

Warto też zwrócić uwagę, mimo że w czasie realizacji badań wojska amerykańskie stacjonowały w podrzeszowskiej Jasionce, to opcja „stała obecność armii USA” była częściej wskazywana przez respondentów z miast Pomorza Zachodniego.

W tabelach 3.11. i 3.12. przedstawiono analizę odpowiedzi na pytanie 5.4 – Co obecnie stanowi największe zagrożenie: militarny atak Rosji na Polskę, antagonizmy ukraińsko-polskie, niższy poziom życia, czy utrata tożsamości narodowej?

Tabela 3.11. Wartość UWO w odpowiedzi na pytanie 5.4 – Co obecnie stanowi największe zagrożenie: militarny atak Rosji na Polskę, antagonizmy ukraińsko-polskie, niższy poziom życia, czy utrata tożsamości narodowej?

Opcje	Wartość UWO (0,00–6,00)		
	21 miast	miasta PK	miasta ZP
militarny atak Rosji	3,54	3,25	3,74
antagonizmy ukraińsko-polskie	1,31	1,25	1,36
niższy poziom życia	1,74	1,75	1,73
utrata tożsamości narodowej	1,75	1,95	1,64

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3.12. Odsetek LPO w odpowiedzi na pytanie 5.4 – Co obecnie stanowi największe zagrożenie: militarny atak Rosji na Polskę, antagonizmy ukraińsko-polskie, niższy poziom życia, czy utrata tożsamości narodowej?

Opcje	Odsetek LPO		
	21 miast	miasta PK	miasta ZP
militarny atak Rosji	75,99	70,69	79,61
antagonizmy ukraińsko-polskie	35,66	33,33	37,25
niższy poziom życia	46,85	49,43	45,1
utrata tożsamości narodowej	41,49	46,55	38,04

Źródło: opracowanie własne.

Analiza odpowiedzi na pytania 5.4 wskazuje na różnice w percepcji zagrożeń w miastach Podkarpacia i Pomorza Zachodniego. Mimo że Podkarpacie graniczy z Ukrainą, która na co dzień doświadcza agresji rosyjskiej, to obawy samorządowców Pomorza Zachodniego odnośnie do militarnego ataku Rosji na Polskę są wyraźnie większe, co pokazała zarówno wartość UWO, jak i odsetek LPO. Podobnie oceniono zagrożenie potencjalnych „antagonizmów ukraińsko-polskich”. „Niższy poziom życia” oraz „utrata tożsamości narodowej” były natomiast wyraźnie częściej wymieniane jako największe zagrożenie w opinii samorządowców Podkarpacia.

3.4. Przebieg badań

Kwestionariusz ankiety opracowano w wersji wirtualnej. Link do niego ZB Res Publica rozsyłał do radnych z 21 badanych miast. Badania jakościowe – wywiady pogłębione realizowano równolegle, aczkolwiek podczas spotkań z rozmówcami nie przeprowadzano badań ankietowych (tzn. ani bezpośrednio przed nimi, ani bezpośrednio po nich). Umawiając się na wywiady kierowano się zasadą, że czas i miejsce spotkania wyznacza respondent, a badający powinien dostosować się do propozycji. Wszystkie wywiady, z wyjątkiem trzech, przeprowadzono w kontakcie bezpośrednim. Trzy rozmowy na wyraźne życzenie respondentów (brak czasu na spotkanie, ale zarazem silna deklaracja chęci wzięcia udziału w badaniach) odbyły się telefonicznie. Prawie wszystkie spotkania, podczas których przeprowadzano wywiady zostały poprzedzone telefoniczną rozmową oraz (lub) wysłaniem informacji o badaniu z linkiem do strony [www.projektu \(resmiasta.usz.edu.pl\)](http://www.projektu(resmiasta.usz.edu.pl)) do potencjalnego respondenta.

Warto poczynić także pewne spostrzeżenie o możliwości kontaktowania się przez mail z radnymi badanych miast. Już w toku przygotowywania bazy danych polityków lokalnych zauważono, że możliwość bezpośredniego dotarcia do samorządowców badanych miast przez kontakt mailowy lub telefoniczny może okazać się utrudniona, albo wręcz niemożliwa. Okazało się bowiem, że nie wszystkie urzędy miast na swoich stronach internetowych (dotyczyło to niestety również BIP) publikują adresy mailowe i/lub numery telefoniczne do poszczególnych radnych. W niektórych miastach możliwy był wyłącznie kontakt z biurami rad miast, czyli za pośrednictwem urzędników obsługujących w urzędzie radnych. Abstrahując od kwestii trudności w dotarciu do radnych w celu zaproszenia ich do udziału w anonimowych badaniach naukowych, należy w tym kontekście zauważyć szerszy problem, który dostrzeżono już na wstępnym etapie realizacji opisywanego w niniejszej monografii projektu badawczego. Przecież brak możliwości swobodnego skontaktowania się z radnymi, a więc osobami z mandatami przedstawicielskimi do reprezentowania mieszkańców gminy/miasta, którzy tych radnych wybrali, można traktować jako sytuację wręcz patologiczną w systemie demokracji przedstawicielskiej. Aby zobrazować ten problem, na potrzeby niniejszej publikacji przygotowano zestawienia tabelaryczne (tab. 3.13 i 3.14), w których pokazano (wedle stanu na grudzień 2024 r.), czy była możliwość (i jaka) bezpośredniego zwrócenia się do radnych badanych miast za pomocą spersonalizowanej komunikacji mailowej.

Tabela 3.13. Badane miasta Podkarpacia – możliwość komunikacji mailowej z radnymi. Wartością (1) zaznaczono udostępnienie na oficjalnej stronie www urzędu miasta personalnych adresów mailowych radnych: urzędowych (@um) i/lub prywatnych (@priv).

Miasto PK	@um	@priv
Dębica	0	1
Jarosław	1	0
Jasło	1	0
Krosno	0	0
Mielec	1	0
Przemyśl	0	0
Rzeszów	0	1
Sanok	0	0
Stalowa Wola	1	0
Tarnobrzeg	1	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie stron www urzędów miast. Stan na 1 grudnia 2024.

Tabela 3.14. Badane miasta Pomorza Zachodniego – możliwość komunikacji mailowej z radnymi. Wartością (1) zaznaczono udostępnienie na oficjalnej stronie www urzędu miasta personalnych adresów mailowych radnych: urzędowych (@um) i/lub prywatnych (@priv).

Miasto ZP	@um	@priv
Białogard	1	0
Goleniów	1	0
Gryfino	0	1
Kołobrzeg	1	0
Koszalin	1	0
Police	0	0
Stargard	0	0
Szczecin	0	1
Szczecinek	0	0
Świnoujście	1	0
Wałcz	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie stron www urzędów miast. Stan na 1 grudnia 2024.

Z powyższego zestawienia wynika, że w kilku badanych miastach radni oficjalnie nie umożliwiali bezpośredniego kontaktu mailowego z nimi⁷.

Przeprowadzając badanie ilościowe, generalnie przyjęto założenie, że najpierw zostanie podjęta próba dotarcia bezpośrednio do radnych. Często, jeśli było to możliwe, nawiązywano kontakt z radnymi po uprzednim zapowiedzeniu takiego telefonu (maila) przez osoby, które wcześniej prowadziły już badania w miastach realizacji projektu, albo po prostu znały niektórych samorządowców z badanych JST. Niewątpliwie takie „zaanonsowanie” i rekomendowanie przez „osobą wprowadzającą” (introduktora) ZB Res Publica przynosiło efekty, zwłaszcza w tych miastach, w których oficjalny, bezpośredni kontakt z radnymi nie był możliwy. Niestety, w 21 miastach projektu znalazło się kilka, w których na oficjalnych stronach internetowych www urzędów miast nie publikowano żadnych adresów mailowych radnych i jednocześnie nie znaliśmy tam żadnych „osób wprowadzających”. W takich sytuacjach próbowaliśmy dotrzeć do przewodniczących rad poprzez biura rad miast, a w ostateczności, gdy również dostęp do szefa rady był utrudniony – do samych biur rad miast lub urzędników odpowiedzialnych za obsługę prac radnych. Ta ostatnia droga była traktowana jako ostateczność, ponieważ istniało przecież ryzyko, że jakiś urzędnik mógł okazać się mało zainteresowany udzieleniem pomocy w dotarciu do radnych (telefon ze Szczecina do urzędu miasta na Podkarpaciu mógł przecież wzbudzić zdziwienie) i „na wszelki wypadek” podjąć decyzję, żeby radnych nie niepokoić „jakąś ankietą” z Uniwersytetu Szczecińskiego. Niestety sytuacja taka się przydarzyła, tyle że w jednym z miast zachodniopomorskich. Urzędniczka odmówiła udostępnienia maili do radnych, informując, że musi ich zapytać czy zechcą, po czym po kilku dniach przekazała nam, że radni nie zgodzili się na udostępnienie maili i wzięcie udziału w badaniach⁸.

Należy jednak zaznaczyć, że w niektórych miastach badanych w projekcie pomocne okazywało się bezpośrednie dotarcie do przewodniczących ich rad, albo innych samorządowców z nieformalnym wpływem na zasiadających w radzie rajców. Przedstawienie założeń projektu badawczego w niektórych przypadkach przynosiło wymierne

7 Warto też zauważyć, że tylko w czterech miastach udostępniono prywatne, albo nieurzędowe, maile radnych. W praktyce bowiem, większość osób regularnie korzysta z własnego, prywatnego maila, a adresy maili urzędowych często są używane bardzo okazjonalnie.

8 Ostatecznie dotarliśmy do kilku radnych z tego miasta i badania w nim zrealizowano. Po pierwsze, udało się nam bowiem, wykorzystując ogólnie dostępne informacje w internecie zdobyć dane kontaktowe do kilku spośród nich, wszak radni przecież prowadzą różnorodną aktywność zawodową, do której wykonywania wręcz konieczne jest udostępnienie bezpośredniego kontaktu do siebie. Po drugie jeden z radnych dowiedziawszy się o naszych badaniach (bynajmniej nie od urzędników magistratu) sam się z nami skontaktował i pomógł dotrzeć do kilku innych radnych tego miasta.

skutki, albo w postaci udostępnienia kontaktów do (przynajmniej niektórych) radnych, albo zachęcenia radnych do udziału w badaniu⁹. W tym kontekście ze szczególną życzliwością spotkano się w Dębicy, Koszalinie, Krośnie, Policach, Rzeszowie, Sanoku, Świnoujściu i Wałczu. W niektórych miastach bardzo pomocni okazywali się urzędnicy obsługujący rady miast¹⁰. Gwoli ścisłości należy jednak dodać, że niestety były również miasta, w których przewodniczący rad nie wykazywali ani zainteresowania, ani tym bardziej gotowości do udzielenia wsparcia. W dwóch miastach Pomorza Zachodniego było to szczególnie dostrzegalne¹¹. W jednym z miast podkarpackich natomiast, przewodniczący wyraził nie tylko kurtuazyjne, lecz autentyczne zainteresowanie projektem badawczym, sam wziął udział w badaniach jakościowych, ale zarazem nie zechciał rekomendować radnym udziału w badaniach (ilościowych), twierdząc, że „jako przewodniczący musi zachować bezstronność i nie może wpływać na decyzje radnych”¹².

Powyższy przypadek lekko bojaźliwego przewodniczącego rady jest jednak odosobniony. Omawiając kontakty z szefami rad miast, na podstawie doświadczeń z realizacją badań w omawianym projekcie badawczym, można również poczynić uwagę natury ogólnej. Otóż, jak można było się przekonać, w wielu miastach przewodniczący rad odgrywają większą rolę niż wynikałoby to z ich formalnej pozycji w strukturze władzy lokalnej. Można to było czasami odczuć już na etapie umawiania wizyty, a potem samego spotkania u przewodniczącego rady miasta, zwłaszcza gdy funkcję tę pełnił od kilku kadencji. Zwykle rozmowa taka przebiegała z zachowaniem ceremonialnej, urzędniczej etykiety (przejście przez sekretariat, oficjalne powitanie), ale jednocześnie przewodniczący w mniej lub bardziej wyraźny sposób wskazywali na kluczowe, polityczne znaczenie swojej pozycji w mieście.

Odnotowano też dość znamienne, oryginalne przypadki, jak można by wręcz określić, procesu nawiązywania relacji z szefami rad. W dwóch miastach zachodniopomorskich szefowie rad nie tyle umawiali się na spotkanie, co raczej wzywali smsem do stawienia się u nich określonego przez nich dnia, o wyznaczonej godzinie, nie bacząc na to, że ze Szczecina miasta te dzieliła spora odległość, a czas wizyty wyznaczono na

⁹ Przynosiło to różne rezultaty. Efektywność, rosła, gdy udało się dotrzeć do samorządowca, który w radzie miał nieformalny wpływ na radnych.

¹⁰ Modelowo, wręcz wzorcowo, przebiegały kontakty z dyrektorem Biura Rady Miasta w Szczecinie.

¹¹ W jednym i drugim przypadku, przewodniczący rad tych miast nie tyle, że nie wyrażali zainteresowania tematyką prowadzonych badań naukowych, co nawet nie wykazywali elementarnej kurtuazji podczas rozmowy telefonicznej.

¹² Podczas rozmowy osobistej dodał ponadto, że nie ma również możliwości wpłynięcia na radnych, ponieważ, jak to określił, większość z nich to „radni dietetyczni”, czyli zainteresowani tylko i wyłącznie pobieraniem diet.

godziny poranne. W jednym z miast podkarpackich przewodniczący nie chcąc zgodzić się na przełożenie umówionego już terminu spotkania sugerował, że „jakbyśmy bardzo chcieli się z nim spotkać w pierwotnym terminie, to przylecielibyśmy samolotem ze Szczecina do Rzeszowa, a dalej dojechalibyśmy autobusem”. Z kolei w innym mieście podkarpackim, przewodniczący zaproponował spotkanie ok. godziny 15.00, a więc na kwadrans przed zakończeniem pracy urzędu. Po przybyciu, kilka minut przed wyznaczoną porą, urzędnicy sekretariatu zaprosili do gabinetu przewodniczącego informując, że się on „spóźni”. Po kwadransie, dwaj urzędnicy nagle zakomunikowali, że wychodzą, bo skończyli pracę, ale „przewodniczący na pewno przyjdzie”. W zasadzie można uznać, że samotne oczekiwanie na przewodniczącego w jego gabinecie przez 45 minut po godzinach pracy jego urzędników było swoistym wyrazem zaufania dla badacza ze Szczecina...

Powyższe informacje, dotyczące różnych dróg dotarcia do respondentów wskazują na specyfikę badań prowadzonych wśród samorządowców. Zarówno doświadczenie pierwszej fali badań w ramach projektu *Politycy lokalni a patriotyzm i percepcja zagrożeń. Porównanie miast Podkarpacia oraz Pomorza Zachodniego*, jak i tych wcześniej prowadzonych w środowisku samorządowym pozwala stwierdzić, że najogólniej rzecz ujmując, samorządowcy nie należą do grupy respondentów otwartych na udział w badaniach społecznych. Wskazują na to również ogólnoeuropejskie badania prowadzone wśród radnych gminnych w 26 krajach w latach 2023–2024. Na 34 tys. respondentów zaledwie 211 reprezentowało samorządowców z Polski, mimo że kwestionariusz ankiety wysłano do 2100 radnych z polskich gmin. Daje to zwrot ankiet na poziomie zaledwie 10% (*sic!*)¹³.

W badaniu ilościowym polityków lokalnych Pomorza Zachodniego i Podkarpacia z 2024 roku kwestionariusz ankiety (link) rozsyłano wielokrotnie. Łącznie do radnych wszystkich miast wysłano zaproszenie do badania 28 razy (zazwyczaj za pośrednictwem biur rad miast lub przewodniczących rad). Poza tym, do radnych, do których uzyskano uprzednio adresy mailowe, wysyłało maile z indywidualnymi zaproszeniami do udziału w badaniach. W każdej takiej wiadomości mailowej prezentowano projekt badawczy oraz zamieszczano link do strony internetowej badania. Podczas każdego wywiadu bezpośredniego przypominano także o wzięciu udziału w badaniu ilościowym. Wszystkie opisane wyżej ograniczenia oraz zabiegi czynione przez członków Zespołu Badawczego Res Publica przyniosły zwrot 143 kwestionariuszy ankiet. W tabelach 3.15 i 3.16 zebrano dane dotyczące zwrotu kwestionariusza ankiet

¹³ Zob. *Poglądy polskich radnych na tle ich europejskich kolegów*, „Pismo Samorządu Terytorialnego Wspólnota” 2024, nr 17 (1413), s. 11–15.

ze wszystkich badanych miast. Pomimo wielokrotnego zachęcania i wielu monitów, odsetek zwrotu kwestionariuszy ankiet wyniósł średnio 34,69% dla 11 miast Pomorza Zachodniego oraz 27,35% dla 10 miast Podkarpacia. Średnia zwrotu ankiet dla badania w 21 miastach wyniosła zatem 30,75%.

Tabela 3.15. Badane miasta województwa zachodniopomorskiego – liczba miejsc w radzie miasta oraz odsetek zwrotu ankiet

Miasto	% zwrotu ankiet	Liczba miejsc w radzie
Szczecinek	47,62	21
Stargard	39,13	23
Świnoujście	42,86	21
Szczecin	38,71	31
Koszalin	43,48	23
Gryfino	33,33	21
Kołobrzeg	33,33	21
Wałcz	33,33	21
Białogard	23,81	21
Police	23,81	21
Goleniów	19,05	21
Średnia	34,69	245

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ilościowych w 2024 roku w ramach projektu *Politycy lokalni a patriotyzm i percepcja zagrożeń. Porównanie miast Podkarpacia oraz Pomorza Zachodniego*, Projekt nr NdS-II/SP/0355/2023/01.

Tabela 3.16. Badane miasta województwa podkarpackiego – liczba miejsc w radzie miasta oraz odsetek zwrotu ankiet

Miasto	% zwrotu ankiet	Liczba miejsc w radzie
Dębica	90,48	21
Krosno	38,10	21
Jasło	28,57	21
Sanok	23,81	21
Mielec	21,74	23
Stalowa W.	21,74	23
Rzeszów	20,00	25
Jarosław	14,29	21
Przemyśl	8,70	23
Tarnobrzeg	0,00	21
Średnia	26,36	220

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ilościowych w 2024 roku w ramach projektu *Politycy lokalni a patriotyzm i percepcja zagrożeń. Porównanie miast Podkarpacia oraz Pomorza Zachodniego*, Projekt nr NdS-II/SP/0355/2023/01.

Biorąc pod uwagę ograniczenia, o których wyżej wspomniano – generalnie niski poziom zainteresowania wzięciem udziału w badaniach w środowisku samorządowców w Polsce – można uznać uzyskany odsetek zwrotu ankiet za relatywnie wysoki, aczkolwiek przez przeprowadzających badanie uznany za daleki od oczekiwanego, zwłaszcza, że żaden z respondentów nie reprezentował (przynajmniej nikt nie zazna- czył takiej odpowiedzi) samorządu z miasta Tarnobrzeg. Było to o tyle zastanawiające, że przecież przeprowadzano w tym mieście badania jakościowe, podczas których rozmówcy zapewniali o wypełnieniu kwestionariusza ankiety (*sic!*).

W tabelach 3.17–3.19 zaprezentowano podstawowe atrybuty społeczne responden- tów, którzy wzięli udział w badaniach ilościowych – płeć, wiek oraz preferencje poli- tyczne w wyborach do Sejmu w 2023 roku.

Tabela 3.17. Płeć respondentów w badaniach ilościowych

Płeć	%
K	32,87
M	67,13

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań jakościowych w 2024 roku w ramach projektu *Politycy lokalni a patriotyzm i percepcja zagrożeń. Porównanie miast Podkarpacia oraz Pomorza Zachodniego*, Pro- jekt nr NdS-II/SP/0355/2023/01.

Jak można zauważyć, 32,87% respondentów zadeklarowało płeć żeńską. W skła- dach rad miast odnotowuje się niższy odsetek kobiet, z czego można wnioskować, że kobiety nieco częściej decydowały się na udział w badaniach¹⁴.

Tabela 3.18. Wiek respondentów w badaniach ilościowych

Wiek	%
18–25	0,7
26–35	4,2
36–45	25,9
46–55	35
56–65	21,7
65+	12,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań jakościowych w 2024 roku w ramach projektu *Politycy lokalni a patriotyzm i percepcja zagrożeń. Porównanie miast Podkarpacia oraz Pomorza Zachodniego*, Pro- jekt nr NdS-II/SP/0355/2023/01.

¹⁴ Przykładowo, w wyborach z 2024 r. w skali całego kraju, w sejmikach wojewódzkich mandaty zdobyło średnio 32,3% kobiet, zob. mk, *Raport: coraz więcej kobiet w strukturach samorządowych*, <https://samorząd.pap.pl/kategoria/aktualnosci/raport-coraz-wiecej-kobiet-w-strukturach-sa-morządowych>, 27 IX 2024.

Wśród respondentów dominowali radni w sile wieku. Najwięcej (35%) zadeklarowało wiek z przedziału 46–55 lat, a następnie 36–45 lat (25,9%) oraz 56–65 lat (21,7%). Najmniej respondentów znalazło się w najmłodszych grupach wiekowych.

Tabela 3.19. Preferencje polityczne respondentów w badaniach ilościowych na podstawie ich deklaracji głosowania w wyborach do Sejmu w 2023 roku

Popierany komitet wyborczy – Sejm, 2023	%
KKW Trzecia Droga (Polska 2050-PSL)	11,19
KW Bezpartyjni Samorządowcy	4,90
KW Nowa Lewica	6,29
KKW Koalicja Obywatelska PO .N IPL Zieloni	39,16
KW Konfederacja Wolność i Niepodległość	0,70
KW Prawo i Sprawiedliwość	37,06
Świadomy głos nieważny	0,70

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań jakościowych w 2024 roku w ramach projektu *Politycy lokalni a patriotyzm i percepcja zagrożeń. Porównanie miast Podkarpacia oraz Pomorza Zachodniego*, Projekt nr NdS-II/SP/0355/2023/01.

Charakterystyka respondentów ze względu na zadeklarowane przez nich preferencje polityczne generalnie odpowiada strukturze preferencji ogółu społeczeństwa polskiego. Dwie największe grupy badanych to zwolennicy KO i PiS z 2023 roku (choć odsetek zwolenników obydwu ugrupowań był większy niż w wyborach 2023 r., zwłaszcza KO). Należy jednak zauważyć, że z pewnością w grupie badanych znalazło się znacząco mniej zwolenników Konfederacji w stosunku do głosujących na ten komitet wyborczy w 2023 roku. Wśród respondentów było również nieco mniej osób popierających Nową Lewicę i Trzecią Drogę. Patrząc na strukturę preferencji politycznych respondentów, należy jednak pamiętać, że jej obraz powstał na podstawie ich deklaracji dotyczących głosowania w 2023 roku, a deklaracje nie zawsze są przecież zgodne ze stanem faktycznym.

We wszystkich 21 miastach podjęte przez badających działania pozwoliły na przeprowadzenie 126 wywiadów. W tabelach 3.20 i 3.21 zaprezentowano szczegółowe dane – licząc stosunek odbytych rozmów do liczby wszystkich miejsc radnych w badanych miastach uzyskano średnio 27,35% wywiadów na Pomorzu Zachodnim oraz 26,82% na Podkarpaciu.

Tabela 3.20. Badane miasta województwa zachodniopomorskiego – liczba miejsc w radzie miasta oraz odsetek przeprowadzonych anonimowych wywiadów pogłębianych

Miasto	% wywiadów	Liczba miejsc w radzie
Białogard	23,81	21
Goleniów	9,52	21
Gryfino	23,81	21
Kołobrzeg	33,33	21
Koszalin	30,43	23
Police	23,81	21
Stargard	21,74	23
Szczecin	25,81	31
Szczecinek	33,33	21
Świnoujście	52,38	21
Wałcz	23,81	21
Średnia	27,35	245

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań jakościowych w 2024 roku w ramach projektu *Politycy lokalni a patriotyzm i percepcja zagrożeń. Porównanie miast Podkarpacia oraz Pomorza Zachodniego*, Projekt nr NdS-II/SP/0355/2023/01.

Tabela 3.21. Badane miasta województwa podkarpackiego – liczba miejsc w radzie miasta oraz odsetek przeprowadzonych anonimowych wywiadów pogłębianych

Miasto	% wywiadów	Liczba miejsc w radzie
Dębica	52,38	21
Jarosław	19,05	21
Jasło	23,81	21
Krosno	38,10	21
Mielec	17,39	23
Przemyśl	17,39	23
Rzeszów	28,00	25
Sanok	33,33	21
Stalowa Wola	17,39	23
Tarnobrzeg	23,81	21
Średnia	26,82	220

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań jakościowych w 2024 roku w ramach projektu *Politycy lokalni a patriotyzm i percepcja zagrożeń. Porównanie miast Podkarpacia oraz Pomorza Zachodniego*, Projekt nr NdS-II/SP/0355/2023/01.

Jak można dostrzec w powyższych zestawieniach (tab. 3.20 i 3.21) w czterech miastach Pomorza Zachodniego odsetek przeprowadzonych rozmów przekroczył 30%, były to: Kołobrzeg, Koszalin, Szczecinek, przy czym szczególnie należy podkreślić otwartość na udział w badaniach jakościowych polityków lokalnych Świnoujścia. Na Podkarpaciu z kolei samorządowcy z trzech miast wykazali się ponadprzeciętną otwartością na udział w badaniach (Dębica, Krosno, Sanok). Zwłaszcza politycy lokalni Dębicy – co warto podkreślić – gdzie ZB Res Publica nie miał wcześniejszych doświadczeń z prowadzenia badań – wykazali się życzliwym podejściem do prowadzonych badań przez zespół badawczy z odległego Szczecina. Warto również docenić Rzeszów, w którym kilku radnych okazało nam wsparcie w przeprowadzeniu badań jakościowych.

Ogólnie rzecz ujmując, w ogromnej większości przypadków, kiedy już doszło do bezpośredniego spotkania i anonimowej rozmowy, to w jej toku nasi rozmówcy wykazywali się otwartością i pogłębioną analizą w prezentowaniu opinii dotyczących kwestii patriotyzmu, bezpieczeństwa i dostrzeganych zagrożeń¹⁵.

Mając doświadczenie z wcześniejszych badań jakościowych, przed rozpoczęciem każdej rozmowy podkreślono jej anonimowy charakter. Zwracano również uwagę, że rejestrowanie rozmów miało służyć jedynie jak najwierniejszemu odzwierciedleniu ich treści. Po przeprowadzeniu rozmów wszystkie nagrania poddano transkrypcji, dodatkowej anonimizacji oraz zakodowaniu. Cytowanie treści rozmów zarówno w niniejszej monografii, jak i w innych publikacjach – efektach realizacji projektu badawczego odbywa się wyłącznie z podaniem indywidualnego kodu danej rozmowy.

Warto także podkreślić, że w niniejszej monografii badania jakościowe są analizowane w korelacji z wynikami badań ilościowych. Rezultaty badań zrealizowanych za pomocą kwestionariusza ankiety oraz uzyskane w toku wywiadów pogłębionych są bowiem traktowane komplementarnie.

¹⁵ Należy jednak zauważyć, że w niektórych miastach spotkano się z dość wyraźnymi przejawami braku zainteresowania, a może i niezwerbalizowanych obaw dotyczących udziału w badaniach jakościowych. Na podstawie pewnych sygnałów prezentowanych przez samorządowców, którzy zdecydowali się na udział w badaniach można domniemywać, że jednym z powodów była panująca w Polsce po 2023 r. atmosfera wzajemnej niechęci z powodów światopoglądowych, a w konsekwencji postrzeganie również badań naukowych w kontekście rywalizacji politycznej. Potwierdzeniem takiej hipotezy była opinia wyrażona przez jedną z osób na koniec przeprowadzonego z nią anonimowego wywiadu: „My niechętnie tutaj wypełniamy ankiety ponieważ Pan reprezentuje uniwersytet związany z [nazwa partii politycznej]”. Na pytanie skąd taka opinia, padła odpowiedź: „Ponieważ [nazwisko osoby pełniącej kierowniczą funkcję na uniwersytecie] należy do tej partii” (*sic!*). Jak można się domyslać, słowa te wypowiedziała osoba z innego, antagonistycznie nastawionego do tej partii, ugrupowania politycznego.

Rozdział 4

Barwy wspólnoty – percepcja patriotyzmu narodowego

Poszukiwanie *modus operandi* dla rozumienia patriotyzmu narodowego jest zadaniem złożonym – przede wszystkim dlatego, że dla niektórych środowisk (szczególnie o proveniencji lewicowej) patriotyzm to swoisty polityczno-społeczny fenomen, z którym, jak się wydawało, świat zachodni skutecznie sobie poradził utożsamiając go z negatywnymi aspektami nacjonalizmu¹. Kolejna odsłona wojny na Ukrainie, zapoczątkowana pełnoskalowym atakiem Rosji w lutym 2022 roku, zwycięstwo Donalda Trumpa w wyborach prezydenckich w USA w listopadzie 2024 roku czy wynik wyborczy AfD w wyborach do Bundestagu w lutym 2025 roku wskazywać mogą, że postawy patriotyczne są różnie interpretowane, w zależności od miejsca i sytuacji, w jakich się pojawiają.

Patriotyzm pozostaje wciąż żywym modelem określającym miejsce jednostki w społeczeństwie, czy mówiąc wprost – narodzie. Dalej, patriotyzm definiuje także relacje międzynarodowe. Internacjonalizm, czasami nazywany też ponadnarodowością², wyraźnie ustępuje miejsca narodowym interesom, co w sposób spektakularny manifestuje prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki D. Trump³. W Polsce także obserwujemy swoisty renesans postaw patriotycznych, czego przykładem jest popularność Marszu Niepodległości, w którym w 2024 roku wzięło udział ponad 150 tys. osób⁴.

Podjęcie wyzwania, jakim jest niewątpliwa analiza polskiego patriotyzmu, zostało ograniczone do dwóch województw (podkarpackie i zachodniopomorskie). Jak już

1 M. Oktaba, *Skąd w Europie bierze się taka nagonka na patriotyzm?*, <https://opoka.org.pl/biblioteka/P/PR/skad-w-dzisiejszej-europie-bierze-sie-taka-nagonka-na-patriotyzm>, 21 VII 2024; zob. też K. Piława, *Patriotyzm czekoladowego orla stopił się na naszych oczach – czy nadchodzi nowy nacjonalizm?*, <https://klubjagiellonski.pl/2022/06/28/patriotyzm-czekoladowego-orla-stopil-sie-na-naszych-oczach-czy-nadchodzi-nowy-nacjonalizm/>, 28 VI 2022.

2 M. Brzostek, *Demokracja ponadnarodowa w Unii Europejskiej*, Lublin 2022.

3 Próby przywrócenia cel chroniących rynek amerykański, zmiana nazwy Zatoki Meksykańskiej na Zatokę Amerykańską, powrót do poprzedniej nazwy najwyższej góry Ameryki – Denali (Góra), próba odzyskania kontroli nad Kanałem Panamski. To tylko te najbardziej emblematiczne działania związane z patriotyzmem Donalda Trumpa.

4 *Marsz Niepodległości w Warszawie. Są pierwsze wyniki*, <https://www.wprost.pl/kraj/11856621/marsz-niepodleglosci-2024-w-warszawie-frekwencja-ile-osob-bylo-na-marszu.html>, 24 II 2025.

wspomniano wcześniej, założono, że właśnie tak różne województwa będą generowały odmienne wyniki badań dotyczących patriotyzmu.

W niniejszym rozdziale podsumowano dotychczasowe wyniki badań zespołu Res Publica, przeprowadzone w 2024 roku, odnoszące się właśnie do patriotyzmu narodowego. Badania miały charakter zarówno ilościowy (badanie ankietowe), jak i jakościowy (z miejskimi samorządowcami obu województw przeprowadzono wywiady pogłębione).

4.1. Patriotyzm narodowy w badaniu ilościowym

Jakkolwiek pytanie o to czy patriotyzm w ogóle, a w swojej najczystszej formie narodowej w szczególności, jest czymś pożądanym, jest godne uwagi. Zdaniem autorów, interesujące jest też jak przedstawiciele władzy samorządowej w Polsce rozumieją i internalizują to pojęcie, szczególnie w kontekście zagrożeń?

W ramach programu badawczego zarówno w ankiecie, jak i w wywiadach autorzy zwrócili się dlatego z wieloma pytaniami dotyczącymi percepcji patriotyzmu i związanych z nim zagrożeń.

Poniżej lista pytań kwestionariusza ankiety dotyczących właśnie tego zagadnienia, czyli co zdaniem badanych jest przejawem patriotyzmu narodowego:

1. Kibicowanie narodowym reprezentacjom.
2. Znajomość i pielęgnowanie historii narodowej.
3. Gotowość do obrony kraju w przypadku zagrożenia zewnętrznego.
4. Promowanie i używanie języka narodowego.
5. Udział w wyborach i innych mechanizmach demokracji.
6. Przeciwdziałania napływowi nielegalnych imigrantów.
7. Szacunek dla służb mundurowych.
8. Polityka otwartych drzwi dla imigrantów.
9. Wieszanie flag narodowych w czasie świąt na prywatnych posesjach.
10. Udział w manifestacjach patriotycznych.
11. Edukacja młodzieży w duchu patriotycznym.
12. Zachowanie narodowej niezależności i suwerenności w polityce zagranicznej.
13. Wsparcie dla organizacji i stowarzyszeń promujących wartości narodowe.
14. Wsparcie dla weteranów i ich rodzin.

Katalog pytań, dotyczących wprost patriotyzmu narodowego, poszerzono o stosunek respondentów do stwierdzeń:

15. W moich działaniach kieruję się patriotyzmem narodowym.
16. W moich działaniach kieruję się patriotyzmem lokalnym.
17. W moich działaniach kieruję się patriotyzmem gospodarczym.

18. Przed urzędem miasta i starostwem powiatowym powinna na stałe wisieć flaga Polski.
19. W reprezentacyjnym miejscu mojego miasta powinien stać okazały maszt z flagą Polski.
20. Mieszkańcy mojego miasta generalnie są patriotami narodowymi.
21. Mieszkańcy mojego miasta generalnie są patriotami lokalnymi.
22. Mieszkańcy mojego miasta generalnie są patriotami gospodarczymi.
23. Produkt polski to taki, którego produkcja odbywa się w Polsce.
24. O polskości produktu świadczy udział polskiego kapitału w przedsiębiorstwie.
25. W reprezentacyjnym miejscu mojego miasta powinien stać okazały maszt z flagą miasta.
26. W reprezentacyjnym miejscu mojego miasta powinien stać okazały maszt z flagą UE.
27. Bezpieczeństwo mojego miasta i powiatu zależy od władz lokalnych.
28. Polska jest krajem, w którym żyje się bezpiecznie.
29. Moje miasto jest bezpiecznym miejscem do życia⁵.

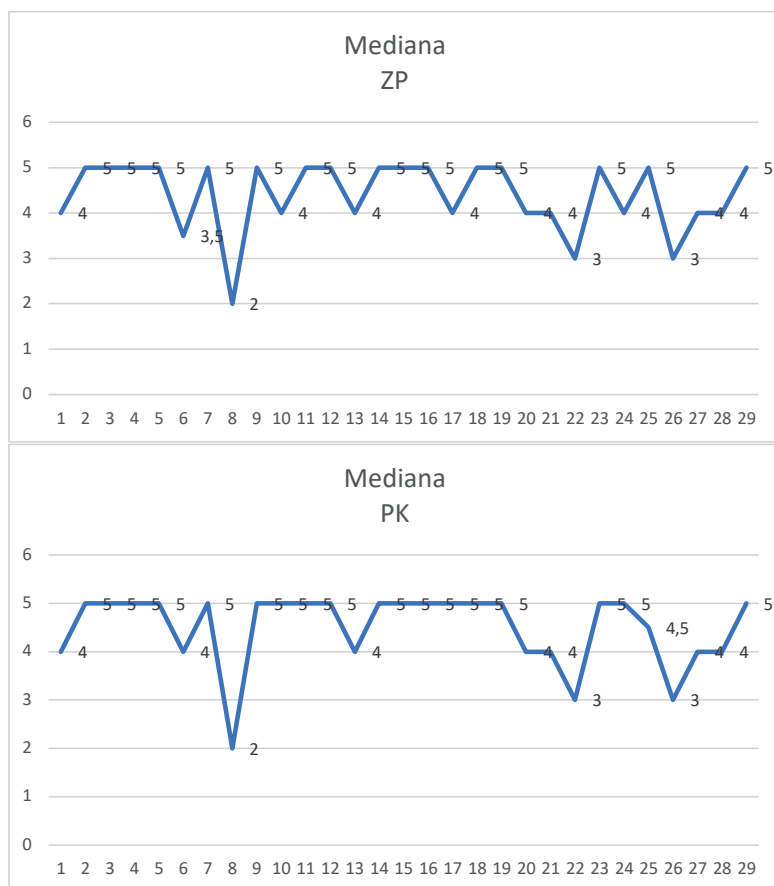
Powyższe pytania zadano radnym z badanych 11 miast województwa zachodniopomorskiego oraz 10 miast województwa podkarpackiego. Dla badaczy godne uwagi jest to, że są to najważniejsze i największe ośrodki w przedmiotowych województwach, tym samym sposób percepcji radnych tych miast tego, co nazywamy patriotyzmem wydaje się ważny.

Zgodnie z przyjętą metodyką zakres możliwych odpowiedzi obejmował pięć stwierdzeń (tak, raczej tak, ani tak, ani nie, raczej nie, nie).

Porównanie median odpowiedzi radnych województw podkarpackiego i zachodniopomorskiego (zgodnie ze wzorcem pytań wskazanym powyżej)

Punktem wyjścia dla szczegółowych analiz jest porównanie mediany odpowiedzi ankietowanych w poszczególnych województwach. Medianę odpowiedzi z obydwu województw wśród ankietowanych – wyliczono dla 29 pytań i wskazano na rysunku 4.1. Na osi pionowej (Y) umieszczono liczbowe odpowiedniki odpowiedzi, zgodnie z kluczem: tak – 5, raczej tak – 4, ani tak, ani nie – 3, raczej nie – 2, nie – 1. Oś pozioma (X) reprezentuje kolejne pytania, od 1 do 29 (rys. 4.1).

⁵ Pytana dotyczące bezpośrednio kontekstu gospodarczego, a także bezpieczeństwa omawiane są szczegółowo w rozdziałach temu poświęconych, ale tylko jeżeli wymaga tego logika analizy.

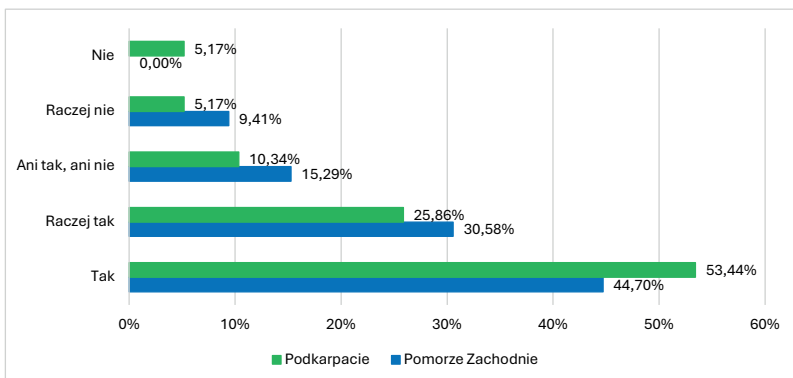
Rysunek 4.1. Mediana odpowiedzi na 29 pytań dotyczących patriotyzmu narodowego dla województw podkarpackiego (PK) i zachodniopomorskiego (ZP)

Źródło: opracowanie własne.

Już tylko poglądowe porównanie obu wykresów wykazuje dużą korelację median dla obu badanych województw, jednak trzy z pytań dają odmienny wynik. W przypadku pytania nr 10 (Udział w manifestacjach patriotycznych), pytania nr 17 (W moich działaniach kieruję patriotyzmem gospodarczym) oraz pytania nr 24 (O polskości produktu świadczy udział polskiego kapitału w przedsiębiorstwie) różnice mają poważny charakter. Choć dwa ostatnie pytania (17 i 24) poddano szczegółowej analizie w następnych rozdziałach, to w kontekście badania mediany (swoistego

punktu ciężkości udzielanych odpowiedzi) autorzy uważają za stosowne wskazanie tych różnic, także i w tym rozdziale.

W przypadku pytania nr 10, radni miast województwa zachodniopomorskiego najczęściej udzielali odpowiedzi „tak”, podobnie radni województwa podkarpackiego w większości wskazywali odpowiedź „tak” (zob. wykres 4.1).

Wykres 4.1. Udział w manifestacjach patriotycznych z okazji świąt narodowych

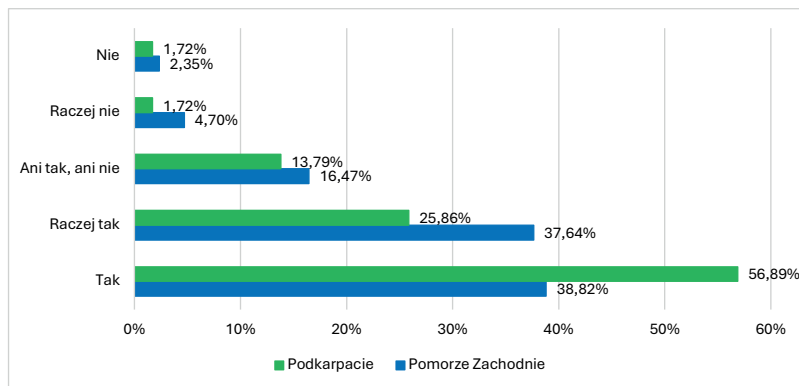
Źródło: opracowanie własne.

Na wykresie 4.1. wskazano procentowo ujęte odpowiedzi uczestników ankiety, na pytanie o „Udział w manifestacjach patriotycznych z okazji świąt narodowych” jako przejawu patriotyzmu narodowego.

Jak wskazano wcześniej, jest to pytanie, w odniesieniu do którego mediana w obu województwach jest istotnie różna. W Zachodniopomorskiem najczęstszą odpowiedzią była „tak” (mediana 4). Na Podkarpaciu także wybierano odpowiedź „tak” (mediana 5). Na Podkarpaciu ponad 50% (53,44%) osób biorących udział w badaniu uważa, że udział w manifestacjach patriotycznych jest przejawem patriotyzmu narodowego. W Zachodniopomorskiem procent ten to nieco ponad 44% (44,7%). Interesujące jest też to, że w województwie zachodniopomorskim nie zanotowano żadnych odpowiedzi osób, które jednoznacznie tego typu zachowanie (udział w manifestacjach patriotycznych) uznałyby za niezwiązane z przejawem patriotyzmu. Co ciekawe, odsetek osób niezdecydowanych (udzielających odpowiedzi „ani tak, ani nie”), jest zdecydowanie niższy na Podkarpaciu niż w Zachodniopomorskiem.

W odniesieniu do pytania nr 17 (W moich działaniach kieruję się patriotyzmem gospodarczym), mediana dla województwa podkarpackiego wyniosła 5, co oznacza, że w przeważającej większości odpowiedzią na to pytanie była stwierdzenie „tak”.

W przypadku zachodniopomorskiego mediana wyniosła 4, co oznacza, że radni tego województwa uczestniczący w badaniu najczęściej wybierali odpowiedź „raczej tak”. Szczegółowe dane zaprezentowano na wykresie 4.2.

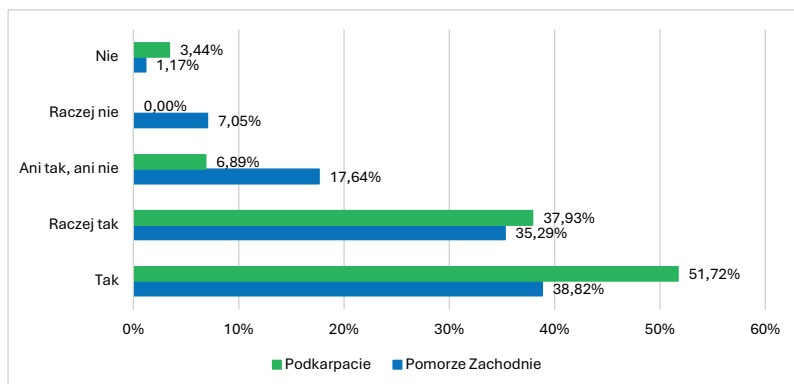
Wykres 4.2. W moich działaniach kieruję się patriotyzmem gospodarczym

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie z wynikami ankiety ponad 56% (56,89%) respondentów województwa podkarpackiego uważa, że formą imperatywu w ramach aktywności społecznej jest patriotyzm gospodarczy. Podczas kiedy niespełna 39% (38,82%) respondentów z województwa zachodniopomorskiego jest podobnego zdania. Poważną różnicę widać też w przypadku odpowiedzi „raczej tak”. To radni badanych miast w Zachodniopomorskiem częściej wskazywali taką odpowiedź (37,64%) niż na Podkarpaciu (25,86%).

Trzecim i ostatnim stwierdzeniem, do którego w sposób odmienny wyrażali swoje stanowisko radni badanych województw, było pytanie nr 24 (O polskości produktu świadczy udział polskiego kapitału w przedsiębiorstwie). Podobnie jak w przypadku pytań nr 10 i 17, mediana dla obu województw była istotnie różna. Dla podkarpackiego wyniosła 5, podczas gdy dla zachodniopomorskiego 4. Na wykresie 4.3 wykazano szczegółowy rozkład procentowy udzielonych odpowiedzi na to pytanie.

Odpowiedzi „tak”, potwierdzające wagę oceny produktu jako „polski” z punktu widzenia zaangażowanego narodowego kapitału w przedsiębiorstwie, udzieliło ponad 50% (51,72%) respondentów z podkarpackiego. W Zachodniopomorskiem odsetek ten wyniósł niespełna 39% (38,82%). Gdyby uwzględnić odpowiedzi „tak” i „raczej tak”, to sumarycznie różnica ta między województwami jeszcze by wzrosła.

Wykres 4.3. O polskości produktu świadczy udział polskiego kapitału w przedsiębiorstwie

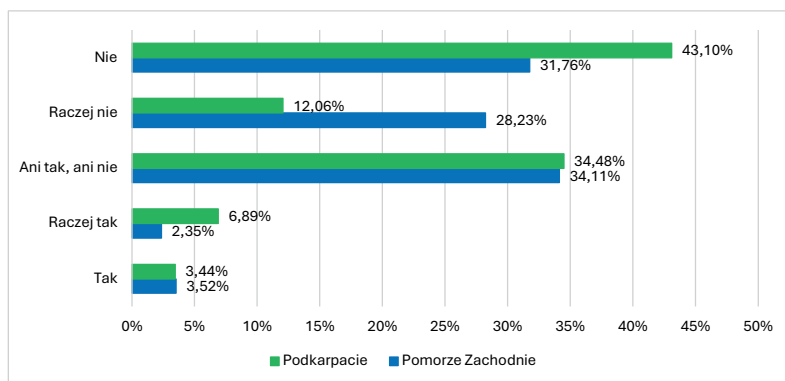
Źródło: opracowanie własne.

Różnice median udzielonych odpowiedzi wyraźnie wskazują, że radni w badanych miastach Podkarpacia zdecydowanie częściej wiążą patriotyzm zarówno z emblematami w przestrzeni publicznej (manifestacje), jak i z relacjami między pochodzeniem kapitału, a jego znaczeniem dla tego, co nazywamy patriotyzmem gospodarczym.

Co do zasady jednak, co widać na wykresach reprezentujących medianę (rys. 1), radni obu województw, mimo wielu różnic (geograficznych, historycznych czy dotyczących tradycji), są w swoich odpowiedziach dotyczących patriotyzmu narodowego w większości zgodni.

Interesujące, z punktu widzenia badawczego, jest także najniższa wartość mediany. Dla obu województw wynosi ona 2 i dotyczy pytania, oznaczonego nr 8 (Czy przejawem patriotyzmu narodowego jest polityka otwartych drzwi dla imigrantów? – wykres 4.4).

Szczegółowe wyniki (wykres 4.4) wskazują na negatywny stosunek radnych do liberalnej polityki dotyczącej imigrantów jako wykładni patriotyzmu. Dotyczy to obu województw. Odpowiedzi „nie” udzieliło ponad 39% z zachodniopomorskiego (31,76%) i ponad 43% (43,10%) z województwa podkarpackiego. Tym samym, radni z Podkarpacia są zdecydowanie bardziej wyraziści w swoich poglądach co do liberalnej polityki wobec imigrantów. Choć, co do zasady, radni obu województw są zdecydowanymi przeciwnikami realizacji patriotyzmu narodowego przez politykę otwartych drzwi dla imigrantów.

Wykres 4.4. Polityka otwartych drzwi dla imigrantów

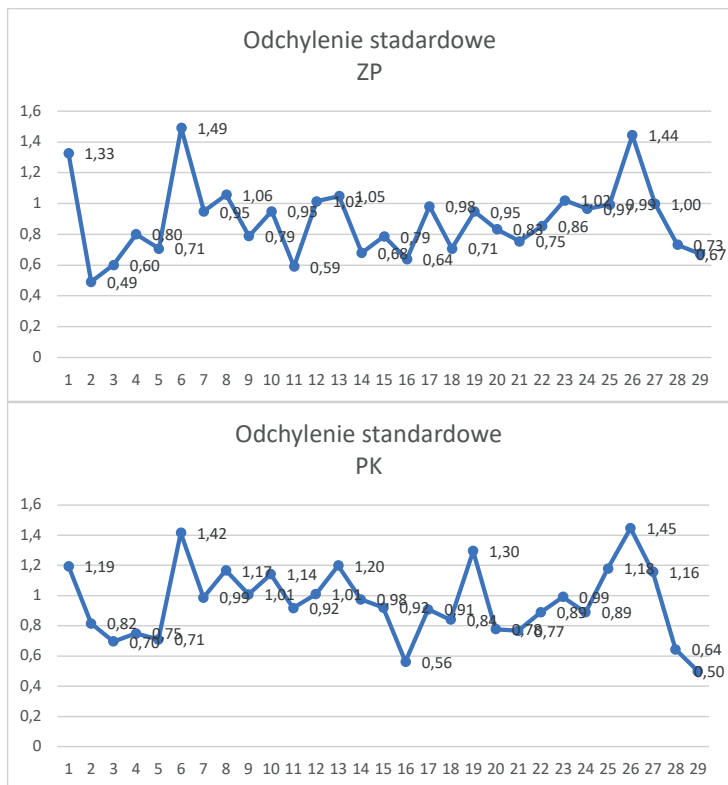
Źródło: opracowanie własne.

Podsumowując, zarówno radni miast Podkarpacia, jak i Pomorza Zachodniego, w większości, na postawione w ankiecie pytania odpowiadali twierdząco. Inaczej, zdecydowana większość respondentów odpowiadała „tak” (mediana 5) na wskazane w ankiecie indykatory patriotyzmu (lista pytań na początku rozdziału). Różnice, jak to wykazano powyżej, dotyczyły bardziej „siły” tych pozytywnych odpowiedzi (niuanse między „tak” i „raczej tak”) niż skrajnie przeciwnych stanowisk. Radni obu województw zaskakująco zbieżnie wyrażali też swoje zachowawcze stanowisko w niektórych kwestiach. Dotyczy to przede wszystkim polityki otwartych drzwi wobec imigrantów (pytanie 8), w obu województwach mediana wyniosła bowiem 2, czyli częściej wybieraną odpowiedzią było – „nie”. Niezdecydowanie (odpowiedź „ani tak, ani nie”, mediana 3) cechowało radnych obu województw w kwestii obecności flagi UE w reprezentacyjnym miejscu miasta (pytanie nr 26) oraz opinii co do patriotyzmu gospodarczego współobywateli miast (pytanie nr 22).

Odchylenie standardowe jako parametr porównawczy postaw patriotycznych radnych miast województw podkarpackiego i zachodniopomorskiego

Innym, ważnym indykátorem pozwalającym skutecznie analizować percepcję patriotyzmu narodowego przez radnych badanych województw jest odchylenie standardowe, który to parametr określa poziom zróżnicowania elementów danego zbioru, w tym przypadku dotyczy to odpowiedzi radnych, względem ich średniej statystycznej. Im większa wartość odchylenia standardowego, tym większy poziom dyferencjacji, niejednoznaczności w odpowiedziach. Takie ujęcie pozwala na zwiększenie

sensytywności aparatu badawczego, co pozwala na wskazanie ewentualnych różnic także w tym ujęciu.

Rysunek 4.2. Wartości odchyleń standardowych – dla 29 pytań

Źródło: opracowanie własne.

Na rysunku 4.2 graficznie przedstawiono wartości odchylenia standardowego dla 29 pytań i stwierdzeń związanych z patriotyzmem narodowym (zgodnie z przyjętą ich listą wskazaną wyżej).

Na osi pionowej (Y) wskazano wartości odchylenia standardowego, a na osi poziomej (X) – liczby naturalne odpowiadające numerom poszczególnych pytań (zgodnie z ich listą na początku rozdziału). Skrót ZP oznacza województwo zachodniopomorskie, PK – województwo podkarpackie. Przebieg obu krzywych wskazuje na poważne zróżnicowanie odpowiedzi radnych w obu województwach. Przy czym

delta dla PK = 0,94765, a dla ZP = 0,99999. Różnice między województwami są tym samym relatywnie niewielkie. Można postawić tezę, że dyferencjacja odpowiedzi radnych podkarpackiego i zachodniopomorskiego jest bardzo podobna. Tym niemniej przyglądając się poszczególnym odpowiedziom zauważalne są różnice.

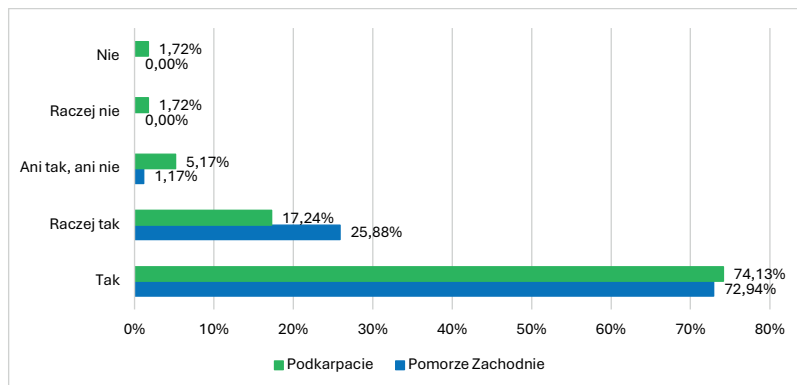
W tabeli 4.1 zestawiono wyraźne różnice odchylenia standardowego dla obu województw, choć są to wartości ułamkowe (fraktalne), to przy amplitudzie nieprzekraczającej wartości 1 są istotne.

Tabela 4.1. Odchylenie standardowe odpowiedzi w pytaniach dotyczących patriotyzmu narodowego – wyraźne różnice

Nr pytania	ZP	PK
2	0,49	0,82
11	0,59	0,92
19	0,71	1,3

Źródło: opracowanie własne.

Pytanie nr 2 dotyczy rozumienia patriotyzmu jako „Znajomości i pielęgnowania historii narodowej”. Zróznicowanie stanowisk wobec tak ujętego problemu między radnymi miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego jest wyraźne. Szczegółowy procentowy rozkład głosów zaprezentowano na wykresie 4.5.

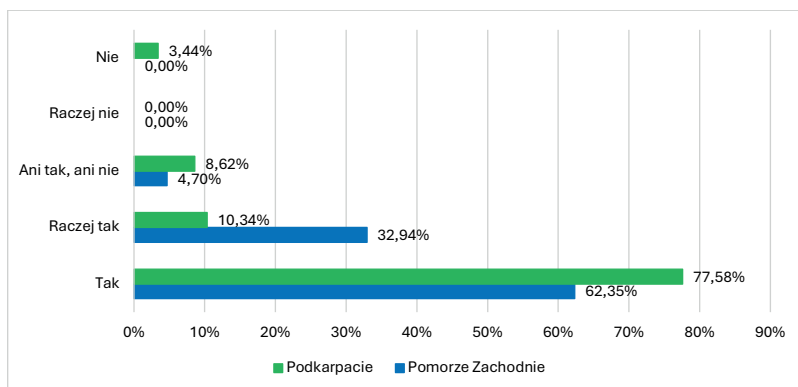
Wykres 4.5. Znajomość i pielęgnowanie historii narodowej

Źródło: opracowanie własne.

W obu województwach odpowiedzi „tak” udzieliło ponad 70% radnych. W województwie podkarpackim było to 74,13%, a w zachodniopomorskim 72,94%. Radni

z zachodniopomorskiego wyrażali jednak bardziej jednoznaczne stanowisko, a radni z podkarpackiego mieli o wiele bardziej zróżnicowane poglądy. Na to pytanie radni z zachodniopomorskiego w ogóle nie udzielili odpowiedzi „nie” oraz „raczej nie”. Ponad 98% (98,82%) respondentów z tego województwa udzieliło odpowiedzi „tak” i „raczej tak”. Analogicznie, na Podkarpaciu 91% (91,38%) ankietowanych udzieliło w sumie odpowiedzi „tak” i „raczej tak” i prawie 3,5% (3,44%) udzieliło odpowiedzi „nie” i „raczej nie”. Niezdecydowanych, udzielających odpowiedzi „ani tak, ani nie”, było w województwie podkarpackim także ponad 5% (5,17%), a radni w województwie zachodniopomorskim w ogóle nie wskazali takiej wariantu.

W przypadku pytania 11, wiążącego patriotyzm z edukacją młodzieży w duchu patriotycznym, także obserwujemy poważne zróżnicowanie między radnymi zachodniopomorskiego i podkarpackiego. Na wykresie 4.6. przedstawiono szczegółów.

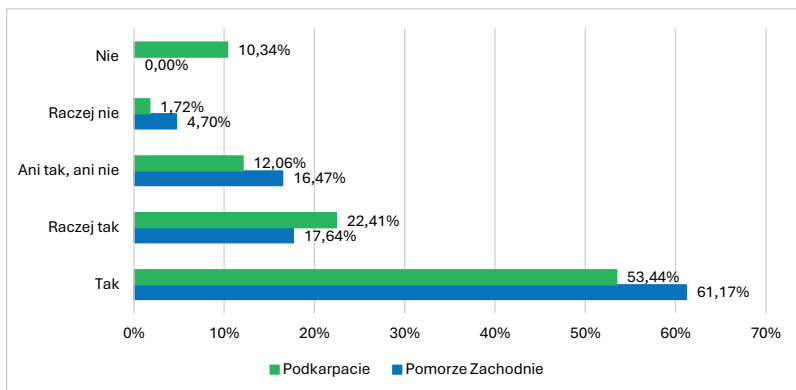
Wykres 4.6. Edukacja młodzieży w duchu patriotycznym

Źródło: opracowanie własne.

O ile odpowiedzi „tak” na Podkarpaciu udzieliło prawie 78% (77,58%) respondentów, co niewątpliwie świadczy o zrozumieniu wagi tego problemu, o tyle niemal 3,5% (3,44%) ankietowanych z tego województwa, udzieliło odpowiedzi „nie”, zaś na Pomorzu Zachodnim było to odpowiednio 62,35% (na „tak”) i brak odpowiedzi na „nie”. Generalnie, zróżnicowanie poglądów na temat edukacji patriotycznej jest większe na Podkarpaciu niż Pomorzu Zachodnim.

W trzecim pytaniu, dającym różne wyniki odchylenia standardowego autorzy badania prosili ankietowanych o ustosunkowanie się do stwierdzenia czy „W moim mieście w reprezentacyjnym miejscu powinien stać maszt z flagą Polski”? W tym wypadku także zaobserwowano większą dyferencjację odpowiedzi w województwie

podkarpackim niż w zachodniopomorskim. Szczegółowo przedstawiono to na wykresie 4.7.

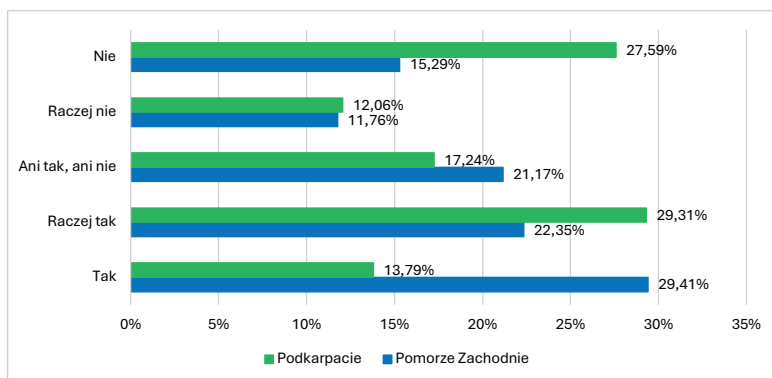
Wykres 4.7. W reprezentacyjnym miejscu mojego miasta powinien stać okazały maszt z flagą Polski

Źródło: opracowanie własne.

Jak widać powyżej, nieco ponad połowa (53,44%) ankietowanych z województwa podkarpackiego na to pytanie udzieliła odpowiedzi „tak”, a w województwie zachodniopomorskim było to ponad 60% (61,17%). W przypadku tego ostatniego, nie odnotowano odpowiedzi zdecydowanie negatywnych, a w województwie podkarpackim takie stanowisko zajęło ponad 10% (10,34%) ankietowanych.

Największe jednak różnicowania, i to w obu województwach, zaobserwowano w odpowiedziach do pytania nr 6 (Przeciwdziałanie napływowi nielegalnych imigrantów) i nr 26 (W reprezentacyjnym miejscu mojego miasta powinien stać okazały maszt z flagą UE). Na wykresie 4.8. przedstawiono szczegółowe wyniki (w ujęciu procentowym) dotyczące pytania nr 26.

Różnicowanie to (odchylenie standardowe) ma nie tylko najwyższą wartość w obu województwach, ale też wykazuje ciekawą zależność. Otóż największy procent ankietowanych z województwa podkarpackiego uważa, że obecność flagi UE w reprezentacyjnym miejscu miasta to nie jest dobry pomysł. Ponad 27% (27,59%) respondentów z Podkarpacia udzieliło na to pytanie odpowiedzi „nie”. Tylko nieco ponad 13% (13,79%) ankietowanych z tego województwa uznaje za zasadne taką ekspozycję flagi UE w ich mieście.

Wykres 4.8. W reprezentacyjnym miejscu mojego miasta powinien stać okazały maszt z flagą UE

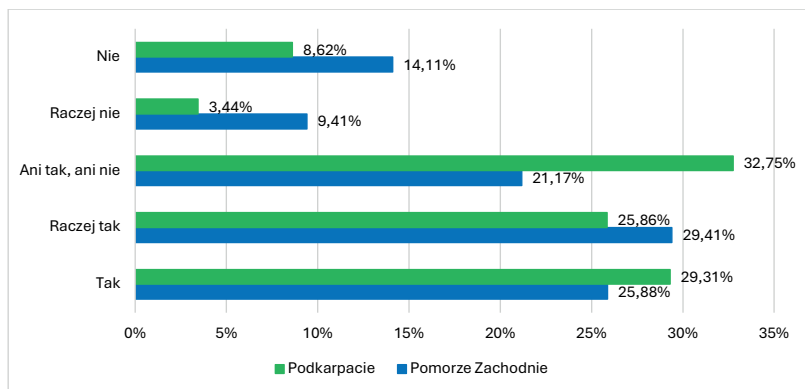
Źródło: opracowanie własne.

Inaczej jest w województwie zachodniopomorskim, gdzie najwyższy odsetek badanych uznał za racjonalną koncepcję usytuowanie flagi UE w reprezentacyjnym miejscu ich miasta. Prawie 30% (29,41%) udzieliło odpowiedzi „tak”, jednak ponad 15% (15,29%) respondentów z zachodniopomorskiego była zdecydowanie przeciwna temu rozwiązaniu i wskazała odpowiedź „nie”. W obu badanych województwach zanotowano relatywnie wysoki odsetek osób udzielających odpowiedzi „nie”, co do eksponowania flagi UE w reprezentacyjnym miejscu miasta i jest to zastanawiające.

Pierwsze pytanie na liście, dotyczyło kibicowania narodowym reprezentacjom jako ważnej formie patriotyzmu narodowego. Zarówno radni województwa podkarpackiego, jak i zachodniopomorskiego, zajęli bardzo zróżnicowane stanowiska. Szczegółowe wyniki zaprezentowano na wykresie 4.9.

W obu województwach odpowiedzi „tak” stanowią tylko nieco ponad 1/4 wszystkich udzielonych – w zachodniopomorskim było to 25,88%, w podkarpackim 29,31%. Dywersyfikacja może sugerować, że bez względu na region, prosty patriotyzm związany z kibicowaniem, choć jest ważny, to nie stanowi o postawie patriotycznej w sposób decydujący. Nie można pominąć istotnych wagowo wypowiedzi, które nie wiążą patriotyzmu z kibicowaniem reprezentacjom narodowym. Odpowiedzi „nie” w przypadku województwa zachodniopomorskiego jest ponad 14% (14,11%), a w przypadku województwa podkarpackiego prawie 9% (8,62%). To co zdecydowanie odróżnia radnych w badanych miastach Podkarpacia od radnych w miastach Pomorza Zachodniego, to liczba osób niezdecydowanych. Odpowiedzi „ani tak, ani nie”, udzieliło

odpowiednio w województwie podkarpackim ponad 32% (32,75%), w zachodniopomorskim było to ponad 21% (21,17%) respondentów. Generalnie radni województwa zachodniopomorskiego są bardziej podzieleni w kwestii wyrażania patriotyzmu poprzez kibicowanie narodowym reprezentacjom sportowym niż radni województwa podkarpackiego.

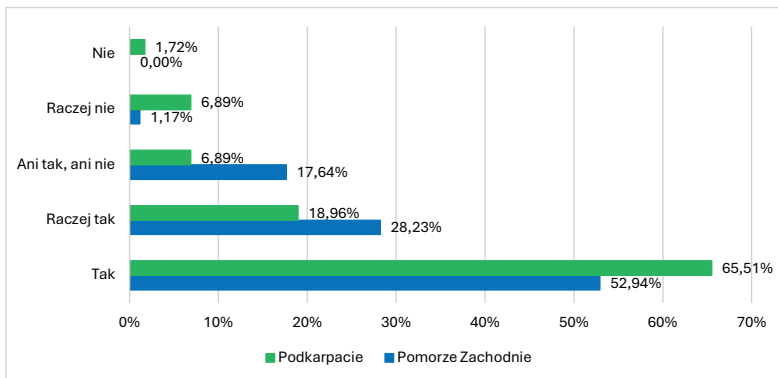
Wykres 4.9. Kibicowanie narodowym reprezentacjom

Źródło: opracowanie własne.

Pierwszym, zewnętrznym, atrybutem patriotyzmu jest jego manifestacja w przestrzeni społecznej. Z tego powodu pytania o obecność flagi narodowej, zarówno w wymiarze prywatnym, jak i publicznym, wydają się jak najbardziej zasadne. Zgodnie z wynikami ankiety dotyczącymi pytania o wieszanie flag narodowych w czasie świąt na prywatnych posesjach (pytanie nr 9), radni dwóch przedmiotowych województw wykazali, że tego typu zachowania są dla nich ważne. Szczegóły zaprezentowano na wykresie 4.10.

W województwie zachodniopomorskim ponad 50% (52,94%) respondentów udzieliło odpowiedzi „tak”, a w województwie podkarpackim ponad 65% (65,51%) uznało obecność flag narodowych podczas świąt na prywatnych posesjach za ważne. To co zdecydowanie odróżnia radnych w obu województwach, to odsetek osób niezdecydowanych. W województwie zachodniopomorskim ponad 17% (17,64%) nie miało zdania w tej kwestii, a w województwie podkarpackim było to niecałe 7% (6,89%) ankietowanych. Co ciekawe, dokładnie taki sam odsetek radnych województwa podkarpackiego (6,89%) uważa, że obecność flag narodowych na prywatnych posesjach w czasie świąt raczej nie stanowi o patriotyzmie narodowym, zaś w Zachodniopomorskim było

to tylko nieco ponad 1% (1,17%) odpowiedzi. Zdecydowany brak związku patriotyzmu z wieszaniem flag narodowych podczas świąt na prywatnych posesjach (odpowiedzi „nie”) wskazało na Podkarpaciu niecałe 2% (1,72%) respondentów, a w przypadku zachodniopomorskiego nie było takich odpowiedzi w ogóle.

Wykres 4.10. Wieszanie flag narodowych w czasie świąt na prywatnych posesjach

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowując, parametr odchylenia standardowego pokazuje fluktuacje, zróżnicowanie w odpowiedziach, zarówno w odniesieniu do poszczególnych pytań, jak i generalnie między przedmiotowymi województwami. Podobnie, gdy badamy medianę w obu województwach.

Z pewnością stwierdzenie o homogeniczności odpowiedzi na pytania dotyczące patriotyzmu narodowego radnych województw podkarpackiego i zachodniopomorskiego byłoby nadużyciem. Różnice, choć z pewnością ich skala wymaga dalszego badania, są zauważalne.

4.2. Patriotyzm narodowy w badaniu jakościowym

Rozumienie patriotyzmu przez radnych udzielających wywiadów z pewnością jest zróżnicowane. Można jednak zauważyć, że generalnie obejmuje dumę z polskiego dziedzictwa, kultury i historii; wspieranie lokalnych firm oraz pracę na rzecz dobra kraju i społeczności. Wielu interlokutorów wyraża silne poczucie lokalnego patriotyzmu, podkreślając ich związek z konkretnym miastem lub regionem. Pojęcie patriotyzmu ekonomicznego często wiąże się z faworyzowaniem polskich towarów i usług.

W wywiadach można także zauważyć troskę radnych o przyszłość Polski i potencjalnie związaną z tym niepewność. Powszechnie wymieniane zagrożenia obejmują: trwającą wojnę na Ukrainie, wewnętrzną polaryzację polityczną, niestabilność gospodarczą i potencjalny napływ migrantów. Wspomniano również o zmianach klimatu i spadku demograficznym. Kilku rozmówców wyraża zaniepokojenie erozją tradycyjnych wartości i wpływem zagranicznych interesów na polską politykę i gospodarkę.

Interesująca jest także ocena samorządowej władzy, podczas gdy niektórzy chwalą wysiłki na rzecz promowania lokalnej dumy i wspierania przedsiębiorstw, inni krytykują brak przejrzystości, reakcji na obawy obywateli i skuteczne planowanie gospodarcze. Kilka osób podkreślało też wpływ większych firm (biznesu) lub partii politycznych na sposób podejmowania decyzji przez samorządy.

Jak najczęściej manifestowany jest patriotyzm narodowy

Na podstawie udzielonych wywiadów można zauważyć, że samorządowcy województw zachodniopomorskiego i podkarpackiego najczęściej manifestują swój narodowy patriotyzm przez następujące działania:

1. Obchodzenie świąt narodowych – wielu badanych wyraźnie wspomina o uczestnictwie w świętach narodowych, takich jak Dzień Konstytucji (3 maja) i Dzień Niepodległości (11 listopada), często związane z wieszaniem flag i uczestnictwem w oficjalnych ceremoniach.
2. Wspieranie polskich firm i produktów – powtarzającym się tematem jest świadomy wysiłek kupowania polskich towarów i usług, postrzegając to jako formę patriotyzmu ekonomicznego. Dotyczy to także wyboru lokalnych sklepów zamiast większych międzynarodowych sieci.
3. Wyrażanie dumy narodowej za granicą – kilku interlokutorów opisuje poczucie dumy ze swojej polskiej tożsamości podczas podróży międzynarodowych i aktywne reprezentowanie Polski, mówienie o niej pozytywnie.
4. Wieszanie polskiej flagi – chociaż nie jest to powszechnie praktykowane, wielu ankietowanych wspomina o wystawianiu polskiej flagi w swoich domach lub na pojazdach, szczególnie podczas świąt państwowych.

Poniżej zaprezentowano przykłady wywiadów, w których bezpośrednio rozmówcy odnoszą się do kwestii wieszania flagi w sposób pozytywny:

A pan wiesza flagę w tym miejscu, gdzie mieszkacie? Tak, wiem. A jaką flagę? Naszą białoczerwoną, naszą biało-czerwoną⁶.

6 Rozmowa nr 408080_osk_rm_kl.

Czy pan wieża flagę z okazji jakichś świąt w swoim miejscu zamieszkania? A jaką flagę? Polską⁷.

Czy wieża pan na przykład flagę? Oczywiście. U mnie flaga zawsze wisi. 3 maja, 2 maja to już normalna rzecz⁸.

Czy pan wieża flagę z okazji jakichś świąt w swoim miejscu zamieszkania? Tak, jeśli jesteśmy w domu, to tak. Mamy taką małą wspólnotę swoją, znajomych, mieszkamy w kamienicy, sześć rodzin, więc zawsze na naszej kamienicy ta flaga biało-czerwona⁹.

A w czym się jeszcze przejawia pański patriotyzm? Czy wieża pan na przykład flagę? Oczywiście. U mnie flaga zawsze wisi. 3 maja, 2 maja to już normalna rzecz¹⁰.

A czy pan wieża flagę z okazji jakichś świąt w swoim miejscu zamieszkania? Tak, tak. A jaką flagę? Polską¹¹.

To tylko kilka przykładów, są one jednak typowe dla radnych Podkarpacia, a także Pomorza Zachodniego. Należy także zauważyć, że chociaż są to powszechne przejawy, wyraz patriotyzmu narodowego różni się znacznie między poszczególnymi rozmówcami. Przybiera on charakter od jawnych pokazów symboli narodowych po bardziej subtelne działania zaangażowania obywatelskiego i wsparcia interesów narodowych.

Stosunek do wywieszania flagi polskiej

Przeprowadzone wywiady z radnymi miast obu województw ukazują mieszane podejście do eksponowania polskiej flagi. Podczas gdy wielu badanych wyraża dumę ze swojej polskiej tożsamości i potwierdza powieszenie polskiej flagi, zwłaszcza w święta państwowe, inni wykazują bardziej znuansowane, a nawet negatywne poglądy w tej kwestii.

Pozytywne postawy

Wielu badanych wyraźnie stwierdza, że wywieszają polską flagę, często obok flagi UE, w święta państwowe lub nawet przez cały rok. Postrzegają to jako wyraźną i znaczącą demonstrację ich patriotyzmu.

Niektórzy ankietowani opisują też podejmowane inicjatywy dystrybucji flag wśród mieszkańców, zwłaszcza w święta patriotyczne jako sposób na promowanie poczucia jedności narodowej i lokalnej dumy.

7 Rozmowa nr 407067_xkg_rm_s1.

8 Rozmowa nr 407068_xkg_rm_kl.

9 Rozmowa nr 408093_xse_rm_kl.

10 Rozmowa nr 407030_oda_rm_s1.

11 Rozmowa nr 407019_orw_rm_p1.

Neutralne lub mieszane postawy

Kilku respondentów wspomina o wieszaniu flag jako powszechnej praktyce, ale nie angażują się w nią osobiście, powołując się na powody, takie jak brak miejsca lub poczucie, że takie pokazy stają się nadmiernie upolitycznione.

Niektórzy badani skupiają się bardziej na wewnętrznych przejawach patriotyzmu (np. zaangażowaniu obywatelskim, wspieraniu polskich firm), bagatelizując znacznie pokazy na zewnątrz, takich jak wieszanie flag.

Negatywne postawy

Kilku respondentów wyraża zastrzeżenia co do wieszania flag, sugerując, że jest to zbyt symboliczne lub może być nawet wykorzystane do celów politycznych. Jeden z rozmówców w szczególności wspomina o zaprzestaniu wywieszania flagi z powodu użycia symboli narodowych do afirmacji dzielących społeczeństwo programów politycznych.

Podsumowując, podczas gdy eksponowanie polskiej flagi jest powszechnym, jeśli nie powszechnie praktykowanym, wyrazem dumy narodowej wśród respondentów, sam akt nie jest jednoznacznie pozytywny ani negatywny. Opinie są kształtowane przez osobiste doświadczenia, inklinacje polityczne i postrzeganie ich użycia lub niewłaściwego użycia w sferze publicznej.

Różnice w rozumieniu patriotyzmu narodowego z perspektywy radnych miast województw podkarpackiego i zachodniopomorskiego

Na podstawie przeprowadzonych wywiadów można zauważyć, że istnieją pewne subtelne różnice w wyrażaniu narodowego patriotyzmu między radnymi województw podkarpackiego i zachodniopomorskiego, przy czym mają one charakter indywidualny, a nie ogólny, co można byłoby zdefiniować jako typowe wyłącznie dla danego regionu.

Województwo podkarpackie

Zauważalny jest zdecydowany silniejszy nacisk na wartości religijne i tradycję. Ankietowani z regionu Podkarpackiego częściej łączą patriotyzm narodowy z religią (katolicyzmem) i tradycyjnymi wartościami rodzinnymi. Jest to często wyrażane przez udział w ceremoniach religijnych obok świąt narodowych.

Występuje też, w sposób zdecydowany, wyraźne poczucie ciągłości historycznej – region Podkarpacki, z głębszymi korzeniami historycznymi, często wykazuje silniejsze poczucie ciągłości historycznej i przywiązania do tego, co określamy lokalnością (np. przywiązanie do ziemi). Lokalne postacie historyczne i wydarzenia odgrywają znaczącą rolę w wyrażaniu patriotyzmu.

Potencjał większych podziałów wewnętrznych – choć może to wydawać się zaskakujące, to wywiady sugerują istnienie większych podziałów wewnętrznych w regionie Podkarpacia niż w Zachodniopomorskiem. Może to wynikać z różnych interpretacji tożsamości narodowej i narracji historycznych. Może też to być, choć z pewnością nie musi, związane z bardziej konserwatywnym rozumieniem aktywności politycznej w tym regionie.

Województwo zachodniopomorskie

Koncentracja na odbudowie i integracji – rozmówcy z województwa zachodniopomorskiego, regionu o relatywnie krótkiej historii polskiego osadnictwa, często podkreślają znaczenie odbudowy tożsamości narodowej po latach obcego panowania. Ten nacisk na integrację z polską tożsamością narodową wydaje się przeważać nad tym, co rozumiemy pod pojęciem lokalności.

Rozmówców województwa zachodniopomorskiego cechuje też bardziej pragmatyczne podejście do patriotyzmu, podczas gdy wspieranie lokalnych przedsięwzięstw jest ważne, mniej wyraźny nacisk kładzie się na faworyzowanie towarów wyprodukowanych w Polsce. Z treści rozmów przebija bardziej globalnie rozumienie gospodarki, w tym większe znaczenie międzynarodowego handlu.

W kontekście problematyki rozdziału, należy także zwrócić uwagę na kwestię postrzegania obecności polskiej flagi w przestrzeni publicznej. Zdaniem rozmówców z województwa zachodniopomorskiego jawna manifestacja symboliki narodowej (wieszanie flag), ma mniejsze znaczenie niż bardziej pragmatyczne formy patriotyzmu¹². Z analizy wywiadów wynika, że badani radni w województwie zachodniopomorskim przywiązują nieco mniejsze znaczenie do zewnętrznych sposobów manifestowania patriotyzmu w porównaniu z ich odpowiednikami z województwa podkarpackiego. W tabeli 4.12 zestawiono wszystkie opisane powyżej różnice między województwami.

Tabela 4.2. Różnice w postrzeganiu patriotyzmu narodowego – Podkarpacie a Pomorze Zachodnie

CECHA	PK	ZP
Identyfikacja cechy	silne więzi rodzinne i lokalne, pamięć historyczna, religijność (katolicyzm)	poczucie wspólnoty, poszanowanie prawa, demokratyczne instytucje, wartości obywatelskie

¹² Rozmowa nr 406011_xkn_rm_p1: Czy w swoim miejscu zamieszkania wiesza Pan flagę narodową? Przyznam szczerze, że nie. A flagę miasta? Też nie mam.

CECHA	PK	ZP
Manifestacja patriotyzmu	upamiętnianie miejsc pamięci, uczestnictwo w uroczystościach religijnych i narodowych	udział w wydarzeniach miejskich, aktywność społeczna, dbanie o przestrzeń publiczną
Rola historii	bardzo ważna – silne powiązanie z lokalną historią i bohaterami	mniej ważna, szczególnie dla młodszego pokolenia
Postawa wobec innych kultur	tendencja do postaw konserwatywnych i mniejszej otwartości na inne kultury	większa tolerancja i otwartość na inne kultury

Źródło: opracowanie własne.

4.3. Wnioski

Wywiady ujawniają wiele przejawów narodowego patriotyzmu – nie ma jednego, uniwersalnego, niepowtarzalnego podejścia. Można jednak wskazać kilka jego różnych perspektyw:

1. Nacisk na obowiązek obywatelski i cichy patriotyzm – niektórzy badani definiują patriotyzm narodowy nie poprzez jawne pokazy symboliki, ale przez ciche działania odpowiedzialności obywatelskiej, takie jak uczciwe płacenie podatków, przestrzeganie prawa i angażowanie się w służbę społeczną. Kontrastuje to z bardziej demonstracyjnymi wyrazami patriotyzmu.
2. Integracja tożsamości narodowej i lokalnej – kilku respondentów bezproblemowo łączy tożsamość narodową i lokalną, postrzegając lokalny patriotyzm jako integralną część narodowego patriotyzmu. Ich działania mające na celu wspieranie lokalnych przedsiębiorstw i zachowanie lokalnych tradycji są postrzegane jako bezpośrednie przyczynianie się do siły narodu.
3. Krytyczne zaangażowanie w narracje narodowe – niektórzy badani wykazują krytyczne podejście, kwestionując dominujące narracje narodowe i opowiadając się za bardziej inkluzywnym i zniuansowanym rozumieniem polskiej historii. Są nieufni w stosunku do nadmiernie uproszczonych lub nacjonalistycznych interpretacji patriotyzmu.
4. Nacisk na siłę gospodarczą – kilku respondentów ściśle łączy patriotyzm narodowy z dobrobytem gospodarczym, podkreślając znaczenie wspierania polskich przedsiębiorstw i wspierania silnej gospodarki narodowej jako kluczowych elementów dumy narodowej i bezpieczeństwa.
5. Patriotyzm jako wartość ukształtowana w trakcie życia – niektórzy rozmówcy podkreślają, że patriotyzm polega mniej na konkretnych działaniach lub symbolach, a bardziej na żywym doświadczeniu tożsamości narodowej i przynależności,

uksztaltowanym przez tradycje rodzinne, wartości osobiste i zaangażowanie w społeczność.

Chociaż nie istnieje jedno wspólne podejście, różnorodne perspektywy podkreślają złożony i wieloaspektowy charakter narodowego patriotyzmu w Polsce – od cichego obowiązku obywatelskiego po aktywną promocję interesów narodowych i krytyczną ponowną ocenę narracji historycznych. Można więc nieco metaforycznie powiedzieć, że definiowany przez rozmówców patriotyzm cechuje wielobarwność, a kolory polskiej flagi są jego ważną, choć z pewnością nie jedyną częścią składową.

Rozdział 5.

Flagi miejskie tylko publicznie – patriotyzm lokalny

5.1. Percepcja 13 tez lokalnych – omówienie wyników badania

Przeprowadzone badania miały m.in. na celu przeanalizowanie poczucia patriotyzmu lokalnego wśród samorządowców z Pomorza Zachodniego i Podkarpacia, aby zweryfikować tezę, że poczucie patriotyzmu lokalnego we wspomnianych regionach wśród lokalnych polityków jest zróżnicowane, a wzorce patriotyzmu lokalnego mogą się od siebie różnić. Aby tego dokonać, przeprowadzono wśród samorządowców ankietę, w której m.in. zadano 13 następujących pytań dotyczących poczucia patriotyzmu lokalnego – Co Pana/Pani zdaniem jest przejawem patriotyzmu lokalnego: 1) udział w lokalnych świętach i obchodach; 2) uczestnictwo w meczach lokalnych drużyn sportowych; 3) znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury; 4) znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury tylko po II wojnie światowej; 5) wybieranie na patronów ulic, parków, obiektów itp. zasłużonych mieszkańców danej miejscowości; 6) usunięcie pomników wdzięczności Armii Czerwonej; 7) budowa obiektów poświęconych lokalnej historii (np. muzea, domy kultury); 8) udział w wyborach do samorządu terytorialnego i referendach lokalnych; 9) wsparcie dla organizacji i stowarzyszeń promujących wartości lokalne; 10) promowanie regionalnej kuchni i produktów; 11) promowanie lokalnych/regionalnych bohaterów i ich osiągnięć w edukacji szkolnej; 12) udział w wolontariacie na rzecz lokalnej społeczności; 13) eksponowanie lokalnych symboli, takich jak flaga czy herb miasta/powiatu.

Udział w lokalnych świętach i obchodach

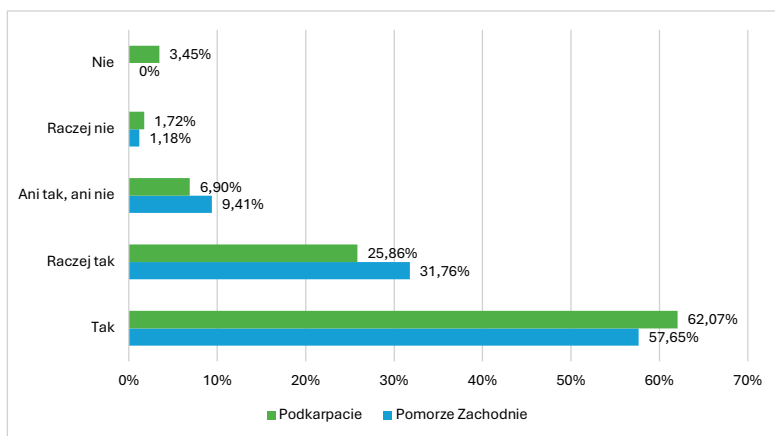
Analizując odpowiedzi, jakich łącznie udzielili samorządowcy z obu badanych regionów, można zauważyć, że 59,44% respondentów uważa, że udział w lokalnych świętach i obchodach jest przejawem patriotyzmu lokalnego. „Raczej tak” uważa 29,37% badanych, co pokazuje, że aż 88,81% samorządowców jest tego zdania. „Brak opinii” na ten temat wykazało 8,39% respondentów, natomiast 1,40% uważa, że „raczej tak nie jest”, a kolejne 1,40% uważa, że „zdecydowanie tak nie jest”, co pokazuje, że łącznie zaledwie 2,80% samorządowców sceptycznie oceniło ww. tezę.

Mimo że w obu województwach zdecydowana większość samorządowców uważa, iż udział w lokalnych świętach i obchodach jest przejawem patriotyzmu lokalnego,

to na Podkarpaciu (62,07%) uważa tak o 4,42% respondentów więcej niż na Pomorzu Zachodnim (57,65%). Z kolei „raczej tak” uważa o 5,90% więcej respondentów na Pomorzu Zachodnim (31,76%) niż na Podkarpaciu (25,86%). Jeżeli jednak zsumujemy odpowiedzi „tak” i „raczej tak”, to okaże się, że z niewielką przewagą, o 1,48% głosów, uważa tak większość samorządowców z Pomorza Zachodniego (89,41%) niż z Podkarpacia (87,93%).

Neutralny stosunek ma do tego więcej badanych (o 2,51% osób) na Pomorzu Zachodnim (9,41%) niż na Podkarpaciu (6,90%), natomiast z tym, że udział w lokalnych świętach i obchodach jest przejawem patriotyzmu lokalnego nie zgadzają się tylko respondenci z Podkarpacia (3,45%), gdyż w Zachodniopomorskiem nikt z badanych nie zaznaczył opcji „nie”. Z kolei „raczej tak” nie uważają badani z Podkarpacia (1,72%), a następnie z Pomorza Zachodniego (1,18%), co pokazuje, że łącznie „nie zgadza się” lub „raczej nie zgadza się” z tym stwierdzeniem 5,17% samorządowców z Podkarpacia (o 3,99% więcej) i 1,18% z Pomorza Zachodniego.

Patrząc na wyniki, można zauważyć, że w obu analizowanych województwach odpowiedzi nieznacznie różniły się od siebie. Jak się okazało, dla zdecydowanej większości samorządowców udział w lokalnych świętach i obchodach jest przejawem lokalnego patriotyzmu (zob. wykres 5.1).

Wykres 5.1. Udział w lokalnych świętach i obchodach

Źródło: opracowanie własne.

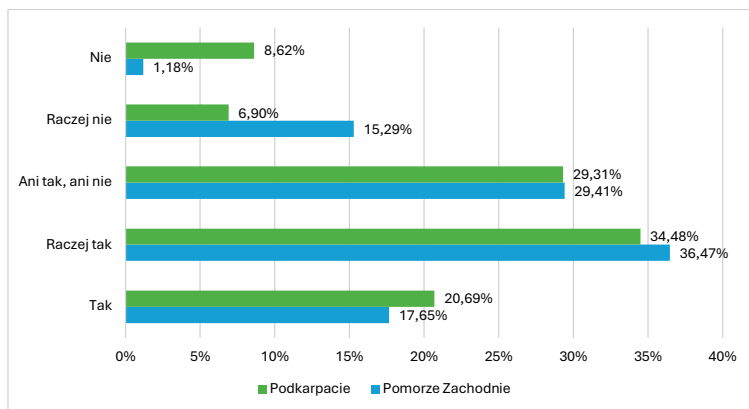
Uczestnictwo w meczach lokalnych drużyn sportowych

O tym, że uczestnictwo w meczach lokalnych drużyn sportowych jest przejawem patriotyzmu lokalnego uważa 18,88% badanych z obu województw. „Raczej tak” uważa 35,66%, co daje razem 54,54%, a to pokazuje że ponad połowa przebadanych samorządowców jest tego zdania. Co ciekawe, blisko 1/3 respondentów (29,37%) nie ma na ten temat konkretnego poglądu. Z kolei 11,89% badanych raczej uważa, że nie jest to przejaw patriotyzmu lokalnego, a 4,20% jest o tym przekonanych, czyli łącznie 16,09% samorządowców podchodzi sceptycznie do wspomnianej tezy.

Analizując wyniki ankiet w podziale na województwa, zauważamy, że na Podkarpaciu (20,69%) o tym, że uczestnictwo w meczach lokalnych drużyn sportowych jest przejawem patriotyzmu lokalnego, przekonanych jest o 3,04% więcej badanych niż na Pomorzu Zachodnim (17,65%). Z kolei w Zachodniopomorskiem (36,47%) „raczej tak” uważa o 1,99% więcej respondentów niż na Podkarpaciu (34,48%). Patrząc na łączną liczbę odpowiedzi na „tak” i „raczej tak” widać, że na Podkarpaciu (55,17%) o 1,05% więcej samorządowców uważa, że uczestnictwo w meczach lokalnych drużyn sportowych jest przejawem patriotyzmu lokalnego niż na Pomorzu Zachodnim (54,12%).

Neutralny stosunek do powyższej tezy w obu regionach ma praktycznie taka sama liczba samorządowców, gdyż zaledwie o 0,10% więcej badanych wskazało tak na Pomorzu Zachodnim (29,41%) niż na Podkarpaciu (29,31%). Nie zgadza się zaś z powyższą tezą o 7,44% więcej respondentów na Podkarpaciu (8,62%) niż na Pomorzu Zachodnim (1,18%). „Raczej nie zgadza się” o 8,39% więcej badanych w zachodniopomorskim (15,29%) niż na Podkarpaciu (6,90%). Patrząc łącznie (po zsumowaniu odpowiedzi na „nie” i „raczej nie”), to o 0,95% więcej samorządowców na Pomorzu Zachodnim (16,47%), podchodzi do wspomnianej tezy sceptycznie niż na Podkarpaciu (15,52%).

Jak widać w przypadku odpowiedzi „tak” i „raczej tak” liczba odpowiedzi w obu regionach niewiele się między sobą różniła. Podobnie było z odpowiedziami „ani tak, ani nie”, natomiast większa różnica w liczbie odpowiedzi nastąpiła w przypadku stwierdzenia „nie” i „raczej nie”, choć po ich zsumowaniu także była minimalna (zob. wykres 5.2).

Wykres 5.2. Uczestnictwo w meczach lokalnych drużyn sportowych

Źródło: opracowanie własne.

Znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury

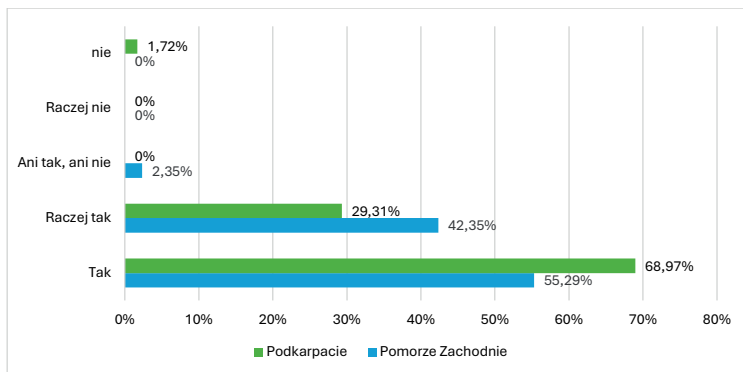
Według 60,84% ankietowanych z obu regionów, znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury jest przejawem patriotyzmu lokalnego, z kolei 37,06% badanych jest raczej tego zdania, co łącznie pokazuje, że przebadani samorządowcy praktycznie wykazali tu jednogłośnie, zdecydowanie twierdząc w 97,90% przypadków, że tak jest. Tylko 1,40% nie miało w tej kwestii zdania, a jedynie 0,70% było temu przeciwnie.

Analizując odpowiedzi jakie padły w podziale na badane regiony, widać, że samorządowcy z Podkarpacia (68,97%) w większym stopniu (o 13,68%) byli przekonani, że znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury jest przejawem patriotyzmu lokalnego niż samorządowcy z Pomorza Zachodniego (55,29%). W zachodniopomorskim (42,35%) natomiast padło o 13,04% więcej odpowiedzi „raczej tak” niż na Podkarpaciu (29,31%). W tej sytuacji łączna liczba odpowiedzi na „tak” i „raczej tak” była w obu regionach podobna, a różnica wyniosła zaledwie 0,64% na korzyść Podkarpacia (98,28%).

Zdania na ten temat nie miało 2,35% respondentów z Pomorza Zachodniego, natomiast na Podkarpaciu wszyscy samorządowcy ustosunkowali się pozytywnie lub negatywnie do wspomnianej tezy, gdyż nikt w ankiecie nie zaznaczył opcji „ani tak, ani nie”. Odnosząc się z kolei do negatywnego podejścia do wspomnianej tezy, widać, że na Pomorzu Zachodnim brakuje jakichkolwiek krytycznych odpowiedzi, a na Podkarpaciu odpowiedzi te wyniosły zaledwie 1,72%.

W przypadku odpowiedzi na „tak” lub „raczej tak” wskazania między regionami nieco się różniły, jednak po zsumowaniu różnica była minimalna. W przypadku

pozostałych odpowiedzi nie było zaś większej różnicy między analizowanymi województwami. Patrząc na wyniki, widać, że samorządowcy z obu regionów zdecydowanie uważali, że znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury jest przejawem patriotyzmu lokalnego, ponieważ neutralnych lub negatywnych odpowiedzi praktycznie nie było (zob. wykres 5.3).

Wykres 5.3. Znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury

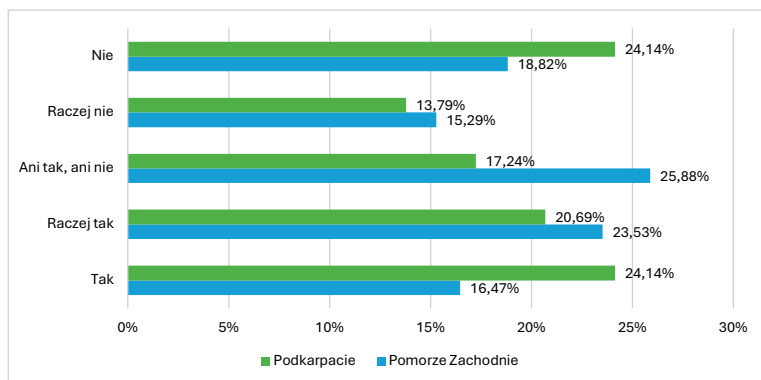
Źródło: opracowanie własne.

Znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury tylko po II wojnie światowej

Zdecydowanie mniejsze przekonanie wykazali łącznie z obu regionów samorządowcy do stwierdzenia, że znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury tylko po II wojnie światowej jest przejawem patriotyzmu lokalnego. Takiego zdania było 19,58%, a za „raczej tak” opowiedziało się 22,38% badanych, czyli łącznie pozytywnie opowiedziało się mniej niż połowa respondentów, bo 41,96%. Zdania na ten temat nie miało 22,38% ankietowanych, natomiast przeciwnego zdania było 20,98%, a 14,69% było raczej przeciw. Dało to łącznie ponad 1/3 negatywnych odpowiedzi, bo aż 35,67%.

W odpowiedziach na to pytanie także wystąpiły różnice w pozytywnych odpowiedziach w podziale na regiony. Na „tak” odpowiedziało o 7,67% więcej badanych na Podkarpaciu (24,14%) niż na Pomorzu Zachodnim (16,47%), zaś „raczej tak” zaznaczyło o 2,84% więcej respondentów w zachodniopomorskim (23,53%) niż w podkarpackim (20,69%). Patrząc jednak łącznie, to liczba pozytywnych odpowiedzi była podobna i było ich zaledwie o 4,83% więcej na Podkarpaciu (44,83%) niż na Pomorzu Zachodnim (40,00%).

Brak zdania na ten temat wykazało o 8,64% więcej badanych na Pomorzu Zachodnim (25,88%) niż na Podkarpaciu (17,24%). Wśród odpowiedzi negatywnych także wystąpiły niewielkie różnice. Jak widać na Podkarpaciu, dokładnie taka sama liczba ankietowanych opowiedziała się na „tak” i na „nie”, gdyż samorządowców w podkarpackim, którzy nie zgodzili się z powyższą tezą także było 24,14%, czyli o 5,32% więcej niż na Pomorzu Zachodnim (18,82%). Raczej nie zgadzało się o 1,50% więcej ankietowanych w zachodniopomorskim (15,29%) niż w podkarpackim (13,79%). Łącznie po zsumowaniu odpowiedzi na „nie” i „raczej nie” wyszło, że samorządowcy z Podkarpacia (37,93%) byli o 3,82% bardziej negatywnie, niż z Pomorza Zachodniego (34,11%), nastawieni do tezy, że znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury tylko po II wojnie światowej jest przejawem patriotyzmu lokalnego.

Wykres 5.4. Znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury tylko po II wojnie światowej

Źródło: opracowanie własne.

Różnice między obu badanymi regionami wystąpiły praktycznie przy każdym rodzaju odpowiedzi z wyjątkiem „raczej nie”. Należy jednak zauważyć, że po zsumowaniu odpowiedzi „tak” i „raczej tak”, a także „nie” i „raczej nie” liczba odpowiedzi nie wykazywała już takiej różnicy. Widać, że w odniesieniu do tej kwestii, mimo że ostatecznie w obu badanych regionach większość samorządowców stwierdziła, że znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury tylko po II wojnie światowej jest przejawem patriotyzmu lokalnego, to pozytywnie opowiedziało się za tą tezą mniej niż połowa badanych. Mimo że głosów negatywnych było niewiele więcej niż 1/3, to już w połączeniu z głosami samorządowców niezdecydowanych (których procent

odpowiedzi na tle innych pytań był wyjątkowo duży) stanowiły większość w przypadku obu regionów (zob. wykres 5.4).

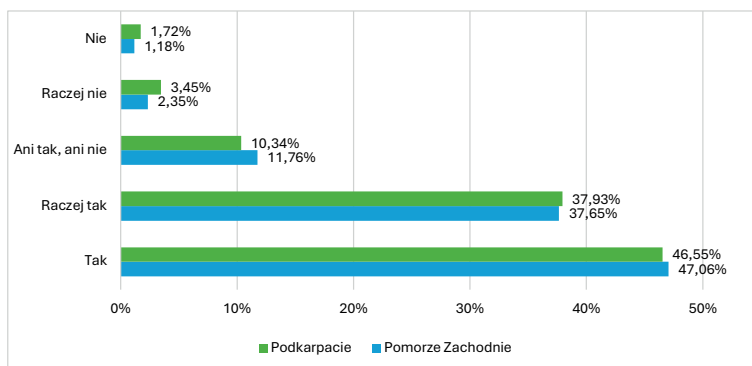
Wybieranie na patronów ulic, parków, obiektów itp. zasłużonych mieszkańców danej miejscowości

Łącznie w obu województwach opowiedziało się za tym 46,85% respondentów, a 37,76% było raczej tego zdania, co dało łącznie aż 84,61% osób pozytywnie nastawionych do tej tezy. Neutralne stanowisko wyraziło 11,19% badanych, zaś nie zgodziło się z tym stwierdzeniem zaledwie 1,40% ankietowanych, a 2,80% było raczej sceptycznie do tego nastawionych, co łącznie dało liczbę jedynie 4,20% negatywnych głosów badanych samorządowców.

W podziale na województwa samorządowcy mieli bardzo zbliżony do siebie poziom pozytywnych odpowiedzi. Na „tak” odpowiedziało zaledwie o 0,51% badanych więcej na Pomorzu Zachodnim (47,06%) niż na Podkarpaciu (46,55%). Z kolei „raczej tak” zaznaczyło o 0,28% więcej respondentów w podkarpackim (37,93%) niż w zachodniopomorskim (37,65%). W tej sytuacji nie zaskakuje, że po zsumowaniu odpowiedzi na „tak” i „raczej tak” różnica między Pomorzem Zachodnim (84,71%), a Podkarpaciem (84,48%) była minimalna i wyniosła 0,23% na korzyść zachodniopomorskiego.

Liczba niezdecydowanych w obu regionach była bardzo podobna. W zachodniopomorskim (11,76%) było to zaledwie o 1,42% więcej niż na Podkarpaciu (10,34%). W obu województwach co dziesiąty badany nie miał jednak zdania na ten temat. Procent głosów sceptycznie nastawionych do powyższej tezy w obu regionach był niewielki. Odpowiedzi na „nie” udzieliło o 0,54% więcej samorządowców na Podkarpaciu (1,72%) niż na Pomorzu Zachodnim (1,18%). Z kolei „raczej nie” wybrało o 1,10% więcej także w podkarpackim (3,45%) niż w zachodniopomorskim (2,35%). Po zsumowaniu głosów na „nie” i „raczej nie” różnica między Podkarpaciem (5,17%) a Pomorzem Zachodnim (3,53%) była minimalna i wyniosła 1,64%.

Jak widać samorządowcy z obu województw mieli praktycznie identyczny stosunek do stwierdzenia na ile wybieranie na np. patronów ulic, parków, obiektów zasłużonych mieszkańców danej miejscowości jest oznaką lokalnego patriotyzmu, ponieważ ich odpowiedzi w każdej z możliwych opcji praktycznie się od siebie nie różniły. Jak widać w znacznym stopniu pozytywnie odnieśli się do wyżej wspomnianej tezy, gdyż sceptyczne podejście było praktycznie minimalne (zob. wykres 5.5).

Wykres 5.5. Wybieranie na patronów ulic, parków, obiektów itp. zasłużonych mieszkańców danej miejscowości

Źródło: opracowanie własne.

Usunięcie pomników wdzięczności Armii Czerwonej

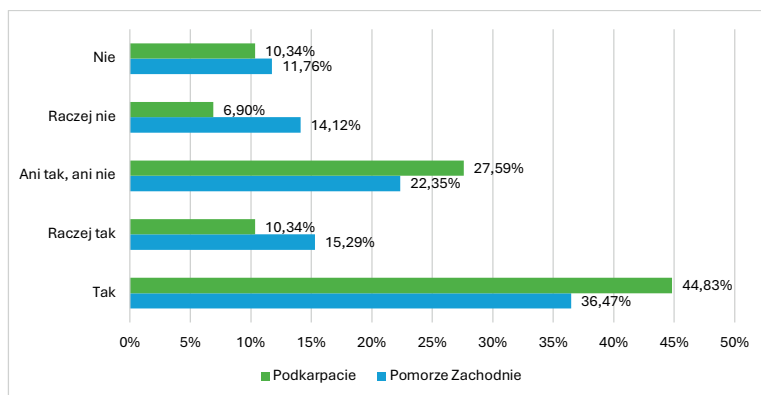
Na tle innych pytań, także stosunkowo niewielka liczba samorządowców w obu województwach była zdania, że usunięcie pomników wdzięczności Armii Czerwonej jest przejawem lokalnego patriotyzmu. Uznało tak 39,86%, a 13,29% „raczej tak” sądziło, czyli łącznie pozytywne zdanie na ten temat wyraziło niewiele ponad połowa badanych 53,15%. Blisko 1/4 (24,48%) nie miała na ten temat zdania, natomiast 11,19% było przeciw, a 11,19% odpowiedziało „raczej nie”, czyli łącznie 22,38% samorządowców nie podzielało tej tezy.

W tym przypadku w pozytywnych odpowiedziach można było zauważyć nieznaczną różnicę w podziale na województwa. Na Podkarpaciu (44,83%) było ich więcej o 8,36% niż na Pomorzu Zachodnim (36,47%). Z kolei odpowiedzi „raczej tak” zaznaczono o 4,95% więcej w zachodniopomorskim (15,29%) niż w podkarpackim (10,34%). W tej sytuacji patrząc łącznie na odpowiedzi „tak” lub „raczej tak”, różnica wyniosła zaledwie o 3,41% więcej na Podkarpaciu (55,17%) niż na Pomorzu Zachodnim (51,76%).

Liczba odpowiedzi w przypadku braku zdania u samorządowców z obu regionów nieznacznie się różniła – była większa o 5,24% na Podkarpaciu (27,59%) niż na Pomorzu Zachodnim (22,35%). W odniesieniu do tej tezy, w każdym z województw liczba niezdecydowanych była w okolicy 1/4 badanych. Wśród odpowiedzi na „nie” różnica między Pomorzem Zachodnim (11,76%) a Podkarpaciem (10,34%) była minimalna i wyniosła zaledwie 1,42%. Większa różnica między zachodniopomorskim (14,12%) a podkarpackim (6,90%) wystąpiła podczas zaznaczania opcji „raczej nie”, wynosząc

7,22%. Patrząc na łączną liczbę odpowiedzi na „nie” i „raczej nie” widać, że większy sceptycyzm do analizowanej tezy o 8,64% wykazywali samorządowcy na Pomorzu Zachodnim (25,88%) niż na Podkarpaciu (17,24%).

Analizując wyniki z obu województw, widać, że samorządowcy oceniając czy usunięcie pomników wdzięczności Armii Czerwonej jest przejawem patriotyzmu lokalnego, wykazali nieznaczne różnice praktycznie przy każdej odpowiedzi. Po zsumowaniu odpowiedzi „tak” i „raczej tak”, a także „nie” i „raczej nie” liczba odpowiedzi wykazała pewne zróżnicowanie, zwłaszcza w odniesieniu do odpowiedzi negatywnych. Widać ponadto, że odpowiedzi pozytywne w przeciwieństwie do innych pytań, w tym przypadku tylko nieznacznie przekroczyły połowę badanych, co było jednym z niższych wyników w ankiecie (zob. wykres 5.6).

Wykres 5.6. Usunięcie pomników wdzięczności Armii Czerwonej

Źródło: opracowanie własne.

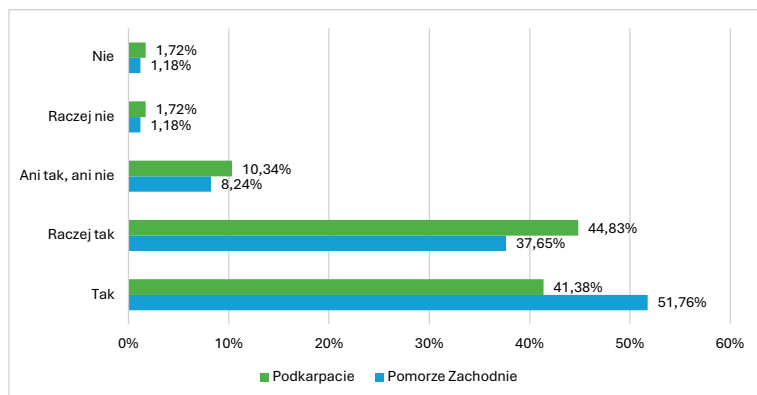
Budowa obiektów poświęconych lokalnej historii (np. muzea, domy kultury)

O tym, że budowa obiektów poświęconych lokalnej historii, jak np. muzea czy domy kultury, jest elementem patriotyzmu lokalnego, była przekonana mniej niż połowa badanych, bo 47,55% w obu regionach. Raczej tego zdania było 40,56% respondentów, co łącznie pokazało, że 88,11% samorządowców uważa, że tak jest. Zdania na ten temat nie miał natomiast prawie co dziesiąty badany (9,09%). Przeciwnego zdania było z kolei 1,40%, podobnie jak raczej negatywnie do tego nastawionych, których też było 1,40%, czyli łącznie 2,80% samorządowców było negatywnie nastawionych do tego działania jako świadczącego o patriotyzmie lokalnym.

W podziale na województwa wystąpiła pewna różnica w pozytywnych odpowiedziach. Na Pomorzu Zachodnim (51,76%) samorządowcy zaznaczyli o 10,38% więcej odpowiedzi na „tak” niż na Podkarpaciu (41,38%), natomiast w odniesieniu do odpowiedzi „raczej tak”, to w podkarpackim (44,83%) było ich o 7,18% więcej niż w zachodniopomorskim (37,65%). Po zsumowaniu odpowiedzi, różnica nie była już jednak tak duża i wyniosła 3,20% na rzecz Pomorza Zachodniego (89,41%).

Odpowiedzi neutralne w obu regionach były na podobnym poziomie. Nieznacznie więcej (o 2,10%) było ich wśród badanych na Podkarpaciu (10,34%) niż na Pomorzu Zachodnim (8,24%). Liczba negatywnych odpowiedzi była minimalna, a samorządowcy w obu regionach wykazali praktycznie jednomysłność. Nie zgodziło się z powyższą tezą o 0,54% więcej badanych na Podkarpaciu (1,72%) niż na Pomorzu Zachodnim (1,18%), zaś różnica w raczej negatywnych odpowiedziach także wyniosła 0,54% między podkarpackim (1,72%) a zachodniopomorskim (1,18%). Łącznie zaledwie o 1,08% więcej było negatywnych odpowiedzi na Podkarpaciu (3,44%) niż na Pomorzu Zachodnim (2,36%).

Mimo że zdania samorządowców na „tak” oraz „raczej tak” na temat budowy obiektów poświęconych lokalnej historii, jak np. muzea czy domy kultury jest przejawem patriotyzmu lokalnego były nieznacznie podzielone, to po ich zsumowaniu różnica nie była już tak widoczna. W neutralnych oraz negatywnych odpowiedziach, różnicy praktycznie nie było. W zdecydowanej większości samorządowcy z obu województw potwierdzili, że zgadzają się z powyższą tezą (zob. wykres 5.7).

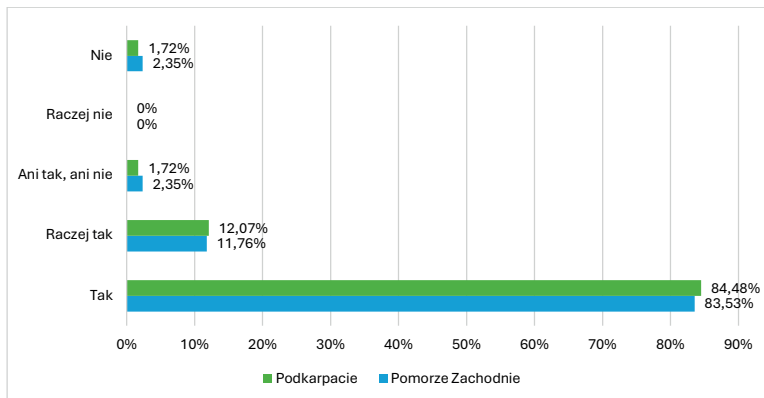

Wykres 5.7. Budowa obiektów poświęconych lokalnej historii (np. muzea, domy kultury)

Źródło: opracowanie własne.

Udział w wyborach do samorządu terytorialnego i referendach lokalnych

Jednym z największych przejawów patriotyzmu lokalnego, według przebadanych samorządowców z obu regionów, był udział w wyborach do samorządu terytorialnego i referendach lokalnych. Takiego zdania było aż 83,92% respondentów, a „raczej tak” uważało dalsze 11,89% badanych, czyli łącznie aż 95,81% samorządowców było nastawionych pozytywnie. Zdania na ten temat nie miało zaledwie 2,10%, a negatywnie do tego stwierdzenia podchodziło również 2,10%, co przy braku głosów na „raczej nie” oznaczało, że tylko 2,10% opowiadało się na ten temat negatywnie.

Wykres 5.8. Udział w wyborach do samorządu terytorialnego i referendach lokalnych

Źródło: opracowanie własne.

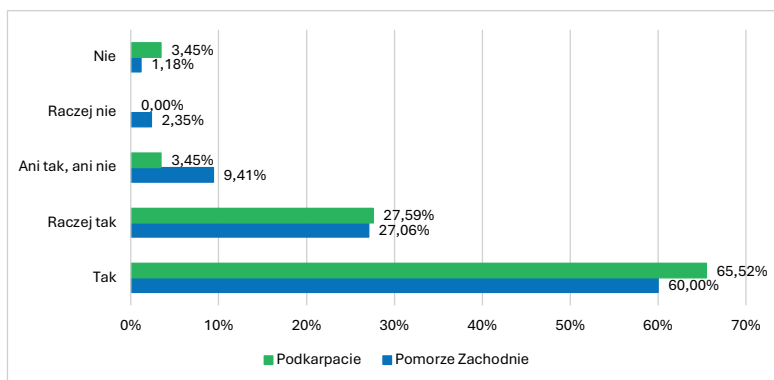
W podziale na regiony różnica w pozytywnych odpowiedziach nie była tak duża. Nieznacznie więcej głosów na „tak”, o 0,95%, zaznaczono w podkarpackim (84,48%) niż w zachodniopomorskim (83,53%). Odpowiedzi „raczej tak” było także o 0,31% więcej na Podkarpaciu (12,07%) niż na Pomorzu Zachodnim (11,76%). Po zsumowaniu głosów na „tak” i „raczej tak” przewaga w podkarpackim (96,55%) była o 1,26% wyższa niż w zachodniopomorskim (95,29%).

W obu analizowanych województwach liczba neutralnych odpowiedzi była podobna. W tej kwestii nieznaczną przewagę (o 0,63%) wykazali samorządowcy z Pomorza Zachodniego (2,35%) niż z Podkarpacia (1,72%). Liczba negatywnych odpowiedzi w zachodniopomorskim (2,35%) i podkarpackim (1,72%) była także na podobnym poziomie, a różnica wyniosła 0,63%, z kolei odpowiedzi „raczej nie” nie wybrał żaden z samorządowców. Odnosnie do odpowiedzi udzielanych w kwestii czy udział w wyborach do samorządu terytorialnego i referendach lokalnych jest

przejawem patriotyzmu lokalnego, samorządowcy z obu badanych województw wykazali wysoką jednomyslność, we wszystkich rodzajach odpowiedzi. Jednocześnie zdecydowanie opowiedzieli się za potwierdzeniem wspomnianej tezy (zob. wykres 5.8).

Wsparcie dla organizacji i stowarzyszeń promujących wartości lokalne

Na nieznacznie niższym poziomie było przekonanie samorządowców z obu województw do stwierdzenia, że wsparcie dla organizacji i stowarzyszeń promujących wartości lokalne jest przejawem lokalnego patriotyzmu. Uważało tak 62,24% ankietowanych, a 27,27% „raczej tak” uważało. Dało to łącznie 89,51% pozytywnych odpowiedzi. Zdania na ten temat nie miało 6,99% badanych, 2,10% było negatywnie do tego ustosunkowanych, a 1,40% „raczej tak” uważało, co dało łącznie 3,50% sceptycznie do tego nastawionych samorządowców.

Wykres 5.9. Wsparcie dla organizacji i stowarzyszeń promujących wartości lokalne

Źródło: opracowanie własne.

W obu regionach minimalna różnica wystąpiła w odpowiedziach „tak” – w podkarpackim (65,52%) była o 5,52% większa niż w zachodniopomorskim (60,00%). Odpowiedzi „raczej tak” było zaś prawie tyle samo. Tylko o 0,53% głosów więcej zaznaczono na Podkarpaciu (27,59%) niż na Pomorzu Zachodnim (27,06%). Po zsumowaniu odpowiedzi na „tak” i „raczej tak” różnica głosów między województwem podkarpackim (93,11%) a zachodniopomorskim (87,06%) wyniosła 6,05% na rzecz tego pierwszego.

W przypadku odpowiedzi „ani tak, ani nie” zdania samorządowców były nieco bardziej podzielone. W zachodniopomorskim (9,41%) nie miało zdania na ten temat o 5,96% więcej badanych niż w podkarpackim (3,45%). Nie było większych różnic

w odpowiedziach negatywnych. Więcej głosów na „nie” o 2,27% do postawionej tezy wykazali lokalni politycy z podkarpackiego (3,45%) niż z zachodniopomorskiego (1,18%); odpowiedzi „raczej nie” było więcej w zachodniopomorskim (2,35%) przy braku wskazań tej opcji w podkarpackim.

Na pytanie czy wsparcie dla organizacji i stowarzyszeń promujących wartości lokalne jest przejawem patriotyzmu lokalnego odpowiedzi wśród samorządowców z Pomorza Zachodniego i Podkarpacia były dość podobne. W zdecydowanej większości badani opowiedzieli się pozytywnie (zob. wykres 5.9).

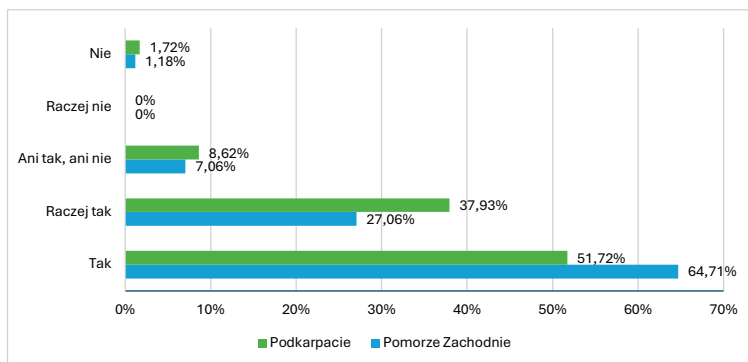
Promowanie regionalnej kuchni i produktów

Za tym, że promowanie regionalnej kuchni i produktów jest oznaką lokalnego patriotyzmu opowiedziało się 59,44% badanych z obu regionów, a 31,47% „raczej tak” uważało, czyli 90,91% samorządowców było pozytywnego zdania. Jednocześnie 7,69% respondentów nie potrafiło wyrazić na ten temat opinii, zaś zaledwie 1,40% ankietowanych wyraziło swój sceptycyzm, a nikt nie zaznaczył odpowiedzi „raczej nie”.

W podziale na regiony, analizując odpowiedzi pozytywne, widać pewne zróżnicowanie. Opcję „tak” zaznaczyło o 12,99% więcej samorządowców na Pomorzu Zachodnim (64,71%) niż na Podkarpaciu (51,72%). Przewaga odpowiedzi „raczej tak” wystąpiła w podkarpackim (37,93%), a nie w zachodniopomorskim (27,06%) i wyniosła 10,87%. Mimo jednak powyższych różnic, to po zsumowaniu głosów na „tak” i „raczej tak” wyniki w województwach były bardzo zbliżone do siebie, a różnica głosów między regionem podkarpackim (89,65%) a zachodniopomorskim (91,77%) wyniosła zaledwie 2,12% na rzecz tego drugiego.

Odnosząc się do neutralnych odpowiedzi, widać, że mniej więcej co dziesiąty badany nie miał zdania na ten temat. Na Podkarpaciu (8,62%) było o 1,56% więcej odpowiedzi neutralnych niż na Pomorzu Zachodnim (7,06%). Analizowane regiony także nie różniły się między sobą w odpowiedziach negatywnych. Opcję „nie” wybrało o 0,54% więcej ankietowanych (z odpowiedzi „raczej nie” nikt nie skorzystał w obu regionach) na Podkarpaciu (1,72%) niż na Pomorzu Zachodnim (1,18%).

Mimo pewnych różnic między samorządowcami z analizowanych regionów w odpowiedziach na „tak” i „raczej tak”, to po ich zsumowaniu są w podobnej liczbie oraz pokazują, że badani w obu województwach zdecydowanie uważają, że wsparcie dla organizacji i stowarzyszeń promujących wartości lokalne jest przejawem patriotyzmu lokalnego. Pozostałe odpowiedzi nie wykazują praktycznie żadnej różnicy między obu regionami, pokazując, że niewielu badanych miało sceptyczne podejście do wspomnianej tezy (zob. wykres 5.10).

Wykres 5.10. Promowanie regionalnej kuchni i produktów

Źródło: opracowanie własne.

Promowanie lokalnych/regionalnych bohaterów i ich osiągnięć w edukacji szkolnej

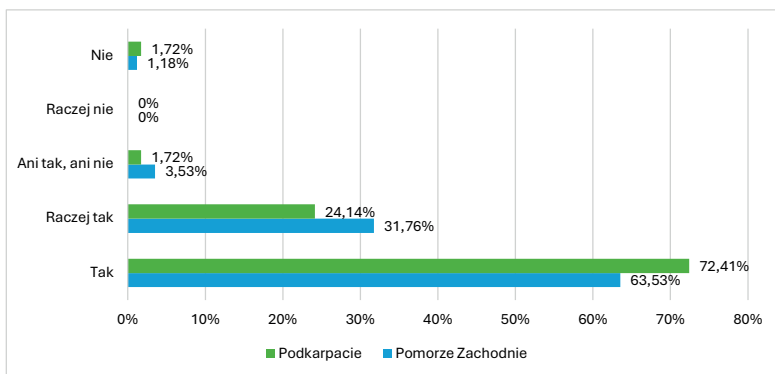
Dla 67,13% badanych z obu regionów, promowanie lokalnych lub regionalnych bohaterów i ich osiągnięć w edukacji szkolnej było oznaką patriotyzmu lokalnego. „Raczej tak” uważało 28,67% osób, co pokazało, że łącznie pozytywnie do powyższego stwierdzenia było ustosunkowanych aż 95,80% samorządowców. Tylko 2,80% nie miało na ten temat zdania, a jedynie 1,40% wyraziło swój sprzeciw, przy braku odpowiedzi „raczej nie”.

W przypadku tego pytania w podziale na województwa, podobnie jak w poprzednim, tu także wystąpiła pewna różnica między pozytywnymi odpowiedziami. Na „tak” wskazało o 8,88% więcej samorządowców na Podkarpaciu (72,41%) niż na Pomorzu Zachodnim (63,53%). „Raczej tak” z kolei wskazało o 7,62% więcej badanych z zachodniopomorskiego (31,76%) niż z podkarpackiego (24,14%). Po zsumowaniu pozytywnych głosów jednak, różnica między Podkarpaciem (96,55%) a Pomorzem Zachodnim (95,29%) wyniosła zaledwie 1,26% więcej na korzyść Podkarpacia.

W przypadku neutralnych odpowiedzi, to w obu województwach były one na podobnym poziomie. Na Pomorzu Zachodnim (3,53%) było ich o 1,81% więcej niż na Podkarpaciu (1,72%). Negatywnych odpowiedzi było praktycznie tyle samo, ponieważ różnica między regionem podkarpackim (1,72%) a zachodniopomorskim (1,18%) wyniosła zaledwie 0,54%, natomiast opcji „raczej nie” nikt z obu wymienionych województw nie wybrał.

Podobnie jak w przypadku niektórych wcześniejszych pytań, to mimo że w obu województwach odpowiedzi na „tak” i „raczej tak” nieznacznie się od siebie różniły,

to po ich zsumowaniu, różnicy praktycznie nie było. Jednocześnie można było zauważyć, że samorządowcy w obu województwach zdecydowanie uważają, że promowanie lokalnych lub regionalnych bohaterów i ich osiągnięć w edukacji szkolnej jest przejawem patriotyzmu lokalnego. Odnośnie do pozostałych odpowiedzi, ich liczba była minimalna, a różnica między regionami praktycznie nie wystąpiła (zob. wykres 5.11).

Wykres 5.11. Promowanie lokalnych/regionalnych bohaterów i ich osiągnięć w edukacji szkolnej

Źródło: opracowanie własne.

Udział w wolontariacie na rzecz lokalnej społeczności

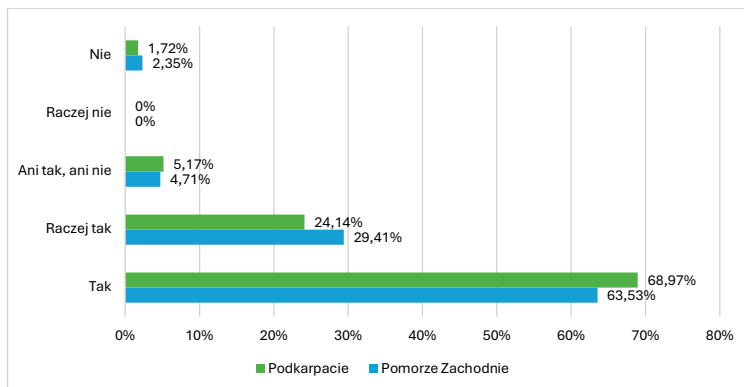
W obu województwach 67,13% badanych uznało, że udział w wolontariacie na rzecz lokalnej społeczności jest przejawem patriotyzmu lokalnego, a 27,27% „raczej tak” uważało, co oznacza, że łącznie pozytywne zdanie na ten temat miało aż 93,00% samorządowców. Zdania na ten temat nie miało 4,90%, a zaledwie 2,10% było przeciwnych, przy braku głosów „raczej nie”.

W podziale na regiony, więcej zwolenników wspomnianej tezy było na Podkarpaciu (68,97%) niż na Pomorzu Zachodnim (63,53%), a różnica wyniosła 5,44%. Wśród raczej popierających wspomnianą tezę było z kolei o 5,27% więcej samorządowców w zachodniopomorskim (29,41%) niż w podkarpackim (24,14%). Po zliczeniu głosów na „tak” i „raczej tak” różnica między Podkarpaciem (93,11%) a Pomorzem Zachodnim (92,94%) była jednak praktycznie niezauważalna i wyniosła zaledwie 0,17%.

Liczba neutralnych odpowiedzi w analizowanych regionach była na bardzo podobnym poziomie. W przypadku województwa podkarpackiego (5,17%) była o 0,46% wyższa niż w województwie zachodniopomorskim (4,71%). Liczba negatywnych

odpowiedzi w obu regionach także praktycznie się od siebie nie różniła. Na Pomorzu Zachodnim (2,35%) była o 0,63% wyższa niż na Podkarpaciu (1,72%), a opcji „raczej nie” w żadnym z województw nie zaznaczył ani jeden samorządowiec.

Widać, że zdecydowanie samorządowcy z obu analizowanych regionów uważają, że udział w wolontariacie na rzecz lokalnej społeczności jest przejawem patriotyzmu lokalnego, ponieważ liczba odpowiedzi neutralnych lub sceptycznych jest minimalna. Między obu województwami nie ma praktycznie różnicy między udzielonymi odpowiedziami (zob. wykres 5.12).

Wykres 5.12. Udział w wolontariacie na rzecz lokalnej społeczności

Źródło: opracowanie własne.

Ekspozowanie lokalnych symboli, takich jak flaga czy herb miasta/powiatu

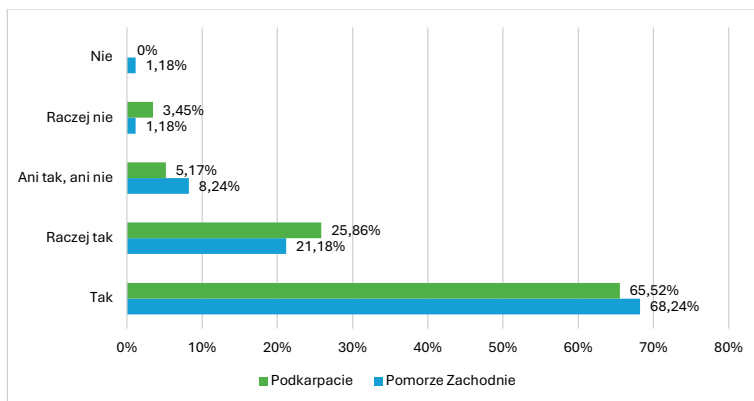
Dla 67,13% badanych z obu regionów, ekspozowanie lokalnych symboli, takich jak flaga czy herb miasta lub powiatu było przejawem lokalnego patriotyzmu, a 23,08% było raczej tego zdania, natomiast 6,99% respondentów nie miało zdania na ten temat. Zaledwie 0,70% opowiedziało się negatywnie, 2,10% – raczej negatywnie, co łącznie oznaczało, że 2,80% przebadanych samorządowców miało negatywny stosunek do powyższego stwierdzenia.

Patrząc na oba województwa, to odpowiedzi na to pytanie z niewielką przewagą 2,72% głosów, więcej samorządowców wyraziło swoje poparcie dla tej tezy w zachodniopomorskim (68,24%) niż w podkarpackim (65,52%). Odwrotnie sytuacja wyglądała w przypadku odpowiedzi „raczej tak”, bowiem przewaga 4,68% była po stronie samorządowców z Podkarpacia (25,86%) a nie Pomorza Zachodniego (21,18%). Po zsumowaniu pozytywnych głosów wyniki były bardzo zbliżone dla podkarpackiego

(91,38%) i zachodniopomorskiego (89,42%), a różnica wyniosła zaledwie 1,96% na korzyść Podkarpacia.

Neutralne odpowiedzi były zaledwie o 3,07% liczniejsze na Pomorzu Zachodnim (8,24%) niż na Podkarpaciu (5,17%). W zachodniopomorskim odpowiedzi „nie” wyniosły z kolei 1,18%, natomiast w podkarpackim żaden z badanych nie wybrał tej opcji. Odpowiedzi „raczej nie” wybrała podobna liczba ankietowanych w obu regionach. Na Podkarpaciu (3,45%) było to o 2,27% więcej głosów niż na Pomorzu Zachodnim (1,18%). Łącznie w obu regionach liczba odpowiedzi na „nie” i „raczej nie” praktycznie się od siebie nie różniła. W województwie podkarpackim (3,45%) była zaledwie o 1,09% wyższa niż w zachodniopomorskim (2,36%).

W obu analizowanych województwach samorządowcy wykazali praktycznie jednomyślność w udzielanych odpowiedziach, ponieważ różnice w ich liczbie były minimalne. Jak się okazało, zdecydowana większość badanych uznała, że eksponowanie lokalnych symboli, takich jak flaga czy herb miasta lub powiatu jest przejawem patriotyzmu lokalnego (zob. wykres 5.13).

Wykres 5.13. Eksponowanie lokalnych symboli, takich jak flaga czy herb miasta/powiatu

Źródło: opracowanie własne.

5.2. Percepcja 13 tez lokalnych – podobieństwa i różnice

Analizując odpowiedzi udzielone przez samorządowców łącznie z obu województw widać, że na 13 pytań zadanych w ankiecie dotyczących poczucia patriotyzmu lokalnego, w zdecydowanej większości przypadków, bo aż w odniesieniu do 10 pytań, samorządowcy zgodzili się z zaproponowanymi tezami. Najczęściej wybierano odpowiedź „tak” lub „raczej tak”, a liczba odpowiedzi w trzech przypadkach była powyżej 88,00%,

a w pozostałych powyżej 90,00%. Tylko w odniesieniu do pytań nr 2, 4 i 6 miano najwięcej wątpliwości, a liczba pozytywnych odpowiedzi w jednym przypadku nie przekroczyła połowy, a w dwóch pozostałych – była niewiele większa niż połowa (zob. tab. 5.1).

Tabela 5.1. Odpowiedzi w procentach w skali obu województw oraz poszczególnych regionów

Pytanie	Region	Odpowiedzi						
		tak	raczej tak	tak i raczej tak	ani tak, ani nie	raczej nie	nie	nie i raczej nie
1	oba regiony	59,44	29,37	88,81	8,39	1,40	1,40	2,80
2		18,88	35,66	54,54	29,37	11,89	4,20	16,09
3		60,84	37,06	97,90	1,40	0,00	0,70	0,70
4		19,58	22,38	41,96	22,38	14,69	20,98	35,67
5		46,85	37,76	84,61	11,19	2,80	1,40	4,20
6		39,86	13,29	53,15	24,48	11,19	11,19	22,38
7		47,55	40,56	88,11	9,09	1,40	1,40	2,80
8		83,92	11,89	95,81	2,10	0,00	2,10	2,10
9		62,24	27,27	89,51	6,99	1,40	2,10	3,50
10		59,44	31,47	90,91	7,69	0,00	1,40	1,40
11		67,13	28,67	95,80	2,80	0,00	1,40	1,40
12		65,73	27,27	93,00	4,90	0,00	2,10	2,10
13		67,13	23,08	90,21	6,99	2,10	0,70	2,80
1	Pomorze Zachodnie	57,65	31,76	89,41	9,41	1,18	0,00	1,18
2		17,65	36,47	54,12	29,41	15,29	1,18	16,47
3		55,29	42,35	97,64	2,35	0,00	0,00	0,00
4		16,47	23,53	40,00	25,88	15,29	18,82	34,11
5		47,06	37,65	84,71	11,76	2,35	1,18	3,53
6		36,47	15,29	51,76	22,35	14,12	11,76	25,88
7		51,76	37,65	89,41	8,24	1,18	1,18	2,36
8		83,53	11,76	95,29	2,35	0,00	2,35	2,35
9		60,00	27,06	87,06	7,06	0,00	1,18	1,18
10		64,71	27,06	91,77	7,06	0,00	1,18	1,18
11		63,53	31,76	95,29	3,53	0,00	1,18	1,18
12		63,53	29,41	92,94	4,71	0,00	2,35	2,35
13		68,24	21,18	89,42	8,24	1,18	1,18	2,36

Pytanie	Region	Odpowiedzi						
		tak	raczej tak	tak i raczej tak	ani tak, ani nie	raczej nie	nie	nie i raczej nie
1	Podkarpacie	62,07	25,86	87,93	6,90	1,72	3,45	5,17
2		20,69	34,48	55,17	29,31	6,90	8,62	15,52
3		68,97	29,31	98,28	0,00	0,00	1,72	1,72
4		24,14	20,69	44,83	17,24	13,79	24,14	37,93
5		46,55	37,93	84,48	10,34	3,45	1,72	5,17
6		44,83	10,34	55,17	27,59	6,90	10,34	17,24
7		41,38	44,83	86,21	10,34	1,72	1,72	3,44
8		84,48	12,07	96,55	1,72	0,00	1,72	1,72
9		65,52	27,59	93,11	3,45	0,00	3,45	3,45
10		51,72	37,93	89,65	8,62	0,00	1,72	1,72
11		72,41	24,14	96,55	1,72	0,00	1,72	1,72
12		68,97	24,14	93,11	5,17	0,00	1,72	1,72
13		65,52	25,86	91,38	5,17	3,45	0,00	3,45

Źródło: opracowanie własne.

Biorąc pod uwagę zsumowane odpowiedzi „tak” i „raczej tak”, można stwierdzić, że dla zdecydowanej większości przebadanych samorządowców z obu województw, najważniejszym przejawem lokalnego patriotyzmu jest znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury. Za tą tezę opowiedziało się aż 97,90% ankietowanych, co może świadczyć o dużym przywiązaniu do tradycji oraz do tzw. małej ojczyzny wśród badanych osób.

Na drugiej pozycji jako przejaw patriotyzmu lokalnego samorządowcy równie wysoko ocenili udział w wyborach do samorządu terytorialnego i referendum lokalnych (95,81%). W tym przypadku trudno się dziwić tak dużej liczbie pozytywnych odpowiedzi, zwłaszcza jeżeli weźmiemy pod uwagę apele o wysoką frekwencję przed praktycznie każdymi wyborami. Należy jednak też zaznaczyć, że w przypadku referendum lokalnych sprawa nie jest już tak oczywista. Niestety, mimo tak dużej liczby pozytywnych odpowiedzi, często mamy do czynienia z przypadkami, gdy treść pytań w referendum lokalnym nie odpowiada interesowi części lokalnych polityków (np. gdy chodzi o odwołanie wójta, burmistrza lub prezydenta miasta), to zamiast nawoływać wyborców do licznego udziału w głosowaniu i opowiedzeniu się za konkretną odpowiedzią, często nawołują do zbojkotowania udziału w głosowaniu, aby w ten sposób unieważnić referendum. Z punktu widzenia strategii i taktyki wyborczej/referendalnej jest to uzasadnione i bardzo skuteczne działanie, jednak z punktu widzenia

budowy i umacniania tzw. społeczeństwa obywatelskiego jest to wysoce szkodliwy sposób rywalizacji politycznej.

Na trzecim miejscu przejawem patriotyzmu lokalnego jest promowanie lokalnych lub regionalnych bohaterów i ich osiągnięć w edukacji szkolnej (95,80%). Choć należy zaznaczyć, że czasami ocena lokalnych bohaterów, np. wśród tzw. żołnierzy wykłętych może wzbudzać dość duże kontrowersje i niejednokrotnie trudno o jednoznaczną ocenę ich dokonań wszystkich, nie tylko lokalnych polityków. A w skrajnych przypadkach taka postać potrafi dość mocno podzielić samorządowców.

Bardzo wysoko był też oceniany udział w wolontariacie na rzecz lokalnej społeczności (93,00%), promowanie regionalnej kuchni i produktów (90,91%), a także eksponowanie lokalnych symboli, takich jak flaga czy herb miasta lub powiatu (90,21%).

Jak się okazało, ważnym elementem patriotyzmu lokalnego (wyniki wahały się od 80% do 89%) jest dla samorządowców także wspieranie organizacji i stowarzyszeń promujących wartości lokalne (89,51%), udział w lokalnych świętach i obchodach (88,81%), budowa obiektów poświęconych lokalnej historii, jak np. muzea czy domy kultury (88,11%) oraz wybieranie na patronów m.in. ulic, parków, obiektów zasłużonych mieszkańców danej miejscowości (84,61%). W przypadku ostatniej tezy, czasami mamy do czynienia – podobnie jak ze wspomnianymi lokalnymi bohaterami – z kontrowersjami dotyczącymi uczczenia zasłużonych dla danego miasta polityków. Wydaje się, że czasami światopogląd lub poglądy polityczne części samorządowców mogą skutecznie blokować niektóre inicjatywy, czego charakterystycznym przykładem może być (co prawda dotyczy to miasta poza badanymi regionami) brak nadania nazwy ulicy śp. Lecha Kaczyńskiego w Warszawie.

Zdecydowanie mniejszym przejawem lokalnego patriotyzmu jest dla przebadanych samorządowców uczestnictwo w meczach lokalnych drużyn sportowych (54,54%) oraz usunięcie pomników wdzięczności Armii Czerwonej (53,15%). Pozytywnie opowiedziała się za tymi tezami niewiele ponad połowa badanych. W przypadku pierwszej tezy jest to dość zaskakujące, gdyż mogłoby się wydawać, że kibicowanie lokalnym drużynom sportowym w różnych dyscyplinach będzie tym, co może łączyć lokalnych polityków mimo podziałów politycznych. Nasuwa się pytanie, czy to oznacza, że samorządowcy nie uczestniczą w meczach rozgrywanych przez lokalne drużyny sportowe, a może kibicują sportowcom z innych województw? Wyniki ankiety odnoszące się zaś do usuwania pomników wdzięczności Armii Czerwonej mogą świadczyć o tym, że nie wszyscy samorządowcy zgadzają się z ich usuwaniem, co niejako narzucono samorządom przez władze krajowe.

Najmniejszym przejawem patriotyzmu lokalnego, zdaniem respondentów, jest znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury tylko po II wojnie światowej

(41,96%), ponieważ tylko w tym przypadku pozytywnie opowiedziała się mniej niż połowa badanych. Odnosząc te wyniki do regionu podkarpackiego (44,83% głosów „za” oraz 37,93% „przeciw”), można stwierdzić, że nie są zaskakujące, gdyż zarówno przed, jak i po II wojnie światowej region ten leżał w granicach państwa polskiego, a zamieszkująca go ludność w zdecydowanej większości jest z związana z nim od pokoleń, więc ważna jest dla niej znajomość i pielęgnowanie historii nie tylko powojennej. W przypadku wyników na Pomorzu Zachodnim (40,00% głosów „za” oraz 34,11% „przeciw”), którego obszar zamieszkuje praktycznie w 100% ludność napływowa m.in. z Polski centralnej oraz tzw. kresów wschodnich, która przybyła na te tereny po II wojnie światowej, można stwierdzić, że część samorządowców nie ma nic przeciwko eksponowaniu niemieckiej historii ziem zachodnich i północnych pozyskanych w wyniku ustaleń zwycięskich mocarstw po II wojnie światowej (zob. tab. 5.1 i 5.2).

Warto także przeanalizować, jak rozłożyło się poparcie dla poszczególnych tez w podziale na połączone wyniki z obu województw oraz osobno w każdym z regionów. Sprawdzono więc, na ile samorządowcy byli zgodni w swoich odpowiedziach, a na ile się różnili.

Jeżeli spojrzymy na łączne wyniki (suma odpowiedzi na „tak” i „raczej tak”) z obu województw oraz w podziale na Pomorze Zachodnie i Podkarpacie, to zauważymy więcej podobieństw niż różnic w udzielonych odpowiedziach. W przypadku pierwszych trzech miejsc panowała jednomyślność. Zarówno łącznie dla obu regionów, jak i dla samorządowców na Pomorzu Zachodnim i Podkarpaciu najważniejszym przejawem patriotyzmu lokalnego jest znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury. Opowiedziało się za tym 97,90% samorządowców z obu województw, 97,64% z Pomorza Zachodniego oraz aż 98,28% z Podkarpacia. Drugą w kolejności oznaką patriotyzmu był we wszystkich trzech przypadkach (oba województwa, PK i ZP) udział w wyborach do samorządu terytorialnego i referendach lokalnych (95,81%, 95,29% i 96,55%) a trzecią – promowanie lokalnych lub regionalnych bohaterów i ich osiągnięć w edukacji szkolnej (95,80%, 95,29% i 96,55%).

W odniesieniu do miejsc 4. i 5. odpowiedzi we wszystkich trzech przypadkach nie były takie same. Łącznie w obu województwach oraz na Pomorzu Zachodnim były to pytania nr 12 i 10, a na Podkarpaciu wskazano pytania nr 9 i 12. Na szóstym miejscu we wszystkich trzech przypadkach uznano, że przejawem patriotyzmu lokalnego jest eksponowanie lokalnych symboli, takich jak flaga czy herb miasta lub powiatu (90,21%, 89,42% i 91,38%). Odnosnie do miejsc 7., 8. i 9. również odpowiedzi nie były identyczne. W przypadku obu województw były to pytania nr 9, 1 i 7. Respondenci z Pomorza Zachodniego wskazali pytania nr 1, 7 oraz 9, natomiast ankietowani na Podkarpaciu – pytania nr 10, 1 i 7.

W odniesieniu do ostatnich czterech miejsc, wskazania samorządowców były już identyczne. Na 10. miejscu we wszystkich trzech przypadkach uznano, że przejawem patriotyzmu lokalnego jest wybieranie na patronów ulic, parków, obiektów zasłużonych mieszkańców danej miejscowości (84,61%, 84,71% i 84,48%). Miejsce 11. zajęło uczestnictwo w meczach lokalnych drużyn sportowych (54,54%, 54,12% i 55,17%). Na 12. pozycji badani uznali, że znajdzie się usunięcie pomników wdzięczności Armii Czerwonej (53,15%, 51,76% i 55,17%). Najmniej ważnym przejawem patriotyzmu lokalnego, według przebadanych samorządowców, jest znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury tylko po II wojnie światowej (41,96%, 40,00% i 44,83%).

Jak widać na 13 pytań, aż w ośmiu przypadkach kolejność odpowiedzi była identyczna (choć procent głosów minimalnie się różnił), natomiast w odniesieniu do pozostałych pięciu pytań, odpowiedzi tylko nieznacznie się różniły (zob. tab. 5.2).

Tabela 5.2. Odpowiedzi „tak” i „raczej tak” dla obu regionów oraz dla Pomorza Zachodniego i Podkarpacia

Region	nr	Pytanie	Odpowiedzi
Oba regiony	3	Znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury	97,90
	8	Udział w wyborach do samorządu terytorialnego i referendach lokalnych	95,81
	11	Promowanie lokalnych/regionalnych bohaterów i ich osiągnięć w edukacji szkolnej	95,80
	12	Udział w wolontariacie na rzecz lokalnej społeczności	93,00
	10	Promowanie regionalnej kuchni i produktów	90,91
	13	Eksponowanie lokalnych symboli, takich jak flaga czy herb miasta/powiatu	90,21
	9	Wsparcie dla organizacji i stowarzyszeń promujących wartości lokalne	89,51
	1	Udział w lokalnych świętach i obchodach	88,81
	7	Budowa obiektów poświęconych lokalnej historii (np. muzea, domy kultury)	88,11
	5	Wybieranie na patronów ulic, parków, obiektów itp. zasłużonych mieszkańców danej miejscowości	84,61
	2	Uczestnictwo w meczach lokalnych drużyn sportowych	54,54
	6	Usunięcie pomników wdzięczności Armii Czerwonej	53,15
	4	Znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury tylko po II wojnie światowej	41,96

Region	nr	Pytanie	Odpowiedzi
Pomorce Zachodnie	3	Znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury	97,64
	8	Udział w wyborach do samorządu terytorialnego i referendach lokalnych	95,29
	11	Promowanie lokalnych/regionalnych bohaterów i ich osiągnięć w edukacji szkolnej	95,29
	12	Udział w wolontariacie na rzecz lokalnej społeczności	92,94
	10	Promowanie regionalnej kuchni i produktów	91,77
	13	Ekspozowanie lokalnych symboli, takich jak flaga czy herb miasta/powiatu	89,42
	1	Udział w lokalnych świętach i obchodach	89,41
	7	Budowa obiektów poświęconych lokalnej historii (np. muzea, domy kultury)	89,41
	9	Wsparcie dla organizacji i stowarzyszeń promujących wartości lokalne	87,06
	5	Wybieranie na patronów ulic, parków, obiektów itp. zasłużonych mieszkańców danej miejscowości	84,71
	2	Uczestnictwo w meczach lokalnych drużyn sportowych	54,12
	6	Usunięcie pomników wdzięczności Armii Czerwonej	51,76
	4	Znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury tylko po II wojnie światowej	40,00
Podkarpacie	3	Znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury	98,28
	8	Udział w wyborach do samorządu terytorialnego i referendach lokalnych	96,55
	11	Promowanie lokalnych/regionalnych bohaterów i ich osiągnięć w edukacji szkolnej	96,55
	9	Wsparcie dla organizacji i stowarzyszeń promujących wartości lokalne	93,11
	12	Udział w wolontariacie na rzecz lokalnej społeczności	93,11
	13	Ekspozowanie lokalnych symboli, takich jak flaga czy herb miasta/powiatu	91,38
	10	Promowanie regionalnej kuchni i produktów	89,65
	1	Udział w lokalnych świętach i obchodach	87,93
	7	Budowa obiektów poświęconych lokal. hist. (np. muzea, domy kultury)	86,21
	5	Wybieranie na patronów ulic, parków, obiektów itp. zasłużonych mieszkańców danej miejscowości	84,48
	2	Uczestnictwo w meczach lokalnych drużyn sportowych	55,17
	6	Usunięcie pomników wdzięczności Armii Czerwonej	55,17
	4	Znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury tylko po II wojnie światowej	44,83

Kolorem zaznaczono tę samą kolejność we wszystkich trzech przypadkach.

Źródło: opracowanie własne.

5.3. Wnioski

Analizując powyższe wyniki ankiet, można stwierdzić, że poczucie patriotyzmu lokalnego wśród samorządowców zarówno na Pomorzu Zachodnim, jak i na Podkarpaciu jest na podobnym, wysokim poziomie. Liczba odpowiedzi na poszczególne pytania była do siebie zbliżona, podobnie jak kolejność odpowiedzi na większość zadanych pytań, czyli można stwierdzić także, że samorządowcy w obu analizowanych regionach mają podobny wzorec patriotyzmu lokalnego.

Patrząc na historię państwa polskiego – jak powszechnie wiadomo – tereny wchodzące w skład województwa podkarpackiego „od zawsze” były związane z Polską (uwzględniając w tym okres zaborów). Odwrotna sytuacja dotyczy Pomorza Zachodniego. Po krótkich epizodach części tych ziem wchodzących w skład tworzącego się państwa polskiego, a także Królestwa Danii czy Szwecji, to najdłużej funkcjonowało w granicach państwa pruskiego, później niemieckiego. Dopiero w wyniku ustaleń zwycięskich mocarstw tzw. wielkiej trójki, czyli USA, ZSRR oraz Wielkiej Brytanii, ziemie te (nie bez przeszkód) ostatecznie zostały przyznane Rzeczypospolitej. Po przesiedleniu ludności niemieckiej, przybyli na te tereny polscy osadnicy najczęściej przyjeżdżając z terenów Polski centralnej oraz z tzw. kresów wschodnich, czyli ziem po wschodniej stronie Bugu, utraconych na rzecz ZSRR. W mniejszym stopniu przybywali tu osadnicy powracający z Zachodu oraz z głębi dawnej Rosji. Dla przybywającej tu ludności były to tereny obce, z którymi nie łączył ich żaden sentyment czy historia (mimo że tereny te były rekompensatą za utracone ziemie na wschodzie kraju, to zgodnie z ówczesną polską racją stanu władze państwa polskiego ziemie te nazwały „ziemiami odzyskanymi” nawiązując w ten sposób do wcześniejszej obecności tu Polaków, co miało m.in. pomóc w przyciąganiu osadników, zagospodarowywaniu tych terenów i budowaniu, a następnie umacnianiu polskości). Z takimi problemami nie zmagali się mieszkańcy Podkarpacia, którzy niejednokrotnie żyli na tych terenach „z dziada pradziada” i byli związani zarówno wspólną historią tych ziem, jak i sentymentem, np. gospodarując na tzw. ojcowiznie. W okresie powojennym jednym z ważniejszych zadań władz Polski Ludowej było zagospodarowanie terenów ziem zachodnich i północnych oraz scalenie ich z Polską.

Patrząc z perspektywy 2025 roku, obszar Pomorza Zachodniego zamieszkuje już trzecie pokolenie Polaków urodzonych w tym regionie. Przy tak różnej historii regionów zachodniopomorskiego i podkarpackiego, wydawać by się mogło, że zgodnie z postawioną wcześniej tezą – poczucie patriotyzmu lokalnego, czyli innymi słowy przywiązanie do zamieszkiwanego regionu może być zróżnicowane. Wydawać by się mogło, że większe przywiązanie do zamieszkiwanego terenu będzie na Podkarpaciu,

jednak wyniki ankiety nie potwierdziły powyższego założenia. Jak się okazało, samorządowcy z obu regionów mają równie wysokie poczucie patriotyzmu lokalnego. I tak jak w przypadku Podkarpacia nie jest to zaskakująca wiadomość, tak w odniesieniu do Pomorza Zachodniego oznacza to, że zamieszkujący go Polacy (samorządowcy), czując się mocno związani z regionem, w którym mieszkają (i na obszarze którego najczęściej się urodzili), co jest oczywistym zwieńczeniem trudu, a zarazem sukcesem kilku pokoleń Polaków starających się zagospodarować i spolonizować powojenny obszar Pomorza Zachodniego¹.

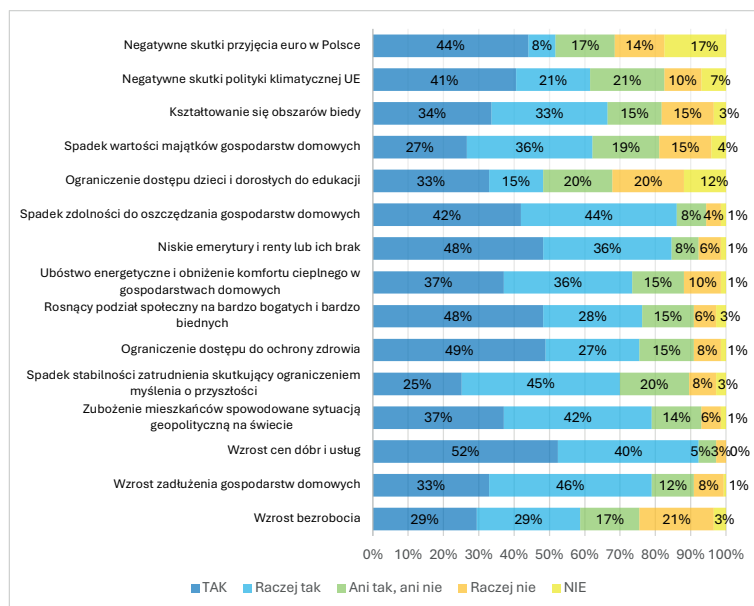
¹ O historii ziem zachodnich i północnych pisało wielu znamienitych historyków, ekonomistów czy politologów. Nie sposób tu wymienić wszystkich. Z pewnością do ważniejszych postaci należą: Kazimierz Kozłowski, Tadeusz Białecki, Edward Włodarczyk, Czesław Osękowski, Gerard Labuda, Stanisław Jankowiak czy Ryszard Techman. Odnośnie do historii zagospodarowywania obszaru Pomorza Zachodniego zob. m.in.: K. Kozłowski, *Pomorze Zachodnie w latach 1945–2010. Społeczeństwo – władza – gospodarka – kultura*, t. I–II, Szczecin 2012; K. Kozłowski (red.), *Pomorze Zachodnie z Polską*, Warszawa–Szczecin 2015, s. 552; K. Kozłowski, A. Wątor, E. Włodarczyk (red.), *Od Polski Ludowej do III RP w Unii Europejskiej. Pomorze Zachodnie 1945–2005*, Szczecin 2006, s. 246; M. Machalek, J. Macholak, E. Włodarczyk (red.), *Od polonizacji do europeizacji Pomorza Zachodniego*, Warszawa–Szczecin 2012, s. 624; P. Chrobak, *Sektor prywatny, spółdzielczy oraz państwowy na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1949 w świetle sprawozdań Narodowego Banku Polskiego*, „Źródła do dziejów Pomorza Zachodniego” 2015, t. XVI, s. 246.

Rozdział 6

Tożsamość gospodarcza

6.1. Patriotyzm gospodarczy i percepcja zagrożeń ekonomicznych w badaniu ilościowym

Uwzględniając przesłanki teoretyczne, wynikające z dotychczasowego dorobku dotyczącego patriotyzmu, w tym szczególnie patriotyzmu gospodarczego i konieczności świadomej refleksji nad prawdopodobnymi zagrożeniami w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego, w ramach przeprowadzonych badań ilościowych dokonano analizy wskazanych dwóch obszarów.

Wykres 6.1. Zagrożenia w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego w mieście

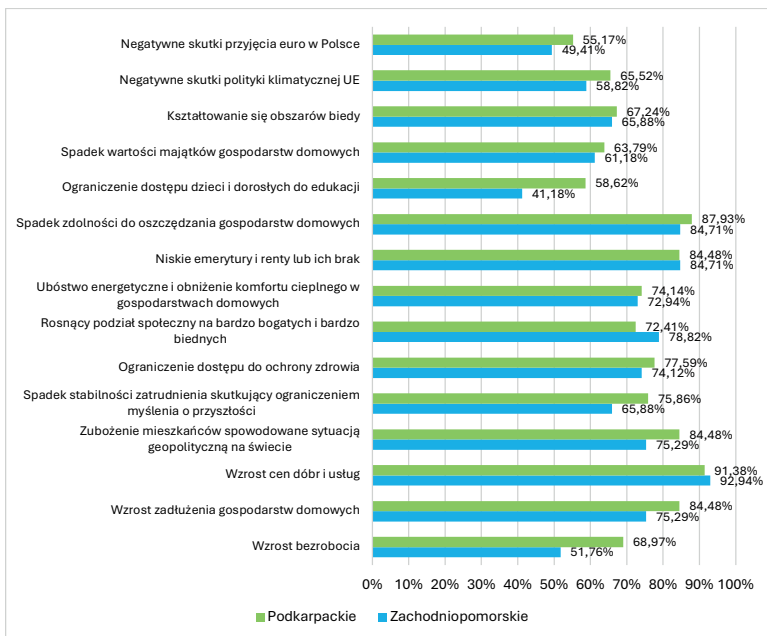
Źródło: opracowanie własne.

Na wykresie 6.1 przedstawiono wyniki dotyczące postrzegania różnych zagrożeń w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego. Największe obawy dostrzegane przez

lokalnych polityków dotyczą wzrostu cen dóbr i usług – 92% z nich wskazuje to zagrożenie. Choć inflacja jest powszechnie uznawana za problem, skala obaw w tym zakresie sugeruje, że bez względu na region Polski, społeczeństwo odczuwa skutki wzrostu cen wyjątkowo mocno i postrzega je jako największe zagrożenie dla stabilności finansowej. 86% respondentów dostrzega zagrożenie w postaci spadku zdolności do oszczędzania, co może wskazywać na pogarszającą się sytuację finansową społeczeństwa i bezpośredni związek z inflacją. Niskie emerytury i renty są postrzegane jako zagrożenie dla 84% badanych. Wzrost zadłużenia gospodarstw domowych również budzi niepokój 79% samorządowców z badanych miast. Znaczna część badanych polityków lokalnych zwraca uwagę na pogłębiające się różnice majątkowe między najbogatszymi a najbiedniejszymi (76% ankietowanych).

Bezrobocie w porównaniu z innymi problemami, takimi jak inflacja czy zadłużenie, relatywnie nie budzi aż tak dużych obaw – blisko co czwarty polityk lokalny nie dostrzega tego zagrożenia. Może to sugerować, że według samorządowców mieszkańcy badanych miast czują się stosunkowo pewnie na rynku pracy i obawiają się bardziej skutków inflacji niż samej utraty zatrudnienia. Zauważyć można podzielone opinie na temat polityki klimatycznej UE – 17% badanych dostrzega w tym zagrożenie gospodarcze, natomiast co 5 ankietowany samorządowiec nie ma zdania na ten temat. Podobnie niejednoznaczne stanowisko wynika z przyjęcia euro – 31% lokalnych polityków nie postrzega tego jako zagrożenie, natomiast 44% ankietowanych wręcz przeciwnie, jest przekonana co do zagrożeń płynących ze „wspólnej” waluty. Zaskakująco wysoki poziom obaw dotyczy ubóstwa energetycznego – wyniki wskazują, że rosnące koszty energii są poważnym problemem dla wielu gospodarstw domowych i 73% lokalnych polityków to dostrzega.

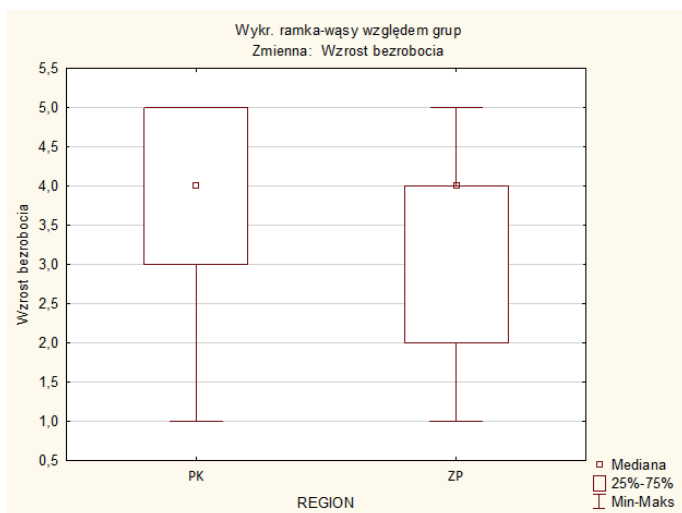
Porównując opinie polityków lokalnych o regionie, z którego pochodzą, tj. Pomorza Zachodniego czy Podkarpacia, zauważyć można niewielkie różnice wynikające z postrzegania zagrożeń w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego. Na wykresie 6.2 przedstawiono odsetek odpowiedzi twierdzących na każde z zagrożeń zaproponowanych w ankiecie w postaci kafeterii. Respondenci są zgodni w postrzeganiu zagrożeń, takich jak: niskie emerytury i renty lub ich brak, ubóstwo energetyczne i obniżenie komfortu cieplnego w gospodarstwach domowych, kształtowanie się obszarów biedy, wzrost cen dóbr i usług. Zagrożenia, w ramach których zauważyć można największe różnice w odpowiedziach to: wzrost bezrobocia, ograniczenie dostępu dzieci i dorosłych do edukacji, spadek stabilności zatrudnienia skutkujący ograniczeniem myślenia o przyszłości. We wszystkich trzech przypadkach samorządowcy z Podkarpacia mają bardziej pesymistyczne nastawienie do wspomnianych zagrożeń.

Wykres 6.2. Postrzeganie zagrożeń w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego w mieście według polityków lokalnych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego

Źródło: opracowanie własne.

Największe różnice wynikają z postrzegania bezrobocia przez radnych badanych regionów (wykres 6.3). Politycy lokalni z miast Podkarpacia bardziej obawiają się wzrostu bezrobocia niż samorządowcy z Pomorza Zachodniego. Mimo że wartość mediany w obu przypadkach jest taka sama i wynosi 4 („raczej tak”), to rozkład odpowiedzi polityków lokalnych z Podkarpacia w 3/4 to odpowiedzi twierdzące lub „ani tak, ani nie”. W przypadku zachodniopomorskich radnych nie ma jednoznacznego stanowiska w kwestii zagrożenia ekonomicznego, jakim jest bezrobocie i odpowiedzi są podzielone między „raczej nie” i „raczej tak” (między 2 a 4).

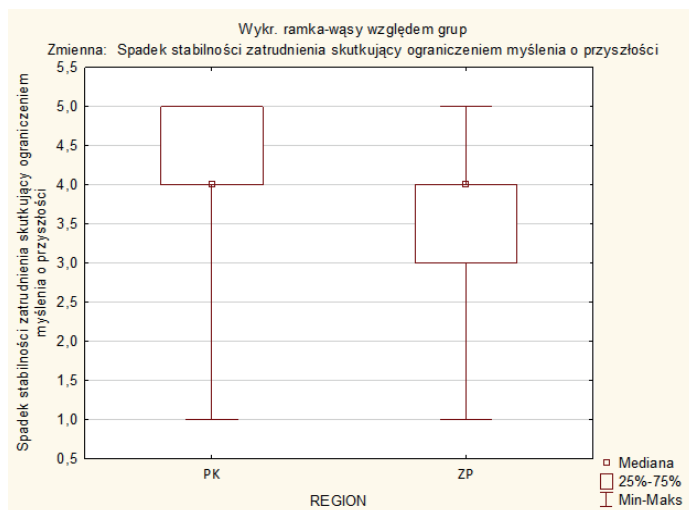

Wykres 6.3. Różnice w postrzeganiu wzrostu bezrobocia jako zagrożenia ekonomicznego przez polityków lokalnych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego

Źródło: opracowanie własne.

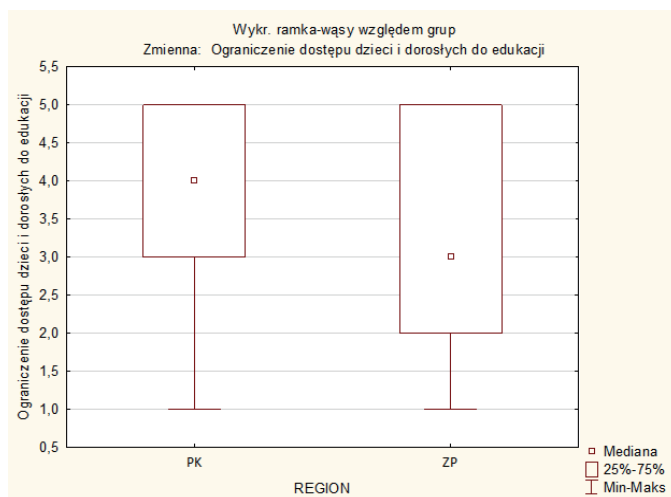
Podobną sytuację można zaobserwować w przypadku zagrożenia, jakim jest spadek stabilności zatrudnienia skutkujący ograniczeniem myślenia o przyszłości (wykres 6.4), co potwierdza większe obawy dotyczące zatrudnienia wśród mieszkańców Podkarpacia niż na Pomorzu Zachodnim. Mediana odpowiedzi dla obu regionów jest także taka sama i wynosi 4 („raczej tak”), jednak większość odpowiedzi radnych Podkarpacia koncentruje się między 4 a 5, czyli odpowiedziami twierdzącymi, zaś samorządowców województwa zachodniopomorskiego – między 3 a 4, czyli „ani tak, ani nie” i „raczej tak”.

Politycy lokalni Pomorza Zachodniego nie mają jednoznacznego stanowiska co do obaw przed ograniczeniem dostępu dzieci i dorosłych do edukacji – mediana na poziomie 3 potwierdza, że znaczna część traktuje to zagrożenie neutralnie (odpowiedź „ani tak, ani nie”). Radni z Podkarpacia natomiast częściej dostrzegają to zagrożenie – mediana na poziomie 4 („raczej tak”), co przedstawiono na wykresie 6.5.

Wykres 6.4. Różnice w postrzeganiu spadku stabilności zatrudnienia jako zagrożenia ekonomicznego przez polityków lokalnych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego

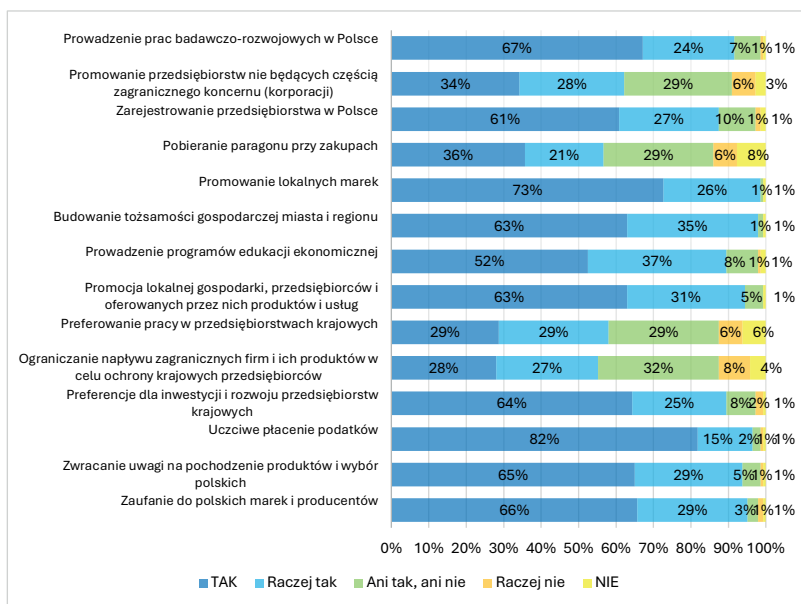
Źródło: opracowanie własne.

Wykres 6.5. Różnice w postrzeganiu ograniczenia dostępu dzieci i dorosłych do edukacji jako zagrożenia ekonomicznego przez polityków lokalnych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego

Źródło: opracowanie własne.

Zdaniem lokalnych polityków badanych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego przejawem patriotyzmu gospodarczego są działania takie jak uczciwe płacenie podatków, budowanie tożsamości gospodarczej miasta i regionu. W tych kategoriach samorządowcy są w zasadzie jednomyślni i odsetek odpowiedzi twierdzących wynosi 97–98%. Silne poparcie odnotowano również dla prowadzenia prac badawczo-rozwojowych w Polsce (91%), zwracania uwagi na pochodzenie produktów (blisko 94%) oraz zaufanie do polskich marek i producentów (95%). Na wykresie 6.6 zaprezentowano rozkład odpowiedzi dotyczących poszczególnych działań, charakteryzujących w mniejszym bądź w większym stopniu patriotyzm gospodarczy.

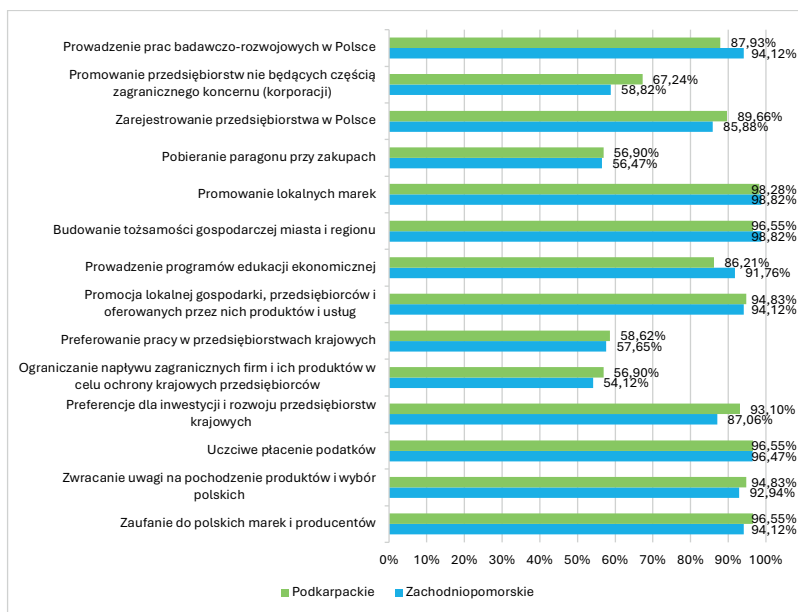

Wykres 6.6. Przejawy patriotyzmu gospodarczego

Źródło: opracowanie własne.

Największe zróżnicowanie w opiniach lokalnych polityków dotyczące przejawów patriotyzmu gospodarczego zauważyć można w ramach działań, takich jak ograniczanie napływu zagranicznych firm oraz preferowanie pracy w przedsiębiorstwach krajowych – w tych kategoriach ok. 30% samorządowców wybrała odpowiedź „ani tak, ani nie”, a 12% była przeciwna. Może to oznaczać, że samorządowcy badanych miast nie są jednoznacznie nastawieni do protekcjonizmu gospodarczego. Z powyższych

danych wynika, że respondenci postrzegają patriotyzm gospodarczy niekoniecznie w jego skrajnej formie. Promowanie przedsiębiorstw niezwiązanych z zagranicznymi korporacjami nie cieszy się już tak dużym poparciem (29% „niezdecydowanych”, 9% odpowiedzi przeczących), co sugeruje, że część polityków lokalnych nie chce rezygnować z globalnej współpracy gospodarczej.

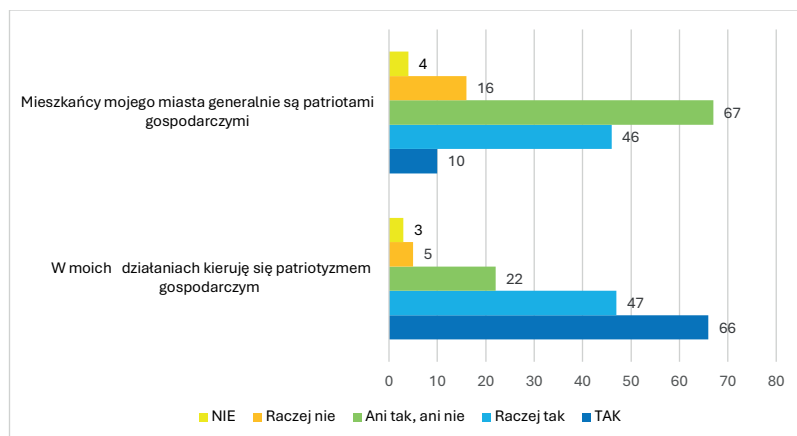

Wykres 6.7. Przejawy patriotyzmu gospodarczego według polityków lokalnych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego

Źródło: opracowanie własne.

Porównując odpowiedzi twierdzące radnych między regionami (wykres 6.7) zauważyć można minimalne różnice w postrzeganiu patriotyzmu gospodarczego przez polityków lokalnych Podkarpacia i Pomorza Zachodniego. Nie występują istotne statystycznie różnice, co oznacza, że samorządowcy, bez względu na region pochodzenia, postrzegają patriotyzm gospodarczy bardzo podobnie. Największe, ok. 6% różnice występują w ramach stwierdzeń „promowanie przedsiębiorstw niebędących częścią zagranicznego koncernu” oraz „preferencje dla inwestycji i rozwoju przedsiębiorstw krajowych”.

Politycy lokalni miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego deklarują, że w swoich działaniach kierują się patriotyzmem gospodarczym (79% odpowiedzi twierdzących, tj. 66 lokalnych polityków odpowiedziało „tak”, zaś 47 – „raczej tak”), natomiast nie są przekonani co do tego, że innych mieszkańców cechuje taka postawa (39% odpowiedzi twierdzących, tj. 10 lokalnych polityków odpowiedziało „tak”, zaś 46 – „raczej tak”). Na wykresie 6.8 zaprezentowano deklaratywne poczucie patriotyzmu gospodarczego wśród radnych Podkarpacia i Pomorza Zachodniego.

Wykres 6.8. Deklaratywne poczucie patriotyzmu gospodarczego

Źródło: opracowanie własne.

Badania ankietowe przeprowadzone wśród polityków lokalnych wybranych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego pokazują, że większość respondentów postrzega patriotyzm gospodarczy przez pryzmat działań promujących polskie firmy, lokalne produkty i uczciwe płacenie podatków. Wydawać by się mogło, że patriotyzm gospodarczy nie jest jedynie teorią, ale realnym zjawiskiem, które społeczeństwo rozumie i akceptuje. Mimo to, samorządowcy oceniają krytycznie tę postawę wśród mieszkańców swojego miasta, zaś sami postrzegają siebie jako patriotów gospodarczych. Wyniki te pokazują, że politycy lokalni badanych miast są świadomi znaczenia patriotyzmu gospodarczego, ale podchodzą do niego w sposób pragmatyczny. Chętnie wspierają polskie firmy i produkty, ale jednocześnie nie odrzucają całkowicie współpracy z zagranicznymi podmiotami. Takie podejście łączy troskę o krajową gospodarkę z otwartością na międzynarodowe relacje handlowe.

6.2. Patriotyzm gospodarczy i percepcja zagrożeń ekonomicznych w badaniu jakościowym

W opinii badanych samorządowców, zarówno Podkarpacia, jak i Pomorza Zachodniego, jednym z najważniejszych zagrożeń dla Polski (po zagrożeniu wojną i napływie uchodźców, które w 86% przypadkach było wymieniane jako jedno z największych zagrożeń dla państwa polskiego) jest zagrożenie ekonomiczne w postaci wzrostu kosztów życia, czego efektem jest spadek dobrobytu społeczeństwa polskiego (36% wskazań). To zagrożenie również było wymieniane jako dominujące w codziennej trosce mieszkańców badanych miast, bowiem w 86 wywiadach (68% badanych) radni podkreślali zagrożenie inflacją i problemy z nią związane, a w blisko 40% przypadkach stanowiło to najważniejszą (wskazywaną na pierwszym miejscu) bolączkę mieszkańców miast zarówno Podkarpacia, jak i Pomorza Zachodniego (dla porównania, na drugiej pozycji znalazło się zagrożenie wojenne – 24% wskazań jako największa obawa mieszkańców). Powyższe dane ukazują, że z perspektywy mieszkańców największym, ale jednocześnie takim codziennym zmartwieniem, są kwestie związane z zagrożeniem ekonomicznym, natomiast z perspektywy państwa jest to zagrożenie wojenne. Obawa „drożyzny”¹, wzrost cen żywności, paliwa, usług i produktów codziennego użytku przy wzroście wynagrodzeń nieproporcjonalnym do wzrostu kosztów utrzymania powoduje, że wielu mieszkańców zaczyna oszczędzać na podstawowych produktach i ograniczać wydatki, co pogarsza jakość ich życia („to, co jest zauważone wśród mieszkańców, to ogólnie duży wzrost kosztów samego życia, że jednak (...) praca nie jest aż tak wysoko wynagradzana, żeby ona nadążała za tym wzrostem cen produktów”²). Politycy lokalni podkreślają obawy dotyczące utraty stabilności finansowej i trudności w pokryciu bieżących wydatków, obawy o utratę pracy i bezrobocie („najbardziej obawiają się tego, że braknie możliwości zatrudnienia, że nie będzie za co żyć, bo nie będzie gdzie pracować”³), niepewność związaną z przyszłością emerytalną („seniorzy nasi bardzo boją się tej biedy i tego braku pieniędzy”⁴), ale też braku perspektyw na rozwój lokalnej gospodarki. Radni reprezentujący średnie miasta (do 100 tys. mieszkańców) dostrzegają upadek lokalnych przedsiębiorstw, zamykanie zakładów pracy i spadającą liczbę inwestycji (większe inwestycje są kierowane do dużych miast), co

1 Rozmowa nr 409097_xbd_s_kl.

2 Rozmowa nr 409116_xgw_rm_s1.

3 Rozmowa nr 408084_oko_prm_kl.

4 Rozmowa nr 406012_xkn_rm_p1.

prowadzi do obaw o stagnację gospodarczą i „zapaść miejską”⁵, szczególnie mniejszych miast.

Z przeprowadzonych badań jakościowych wśród polityków lokalnych Podkarpacia i Pomorza Zachodniego wynika, że patriotyzm gospodarczy utożsamiany jest głównie z:

- wspieraniem krajowych (rodzimych, polskich) firm i marek przez świadome kupowanie produktów polskich, w tym lokalnych, dbanie o to, by strategiczne firmy pozostawały w krajowych rękach,
- uczciwością gospodarczą polegającą na płaceniu podatków, rejestrowaniu działalności w kraju i przestrzeganiu zasad rynku, a więc uczciwe prowadzenie działalności,
- rozwojem gospodarczym kraju i regionu, czego wyrazem jest inwestowanie w lokalne firmy, tworzenie nowych miejsc pracy w rodzimych przedsiębiorstwach i podejmowanie współpracy gospodarczej na rzecz rozwoju krajowego biznesu,
- promowaniem krajowej przedsiębiorczości i budowaniem świadomości konsumenckiej.

W tabeli 6.1. zaprezentowano cytaty z wywiadów pogłębianych realizowanych wśród polityków lokalnych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego pogrupowane zgodnie z wiodącymi przejawami patriotyzmu gospodarczego.

Tabela 6.1. Patriotyzm gospodarczy w opinii radnych Podkarpacia i Pomorza Zachodniego

Przejawy patriotyzmu gospodarczego	Cytaty
Uczciwość w postępowaniu	– powinniśmy być uczciwi w tym, co robimy, czyli płacić uczciwie podatki, czyli rejestrować swoją działalność⁶ – staram się być uczciwym Polakiem, podchodzę do każdej sprawy uczciwie⁷ – ten patriotyzm jest takim dobrym wykorzystaniem, nieniszczeniem mienia i takim szacunkiem do czyjejś własności⁸ – niezatrudnianie ludzi na czarno, nieoszukiwanie, nieomijanie systemu, (...) stosowanie prawa, tak jak się to powinno robić⁹

⁵ Rozmowa nr 408081_osk_rp_kl.

⁶ Rozmowa nr 406001_osa_rm_kl.

⁷ Rozmowa nr 411126_xgo_prm_skl.

⁸ Rozmowa nr 408090_xse_rm_p1.

⁹ Rozmowa nr 407050_opl_rm_p2.

Przejawy patriotyzmu gospodarczego	Cytaty
Wybieranie polskich produktów, marek, przedsiębiorstw	– przywiązywaniu uwagi do tego, jakie produkty się kupuje, skąd one pochodzą¹⁰ – budowanie (...) przywiązania do pewnych produktów, może aktywności, które realizujemy jako społeczność, czy lokalna, czy kraju i przywiązania do przedsiębiorstw (...), na poziomie poszczególnych obywateli, na przykład zwracanie uwagi na to, czy kupujemy produkty lokalne, czy kupujemy produkty wytwarzane w kraju¹¹ – kupujemy polskie towary, wspieramy polskich producentów¹² – jeżeli mam do wyboru produkt, który wiem, że został wyprodukowany przez firmę działającą w Polsce, nieważne czy ona należy do Polaka, czy należy do kogoś obcego, ale tam pracują Polacy, no to wybiorę ten produkt¹³ – wybieramy firmy, które zajmują się produkcją w Polsce¹⁴
Tworzenie warunków do rozwoju lokalnej i krajowej gospodarki	– myślenie o rozwoju gospodarczym (...), czyli budowanie marki, ale tej lokalnej¹⁵ – stworzyć takie warunki tutaj dla rozwoju przede wszystkim tej lokalnej gospodarki, czyli stworzyć warunki dla rozwoju tego sektora MŚP¹⁶ – wspieranie polskiej przedsiębiorczości, w szczególności tej małej¹⁷ – pomoc wszystkim, kto chce założyć jakiś biznes¹⁸ – upominanie się o w miarę zrównoważony rozwój, o stymulowanie tego rozwoju¹⁹ – działanie, takie wspieranie, czy przekładanie tej miłości na to, żeby kraj się rozwijał i był coraz lepszy²⁰ – kontrolować jako społeczność, co się dzieje z kluczowymi przedsiębiorstwami, które budują przewagę konkurencyjną naszego kraju²¹ – inwestowanie w przemysł lokalny, żeby ludzie zostawali²²

10 Rozmowa nr 406007_xkn_rm_p1.

11 Rozmowa nr 407018_orw_rm_kl.

12 Rozmowa nr 406003_osa_vs_s1.

13 Rozmowa nr 409104_xwz_prm_p1.

14 Rozmowa nr 409120_xsn_re_s1.

15 Rozmowa nr 406011_xkn_rm_p1.

16 Rozmowa nr 409118_omc_rm_kl.

17 Rozmowa nr 407019_orw_rm_p1.

18 Rozmowa nr 408078_osk_rp_kl.

19 Rozmowa nr 408076_osk_rp_s1.

20 Rozmowa nr 409125_xgo_prm_kl.

21 Rozmowa nr 407018_orw_rm_kl.

22 Rozmowa nr 407038_oko_rm_s1.

Przejawy patriotyzmu gospodarczego	Cytaty
Promowanie lokalnej i krajowej przedsiębiorczości	– promocja tego regionu, przyciąganie firm z zewnątrz (...), żebyśmy wchodzili w relacje międzynarodowe, transgraniczne ze Słowacją, z Ukrainą i patriotyzm gospodarczy to jest taka też aktywność²³ – promocja lokalnych terenów, lokalnych atrakcji turystycznych, lokalnych produktów (...) żeby mieć pracę i godne płace²⁴ – jeżeli gdzieś na przykład jadę, zabieram produkty moje, bo promuję pracę moich przedsiębiorców, ich usługi, ich działalność²⁵

Źródło: opracowanie własne.

Uwzględniając trzy rodzaje patriotyzmu, tj. narodowy, lokalny i gospodarczy, zdaniem badanych „te trzy rodzaje patriotyzmu są na równi ważne”²⁶, a nawet „to powinna być wręcz nawet jedność”²⁷. W przeprowadzonych wywiadach pojawiły się również głosy, że „w tej chwili to chyba jest najważniejszy patriotyzm gospodarczy, bo jeżeli dobrze pracujesz i starasz się, żeby ten kraj stał się silniejszy, to to się przekłada na patriotyzm lokalny i narodowy”²⁸. Ponadto patriotyzm gospodarczy można wspierać każdego dnia, między innymi „wchodząc do sklepu, patrzeć, czy towar ma 590, czyli jest polski, chodzę bardzo często na zakupy, na takie bazarki, żeby wspierać rolników”²⁹.

Podczas rozmów podkreślano również obawy związane z patriotyzmem gospodarczym: „w obecnych czasach ten patriotyzm gospodarczy jest najbardziej zagrożony”³⁰, „największym zagrożeniem dla kraju i właśnie patriotyzmu, i tożsamości narodowej, i w ogóle wszystkiego, i gospodarki to jest właśnie jakiś taki powolny proces odpływu jakiegoś majątku narodowego w ręce prywatna i w dodatku obce”³¹, a nawet jego brak – „w sferze biznesu ten patriotyzm niekoniecznie istnieje”³². Niezbędne wydaje się szerzenie wiedzy i wzrost świadomości dotyczącej patriotyzmu gospodarczego, co potwierdza wypowiedź jednego z badanych: „chciałbym wiedzieć, kupując na przykład w sklepie, mieć większą świadomość, łatwiejszą informację, że te produkty

23 Rozmowa nr 408076_osk_rp_s1.

24 Rozmowa nr 407044_ojo_re_kl.

25 Rozmowa nr 406017_xkg_p_p1.

26 Rozmowa nr 406001_osa_rm_kl.

27 Rozmowa nr 408076_osk_rp_s1.

28 Rozmowa nr 408094_xse_rm_kl.

29 Rozmowa nr 407022_ojw_rm_s1.

30 Rozmowa nr 406012_xkn_rm_p1.

31 Rozmowa nr 408092_xse_rm_s1.

32 Rozmowa nr 409117_xsd_rm_s1.

są albo lokalne, albo polskie, żeby móc świadomie wybierać, czasami także płacić za jakość tych produktów, bo w wielu przypadkach są one rzeczywiście dobre”³³.

6.3. Charakterystyka struktur gospodarczych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego

Analiza wyników badań doprowadziła do opracowania modelu teoretycznego, na podstawie którego dokonano przydziału badanych miast do wybranych kategorii struktur gospodarczych. Struktury w ramach modelu teoretycznego podzielono na trzy kategorie:

Monokultury gospodarcze charakteryzujące się występowaniem dominującego udziału w gospodarce miasta jednego sektora gospodarczego, względnie jednego dużego przedsiębiorstwa, od kondycji którego zależy koniunktura miasta. Taki sektor, względnie przedsiębiorstwo, jest największym pracodawcą i płatnikiem podatków miejskich. Z punktu widzenia kształtowania tożsamości miasta, występuje relatywna łatwość powiązania wizerunku miasta z dominującym sektorem.

Gospodarki zdwyersyfikowane, w których występują co najmniej dwa sektory gospodarcze, równoważące wzajemny wpływ na lokalną gospodarkę. Miasto o takiej strukturze gospodarczej jest mniej podatne na dekonunkturę w dominującym sektorze, względnie największym przedsiębiorstwie, co pozwala na stabilizację długofalowego rozwoju gospodarczego miasta. Taka struktura może mieć jednak mniejszy wpływ na tożsamość lokalną ze względu na większe zróżnicowanie.

Struktury bez dominujących sektorów gospodarczych są charakterystyczne dla gospodarek w fazie transformacji, inaczej w fazie przejściowej, gdy dotychczas dominujący sektor, przestaje odgrywać kluczową rolę w gospodarce miasta. Jest to dlatego czas kształtowania nowej tożsamości miasta i poszukiwania nowej identyfikacji, a także budowania gospodarki na nowych sektorach gospodarczych, które mogą uzyskać poważny wpływ na lokalną koniunkturę. W takich strukturach zazwyczaj największymi pracodawcami są instytucje publiczne, a struktura przedsiębiorstw charakteryzuje się wysokim rozdrobnieniem.

W następstwie przeprowadzonych badań jakościowych i ilościowych, dokonano analizy poszczególnych miast z województwa podkarpackiego i zachodniopomorskiego w kontekście kształtowania ich tożsamości gospodarczej oraz wpływu na ten proces dominujących sektorów gospodarczych w poszczególnych miastach. Na podstawie przeprowadzonych wywiadów pogłębionych z radnymi miejskimi oceniono kondycję gospodarczą miasta oraz kluczowe zagrożenia ekonomiczne dla mieszkańców.

³³ Rozmowa nr 407018_orw_rm_kl.

Respondentów zapytano o dominujące sektory gospodarcze w mieście, przy czym zachęcano ich do wskazania najlepiej więcej niż jednego, a zniechęcano do wskazywania więcej niż trzech. W kontekście pytań dotyczących obaw mieszkańców nie określano liczby ani zróżnicowania tych obaw i pozostawiono możliwość swobodnej odpowiedzi. Uzyskane w ten sposób wyniki, zgodnie z zasadami triangulacji metodologicznej, zweryfikowano przez porównanie wzorców odpowiedzi w wywiadach pogłębionych z wzorcami odpowiedzi uzyskanymi w przeprowadzonym badaniu kwestionariuszowym. Po uzyskaniu akceptowalnego poziomu zgodności, przeprowadzono ocenę jakościową tożsamości gospodarczej poszczególnych miast przez obserwacje, których efektem była dokumentacja zdjęciowa oraz statystyki gospodarcze miast. Dopiero po uzyskaniu zgodności wyników pochodzących z trzech przedstawionych powyżej analiz, dokonano kategoryzacji miast zgodnie z modelem teoretycznym (tab. 6.2).

Tabela 6.2. Miejskie struktury gospodarcze w województwie zachodniopomorskim i podkarpackim

Struktury gospodarcze	Miasta	
	Pomorza Zachodnie	Podkarpacie
Monokultury gospodarcze	Kołobrzeg, Police, Szczecinek	Dębica, Krosno, Mielec, Rzeszów, Sanok
Gospodarki zdwersyfikowane	Stargard, Świnoujście	Stalowa Wola
Struktury bez dominujących sektorów gospodarczych	Białogard, Goleniów, Gryfino, Koszalin, Police, Szczecin	Jasło, Jarosław, Przemyśl, Tarnobrzeg

Źródło: opracowanie własne.

Na Pomorzu Zachodnim trzy miasta: Kołobrzeg, Police i Szczecinek uznano za monokultury gospodarcze, dwa miasta – Stargard i Świnoujście to gospodarki zdwersyfikowane, zaś: Białogard, Goleniów, Gryfino, Koszalin, Police i Szczecin zidentyfikowano jako struktury bez dominujących sektorów gospodarczych. Uzasadnienie dla tych decyzji są następujące:

Białogard – 5 respondentów uczestniczących w badaniach wskazywało na przetwórstwo rybne, jako ten sektor, który ma znaczenie w gospodarce miasta, jednak, zgodnie z wypowiedzią jednego radnego, w Białogardzie nie ma dominującego sektora, a działalność gospodarcza oparta jest na wielu małych podmiotach³⁴. Potwierdza to wypowiedź kolejnego radnego, który wprost stwierdził, że zdecydowanie największym

³⁴ Rozmowa nr 409100_xbd_rm_kl.

pracodawcą w mieście jest szpital³⁵. W innej wypowiedzi zauważalne jest powątpiewanie czy wskazanie jakiegokolwiek sektora jako dominującego byłoby prawidłowe. Na podstawie tych wskazań Białogard należy uznać za strukturę bez dominujących sektorów gospodarczych.

Goleniów – dwóch radnych z Goleniowa wzięło udział w wywiadach pogłębionych, jeden z nich stwierdził, że w mieście nie ma żadnego dominującego sektora gospodarczego, drugi, że za taki można uznać sektor meblarski i opakowaniowy. Historycznie jest to pierwsze miasto na Pomorzu Zachodnim, które szeroko skorzystało z utworzenia parku przemysłowego i specjalnej strefy ekonomicznej. Współcześnie znaczne zróżnicowanie podmiotów gospodarczych działających w strefie oraz brak dużych podmiotów gospodarczych powoduje, że gospodarka Goleniowa to struktura bez dominujących sektorów gospodarczych.

Gryfino – choć wszystkich pięciu respondentów wskazało elektrownię jako dominującego gracza w gospodarce miasta, to jednak należy zwrócić uwagę na malejące znaczenie tego podmiotu, wynikające z malejącego zatrudnienia oraz prowadzenia ciągłych analiz związanych z likwidacją zakładu. W konsekwencji, alternatywą stają się pojedyncze podmioty z sektora logistycznego czy szeroko rozumianego przemysłu. Ponieważ ani wielkość tych podmiotów, ani zatrudnienie w nich nie są w stanie zastąpić dawnej funkcji elektrowni, Gryfino znalazło się w sytuacji przejściowej, w której na nowo poszukuje swojej gospodarczej tożsamości. Jest to zatem struktura bez dominujących sektorów gospodarczych.

Kołobrzeg – w wywiadach pogłębionych na temat tego miasta wzięło udział siedmiu respondentów. O dominacji sektora turystyczno-uzdrowiskowego niech świadczy to, że wszyscy radni jednoznacznie wskazali na dominację właśnie tego sektora i wszelkich działalności pokrewnych, np. gastronomii, rekreacji, kultury. Jeden respondent nazwał to wręcz monopolem turystycznym³⁶. W wypowiedziach innych rysowała się jednak obawa przed uzależnieniem gospodarki miasta od wyłącznie jednego sektora gospodarczego, dlatego w wypowiedziach dwóch z nich pojawił się port morski, jako szansa na dobudowanie ważnego elementu gospodarki, szczególnie że od napaści Rosji na Ukrainę znaczenie portu kołobrzeskiego i wielkość przeładunków zaczęła dynamicznie rosnąć. Biorąc jednak pod uwagę całokształt gospodarki miasta, należy uznać Kołobrzeg za monokulturę gospodarczą.

³⁵ Rozmowa nr 409099_xbd_rm_kl.

³⁶ Rozmowa nr 407066_xkg_rm_s1.

Koszalin – w badaniach udział wzięło 7 radnych miejskich, czterech z nich wskazało, że dominującym elementem gospodarki miasta jest funkcjonująca w Koszalinie strefa ekonomiczna, w której lokuje się przedsiębiorstwa z obszaru logistyki, przetwórstwa rybnego, stolarki okiennej. Kolejnych dwóch radnych, w pytaniu o dominujący sektor gospodarki, wymieniło przedsiębiorstwa z tych samych sektorów, wskazując na przedsiębiorstwa zlokalizowane w strefie ekonomicznej. Tylko jeden respondent wskazał na potencjał Koszalina w obszarze turystyki i kultury³⁷, co wynika w znacznym stopniu z bliskości Kołobrzegu i linii brzegowej Morza Bałtyckiego, z którym Koszalin graniczy przez Jezioro Jamno. Uwzględniając pozostałe dane, należy uznać Koszalin za miasto bez dominujących sektorów gospodarczych.

Police – wszystkich pięciu respondentów jednoznacznie wskazało na przemysł chemiczny jako dominujący w gospodarce Polic, co jest zrozumiałe ze względu na lokalizację zakładów Grupy Azoty Police, co jeden z respondentów podkreślił stwierdzeniem: „miasto uzależnione od jednego gracza na rynku, koniunktura miasta zależy od kondycji jednej spółki”³⁸. Ryzyko wynikające z uzależnienia miasta od jednego podmiotu gospodarczego można zaobserwować aktualnie, ponieważ Grupa Azoty, właściciel zakładów w Policach, ma problemy ekonomiczne. Należy jednak podkreślić, że praktycznie wyzwaniem byłoby znaleźć rodzinę mieszkającą w Policach, która nie byłaby w jakikolwiek sposób powiązana z Zakładami, dlatego też Police to zdecydowanie monokultura gospodarcza.

Stargard – wywiadów udzieliło 5 radnych ze Stargardu, praktycznie wszyscy wskazali na potencjał gospodarczy wynikający z funkcjonowania specjalnej strefy ekonomicznej, w którym lokalizują się przede wszystkim firmy produkcyjne z różnych sektorów przemysłowych oraz firmy logistyczne. Przemysł reprezentowany jest przez firmy z branży automotive³⁹, gumowy, MED Tech, konstrukcji stalowych. Wydaje się, że szczególną wartością przemysłu w Stargardzie jest jego zróżnicowanie, dlatego miasto należy uznać za gospodarkę zdywersyfikowaną.

Szczecin – przeprowadzono 8 wywiadów z radnymi miasta Szczecin, większość respondentów (pięciu z ośmiu) wskazało na gospodarkę morską jako dominującą w mieście, choć uzasadnienie miało różny charakter. Z jednej strony Szczecin jest miastem portowym (Port Morski Szczecin-Świnoujście), ale jednocześnie wybrzmiewały dość wyraźnie wspomnienia dawnej świetności morskiego Szczecina, czyli Stoczni

³⁷ Rozmowa nr 406005_xkn_rm_d3.

³⁸ Rozmowa nr 408105_xpe_vb_kl.

³⁹ A więc różnych gałęzi przemysłu oraz usług powiązanych bezpośrednio i pośrednio z produkcją motoryzacyjną.

Szczecińskiej. Świadczy o tym wypowiedź jednego z respondentów, który wprost na pytanie dotyczące dominujących sektorów gospodarczych w mieście odpowiedział: „kiedyś Stocznia, teraz brak”⁴⁰. Czy gospodarka morska może w przyszłości decydować o gospodarce miasta? Wątpliwości wydaje się nie mieć inny respondent: „brak dominującego, gospodarka morska zagrożona”⁴¹. Co więc może stanowić o tożsamości gospodarczej miasta? Jeden z respondentów jednoznacznie wskazał na IT i sektor offshore⁴². Należy podkreślić znaczenie obu sektorów w gospodarce miasta, jednak statystyki nie potwierdzają ich dominacji. Inny wskazał na Business Process Outsourcing, jako dominujący sektor w mieście, co również jest zgodne z jednym z kierunków strategicznego rozwoju Szczecina, lecz po latach inwestycji w ten sektor, z zatrudnieniem na poziomie 8,1 tys. pracowników⁴³, BPO nie zdominuje gospodarki miasta, a w porównaniu z liderami z zatrudnieniem na poziomie ponad 101 tys. pracowników, tj. w Warszawie i Krakowie, 66 tys. pracowników we Wrocław, ponad 40 tys. w Trójmieście czy choćby około 30 tys. w Katowicach, Łodzi i Poznaniu, Szczecin pozostaje raczej zapleczem dla większych ośrodków niż realnym ich konkurentem. Znamienna jest więc wypowiedź innego radnego: „tak naprawdę tylko drobnica”⁴⁴, wskazując na dominację sektora MŚP (małych i średnich przedsiębiorstw). Na tej podstawie Szczecin należy uznać za miasto o strukturze bez dominujących sektorów gospodarczych.

Szczecinek – w Szczecinku wszystkich siedmiu radnych, biorących udział w badaniu, wskazało na przemysł drzewny jako dominujący sektor w mieście. Istnienie bardzo dużego podmiotu gospodarczego w sektorze oraz współwystępowanie podmiotów powiązanych jednoznacznie wskazuje na monokulturę gospodarczą. Warto jednak dodać, że zgodnie z opinią jednego z respondentów rośnie znaczenie również innych sektorów, np. elektronicznego czy logistycznego, których udział w zatrudnieniu systematycznie rośnie.

Świnoujście – 11 przedstawicieli miasta wzięło udział w badaniach jakościowych i udzieliło wywiadów na potrzeby procesu badawczego. Praktycznie wszyscy wskazali na dwa zasadnicze filary gospodarki świnoujskiej – sektor turystyczno-uzdrowiskowy i gospodarka morska. Lokalizacja miasta predestynuje mieszkańców do związania swojej działalności gospodarczej właśnie z tymi dwoma sektorami. Jednocześnie duże

⁴⁰ Rozmowa nr 407063_xsn_rm_s1.

⁴¹ Rozmowa nr 407060_xsn_rm_s1.

⁴² Rozmowa nr 407058_xsn_rm_s1.

⁴³ Sektor Nowoczesnych Usług Biznesowych w Polsce 2023, raport. Związek Liderów Sektora Usług Biznesowych (ABSL).

⁴⁴ Rozmowa nr 407062_xsn_rm_kl.

inwestycje infrastrukturalne jak gazoport, czy rozbudowa portu morskiego, powodują, że w mieście wpływ turystyki na koniunkturę gospodarki miejskiej jest równoważony przez port i powiązane z nim sektory gospodarcze. Ze względu na oparcie gospodarki na dwóch filarach, Świnoujście jest gospodarką zdywersyfikowaną.

Wałcz – w badaniach w Wałczu udział wzięło 5 respondentów. W praktyce wszyscy respondenci uznali kondycję miejskiej gospodarki za niezadowalającą. Próbuując wskazać dominujący sektor gospodarczy, trzech z nich wskazało na przemysł metalowy, jednak zgodnie z opinią jednego z respondentów „tam się źle dzieje”⁴⁵, a według kolejnego „jest to kilka firm produkcyjnych różnej wielkości”⁴⁶. Inny respondent wskazał zaś, że dominujący jest sektor handlowy uzasadniając „tu są same markety”⁴⁷. Wskazano jeszcze na funkcjonowanie przedsiębiorstwa z sektora przetwórstwa spożywczego, ale ten sam radny stwierdził, że „największym pracodawcą jest szpital”⁴⁸. W konsekwencji gospodarka Wałcza to struktura bez dominujących sektorów gospodarczych.

W województwie podkarpackim zidentyfikowano natomiast pięć miast uznanych za monokultury gospodarcze: Dębica, Krosno, Mielec, Rzeszów i Sanok, jedno miasto – Stalowa Wola ma charakter zdywersyfikowanej gospodarki, pozostałe cztery badane miasta (Jasło, Jarosław, Przemyśl, Tarnobrzeg) uznano za struktury bez dominujących sektorów gospodarczych. Uzasadnienia do wyników analizy są następujące:

Dębica – 11 radnych miejskich wzięło udział w wywiadach pogłębionych, z czego 9 wskazało na szeroko rozumiany sektor chemiczny jako dominujący, ponadto pojawiły się wskazania na AGD oraz przemysł rolno-spożywczy. Respondenci, którzy wskazywali na pierwszym miejscu na inny sektor, doceniali jednak znaczenie chemii dla gospodarki miasta. Nazwa Dębica kojarzy się z oponami i przemysł oponiarski wciąż jest obecny w mieście, jednak współcześnie to produkcja farb czy leków dywersyfikuje wewnętrznie sektor chemiczny i prowadzi do zidentyfikowania Dębicy jako monokultury gospodarczej. Respondenci odnotowali także, że największą barierą rozwoju gospodarczego miasta jest brak terenów inwestycyjnych, a miasto nie ma możliwości rozszerzania swoich granic, co jest kluczowym problemem w planowaniu przyszłych kierunków rozwojowych.

Jarosław – wszyscy respondenci (4) wskazało na dominującą pozycję huty szkła w Jarosławiu. Zakład zatrudniający około 800 osób jest największym podmiotem gospodarczym, który odciska swoje piętno na funkcjonowaniu całego miasta. Warto jednak

⁴⁵ Rozmowa nr 409102_xwz_rm_kl.

⁴⁶ Rozmowa nr 408075_xwz_rm_p1.

⁴⁷ Rozmowa nr 408073_xwz_rm_p2.

⁴⁸ Rozmowa nr 409104_xwz_rm_p1.

odnotować występowanie innych podmiotów gospodarczych wskazanych przez radnych – firmę zajmującą się tapicerką samochodową czy przetwórstwo spożywcze. Ciekawą opinią podzielił się radny, wskazując, że „Jarosław posiada nieodkryty potencjał turystyczny”⁴⁹. Należy jednocześnie wskazać opinię, że „w Jarosławiu są dwie duże firmy, ale brakuje dominującego sektora gospodarczego”⁵⁰. Należy zatem uznać, że gospodarka Jarosławia to struktura bez dominujących sektorów gospodarczych.

Jasło – w badaniach wzięło udział 5 radnych z Jasła, którzy wskazywali raczej na pojedyncze podmioty gospodarcze niż na całe sektory. Choć trzy wskazania miał sektor meblarski, wskazywano również na winiarstwo i sektor zbrojeniowy, to w przypadku sektorów meblarskiego i zbrojeniowego wynika to z występowania pojedynczych, większych podmiotów, a w przypadku winiarstwa skala tego sektora nie jest jeszcze wystarczająca, aby móc uznać ten sektor za dominujący. Jednocześnie w wypowiedziach respondentów pojawiała się tęsknota za dawnymi czasami, gdy Jasło wszystkim kojarzyło się z przemysłem rafineryjnym, dlatego gospodarka Jasła nosi znamiona struktury bez dominujących sektorów gospodarczych.

Krosno – w badaniach udział wzięło 8 respondentów, którzy jako dominujący sektor wskazali występowanie hut szkła. Niezależnie od opinii radnych, nie sposób nie zauważyć, odwiedzając Krosno, świadomego budowania tożsamości gospodarczej i strategii marketingowej na hasło „Krosno – miastem szkła”. Wyjątkowo spójny wizerunek miasta można zaobserwować spacerując po ulicach Krosna, można bowiem napotykać szklane elementy i sprawnie wklejone w krajobraz hasło przewodnie. Jest to przykład w jaki sposób miasto może wykorzystać w polityce informacyjnej i tożsamościowej dominujący sektor gospodarki. Należy jednak zwrócić uwagę na stopniowy spadek znaczenia tego sektora w gospodarce miejskiej, czterech radnych zwróciło uwagę na rosnący wpływ sektora lotniczego, a jeden z nich wprost stwierdził „kiedyś dominowało szkło, już nie, teraz celem jest branża lotnicza”⁵¹. Inni wskazywali również na automotive, meblarstwo i inne pojedyncze przedsiębiorstwa. Ze względu jednak na wyraźnie budowaną tożsamość miasta, Krosno należy uznać za monopolistyczną gospodarczą.

Mielec – 4 respondentów biorących udział w wywiadach podkreśliło znaczenie sektora lotniczego dla gospodarki Mielca. Tradycje lotnicze są również widoczne w panoramie miasta. Choć radni, mając świadomość konieczności dywersyfikacji gospodarki miejskiej, wspominali również o automotive, sektorze elektronicznym, czy po prostu

49 Rozmowa nr 407021_ojw_rm_s1.

50 Rozmowa nr 407020_ojw_rm_kl.

51 Rozmowa nr 408086_oko_rm_L1.

o przemyśle, to jednak tradycja, wizerunek oraz wciąż dominujący profil gospodarczy miasta jednoznacznie wskazuje na Mielec jako monokulturę gospodarczą.

Przemysł – w badaniach wzięło udział 4 radnych. Na pytanie dotyczące dominujących sektorów gospodarki pierwszy odpowiedział: „nie ma”, drugi wskazał na administrację lokalną i wojsko jako największych pracodawców. Pozostali wskazali na przemysł kosmetyczny i turystykę jako sektory dominujące. Analiza danych wskazała jednak, że w przypadku Przemysła możemy analizować raczej pojedyncze przedsiębiorstwa niż sektory gospodarcze. Turystyka jest wciąż sektorem o znaczącym potencjale, który powinien być w przyszłości efektywniej eksploatowany. Z tych powodów gospodarkę Przemysła należy uznać za strukturę bez dominujących sektorów gospodarczych.

Rzeszów – 7 rzeszowskich radnych udzieliło wywiadów pogłębionych i zgodnie wskazało na sektor lotniczy jako dominujący w Rzeszowie. Biorąc pod uwagę lokalną tradycję oraz współczesną gospodarkę miasta, rzeczywiście jest to sektor ze znaczącym wpływem na koniunkturę miejską. Respondenci zwracali ponadto uwagę na IT, automotive czy AGD. Ciekawą wypowiedzią było wskazanie na sektor deweloperski: „więcej firm zarejestrowanych u nas niż w Warszawie”⁵². Ta wyjątkowa, potwierdzona w danych statystycznych, specyfika miasta nie wpływa jednak na jednoznaczny odbiór Rzeszowa jako monokultury gospodarczej powiązanej z sektorem lotniczym. Wartościowym uzupełnieniem tej analizy była wypowiedź: „z Rzeszowa robi się miasto akademickie”⁵³, co będzie sprzyjało zarówno rozwojowi dominujących sektorów gospodarczych, jak i kształtowaniu tożsamości miasta.

Sanok – wywiadu udzieliło 7 respondentów, 5 z nich wskazało automotive, jako sektor dominujący w gospodarce Sanoka. Dwóch pozostałych podkreślało relatywne rozdrobnienie współczesnej gospodarki miejskiej w porównaniu z czasami minionymi, gdy dominowały Autosan i Stomil. Zwrócono ponadto uwagę na przemysł zbrojeniowy i gumowy, który jest jednak powiązany z podstawowym sektorem automotive. Analiza podmiotów gospodarczych w tym sektorze faktycznie wskazuje na znaczący udział przedsiębiorstw z sektora motoryzacyjnego w zatrudnieniu mieszkańców Sanoka. Dodatkowo, uwzględniając, że pozostałe, wymienione sektory wystają wprost z automotive lub są z nim powiązane, należy uznać gospodarkę Sanoka za monokulturę gospodarczą.

Stalowa Wola – 4 radnych Stalowej Woli wzięło udział w badaniach. Wskazali na dominujące sektory gospodarki miasta związane z przemysłem ciężkim: sektor

⁵² Rozmowa nr 407018_orw_rm_kl.

⁵³ Rozmowa nr 407024_orw_rm_d4.

alumiiniowy, zbrojeniowy, szerzej hutniczy. Pierwszy radny stwierdził: „aluminium to 4–5 tys. zatrudnionych, zbrojeniówka to 2,5 do 3 tys. zatrudnionych, kolejne tyle to inne firmy zagraniczne lub krajowe współpracujące z tymi podstawowymi”⁵⁴. Przemysł ciężki kojarzony w Polsce z Hutą Stalowa Wola, rzeczywiście determinuje koniunkturę gospodarczą miasta. Intensyfikacja zbrojeń sprzyja w tym przypadku poprawie koniunktury gospodarczej w mieście. Analizując natomiast dane pozyskane w trakcie wywiadów oraz dane statystyczne na temat miasta, Stalową Wolę należy uznać za gospodarkę zdywersyfikowaną.

Tarnobrzeg – 5 radnych tarnobrzeskich wzięło udział w wywiadach pogłębionych i wszyscy zgodnie stwierdzili, że współcześnie dominującym sektorem gospodarczym staje się turystyka. Wynika to z zalania wyrobisk po kopalni siarki i w ten sposób utworzeniu bardzo dużego sztucznego zbiornika wodnego nazwanego Jeziolem Tarnobrzeskim. Powstanie jeziora doprowadziło do uruchomienia największej w południowej Polsce plaży. Jezioro wyposażono w infrastrukturę wspomagającą uprawianie sportów wodnych oraz rekreację. Tarnobrzeg, czyli miasto, które w świadomości społecznej kojarzy się jednoznacznie z siarką, aktualnie radykalnie zmienia swój wizerunek, korzystając z rekultywacji wyrobisk po dawnej kopalni. Drugim ramieniem gospodarki miasta pozostaje chemia, choć już w innym wymiarze niż przed zamknięciem kopalni. Należy jednak wziąć pod uwagę opinię radnego dotyczącą rozwoju funkcji turystycznych: „do tego się dopłaca, to jeszcze nie przynosi dochodów”⁵⁵. Tarnobrzeg to zdecydowanie miasto przechodzące transformację gospodarczą i wizerunkową, dlatego należy uznać, że jest to struktura bez dominujących sektorów gospodarki.

6.4. Wnioski

Porównując opinie polityków lokalnych o regionie, z którego pochodzą, tj. Pomorza Zachodniego czy Podkarpacia, zauważyć można niewielkie różnice wynikające z postrzegania zagrożeń w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego. Największe obawy, jakie dostrzegają lokalni politycy, dotyczą wzrostu cen dóbr i usług oraz spadku zdolności do oszczędzania gospodarstw domowych. Największe różnice można zaś dostrzec w postrzeganiu bezrobocia oraz spadku stabilności zatrudnienia przez radnych badanych regionów. Politycy lokalni z miast Podkarpacia bardziej obawiają się wzrostu bezrobocia niż samorządowcy z Pomorza Zachodniego.

Zdaniem radnych badanych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego przejawem patriotyzmu gospodarczego są przede wszystkim działania takie jak uczciwe płacenie

⁵⁴ Rozmowa nr 406001_osa_rm_kl.

⁵⁵ Rozmowa nr 407034_otg_rm_kl.

podatków, budowanie tożsamości gospodarczej miasta i regionu, zwracania uwagi na pochodzenie produktów oraz zaufanie do polskich marek i producentów. Nie występują istotne statystycznie różnice w postrzeganiu patriotyzmu gospodarczego przez polityków lokalnych Podkarpacia i Pomorza Zachodniego, co oznacza, że samorządowcy, bez względu na region pochodzenia, postrzegają patriotyzm gospodarczy bardzo podobnie.

Podział badanych miast z Pomorza Zachodniego i Podkarpacia na trzy kategorie wynikające z modelu teoretycznego nastąpiło przede wszystkim na podstawie opinii radnych miejskich biorących udział w wywiadach pogłębianych. Zespół badawczy przeprowadził 126 wywiadów, co pozwoliło na uzyskanie wysokiego stopnia nasycenia treści, dzięki czemu uzyskany opis gospodarek miast umożliwił przyporządkowanie ich do poszczególnych kategorii. Analizując poszczególne kategorie dla konkretnych miast, każdorazowo zakładano możliwość niewiedzy radnych w zakresie badanej materii. Weryfikacja następowała dlatego na podstawie danych statystycznych i opisowych pozyskanych w toku badań ze zróżnicowanych źródeł internetowych i publikacji (podstawowymi źródłami danych były: GUS i regionalne urzędy statystyczne, strony internetowe miast oraz organizacji otoczenia biznesowego, strony internetowe konkretnych przedsiębiorstw, inne publikacje recenzowane i nierecenzowane opisujące gospodarkę poszczególnych miast). Dane te w większości potwierdzały opinie radnych, prawidłowo odczytujących sytuację gospodarczą miast, których mieszkańców są reprezentantami. Ważną częścią badawczą była analiza dokumentacji zdjęciowej z wizyt studyjnych w poszczególnych miastach. Niektóre miasta, np. Krosno, Rzeszów, Mielec bardzo wyraźnie eksploatują dominujący sektor gospodarczy w budowaniu własnej tożsamości. Inne miasta albo nie prowadzą takiej polityki wizerunkowej lub nie jest ona wystarczająco widoczna. Z pewnością tożsamość gospodarcza stanowi współcześnie ważną składową tożsamości miasta. Mając na uwadze, że wiele z badanych miast jest w fazie przejściowej, w trakcie transformacji gospodarczej, gdy dotychczasowe dominujące sektory gospodarcze przestały odgrywać poważną rolę, jak również kilka miast jest w przededniu tego procesu, warto uwzględnić w strategii rozwoju również ten aspekt. Jednocześnie autorzy pragną podkreślić, że żadna z trzech kategorii nie może być traktowana w kategoriach ewaluacyjnych, tj. do określenia, że wybrane miasto jest w lepszej lub gorszej sytuacji gospodarczej od innego tylko dlatego, że należy do innej kategorii. W zależności od uwarunkowań, większym zagrożeniem może być monokultura gospodarcza niż struktura bez dominujących sektorów gospodarczych. Należy natomiast ten podział potraktować jako wskazówkę do aktualizacji strategii rozwoju gospodarczego poszczególnych miast.

Rozdział 7

Zagrożenia bezpieczeństwa „dziś i jutro”

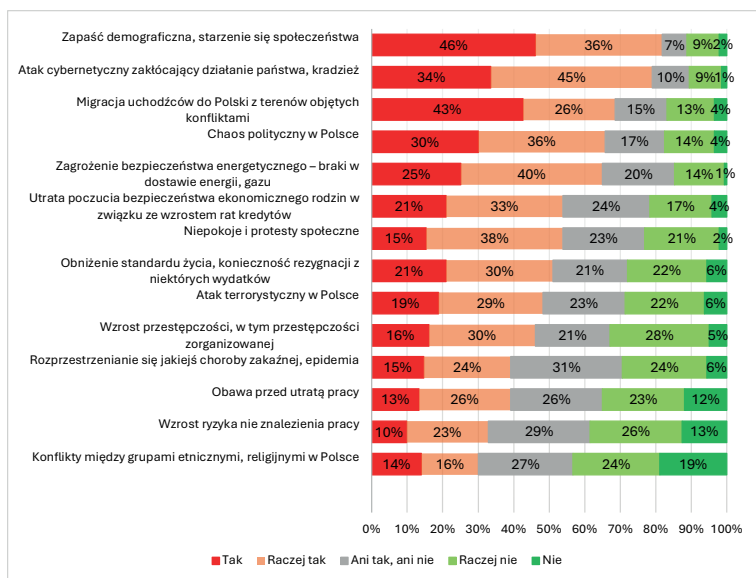
7.1. Zagrożenia w badaniu ilościowym

W XXI wieku niezwykle ważkim czynnikiem pozwalającym na dalekowzroczne, długookresowe i efektywne działanie mechanizmów państwowych staje się właściwa percepcja potencjalnych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa. Trafne, uprzednie zidentyfikowanie prawdopodobnych niebezpieczeństw, prognozowanie czasu ich wystąpienia, a także przewidywanie intensyfikacji wystąpienia negatywnych zjawisk dla bezpieczeństwa państwa, mogą pojawiać się wraz z postawami dojrzałego patriotyzmu w różnych wymiarach. Patriotyzm oraz dbałość o utrzymanie bezpieczeństwa powinny współwystępować. Postawa patriotyczna jest powiązana z myśleniem i dążeniem do utrzymania bezpieczeństwa państwa.

Współcześnie, w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości pojawią się nowe zagrożenia, do których, w bliskim sąsiedztwie Polski, bezsprzecznie można zaliczyć m.in. imperialną politykę Federacji Rosyjskiej, najpierw w wymiarze energetycznym, a następnie również militarnym. Nie można pominąć rozmaitych ruchów migracyjnych, które mogą wywoływać kryzysy oraz trudności z asymilacją tych grup ludności ze społecznościami innych krajów. W dalszej kolejności uwarunkowania wynikające z życia w czasach postpandemicznych: dostęp do służby zdrowia, styl pracy – śmiało wprowadzanie i utrzymywanie trybu pracy zdalnej lub trybu hybrydowego. Warto wspomnieć o rozwoju nowych technologii, przede wszystkim narzędzi wykorzystujących sztuczną inteligencję. To wszystko sprawia, że odpowiednia identyfikacja zagrożeń oraz możliwie dobre przygotowanie się na wypadek ich wystąpienia stają się szczególnie kluczowe obecnie.

Poważną rolę we właściwym identyfikowaniu potencjalnych zagrożeń odgrywają lokalne elity polityczne – przede wszystkim radni miejscy. W ramach prowadzonych badań projektowych w kwestionariuszu ankiety w części dotyczącej zagrożeń umieszczono pytanie – Jak Pani/Pan sądzi, co i w jakim stopniu może w najbliższym czasie stanowić realne zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski?

Hierarchię zagrożeń bezpieczeństwa państwa według wskazań respondentów (od potencjalnie najbardziej prawdopodobnych) przedstawiono na wykresie 7.1.

Wykres 7.1. Zagrożenia bezpieczeństwa państwa – hierarchia

Źródło: opracowanie własne.

W celu identyfikacji potencjalnych zagrożeń w najbliższym czasie dokonano syntetycznej analizy. Hierarchię zagrożeń sporządzono na podstawie uporządkowania malejąco odsetka odpowiedzi twierdzących oraz uśrednionej wartości odpowiedzi, odpowiadających każdemu możliwemu zagrożeniu. Średnią obliczono jako średnią arytmetyczną z pięciu dostępnych odpowiedzi, którym przypisano odpowiednio cyfry od 5 (dla „tak”) do 1 (dla „nie”).

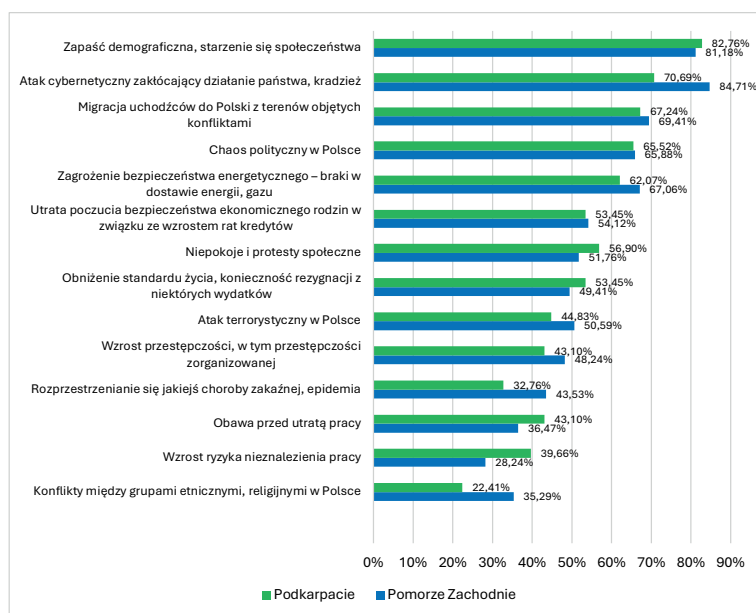
Na podstawie tak przeprowadzonej analizy wynika, że największym zagrożeniem – zdaniem lokalnych polityków Podkarpacia i Pomorza Zachodniego – jest zapaść demograficzna, a w konsekwencji starzenie się społeczeństwa. Opcja ta uzyskała prawie 82% odpowiedzi twierdzących. Niewiele mniej – 79% odpowiedzi „tak” i „raczej tak” – tym samym drugie miejsce w zestawieniu uzyskał atak cybernetyczny, zakłócający działanie państwa. W obu przypadkach mamy do czynienia ze średnią powyżej 4 pkt.

Kolejną grupę – nazwijmy je realnymi zagrożeniami o prawdopodobieństwie wystąpienia na „średnim” poziomie – stanowią te pytania, które uzyskały odsetek odpowiedzi twierdzących od ok. 39% do 70% odpowiedzi, ze średnią między 3 a 4. W górnej granicy tej grupy znajdują się trzy opcje z wynikami oscylującymi ok.

65,0–68,5% twierdzących odpowiedzi. Są to odpowiednio: migracja uchodźców do Polski z krajów objętych konfliktami; chaos polityczny oraz zagrożenie bezpieczeństwa energetycznego (braki w dostawie energii, gazu). W dalszej kolejności pojawia się pięć zagrożeń: dwa o charakterze ekonomicznym (utrata poczucia bezpieczeństwa w związku ze wzrostem rat kredytów, a także obniżenie standardu życia) oraz trzy związane z bezpieczeństwem na masową skalę (niepokoje i protesty, ataki terrorystyczne, wzrost przestępczości). U dołu w hierarchii zagrożeń ze „średnim” prawdopodobieństwem wystąpienia plasują się – rozprzestrzenianie się jakiejś choroby zakaźnej (epidemia) oraz obawy związane z utratą pracy.

Zdecydowanie najmniej politycy lokalni obawiają się wzrostu ryzyka nieznaleszenia pracy oraz konfliktów między grupami etnicznymi i religijnymi. W tych obu przypadkach odnotowano nieco większy procent zsumowanych odpowiedzi przeczących wobec twierdzących. Poza tym tylko w tych dwóch przypadkach średnia wynosi poniżej 2 pkt.

Procentowe udziały odpowiedzi twierdzących dotyczących poszczególnych zagrożeń państwa w badanych miastach na Podkarpaciu (PK) i na Pomorzu Zachodnim (ZP) zaprezentowano na wykresie 7.2.

Wykres 7.2. Zagrożenia bezpieczeństwa państwa – odpowiedzi twierdzące (PK a ZP)

Źródło: opracowanie własne.

Analiza danych z wykresu 7.2 dotyczących rozkładu odsetka odpowiedzi twierdzących dla wszystkich opcji wskazuje, że w większości przypadków wskazania respondentów kształtują się na podobnym poziomie – w dziewięciu przypadkach różnice nie wynosiły więcej niż ok. 5 p.p. W odniesieniu do pozostałych rodzajów zagrożeń zaobserwować można większe dysproporcje. I tak wyraźnie największe różnice w odpowiedziach twierdzących dotyczą odpowiednio zagrożeń: atak cybernetyczny (różnica ok. 14 p.p.), konflikty między grupami etnicznymi (ok. 13 p.p.), wzrost ryzyka nieznaledzenia pracy (ok. 11,5 p.p.).

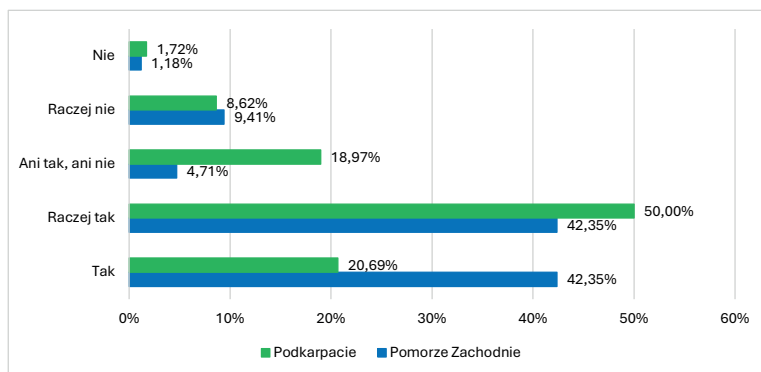
Wśród największych zagrożeń – na Podkarpaciu w pierwszej „trójce” występują w kolejności od najczęściej wskazywanego: zapaść demograficzna, migracja uchodźców oraz atak cybernetyczny. Co ciekawe, w województwie podkarpackim tylko w jednym przypadku (kwestie demograficzne) średnia odpowiedzi wynosi więcej niż 4 pkt. Trzema największymi zagrożeniami dla państwa, zdaniem radnych Pomorza Zachodniego są: atak cybernetyczny, zapaść demograficzna – ze średnią powyżej 4 pkt – oraz migracja uchodźców. Sprawy demograficzne, a w konsekwencji starzenie się społeczeństwa, bardziej zajmują radnych miast z Podkarpacia, natomiast ataki cybernetyczne oraz migracja uchodźców – z tym większe obawy wiązą politycy lokalni miast Pomorza Zachodniego.

Na podstawie bardziej szczegółowej analizy danych o zagrożeniu bezpieczeństwa państwa można stwierdzić, że w wypadku czterech rodzajów tych zagrożeń nie występują znaczące różnice w ich identyfikowaniu przez respondentów z Podkarpacia oraz Pomorza Zachodniego. Chaos polityczny oraz zagrożenie bezpieczeństwa energetycznego (przełmiennie 4. i 5. msc.) występują z podobnymi wskazaniami ankietowanych z dwóch regionów. W dalszej kolejności podobnie postrzegany niebezpieczeństwem jest obniżenie standardu życia, konieczność rezygnacji z niektórych wydatków (8. msc.). Wzrost przestępczości (w tym przestępczości zorganizowanej) to ostatnie z zagrożeń identyfikowalnych na podobnym poziomie, plasuje się na 10. miejscu w hierarchii.

Analiza pozostałych zagrożeń zaznaczanych w dalszej kolejności wskazuje, że politycy lokalni Podkarpacia bardziej identyfikują jako zagrożenia aspekty ekonomiczne. W porównaniu z Pomorzem Zachodnim – wyższy odsetek odpowiedzi twierdzących na: wzrost ryzyka nieznaledzenia pracy (więcej aż o 11,42 p.p.), obawę przed utratą pracy (więcej o 6,63 p.p.) oraz utratę poczucia bezpieczeństwa ekonomicznego (różnica we wskazaniach twierdzących wynosi wprawdzie niespełna 1 p.p., ale rozkład pozostałych odpowiedzi wskazuje na większą różnicę w postrzeganiu zagrożenia). Większe obawy na Pomorzu Zachodnim dotyczą m.in. konfliktów między grupami

etnicznymi, religijnymi (zdecydowanie więcej o 12,88 p.p.) chorób zakaźnych, epidemii (więcej o 10,77 p.p.), ataków terrorystycznych (więcej o 5,76 p.p.).

Kolejnych spostrzeżeń może dostarczyć przyjrzenie się bardziej szczegółowo rozkładowi procentowemu odpowiedzi respondentów na konkretne zagrożenia. Największe różnice we wskazaniach z pierwszej trójki zagrożeń dotyczą ataku cybernetycznego – procentowy rozkład odpowiedzi w podziale na dwa regiony zaprezentowano na wykresie 7.3.

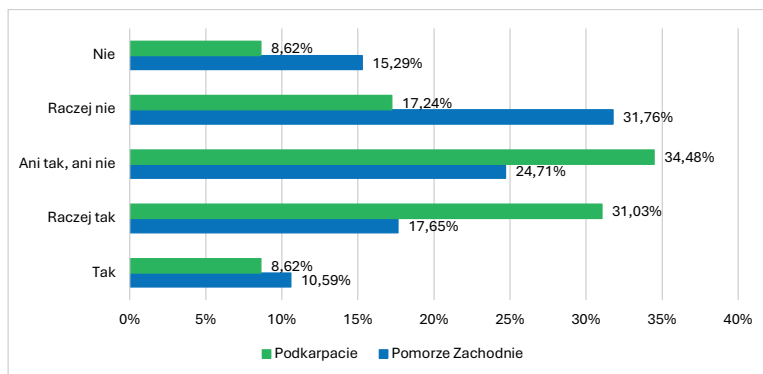

Wykres 7.3. Atak cybernetyczny (PK a ZP)

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku zagrożenia atakiem cybernetycznym podobieństwa między Podkarpaciami a Pomorzem Zachodnim dotyczą jedynie odpowiedzi przeczących: „raczej nie” – 8,62% do 9,41% na Pomorzu Zachodnim oraz „nie” – 1,72% wobec 1,18% – różnice wynoszą poniżej 1 p.p. Pozostała część rozkładu wskazań ankietowanych wyraźnie się różni między badanymi regionami. Odpowiedzi zdecydowanie twierdzących udzieliło odpowiednio: 20,69% na Podkarpaciu oraz aż 42,35% na Pomorzu Zachodnim. Warto zwrócić zatem uwagę, że procent odpowiedzi „tak” jest dwukrotnie większy w województwie zachodniopomorskim – przewaga wynosi dokładnie 21,66 p.p. Mniejsza dysproporcja (poniżej 10 p.p.) dotyczy odpowiedzi „raczej tak”. Naturalną konsekwencją tak ukształtowanego rozkładu jest większy odsetek (18,97% do 4,71%) niezdecydowanych na Podkarpaciu. To zagrożenie jest jedynym z czołowych, w którym występuje tak znacząca różnica między regionami.

W odniesieniu do dwóch ww. zagrożeń (z największym zróżnicowaniem między regionami) ponownie przyjrzymy się im nieco dokładniej na podstawie szczegółowego procentowego rozkładu odpowiedzi. Na wykresie 7.4 zaprezentowano kształtowanie się odpowiedzi dotyczących wzrostu ryzyka niezalezienia pracy.

Wykres 7.4. Wzrost ryzyka nieznaalezienia pracy (PK a ZP)

Źródło: opracowanie własne.

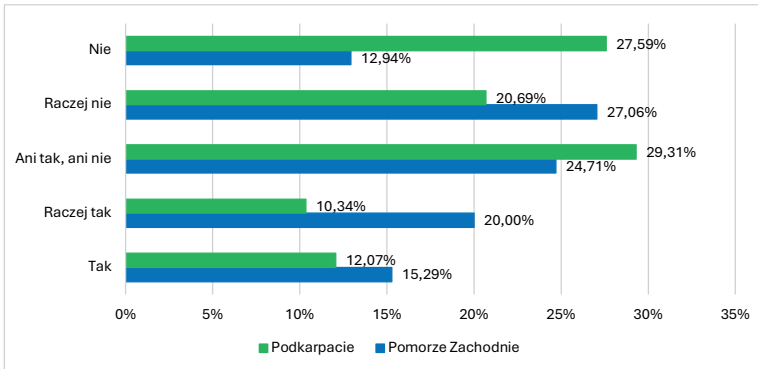
Wzrost ryzyka nieznaalezienia pracy jako jedno z zagrożeń ekonomicznych wpisuje w nurt opisanych wcześniej innych zagrożeń związanych z ekonomią. W przypadku wskazań „tak” nie występuje znacząca różnica (ok. 2 p.p.), jednak wskazania mniej radykalne są mocno zróżnicowane. Odpowiedzi „raczej tak” udzielił co trzeci respondent z Podkarpacia (więcej o ok. 13 p.p.). Adekwatnie do tego – „raczej nie” padało w co trzecim wskazaniu ankietowanego z Pomorza Zachodniego (więcej o ok. 14,5 p.p.), a odpowiedzi „nie” pojawiły się w układzie 8,62% wobec 15,29% na Pomorzu Zachodnim. Należy jeszcze wspomnieć o prawie 10% różnicy wśród niezdecydowanych, których było więcej na Podkarpaciu. Sumując, zdecydowanie wyższy – bo aż o ok. 20 p.p. – odsetek osób z Pomorza Zachodniego nie dostrzega niebezpieczeństwa we wzroście ryzyka nieznaalezienia pracy. Jeśli dodamy się do tego różnicę w odpowiedziach raczej twierdzących, to podejście do tego zagrożenia kształtuje się bardzo odmiennie w obu regionach.

Następnym zagrożeniem o mocno różnym postrzeganiu przez radnych Podkarpacia i Pomorza Zachodniego są konflikty między grupami religijnymi, etnicznymi – rozkład odpowiedzi przedstawiono na wykresie 7.5.

W odniesieniu do konfliktów na tle etnicznym, religijnym, odpowiedzi polityków lokalnych z Podkarpacia i Pomorza Zachodniego rozkładały się podobnie między dwoma opcjami – „tak” i „ani tak, ani nie”. Różnica nie przekracza 5 p.p. Dowodów na różny stopień identyfikacji tych konfliktów jako zagrożenia dostarczają natomiast pozostałe odpowiedzi. Większe obawy występują na Pomorzu Zachodnim – 20% odpowiedzi „raczej tak” (różnica to prawie 10 p.p.) oraz jedynie ok. 13% stwierdzeń „nie” wobec aż prawie 28% odpowiedzi na Podkarpaciu. Zagrożenie konfliktami

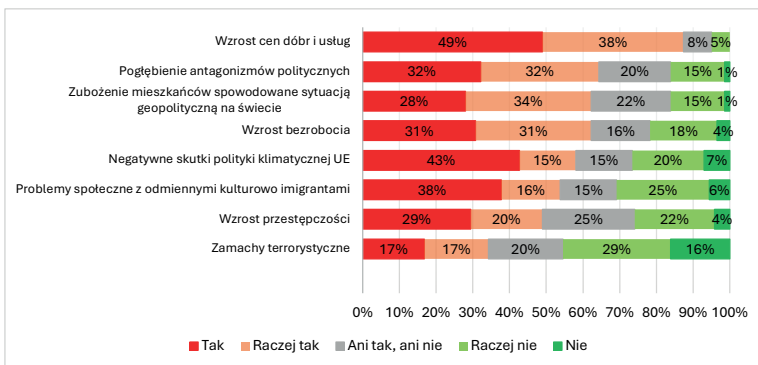
między grupami etnicznymi, religijnymi jest o wiele mocniej dostrzegalne na Pomorzu Zachodnim (choć w obu regionach znajduje się na końcu klasyfikacji zagrożeń).

Obok identyfikacji aktualnych zagrożeń – obecnie wydaje się, że równie ważne jest trafne prognozowanie tego, co może wydarzyć się w niedalekiej przyszłości. Kwestionariusz badawczy zawiera pytanie dotyczące dostrzegania zagrożeń w przyszłości: Jakie Pani/Pana zdaniem zagrożenia mogą w mieście wystąpić w przyszłości (do 5 lat)? Na wykresie 7.6 przedstawiono zagrożenia bezpieczeństwa w skali mikro (na poziomie miasta) na podstawie wskazań respondentów.

Wykres 7.5. Konflikty między grupami etnicznymi, religijnymi (PK a ZP)

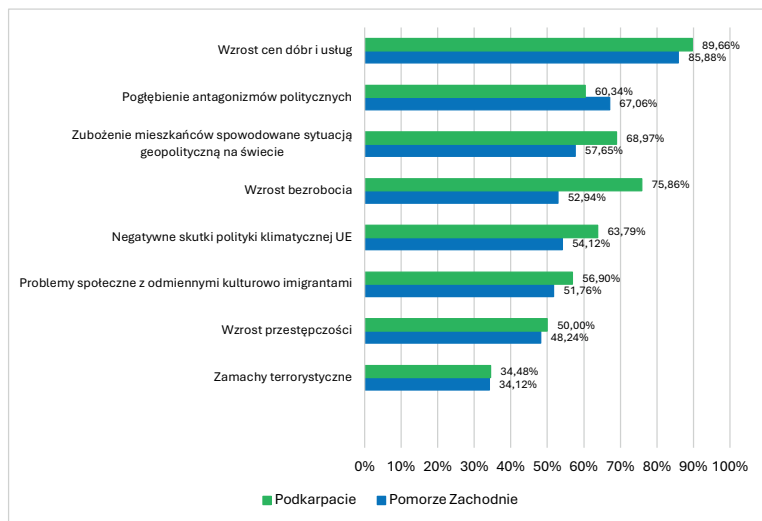
Źródło: opracowanie własne.

Wykres 7.6. Zagrożenia bezpieczeństwa miasta w przyszłości – hierarchia

Źródło: opracowanie własne.

Zaprezentowaną na wykresie 7.6. hierarchię wystąpienia zagrożeń w przyszłości sporządzono – analogicznie do pytania o realne zagrożenia państwa w najbliższym czasie – na podstawie uszeregowania uśrednionej wartości odpowiedzi dotyczących każdego rodzaju zagrożenia oraz malejąco – odsetek odpowiedzi twierdzących. Hierarchia zagrożeń w perspektywie 5 lat pokazuje, że radni miejscy najbardziej obawiają się wzrostu cen dóbr i usług. To zagrożenie jest zdecydowanie na pierwszym miejscu – ok. 87% respondentów udzieliło odpowiedzi twierdzących; jeśli dodamy do tego ok. 8% odpowiedzi niezdecydowanych („ani tak, ani nie”), to jedynie 5% ankietowanych nie dostrzega możliwości wzrostu cen w przyszłości. Średnia wynosi ponad 4 pkt i tylko w tym przypadku przekroczono taki próg. Na przeciwnym biegunie znajdują się zamachy terrorystyczne, na które to zagrożenie wskazuje tylko ok. 34% radnych, ok. 20% pozostaje niezdecydowanych, a aż 45% nie identyfikuje ataków terrorystycznych jako zagrożeń, mogącego wystąpić w przyszłości. To także jedyna opcja ze wskazaniem średniej poniżej 3 pkt.

Wykres 7.7. Zagrożenia bezpieczeństwa miasta w przyszłości – odpowiedzi twierdzące (PK a ZP)

Źródło: opracowanie własne.

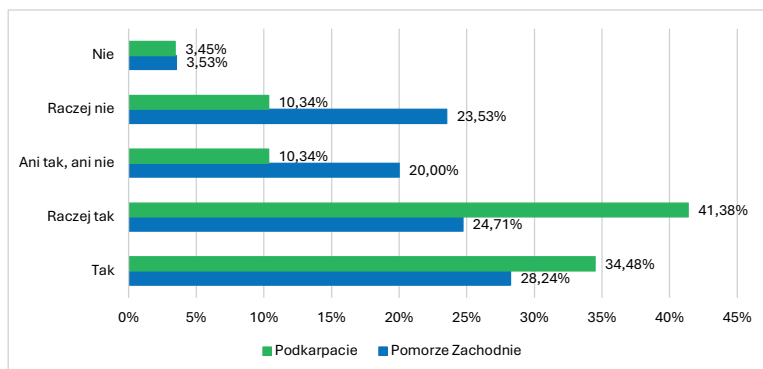
Pozostałe zagrożenia określono na średnim poziomie – odsetek odpowiedzi twierdzących kształtuje się na poziomie od ok. 49% do ok. 64%, a rozpiętość średniej arytmetycznej wynosi 0,31 pkt (od 3,48 do 3,79). Wśród tych zagrożeń wskazywano

najczęściej na pogłębianie się antagonizmów politycznych. Dalej plasują się dwie odpowiedzi dotyczące kwestii ekonomicznych, odpowiednio – zubożenie mieszkańców spowodowane sytuacją geopolityczną na świecie oraz wzrost bezrobocia. Negatywne skutki polityki klimatycznej UE plasują się na kolejnym miejscu. Co ciekawe, jeśli wziąć pod uwagę jedynie wynik procentowy odpowiedzi „tak”, to zagrożenie skutkami polityki klimatycznej UE byłoby na drugim miejscu. W tej grupie zagrożeń, na średnim poziomie dwa ostatnie to problemy społeczne z odmiennymi kulturowo emigrantami, a następnie wzrost przestępczości.

Identyfikacja zagrożeń dla miast w perspektywie 5 lat może wyglądać różnie w zależności od miejsca. Przyjrzenie się postrzeganiu zagrożeń dotyczących przyszłości (procentowe udziały odpowiedzi twierdzących) w podziale na dwa regiony (PK i ZP) jest możliwe na podstawie danych zaprezentowanych na wykresie 7.7.

Wzrost cen dóbr i usług bezapelacyjnie wskazywany zarówno na Podkarpaciu, jak i Pomorzu Zachodnim jako pierwsze zagrożenie mogące wystąpić w mieście w niedalekiej przyszłości. Następnie – w przypadku kolejnych czterech opcji – odpowiedzi są odmienne. Politycy lokalni na Podkarpaciu (podobnie jak w skali makro) bardziej zwracają uwagę na sferę ekonomiczną – uznają bowiem wzrost bezrobocia (tutaj największa różnica względem Pomorza Zachodniego o ok. 23 p.p.) za drugie zagrożenie dla miasta, a następnie zubożenie mieszkańców w związku z sytuacją geopolityczną na świecie. Negatywne skutki polityki klimatycznej UE również są wyraźnie różnie postrzegane w obu województwach – większe obawy z tym związane występują na Podkarpaciu. Na niebezpieczeństwo polegające na pogłębieniu antagonizmów politycznych częściej wskazują z kolei radni z Pomorza Zachodniego (więcej o niespełna 7 p.p.). W przypadku pozostałych zagrożeń (problemów społecznych z imigrantami, wzrostu przestępczości, zamachów terrorystycznych) raczej nie można mówić o wyraźnych różnicach między regionami, na co wskazuje brak wyraźnych różnic między procentowymi udziałami odpowiedzi twierdzących (różnice w każdym z tych przypadków wynoszą poniżej 5 p.p.), jak również procentowy rozkład pozostałych opcji odpowiedzi.

Analogicznie do poprzednich analiz, na wykresie 7.8 zaprezentowano różnice w procentowym rozkładzie odpowiedzi dla opcji wzrost bezrobocia – jako zagrożenia dla miasta w przyszłości, które to zagrożenie osiąga największe różnice w postrzeganiu go przez radnych miejskich z obu badanych regionów.

Wykres 7.8. Wzrost bezrobocia w przyszłości (PK a ZP)

Źródło: opracowanie własne.

Największa różnica w identyfikacji zagrożeń miasta w przyszłości dotyczy wzrostu bezrobocia. O ile w przypadku wzrostu cen dóbr i usług występuje zgodność w percepcji, o tyle tutaj widać już wyraźne różnice, mimo że obie opcje są związane ze sferą ekonomiczną. Politycy lokalni z Podkarpacia o wiele bardziej niepokoją się wzrostem bezrobocia w perspektywie do 5 lat – 41,38% odpowiedzi „raczej tak” (więcej o ok. 16,5 p.p. niż na Pomorzu Zachodnim) oraz 10,34% odpowiedzi „raczej nie” (mniej o ok. 13 p.p.). W sumie odpowiedzi twierdzących występuje na Podkarpaciu ok. 76% wobec jedynie 53% na Pomorzu Zachodnim. Zauważalnie mniej nie zdecydowanych jest też w województwie podkarpackim – 10,34% wobec 20% odpowiedzi „ani tak, ani nie”. Uwzględniając jeszcze większy o 6,25 p.p. udział odpowiedzi „tak” na Podkarpaciu, widać więc zdecydowanie większe obawy występujące w województwie podkarpackim dotyczące wzrostu bezrobocia w przyszłości. Wpisuje się to naturalnie w generalny trend obaw dotyczących sfery ekonomicznej wśród radnych z Podkarpacia.

7.2. Zagrożenia w badaniu jakościowym

W ramach prowadzonych badań przeprowadzone anonimowe wywiady pogłębione dostarczyły materiału do analiz jakościowych. Stanowią one rozszerzenie wcześniej uzyskanych i opisanych wyników badań ilościowych. We wspomnianych wywiadach znajdowały się dwa pytania wprost związane z postrzeganiem zagrożeń i naturalnie korespondujące z zagadnieniami z kwestionariusza ankiety:

- Jakże według Pani/Pana obecnie są największe zagrożenia dla państwa? Proszę wymienić trzy.

- Czego najbardziej obawiają się mieszkańcy Pani/Pana miasta?

Dwa pytania z wywiadów, dotyczące zagrożeń, ujmują zagadnienie na poziomie makro i mikro, a także na dwóch poziomach podmiotowych – z punktu widzenia radnych, a zarazem samych mieszkańców.

Największym zagrożeniem dla państwa, co wynika z wypowiedzi radnych, jest wojna i nawiązania do kontekstów geopolitycznych, sytuacji międzynarodowej. Takich odpowiedzi było najwięcej i najczęściej wymieniano to zagrożenie w pierwszej kolejności. Oto wybrane:

Militarna sytuacja międzynarodowa, bo niestety to jest wyjątkowo niestabilne¹.

To jest taki **ekspansjonizm, mocarstwość Rosji**, która się manifestuje póki co na Ukrainie².

Zagrożenie militarne związane głównie z agresją, czy właściwie z imperialistyczną postawą Federacji Rosyjskiej³.

Sytuacja na świecie wydaje mi się, **rozwój technik militarnych** z pozorów mający zabezpieczać utrzymanie pokoju na świecie może stać się przyczyną poważnego kataklizmu, bo to wszystko będzie zależało teraz tylko i wyłącznie od ludzi, którzy tą bronią dysponują. (...) Także **zagrożenie militarne** na pewno⁴.

Rozmówcy wskazywali na aspekty geopolityczne, niekorzystne położenie geograficzne oraz na państwa, z którymi graniczy Polska:

Rosja i Niemcy zawsze, moim zdaniem, patrząc na historię od wieków, od tysiąclecia, zawsze nad naszymi głowami. (...) I musimy o tych zagrożeniach pamiętać, że my jesteśmy w tym klinie⁵.

Cały czas jesteśmy w tym samym miejscu, tak, pomiędzy Rosją a Niemcami, to się nic nie zmieniło. Czyli z jednej strony jest to **geopolityka**, a więc te zagrożenia, które są. Na dzisiaj z jednej strony oczywiście jest to **ekspansja Rosji, w tym militarna**, z drugiej strony **ekspansja polityczna, gospodarcza Niemiec**⁶.

To **nieustannie położenie** Polski między Europą Zachodnią, mając na myśli chociażby naszych sąsiadów **Niemcy, a Rosją**⁷.

¹ Rozmowa nr 407059_xsn_rm_s1.

² Rozmowa nr 408076_osk_rp_s1.

³ Rozmowa nr 408106_xpe_rm_s1.

⁴ Rozmowa nr 408108_xpe_rm_kl.

⁵ Rozmowa nr 406003_osa_vs_s1.

⁶ Rozmowa nr 407061_xsn_rm_s1.

⁷ Rozmowa nr 407029_oda_vb_s1.

Geopolitycznie to na pewno niesprzyjające graniczenie z tymi dwoma odwiecznymi mocarstwami. (...) I to według mnie jest dla nas bardzo groźne. Bardzo groźny ten wschód i ten zachód⁸.

Zagrożenie wynikające z **sytuacji geopolitycznej**, z tego co się dzieje **za wschodnią granicą**, z tego, że ta granica wciąż w pewnym sensie jest przesuwana i tak mi się wydaje, że dzisiaj Wschód mocno testuje, gdzie jest ta granica Zachodu i co można zrobić⁹.

Wybuch Trzeciej Wojny Światowej. Pytanie, czy ona już wybuchła, czy jeszcze nie. To tak podobnie jak z Drugą Wojną, że potem ludzie doktoraty pisali, kiedy ona wybuchła, kiedy nie. Więc myślę, że **kwestia tej całej geopolityki**, która funkcjonuje na świecie, tych zależności, (...) jakby w ogóle **położenia Polski** w kontekście tej całej, takiej mapy geopolitycznej i tych zagrożeń i tych rozgrywek, to to **nasze położenie jest bardzo nieszczęśliwe**¹⁰.

Radni miejsca zwracali uwagę na niebezpieczeństwo rozszerzenia działań wojennych i ewentualny atak na Polskę:

Zagrożenie to **wizja inwazji**. Teraz wojna, więc zwłaszcza nasze tereny się trochę boją. **Jesteśmy bardzo blisko**¹¹.

Chodzi o **sytuację polityczną i groźbę wybuchu wojny**, czy inaczej **rozłania się tego konfliktu**, który obecnie trwa na Ukrainie¹².

Przed wszystkim **konflikt zbrojny**, który toczy się za naszą granicą. Nie wiemy, w jakim kierunku pójdzie. Tak, dużym zagrożeniem jest **wojna hybrydowa na granicy**, również na wschodzie z Białorusią¹³.

Militarnie to jednak nasz wschodni dalszy sąsiad, czyli **Rosja. Przelanie tego konfliktu ukraińsko-rosyjskiego** w jakiś sposób nam zagraża i pewnie też trochę oddziałuje na pewno na tej wschodniej ścianie, na turystykę, na ogólne poczucie bezpieczeństwa¹⁴.

Wśród badanych miast występują takie, na terenie których znajdują się różne obiekty o znaczeniu strategicznym. Wystarczy wspomnieć choćby: port w Świnoujściu, zakłady chemiczne w Policach, elektrownię pod Gryfinem, lotnisko pod Rzeszowem, zakłady lotnicze w Mielcu. Warto więc zwrócić uwagę, że niektórzy radni przywołują kontekst infrastruktury krytycznej jako potencjalnego celu ataku oraz wspomnianą już nieco wcześniej wojnę hybrydową na granicy, czego namiastką mogą być działania na granicy z Białorusią, na co wskazują poniższe stwierdzenia:

8 Rozmowa nr 406004_osa_rm_s1.

9 Rozmowa nr 407064_xkg_rm_s1.

10 Rozmowa nr 408093_xse_rm_kl.

11 Rozmowa nr 408079_osk_rm_kl.

12 Rozmowa nr 408075_xwz_rm_p1.

13 Rozmowa nr 407070_xsd_re_kl.

14 Rozmowa nr 408087_oko_rm_s1.

Zagrożeniem może być faktycznie **wojna**. (...) Jeżeli my **mamy infrastrukturę krytyczną** to na pewno pierwsze, co się może wydarzyć, to u nas¹⁵.

Sytuacja ze wschodnią granicą, czyli **wojna w Ukrainie**. Na pewno dużo się na ten temat rozmawia i gdzieś to zagrożenie jest. No z tym się wiąże **zabezpieczenie tej infrastruktury krytycznej**¹⁶.

Zagrożenie militarne (...) plus jeszcze te **ataki hybrydowe** na granicy z Białorusią¹⁷.

W opinii radnych miejskich, klimat polityczny na arenie krajowej, zwłaszcza antagonizmy i spory, nieudolne prowadzenie pewnych działań stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa. Konsekwencją tego typu zachowań może być poczucie niestabilności, rosnąca polaryzacja społeczna, pojawianie się elementów radykalnego postrzegania rzeczywistości. W rozmowach zwracano ponadto uwagę na pewien brak spójności oraz trudności w jednoznacznym określaniu celów i interesu narodowego. To może prowadzić do określonych negatywnych skutków, m.in. słabszej pozycji na scenie międzynarodowej, gorszej sytuacji gospodarczej kraju, obniżonego poziomu bezpieczeństwa. Oto wybrane wypowiedzi na ten temat:

Przed wszystkim pierwszym w mojej ocenie zagrożeniem, takim wewnętrznym, jest **sytuacja polityczna** w kraju, **sytuacja niestabilna** w kraju¹⁸.

Mamy **dwie partie polityczne** i te partie po prostu (...) **zabijają wspólnotę** i to jest największe zagrożenie, bo zaczynamy się **nienawidzić w rodzinach**, zaczynamy się **nienawidzić w społecznościach lokalnych**¹⁹.

No to jest jednak ten **niegasnący konflikt wewnętrzny**, jaki mamy w kraju. (...) Podziały się pogłębiają i jakaś taka, nie wiem jak to nazwać się, zawziętość, upór, zawiść jedni przeciw drugim²⁰.

Myśl polityczna w Polsce się strasznie rozdwaja i o ile 8 lat, 16 lat temu jeszcze można było zaobserwować pewnego rodzaju zgodność w wielu kwestiach, to dzisiaj my Polacy odchodzimy bardzo na prawo albo na lewo i w mojej opinii bardzo idziemy w kierunku **radykalizacji**²¹.

15 Rozmowa nr 409095_xse_prm_kl.

16 Rozmowa nr 409103_xgo_rm_kl.

17 Rozmowa nr 407024_orw_rm_d4.

18 Rozmowa nr 407058_xsn_rm_s1.

19 Rozmowa nr 406010_xkn_rm_p2.

20 Rozmowa nr 408087_oko_rm_s1.

21 Rozmowa nr 407067_xkg_rm_s1.

Pierwszym zagrożeniem jest **bardzo mocna polaryzacja społeczna**. I to jest moim zdaniem najważniejsze zagrożenie, dlatego że ta polaryzacja może spowodować wiele problemów i może też ułatwić innym krajom ingerowanie w nasz kraj²².

Jednym z takich ważniejszych zagrożeń jest **brak spójności społecznej czy narodowej**, bo my mamy **bardzo mocno podzielone społeczeństwo**, zwłaszcza **politycznie**²³.

Brak jakiejś wspólnej polityki, wspólnej wizji przynajmniej na zewnątrz, jeśli chodzi o polskie elity polityczne²⁴.

Myślę, że **nieudolność polityki w ogóle**. Tak naprawdę życie polityki. O dyplomacji i o politykę zagraniczną. To jest pierwsze zagrożenie, bo z tego względu, że my mamy takie położenie geopolityczne, jakie mamy. (...) Zawsze uważam, że najważniejsze jest ustawiać na pierwszym miejscu interesy państwa polskiego. A nie interesy innych państw. Bo wydaje mi się, że jak gdyby ten interes Polski, **interes państwa polskiego jest na dalszym planie**. I to jest myślę ten mankament tej polskiej polityki zagranicznej itd. (...) Państwo polskie powinno przez politykę zagraniczną stwarzać sytuację taką, żebyśmy my też nie czuli się zagrożeni²⁵.

Jeżeli chodzi o zagrożenie zewnętrzne, to to, że **nie potrafimy jako kraj doprowadzić polityki wielowektorowej**. Niestety, patrząc na historię albo w zależności jak wiatr powieje, lecimy, w momencie rozmowy, lecimy albo w stronę Moskwy, albo w stronę Berlina, albo w stronę Waszyngtonu. Tylko gdzie jest ta strona Warszawy? Gdzie jest ten nasz interes narodowy? Gdzie tu się wszystko rozmywa²⁶.

W ostatnich dwóch wypowiedziach badani zwracają szczególną uwagę na zagadnienie dbałości o interes narodowy w różnych wymiarach. Takie wątki pojawiają się częściej, stanowiąc niejako dopowiedzenie wobec niestabilnej sytuacji politycznej. Wskazywano więc na niedbanie o interes narodowy, wyprzedza majątku oraz to, że trudno niekiedy nawet zdefiniować tożsamość narodową, jak również narodowe potrzeby; to w którym kierunku powinniśmy zmierzać. Padły stwierdzenia dotyczące wyprzedzaży majątku państwowego (zwłaszcza ważnego strategicznie i dla bezpieczeństwa), a także zbyt duże otwarcie się na napływ kapitału zagranicznego. To wszystko zawierają poniższe cytaty:

Na pewno ograniczanie czy **niewspieranie polskiego kapitału**, polskich przedsiębiorstw, przez co duża masa różnych firm wchodzi (...) na pewno mieszanie się w nasze sprawy innych, bardziej niż to powinno mieć miejsce²⁷.

22 Rozmowa nr 408086_oko_rm_L1.

23 Rozmowa nr 408108_xpe_rm_kl.

24 Rozmowa nr 408076_osk_rp_s1.

25 Rozmowa nr 409118_omc_rm_kl.

26 Rozmowa nr 407051_opl_rs_d5.

27 Rozmowa nr 406002_osa_re_kl.

Pierwsze to będzie **wpływy zagraniczne**. Polska poprzez wstąpienie w różnego rodzaju szeregi otwarcia gospodarki stała się jakby miejscem **bardzo otwartym do inwestycji zagranicznych**²⁸.

Firmy, które są z kapitału zagranicznego, które napływają na naszą gospodarkę, wypychają naszą gospodarkę i zabijają wręcz produkcję taką polską²⁹.

No i **sprzedawanie dóbr materialnych naszego kraju**, które są w kraju: inwestorom zagranicznym są sprzedawane te dobra, żeby inwestowali; a oni tylko w dużej mierze są, żeby eksploatować to dobro nasze, a później odchodzą³⁰.

Już jesteśmy zdominowani przez gospodarkę innych krajów. **Pozbyliśmy się własnego pomysłu**. Pozbyliśmy się wydobywczego, własnych hut, stoczni, przemysłu ciężkiego. Tego wszystkiego, co można było tylko przebudować, zreformować troszeczkę i mogło by funkcjonować, być takim potentatem gospodarczym³¹.

Obawiam się, (...) że **pewne decyzje**, które są na poziomie państwa, **nie zawsze służą naszemu państwu**. (...) Pomysł, żeby sprzedać polskie koleje, no to jest niedopuszczalne, niedopuszczalne. Są pewne dziedziny gospodarki, takie strategiczne, które powinny być w rękach państwa. Chociażby nawet właśnie kwestia banków, czy kwestia właśnie tych strategicznych gałęzi przemysłu: jak zbrojeniowy, jak przemysł właśnie, no chemiczny, przemysł paliwowy, ogólnie rozumiane³².

My nie do końca wiemy, co chcemy jako Polacy, w którym kierunku idziemy. W związku z tym bardzo łatwo nas przekonać czy namówić do **jakichś idei**, które wydają się słuszne, ale **które niekoniecznie służą krajowi**. (...) Ten **brak porozumienia, nieumiejętność słuchania się wzajemnie**, niestety jest dla nas zagrożeniem³³.

Ludzie boją się być Polakami, wstydzą się tego, że plują na naszą Polskę, idą na ustępstwa straszne, jeżeli chodzi o to co się dzieje w Polsce. **Nie ma interesu naszego kraju nad interesem czegoś innego**³⁴.

Powyższy wątek o trudnościach w porozumieniu, antagonizmach politycznych, braku tożsamości i niedbałości o interes narodowy – zakończmy słowami jednego z radnych, które być może zwracają uwagę na głębszą, fundamentalną przyczynę leżącą u podstaw takich zachowań:

Mamy w tej chwili **straszne czasy, bo wszystko stanęło na głowie** (...) W tej chwili nazyć kłamstwo, wszędzie słyszymy kłamstwo, kłamstwo, kłamstwo, kłamstwo. Ktoś potrafi

28 Rozmowa nr 407067_xkg_rm_s1.

29 Rozmowa nr 409116_xgw_rm_s1.

30 Rozmowa nr 407030_oda_rm_s1.

31 Rozmowa nr 407051_opl_rs_d5.

32 Rozmowa nr 407031_oda_rm_s1.

33 Rozmowa nr 407059_xsn_rm_s1.

34 Rozmowa nr 406014_xsk_rp_s1.

mówić, kłamać w żywe oczy, potem mówi co innego. Kiedyś jak ktoś powiedział, że daje słowo, że to zrobi... Słowo teraz nie ma żadnego znaczenia. Po prostu się wytarło i co jest najgorsze? Najgorsze jest to, że społeczeństwo w dużej mierze **nie ma wartości**³⁵.

Zjawisko migracji, znane w społecznościach od wieków, w obecnych czasach nabiera szczególnego znaczenia. Może to wynikać ze skali zjawiska, a także ze skutków jakie wywołuje, stając się pewnym zagrożeniem dla codziennego funkcjonowania państw, do których przybywają cudzoziemcy. Niewątpliwie poważnym aspektem tego zagadnienia jest odmienność kulturowa, językowa oraz religijna migrantów. Zwracając na to uwagę wybrani radni miejscy:

Fala migracji, która też tutaj stanowi problem, przez wiele lat ciągle nierozwiązany przez Unię Europejską³⁶.

To jest problem, który mamy w Europie już od ponad 10 lat, to te **wymuszone emigracje**, bo one się same nie wydarzyły. Dobrze wiemy, że to już jest inspirowane, wręcz systemowo wspierane. (...) I to jest zagrożenie³⁷.

Ta **alokacja może imigrantów...** (...) **Różnice kulturowe...** Mnie się wydaje, że chyba się bardziej boimy tych różnic religijnych, kulturowych. My pewnych rzeczy nie znamy, a czegoś, jak nie znamy, to się boimy³⁸.

Napływ cudzoziemców do Polski niestety nie sprzyja naszym wyznaniom, naszemu społeczeństwu. (...) Cudzoziemców którzy, jak to powiedzieć, **nie akceptują naszego stylu życia, naszych wartości**³⁹.

Uważam **migranci, migracje** (...) Nie za bardzo jestem tutaj chętny na przyjmowanie ludzi z zewnątrz. Niestety, no uważam, że to są pewnego rodzaju zagrożenia, **zbliżonych imigrantów kulturalnie jakoś, prawda, czy obyczajowo, czy nawet religijnie, to prędzej tak**. Natomiast jeśli chodzi o **emigrację jakąś z dalszych regionów, to tak jestem sceptycznie nastawiony** do tego i jest to dla nas zagrożenie mimo wszystko⁴⁰.

Niekontrolowany napływ migrantów do Polski. (...) Oni się wychowali w innej kulturze, w innej tradycji (...) w innej wierze⁴¹.

Napływ nielegalnych imigrantów, to stwarza ogromne niebezpieczeństwo dla naszego państwa⁴².

35 Rozmowa nr 406009_xsk_re_kl.

36 Rozmowa nr 408088_xsc_p_L1.

37 Rozmowa nr 407028_oda_rm_s1.

38 Rozmowa nr 408079_osk_rm_kl.

39 Rozmowa nr 409101_xbd_rm_kl.

40 Rozmowa nr 407044_ojo_re_kl.

41 Rozmowa nr 407038_oko_rm_s1.

42 Rozmowa nr 407060_xsn_rm_s1.

Utrzymanie takiej spójności kulturowej naszego społeczeństwa w związku z kwestią **imigrantów**. Duży napływ imigrantów do generalnie jednolitej kulturowo-społeczności powoduje, że ten zestaw wartości, które wspólnie wyznajemy, może podlegać pewnej erozji⁴³.

Zagrożenie, wydaje mi się to ze strony **uchodźców, imigrantów**. No to, co się dzieje na przykład w Szwecji, prawda, że przyjdą po prostu, zaczną tutaj, nie wiem, wprowadzać swoje zwyczaje⁴⁴.

Wspomniana przy okazji wątku imigrantów działalność Unii Europejskiej budzi jeszcze bardziej znaczące obawy w zakresie tzw. zielonego ładu. Politycy lokalni dostrzegają negatywne skutki takiej polityki w postaci wzrostu kosztów działalności przedsiębiorstw, zmniejszenia konkurencyjności gospodarki europejskiej, a w konsekwencji – wzrostu kosztów życia – na co wskazują cytaty poniżej:

Zielony Ład i wszystkie rzeczy związane z polityką klimatyczną Unii – **to słuszne założenia realizowane w oderwaniu rzeczywistości**. Oczywiście, moim zdaniem jest to potrzebne, powinniśmy dążyć do ochrony naszego środowiska naturalnego, tylko też trzeba to zrównoważyć z tym, **żebyśmy nie zabili konkurencyjności** naszej gospodarki⁴⁵.

Zielony Ład, nie mówię, że nie trzeba dbać o ekologię. Tylko, że po prostu te decyzje, które idą do dyrektywy z góry od Unii Europejskiej zbyt mocno są wprowadzone. I dlatego boję się, że ludzie, zwłaszcza ci mniej zamożni, nie wytrzymają tej presji ekonomicznej, podwyżek gazu, prądu, utrzymania domu, rodziny⁴⁶.

Ideologia Zielonego Ładu, którą oceniam bardzo negatywnie, bo będzie miała bardzo katastrofalny wpływ na gospodarkę polską. Zresztą to już widać. To już zaczyna się dziać i na portfele mieszkańców. (...) Od 2025 roku. **Te koszty życia wzrosną** naprawdę bardzo. (...) Niestety, **tracimy tę klasę średnią**. (...) Będą bardzo bogaci, a później już zostanie tylko ta warstwa biedoty. **To niszczenie tej klasy średniej, tej średniej przedsiębiorczości** jest wielkim zagrożeniem dla naszego kraju⁴⁷.

W nawiązaniu do polityki klimatycznej (ekologicznej) UE, pewnym rozwinięciem tego wątku jest w ogóle kwestia implementacji prawa wspólnotowego do praw krajowych państw członkowskich. Pojawiają się nawet stwierdzenia dotyczące niebezpieczeństwa zbyt dużej utraty suwerenności i trudności w rozwoju, na co wskazują poniższe wypowiedzi:

43 Rozmowa nr 408106_xpc_rm_s1.

44 Rozmowa nr 408082_oko_rm_s1.

45 Rozmowa nr 407028_oda_rm_s1.

46 Rozmowa nr 407038_oko_rm_s1.

47 Rozmowa nr 407051_opl_rs_d5.

Zagrożenie, które dostrzegam, to niestety jest związane z naszym **członkostwem w Unii** i z równaniem, z **likwidowaniem**, że tak powiem, takich narodowościowych, **takiego stylu narodowościowego**. Unia dąży do tego, **żebyśmy wszyscy byli tacy sami**. Co mi się nie podoba, bo już nawet w Ameryce w każdym stanie mają możliwość, inne prawa mają, różną tożsamość⁴⁸.

Taka duża **ingerencja tej Unii** właśnie w taką... w dane kraje. To narzucanie tego prawa. (...) **Stany Zjednoczone i Rosja**. Kiedyś był Związek Radziecki, prawda? ZSRR. I teraz tak... **Stany Zjednoczone, każdy stan ma swoje prawo**. Każdy stan, na przykład, nie wiem, przedzie się do każdego stanu i już powiedzmy tutaj mogą posadzić na przykład do więzienia kogoś za posiadanie na przykład jakichś narkotyków. W następnym stanie już nie, bo już **mają swoje prawo, są autonomiczni** i w ogóle. Gdzieś tam gospodarczo się jednoczą i tak dalej. Natomiast swoje prawo mają... Każdy stan się czuje swoim jakby... Jest stanem. A... Związek Radziecki, tak w mojej ocenie, no to był taki już bardziej, że właśnie wszyscy musieli robić tak, jak chcieli przywódcy Związku Radzieckiego⁴⁹.

Myślę, że cały czas kwestia **utrzymania suwerenności**: Europa ojczyzn, Europa narodów. Jesteśmy w Europie, ale jednak mamy swoją suwerenność w podstawowych ramach wyznaczonych przez konstytucję i nie możemy tego oddać do Europy⁵⁰.

Wszystkie tarcia, które obserwujemy głównie na forum Unii Europejskiej, w mojej opinii, stanowią zagrożenie dla **możliwości swobodnego rozwoju ekonomicznego Polski**⁵¹.

Kwestie demograficzne – bardzo mocno zaznaczone w kwestionariuszach ankiet – nieco słabiej wybrzmiewały w wywiadach pogłębionych. Respondenci uważają jednak sytuację demograficzną za zagrożenie, zwracają uwagę na złożoność, wieloaspektowość zjawiska oraz wynikające z niego konsekwencje; dowodem na to mogą być poniższe wypowiedzi:

To jest **sprawa demografii**. (...) No, niestety Polska się wyludnia w różnych aspektach, z różnych powodów⁵².

Pierwsze, najważniejsze, podstawowe i takie, które wpływa na wszystko co jest później, to jest **kryzys demografii**: dla państwa, dla Polski, dla Polaków, dla struktury, dla wszystkiego. Kryzys demograficzny jest tutaj podstawą⁵³.

Jedno to **demografia**, czyli zmniejszający się w zastraszającym tempie przyrost naturalny⁵⁴.

48 Rozmowa nr 407066_xkg_rm_s1.

49 Rozmowa nr 409096_xse_rm_kl.

50 Rozmowa nr 409098_xbd_rm_s1.

51 Rozmowa nr 408106_xpe_rm_s1.

52 Rozmowa nr 406004_osa_rm_s1.

53 Rozmowa nr 407072_xsk_re_d5.

54 Rozmowa nr 407026_oda_rm_s1.

Zagrożenie w takiej większej perspektywie, to widzę niestety sprawy **demografii**. Ta sytuacja niżej demograficznego i tego braku urodzeń dzieci u nas w Polsce, bardzo złożona, wieloaspektowa itd.⁵⁵

Problem demograficzny, ewidentnie widoczny i niestety pogarszający. Boję się, że po prostu, niestety, nasza siła i nabywca, i siła jako narodu będzie spadała ze względu na to, że jest nas mniej. Co powoduje też **starzenie się społeczeństwa** i wyzwania za tym idące. Czyli będziemy się profilowali na starszych, zapominając o młodych⁵⁶.

Pytanie drugie dotyczy wskazania przez radnych miejskich głównych obaw mieszkańców miasta. Taką wstępną identyfikację obaw mieszkańców poczyniono na podstawie zestawienia liczby odpowiedzi radnych zebranych w trakcie anonimowych wywiadów. Przyjrzenie się dokładne powtarzającym się stwierdzeniom może skutkować rozszerzeniem stopnia identyfikacji zagrożeń oraz odkryciem dodatkowych kontekstów i uwarunkowań poszczególnych niebezpieczeństw.

Wojna jest zagrożeniem wymienianym w obu regionach jako obecne w świadomości mieszkańców. Mieszkańcy zatem już na poziomie mikro – z poziomu miasta dostrzegają kwestie położenia geograficznego, bliskości granicy oraz możliwości rozszerzenia konfliktu – przeniesienia linii frontu. Świadczą o tym następujące stwierdzenia:

Żeby ta wojna się nie rozprzestrzeniła dalej⁵⁷.

Największa jest obawa przed **agresją ze wschodu**. Związane z wojną rosyjską, ukraińską⁵⁸.

Na pewno ta **bliskość granicy**. (...) Na pewno bardziej chyba niż mieszkańcy innych regionów, a my tutaj na tak zwanej ścianie wschodniej zdajemy sobie z tego sprawę i tego się bardziej pewnie obawiamy. Ze względu na bliskość granicy⁵⁹.

W kontekście konfliktu zbrojnego, to to, żeby po prostu tutaj pod naszą granicę podkarpacką nie okazało się, że **będziemy mieć tu front**⁶⁰.

Wydać mi się, że cały czas krążymy wokół **tematu wojny**⁶¹.

Kwestia tego konfliktu na Ukrainie, żeby on się **gdzieś nie rozlał na te tereny przygraniczne**. (...) podświadomie, w miarę intensywności tego konfliktu, to gdzieś my jednak tutaj bardziej w tej części Polski jesteśmy po prostu wyczuleni na to, co tam się dzieje⁶².

55 Rozmowa nr 407054_oda_rm_p1.

56 Rozmowa nr 410125_xgo_rp.

57 Rozmowa nr 407023_orw_rm_s1.

58 Rozmowa nr 407071_xsk_rm_p1.

59 Rozmowa nr 407041_omc_rm_kl.

60 Rozmowa nr 407053_oda_rm_kl.

61 Rozmowa nr 408074_xwz_rm_kl.

62 Rozmowa nr 408080_osk_rm_kl.

Na pewno odczuwamy **bliskość do granicy wschodniej**, to na pewno. Mamy większe lęki i obawy, tak mi się wydaje⁶³.

Kryzys na Ukrainie jest powszechnie omawiany, **leżymy blisko granicy**⁶⁴.

W skrajnym przypadku i pesymistycznym scenariuszu pojawiają się przewidywania o konflikcie zbrojnym na skalę światową:

Największe zagrożenie to jest **kwestia wybuchu wojny**, to znaczy możliwości wybuchu wojny, eskalacji wojny i rozszerzenia konfliktu chociażby ukraińsko-rosyjskiego czy eskalacja wojny na Bliskim Wschodzie, a **finalnie doprowadzenie do konfliktu globalnego**. Myślę, że to jest największe zagrożenie dzisiaj, które byłoby w stanie zdiagnozować mieszkańcy naszego regionu⁶⁵.

Aspekty ekonomiczne pojawiają się jako poważne zagrożenie zarówno na Podkarpaciu, jak i na Pomorzu Zachodnim. Mieszkańcy miast z tych regionów boją się „drożyzny”, podwyżki opłat i podatków, a w konsekwencji – biedy. Troska o codzienne sprawy bytowe zajmuje mieszkańców, co znajduje potwierdzenie w odpowiedziach:

Drożyzny. Drożyzny (...) Wzrostu opłat, wzrostu opłat za media i wszystkiego, co z tym związane, czyli też wzrostu produktów i tak dalej. To jest temat, o którym się mówi, **podwyżki opłat za mieszkania**⁶⁶.

Będzie drożej. Będzie trudniej utrzymać gospodarstwo domowe⁶⁷.

Teraz jest cały czas etap **drożyzny, wzrastających kosztów**⁶⁸.

Kosztów życia (...) wiele ludzi ma **problemy z kosztami**, kwestia właśnie tej jakości życia⁶⁹.

Powód troski to gospodarka, taka **zapaść miejska**, gdzie podnoszone są co chwileczkę czynsze, podnoszone są śmieci⁷⁰.

Całego życia, całych podwyżek, bo nas czekają bardzo duże podwyżki, a to nam będzie teraz uderzać lokalnie. Woda, gaz, prąd, żywność, paliwo⁷¹.

63 Rozmowa nr 407057_oda_rm_p1.

64 Rozmowa nr 407089_orw_rm_kl.

65 Rozmowa nr 407026_oda_rm_s1.

66 Rozmowa nr 409097_xbd_s_kl.

67 Rozmowa nr 407045_ojo_rm_kl.

68 Rozmowa nr 409098_xbd_rm_s1.

69 Rozmowa nr 408093_xse_rm_kl.

70 Rozmowa nr 408081_osk_rp_kl.

71 Rozmowa nr 407047_ojo_rm_kl.

Ceny, wzrost cen i tak dalej. (...) wzrost cen energii, ogólnie taki wzrost; tak – to na pewno ludzi też martwi, tak? Bo tak naprawdę **nie wiemy, co będzie, co będzie w niedalekiej przyszłości**⁷².

Najbardziej boją się **biedy**. (...) Biedy. Że za chwilę będzie się gorzej żyło⁷³.

W skali mikro, o wiele częściej i bardziej zdecydowanie w porównaniu ze skalą makro, politycy lokalni, jako obawy mieszkańców miast, wymieniali czynniki demograficzne oraz postępujące zjawisko wyludniania się miast. Wydaje się zatem, że tego typu zagrożenie istnieje w świadomości społeczności lokalnej, będąc niejako namacalnym, odczuwanym na co dzień, i którego skutki są widoczne w tkance miejskiej. Można również zauważyć, że przynajmniej częściowo powodem opuszczania miasta, zwłaszcza przez ludzi młodych, jest klimat panujący na lokalnym rynku pracy. Brak pracy, praca poniżej kwalifikacji lub też wynagrodzenie niższe niż w dużych miastach. Kwestie migracyjne mocno przeplatają się z aspektami ekonomicznymi. Oto przykłady tego typu wskazań:

Miasto się starzeje. (...) Ci młodzi, zdolni, aktywni **opuszczają nas, wyjeżdżają**⁷⁴.

Miasto się jednak **wyludnia. Młodzież nam odchodzi**. (...) A to jest spowodowane pracą i lepszymi zarobkami. (...) Moim zdaniem pojawiającym się w rozmowach obawą wśród mieszkańców jest **wyludnianie miasta. Starzenie się**⁷⁵.

Miasto się na przykład **wyludnia**. I to widać po statystykach ilości mieszkańców. Wydaje mi się, że to jest związane właśnie z tym, że **młodzi nie zostają, bo nie mają pracy**⁷⁶.

Młodzi, jeżeli jadą na studia i ktokolwiek jedzie na studia, dalej studiuje w większych miastach, to **większość nie wraca. Większość nie wraca**. (...) Wracają, jak to powiem, lokalni patrioci, albo którzy są związani z rodziną czy z czymś. A tak, to wszystko jednak szuka tam. Bo widzą, że tam inaczej żyją, mimo że płacą o wiele więcej za mieszkanie, ale inaczej też zarabiają⁷⁷.

Mamy też **regres demograficzny**. Natomiast kiedy [znaczący zakład pracy w regionie] zniknie, no to niestety będzie to mocny zjazd w dół, no bo to są ogniwa gospodarcze powiązane ze sobą. To jest chyba największa w tej chwili obawa⁷⁸.

Wyludnienia. Bo dużo młodzieży wyjeżdża na studia do większych miast. I chyba tutaj nie powraca. To też może się wiązać, tak mi się wydaje osobiście. **Z rynkiem pracy**. Miasto stara

72 Rozmowa nr 409096_xse_rm_kl.

73 Rozmowa nr 409102_xwz_rm_kl.

74 Rozmowa nr 406010_xkn_rm_p2.

75 Rozmowa nr 408079_osk_rm_kl.

76 Rozmowa nr 407032_oda_rm_p1.

77 Rozmowa nr 407047_ojo_rm_kl.

78 Rozmowa nr 410125_xgo_rp.

się jak może, żeby tworzyć nowe miejsca pracy. Rozbudowywać strefę ekonomiczną. Ale gdzieś ta obawa z tyłu jest, że ci młodzi, którzy wyjeżdżają – nie wracają⁷⁹.

[Obawy dotyczą] **miasta zatracającego swoje funkcje społeczno-gospodarcze**. Teraz tak, ci co jadą na studiach do dużych miast, **nie wracają**. Ci, co mają jakieś możliwości – wyjeżdżają za granicę, część nie wraca, część wraca już z inną perspektywą i próbuje tutaj działalności gospodarczej, ale nie angażuje się środowiskowo⁸⁰.

Starzeje się całe społeczeństwo Europy, ale u nas bardzo mocno to widać. **Młodzi ludzie opuszczają** to miasto. Dlatego, że **nie ma dobrych perspektyw, jeżeli chodzi o pracę**. (...) Więc to zagrożenie, które widzą mieszkańcy to pierwsze podstawowe to jest to, że **wymieranie miasta** i znikanie mieszkańców, czyli **przerzedzanie się miasta**⁸¹.

Miasto zaczyna w dużej mierze być miastem osób starszych. Gdyby popatrzeć na **strukturę demograficzną**, to by była **struktura niekorzystna** pod tym względem. (...) Jeśli chodzi o ludzi młodych, no to tutaj **oni chcieliby tu mieć pracę**, ale tak jak wcześniej podkreślałem, **godną pracę**⁸².

Czynniki, o których wcześniej już wspominali rozmówcy w kontekście sytuacji demograficznej, pojawiały się również jako osobny, ważny wątek. Mieszkańcy obawiają się, zdaniem radnych, ogólnej sytuacji gospodarczej, a dalej ryzyka i niebezpieczeństwa utraty pracy. Zwracano uwagę m.in. na ryzyko upadku wiodącego zakładu pracy dla miasta i regionu; niekiedy nieodpowiedniej struktury gospodarczej – zbyt dużo firm usługowych, a za mało przemysłu; ponadto dysproporcja w zarobkach między regionami w Polsce. Świadomość społeczna opisanych potencjalnych zagrożeń również jest znacząca, a także wynikające z nich konsekwencje. Będzie to skutkować niepewnością bytową, trudnościami w utrzymaniu rodziny – poważnymi konsekwencjami, które bezpośrednio mogą dotknąć każdego z mieszkańców. Znajduje to potwierdzenie w wypowiedziach radnych:

Każdy człowiek moim zdaniem dąży do osiągnięcia określonej dla siebie potrzebnej stabilizacji bytowej, ekonomicznej, społecznej. I to, co najgorzej chyba było oceniane (...) no to właśnie jest to zagrożenie, ta **destabilizacja ekonomiczna**, która nastąpiła⁸³.

Brak zatrudnień, brak etatów i godziwych zarobków. To jest na pewno to⁸⁴.

79 Rozmowa nr 409100_xbd_rm_kl.

80 Rozmowa nr 407054_oda_rm_p1.

81 Rozmowa nr 408086_oko_rm_L1.

82 Rozmowa nr 407044_ojo_re_kl.

83 Rozmowa nr 408088_xse_p_L1.

84 Rozmowa nr 406011_xkn_rm_p1.

Obawiają się tego, że **braknie możliwości zatrudnienia, że nie będzie za co żyć, bo nie będzie gdzie pracować**⁸⁵.

Miasto już nie ma przemysłu. (...) faktycznie miasto w tej chwili, można powiedzieć, bazuje tylko na usługach, w zasadzie nie wykorzystuje tych możliwości wynikających z tych stref ekonomicznych⁸⁶.

Najbardziej to prawdopodobnie obawiają się **upadku gospodarczego naszego wiodącego** [nazwa zakładu pracy], bo to jest jak gdyby fundament. (...) To na pewno sprawiłoby **duże zubożenie społeczeństwa** i z tym pojawiłoby się szereg trudności, jeśli chodzi o takie codzienne życie obywateli⁸⁷.

Imigranci obcy kulturowo, w sposób nie do końca kontrolowany czy wręcz nielegalny przekraczający granicę, brak ich dążenia do asymilacji – to kolejne z zagrożeń, jakie identyfikują mieszkańcy. Tak twierdzą politycy lokalni z badanych miast. Ponownie, jak we wcześniej opisanych przykładach, ludność może na co dzień obserwować zmieniającą się sytuację i otoczenie, i na tej podstawie wyciągać wnioski. Oto wybrane wypowiedzi:

Obcych kultur, to kwestia asymilacji, (...) według mnie kierunek przyjmowania ich z Bliskiego Wschodu czy z krajów afrykańskich, gdzie takie osoby nie są w stanie zasymilować się z naszym społeczeństwem, jest błędem. Te osoby wychowane w zupełnie niesłowiańskim rytmie, sznycie czy kulturze nie będą w stanie tutaj nawet, jak będą się starać, będą tworzyć swoje własne enklawy, będą we własnym społeczeństwie⁸⁸.

Ludzi, którzy przyjeżdżają gdzieś tam z tych krajów islamskich, to możemy czuć się zagrożeni, bo to jest **zupełnie inna kultura, religia** i gdzieś to dla nas może stanowić duże zagrożenie. Takie nawet mentalne, bo po prostu nie znamy tego. Inaczej reagujemy już na przykład na Ukraińców, którzy przyjechali, że na przykład dużo napłynęło do Polski w trakcie wojny⁸⁹.

W ostatnich czasach jednak mogą się obawiać tych kwestii **nieuregulowanego trybu osiedlania się właśnie imigrantów.** Chociaż tutaj ludzie mogą mieć różne zdania, ponieważ jak do tej pory raczej myślę, że Polacy mają świadomość, że ci imigranci raczej zmierzają i widzą siebie w krajach Europy Zachodniej niż w Polsce. Więc to troszkę mityguje ten strach⁹⁰.

Możliwość pojawienia się **migrantów** jako zagrożenia; ale no nie tych z Ukrainy⁹¹.

85 Rozmowa nr 408084_oko_prm_kl.

86 Rozmowa nr 407063_xsn_rm_s1.

87 Rozmowa nr 408108_xpe_rm_kl.

88 Rozmowa nr 409121_xsn_rm_s1.

89 Rozmowa nr 409096_xse_rm_kl.

90 Rozmowa nr 408106_xpe_rm_s1.

91 Rozmowa nr 407061_xsn_rm_s1.

Oprócz wyżej wymienionych typów zagrożeń, pojawiały się też różne inne, jednak dużo rzadziej – dotyczyły one ochrony zdrowia, dezinformacji (*fake newsy*, manipulacje), działalności mediów, rozwoju nowych technologii, w tym sztucznej inteligencji. Incydentalnie też pojawiały się ogólne stwierdzenia, że żyjemy w „dziwnych” czasach. Sporadycznie zagrożeń upatrywano w niskim poziomie edukacji, braku poczucia przynależności czy też w laicyzacji.

7.3. Wnioski

Analiza przeprowadzona na podstawie badań ilościowych dostarcza informacji o hierarchii aktualnych zagrożeń, a także tych, które mogą pojawić się w przyszłości (do 5 lat). Zestawienie wyników badań o charakterze jakościowym (anonimowe pogłębione wywiady) pozwala natomiast na rozszerzenie spojrzenia na identyfikowane zagrożenia – ich prognozowane prawdopodobieństwo wystąpienia, skalę, wskazywane konteksty i uwarunkowania. Zebrany materiał badawczy umożliwił też zbadanie kwestii zagrożeń na dwóch poziomach – państwa (skala makro) oraz miasta (lokalnie, skala mikro).

Główne wnioski płynące z badań ilościowych są następujące:

- W najbliższym czasie najbardziej realnymi zagrożeniami dla bezpieczeństwa Polski są: zapaść demograficzna (starzenie się społeczeństwa); atak cybernetyczny zakłócający działanie państwa; migracja uchodźców z terenów objętych konfliktami.
- Aktualnie realnymi zagrożeniami o najmniejszym prawdopodobieństwie wystąpienia są: konflikty między grupami etnicznymi, religijnymi; obawa przed utratą pracy oraz wzrost ryzyka jej niezalezienia; ponadto niewielkie obawy dotyczą wzrostu przestępczości.
- Na Podkarpaciu politycy lokalnie częściej identyfikują jako zagrożenia te dotyczące sfery ekonomicznej (utrata pracy, wzrost ryzyka jej niezalezienia) oraz demografii (zapaść oraz starzenie się społeczeństwa).
- Atak cybernetyczny, rozprzestrzenianie się jakiejś choroby (epidemia), ataki terrorystyczne – to zagrożenie w skali makro częściej wskazywane na Pomorzu Zachodnim.
- Wzrost cen dóbr i usług to zdecydowanie największe zagrożenie, które w niedalekiej przyszłości może wystąpić w mieście – tak wskazywali jednomyślnie ankietowani w obu regionach. Najrzadziej występujące obawy na poziomie mikro w przyszłości dotyczą zamachów terrorystycznych, zarówno na Podkarpaciu, jak i Pomorzu Zachodnim.
- Różnice między regionami w postrzeganiu zagrożeń dla miasta w przyszłości dotyczą sfery ekonomicznej oraz politycznej. Wśród radnych miejskich na Podkarpaciu

wzrost bezrobocia, zubożenie mieszkańców spowodowane sytuacją geopolityczną na świecie oraz negatywne skutki polityki klimatycznej UE budzą wyraźnie większe obawy. Na Pomorzu Zachodnim politycy lokalni wskazują natomiast znacznie częściej na pogłębianie się antagonizmów politycznych jako na zagrożenie w perspektywie 5 lat.

Dzięki badaniom jakościowym – poszerzającym punkt widzenia – można zauważyć, że tematyka wojny wraz z kontekstem geopolitycznym i polityki międzynarodowej jest bardzo mocno obecna w świadomości radnych miast. Na Pomorzu Zachodnim większą uwagę zwracano na aspekt ogólny i międzynarodowy na potencjalne groźby ataków na obiekty tzw. infrastruktury krytycznej; a na Podkarpaciu – co nie powinno dziwić – wskazywano na bliskość granicy i ryzyko przeniesienia działań wojennych na ich obszar.

Antagonizmy polityczne i brak stabilizacji, polaryzacja społeczna, brak dbałości o interes narodowy – na tego typu zagrożenia wskazywano często w wywiadach pogłębianych w obu regionach, nawet bardziej niż w zaznaczeniach ankietowych. Zagrożenie zapaścią demograficzną było z kolei rzadziej wymieniane, przynajmniej w skali makro, co może nieco zastanawiać, bo we wskazaniach ankietowych było zdecydowanie na pierwszym miejscu. Być może pewnym wyjaśnieniem jest to, że aspekty demograficzne wraz ze zjawiskiem wyludniania się miast o wiele częściej pojawiały się w odpowiedziach na pytanie o obawy mieszkańców (poziom mikro), o czym nieco więcej w dalszej części podsumowania tych zagadnień.

W obu regionach podobnie wskazywano na zagrożenie związane z imigrantami, zwłaszcza obcymi kulturowo. Przeważnie zaznaczano przy tym, że nie dotyczy to kwestii uchodźców z Ukrainy. Prócz negatywnie ocenianej polityki migracyjnej UE, jako zagrożenie wskazywano politykę klimatyczną, a szerzej – zagadnienie wdrażania praw wspólnotowych do prawodawstwa krajowego poszczególnych państw członkowskich.

Opinie radnych dotyczące obawy mieszkańców potwierdzają, że na poziomie lokalnym w obu regionach dostrzegalne są zwłaszcza zagrożenia demograficzne – ujemny przyrost naturalny oraz starzenie się społeczeństwa. Mocno podkreślano także kwestię wyludniania miast, co dotyczy zwłaszcza ludzi młodych, a wynika to głównie z przyczyn ekonomicznych: wyższych wynagrodzeń w większych miastach, szerszych perspektyw rozwoju i możliwości zatrudnienia na stanowiskach adekwatnych do kwalifikacji, umiejętności. Troska o codzienne sprawy bytowe, utrzymanie rodzin, obawy przed wzrostem cen („drożyzną”) dotyczy zarówno mieszkańców miast Podkarpacia, jak i Pomorza Zachodniego. Niezmiennie też wymienia się obcych kulturowo imigrantów, którzy raczej nie będą się asymilowali z lokalną społecznością. Naturalnie, gdzieś w podświadomości stale są obecne wątki wojenne ze wszystkimi wcześniej

wymienianymi kontekstami – choć w bezpośrednich wypowiedziach radnych o obawach mieszkańców ten wątek pojawiał się w dalszej kolejności, z nieco mniejszym nasileniem.

Poczynione zestawienia potencjalnych zagrożeń i przeprowadzona analiza dostarcza dowodów na to, że identyfikacja zagrożeń – przynajmniej po części – różni się w zależności od regionu. Różnice we wskazaniach polityków lokalnych mogły wynikać w jakimś stopniu z różnych doświadczeń, z odmiennego postrzegania pewnych zdarzeń i różnego rozłożenia akcentów. Różnorakie mogło być też postrzeganie i rozumienie pewnych mechanizmów politycznych, społecznych i ekonomicznych w Polsce i na świecie.

Zakończenie

Tak jak wspomniano na początku, prezentowane wyżej wyniki analizy percepcji patriotyzmu, zagrożeń i bezpieczeństwa u samorządowców Podkarpacia i Pomorza Zachodniego, są efektem pierwszego etapu badań, zrealizowanych w obydwu regionach w 2024 roku. Drugi etap badań rozpoczął się w czerwcu 2025 roku i dopiero po zakończeniu procesu badawczego w jego ramach będzie można w pełni odnieść się do sformułowanych hipotez. Już jednak na tym etapie, po badaniach realizowanych w 2024 roku, po zgromadzeniu i analizie materiału badawczego (kwestionariusz ankiety i wywiady pogłębione) można poczynić wstępne wnioski dotyczące weryfikacji przyjętych założeń w projekcie.

Hipoteza 1 – Stosunek do patriotyzmu polityków lokalnych miast Pomorza Zachodniego i Podkarpacia jest zróżnicowany – generalnie potwierdza się.

Do weryfikacji hipotez – 2a (Politycy lokalni miast Podkarpacia obawiają się w większym stopniu zagrożeń związanych z potencjalnym konfliktem zbrojnym i/ lub będących konsekwencjami agresji Rosji na Ukrainę) oraz 2b (Politycy lokalni miast Pomorza Zachodniego obawiają się w większym stopniu zagrożeń o charakterze ekonomicznym i społecznym) – zapewne lepiej odnieść się po drugim etapie badań przewidzianych na 2025 rok, ponieważ zarówno kwestie zagrożeń egzogennych (wojna, agresja Rosji), jak i tych endogennych (niższy poziom zarobków, bezrobocie) podlegają fluktuacji i zmianom w ich postrzeganiu. Już jednak po pierwszym etapie badań można dostrzec, że obawy związane z wojną toczącą się za wschodnią granicą Polski występują na podobnym, wysokim poziomie zarówno w miastach podkarpackich, jak i zachodniopomorskich, chociaż na podstawie analizy odpowiedzi uzyskanych z zastosowaniem metody WPW można paradoksalnie dostrzec wyższy poziom obaw związanych z zagrożeniem wojennym wśród samorządowców zachodniopomorskich. Podobnie jest z zagrożeniami o charakterze ekonomicznym, choć w tym przypadku, zwłaszcza w badaniach jakościowych zauważalne było nieco większe ich natężenie w percepcji samorządowców podkarpackich, zwłaszcza w tych miastach, w których wcześniejszych działaniach prorozwojowych władz lokalnych na większą skalę nie rozwinęto.

Weryfikacja hipotez 3a (Wyższy stopień obaw o charakterze ekonomicznym jest skorelowany z większym poczuciem patriotyzmu gospodarczego) oraz 3b (Wyższy stopień obaw związanych z utratą suwerenności, konfliktem zbrojnym i skutkami wojen

w otoczeniu Polski jest skorelowany z większym poczuciem patriotyzmu narodowego) także wymaga dalszej obserwacji podczas drugiego etapu badań.

W odniesieniu do hipotezy 4a (Politycy lokalni miast Podkarpacia wykazują się większym stopniem poczucia patriotyzmu lokalnego) można poczynić spostrzeżenie, że póki co, potwierdziła się częściowo. W pewnych miastach podkarpackich można bowiem dostrzec wyższy poziom przywiązania do tożsamości lokalnej (np. Jasło, Sanok), ale zarazem na Pomorzu Zachodnim też takie miasta występują (np. Kołobrzeg, Szczecinek). Po pierwszym etapie badań nie zaobserwowano poważnego związku między wielkością miast a wyższym poczuciem patriotyzmu lokalnego. Tym samym hipoteza 4b (Politycy lokalni miast dużych wykazują się mniejszym stopniem poczucia patriotyzmu lokalnego od tych zamieszkających w miastach średnich) jak dotąd, nie została pozytywnie zweryfikowana.

Hipotezę 5 (w latach 2024–2025 zarówno stosunek do patriotyzmu, jak i wskazywane przez polityków lokalnych zagrożenia będą podlegały ewolucji w zależności od nasilenia czynników endemicznych i egzogenicznych) będzie można zweryfikować po drugim etapie badań.

Hipoteza 6 (Z uwagi na inną charakterystykę postaw politycznych i religijnych na Podkarpaciu i Pomorzu Zachodnim można zakładać występowanie innych, typowych dla obydwu regionów wzorców patriotyzmu) w toku badań w 2024 roku częściowo potwierdziła się – warto w tym kontekście choćby odnotować wyraźnie dostrzegalną na Podkarpaciu korelację patriotyzmu z religijnością. Zwłaszcza w badaniach jakościowych ten wątek pojawiał się (respondenci wspominali np. nie tylko o uczestnictwie w nabożeństwach religijnych z okazji świąt narodowych, ale również – co nie wystąpiło w ogóle na Pomorzu Zachodnim – wieszaniu flag Maryjnych wraz z flagami narodowymi na prywatnych posesjach).

Należy na koniec raz jeszcze podkreślić, że w projekcie badawczym – *Politycy lokalni a patriotyzm i percepcja zagrożeń. Porównanie miast Podkarpacia oraz Pomorza Zachodniego* przewidziano przeprowadzenie dwóch – rok po roku – etapów badań ilościowych i jakościowych. Dopiero więc po zakończeniu badań będzie można przeanalizować cały materiał badawczy i dokonać pełnej weryfikacji przyjętych założeń.

Bibliografia

Inne źródła

- <https://parlament2015.pkw.gov.pl>, 2 V 2023.
- <https://pkw.gov.pl/wybory-i-referenda/wybory-do-sejmu-i-do-senatu/wybory-do-sejmu-i-senatu-w-2007-r>, 2 V 2023.
- <https://pkw.gov.pl/wybory-i-referenda/wybory-do-sejmu-i-do-senatu/wybory-do-sejmu-i-senatu-w-2019-r>, 2 V 2023.
- <https://sejmsenat2023.pkw.gov.pl/sejmsenat2023/pl/sejm/wynik/pl>, 18 II 2025.
- https://wybory2001.pkw.gov.pl/180000/sjdk1_w.html, <https://wybory2005.pkw.gov.pl>, 2 V 2023.
- <https://wybory2011.pkw.gov.pl/wsw/pl/000000.html>, 02 V 2023.
- Między patriotyzmem a nacjonalizmem*, Komunikat z badań, Centrum Badań Opinii Społecznej 2016, nr 15.
- mk, *Raport: coraz więcej kobiet w strukturach samorządowych*, <https://samorząd.pap.pl/kategoria/aktualnosci/raport-coraz-wiecej-kobiet-w-strukturach-samorzadowych>, 27 IX 2024.
- Ocena stanu bezpieczeństwa państwa. Raport z badania sondażowego przeprowadzonego przez CBOS w 2014 roku na zlecenie Biura Bezpieczeństwa Narodowego*, (2014), https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/05/ocena_stanu_bezpieczenstwa_panstwa.pdf, 3 III 2016.
- Oficjalna strona miasta Krosno*, <https://www.krosno.pl/dla-mieszkancow/samorzad/prezydent/piotr-przytock>, 19 II 2025.
- Patriotyzm gospodarczy*, Komunikat z badań, Centrum Badań Opinii Społecznej 2017, nr 143.
- Patriotyzm lokalny*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/patriotyzm-lokalny;3059476.html>, 17 IV 2025.
- Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2024 roku [stan na 31.12.2023]*, Główny Urząd Statystyczny / Obszary tematyczne / Ludność / Ludność / Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2024 roku, 31 III 2025.
- Rocznik statystyczny województw 2020*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-wojewodztw-2020,4,15.html>, 20 II 2025.

Rocznik Statystyczny Województwa Podkarpackiego 2024 [stan na 31.12.2023], Urząd Statystyczny w Rzeszowie / Publikacje i foldery / Roczniki Statystyczne / Rocznik Statystyczny Województwa Podkarpackiego 2024, 31 III 2025.

Rocznik Statystyczny Województwa Zachodniopomorskiego 2024 [stan na 31.12.2023], Urząd Statystyczny w Szczecinie / Publikacje i foldery / Roczniki Statystyczne / Rocznik Statystyczny Województwa Zachodniopomorskiego 2024, 31 III 2025.

Rozmowa nr 406001_osa_rm_kl.

Rozmowa nr 406002_osa_re_kl.

Rozmowa nr 406003_osa_vs_sl.

Rozmowa nr 406004_osa_rm_sl.

Rozmowa nr 406005_xkn_rm_d3.

Rozmowa nr 406009_xsk_re_kl.

Rozmowa nr 406010_xkn_rm_p2.

Rozmowa nr 406011_xkn_rm_p1.

Rozmowa nr 406012_xkn_rm_p1.

Rozmowa nr 406014_xsk_rp_sl.

Rozmowa nr 406017_xkg_p_p1.

Rozmowa nr 407018_orw_rm_kl.

Rozmowa nr 407019_orw_rm_p1.

Rozmowa nr 407020_ojw_rm_kl.

Rozmowa nr 407021_ojw_rm_sl.

Rozmowa nr 407022_ojw_rm_sl.

Rozmowa nr 407023_orw_rm_sl.

Rozmowa nr 407024_orw_rm_d4.

Rozmowa nr 407026_oda_rm_sl.

Rozmowa nr 407028_oda_rm_sl.

Rozmowa nr 407029_oda_vb_sl.

Rozmowa nr 407030_oda_rm_sl.

Rozmowa nr 407031_oda_rm_sl.

Rozmowa nr 407032_oda_rm_p1.

Rozmowa nr 407034_otg_rm_kl.

Rozmowa nr 407038_oko_rm_sl.

Rozmowa nr 407041_omc_rm_kl.

Rozmowa nr 407044_ojo_re_kl.

Rozmowa nr 407045_ojo_rm_kl.

Rozmowa nr 407047_ojo_rm_kl.

Rozmowa nr 407051_opl_rs_d5.

Rozmowa nr 407053_oda_rm_kl.
Rozmowa nr 407054_oda_rm_pl.
Rozmowa nr 407057_oda_rm_pl.
Rozmowa nr 407058_xsn_rm_sl.
Rozmowa nr 407059_xsn_rm_sl.
Rozmowa nr 407060_xsn_rm_sl.
Rozmowa nr 407060_xsn_rm_sl.
Rozmowa nr 407061_xsn_rm_sl.
Rozmowa nr 407062_xsn_rm_kl.
Rozmowa nr 407063_xsn_rm_sl.
Rozmowa nr 407064_xkg_rm_sl.
Rozmowa nr 407066_xkg_rm_sl.
Rozmowa nr 407067_xkg_rm_sl.
Rozmowa nr 407068_xkg_rm_kl.
Rozmowa nr 407070_xsd_re_kl.
Rozmowa nr 407071_xsk_rm_pl.
Rozmowa nr 407072_xsk_re_d5.
Rozmowa nr 407089_orw_rm_kl.
Rozmowa nr 408073_xwz_rm_p2.
Rozmowa nr 408074_xwz_rm_kl.
Rozmowa nr 408075_xwz_rm_pl.
Rozmowa nr 408076_osk_rp_sl.
Rozmowa nr 408078_osk_rp_kl.
Rozmowa nr 408079_osk_rm_kl.
Rozmowa nr 408080_osk_rm_kl.
Rozmowa nr 408081_osk_rp_kl.
Rozmowa nr 408082_oko_rm_sl.
Rozmowa nr 408084_oko_prm_kl.
Rozmowa nr 408086_oko_rm_L1.
Rozmowa nr 408087_oko_rm_sl.
Rozmowa nr 408088_xse_p_L1.
Rozmowa nr 408092_xse_rm_sl.
Rozmowa nr 408093_xse_rm_kl.
Rozmowa nr 408094_xse_rm_kl.
Rozmowa nr 408105_xpe_vb_kl.
Rozmowa nr 408106_xpe_rm_sl.
Rozmowa nr 408108_xpe_rm_kl.

Rozmowa nr 409095_xse_prm_kl.
 Rozmowa nr 409096_xse_rm_kl.
 Rozmowa nr 409097_xbd_s_kl.
 Rozmowa nr 409098_xbd_rm_sl.
 Rozmowa nr 409099_xbd_rm_kl.
 Rozmowa nr 409100_xbd_rm_kl.
 Rozmowa nr 409101_xbd_rm_kl.
 Rozmowa nr 409102_xwz_rm_kl.
 Rozmowa nr 409103_xgo_rm_kl.
 Rozmowa nr 409104_xwz_prm_pl.
 Rozmowa nr 409116_xgw_rm_sl.
 Rozmowa nr 409117_xsd_rm_sl.
 Rozmowa nr 409118_omc_rm_kl.
 Rozmowa nr 409120_xsn_re_sl.
 Rozmowa nr 409121_xsn_rm_sl.
 Rozmowa nr 410125_xgo_prm_kl.
 Sektor Nowoczesnych Usług Biznesowych w Polsce 2023, raport. Związek Liderów Sektora Usług Biznesowych (ABSL).
Serwis informacyjny Urzędu Miasta Rzeszowa, <https://www.erzeszow.pl/696-honoro-wi-obywatele-rzeszowa/49162-tadeusz-ferenc.html>, 19 II 2025.
Teraz Polska, Raport z badań społeczno-rynkowych zrealizowanych przez Fundację Polskiego Godła Promocyjnego, organizatora Konkursu „Teraz Polska”, Warszawa 2024.

Opracowania

Antoszewski Antoni, Herbut Ryszard (red.), *Leksykon politologii*, Wrocław 2002.
 Bartoszewicz Artur, Obłąkowska Katarzyna Agnieszka, *Wybrakowany potencjał. Deficyty w polskim kapitale społecznym i patriotyzmie gospodarczym*, Warszawa 2023.
 Bartoszewski Władysław, *Patriotyzm czasu wojny i pokoju*, w: Anna Kozłowska (red.), *Patriotyzm polski jaki jest? Jaki winien być?*, Warszawa 2001.
 Beck Ulrich, *Niemiecka Europa*, Warszawa 2013.
 Bocheński Józef, *Patriotyzm, męstwo, prawda żołnierska*, Warszawa–Komorów 1999.
 Brzostek Mariusz, *Demokracja ponadnarodowa w Unii Europejskiej*, Lublin 2022.
 Dubisz Stanisław (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa 2003.
 Fukuyama Francis, *Tożsamość*, Poznań 2019.
 Gadowska Karolina, *Patriotyzm we współczesnym świecie*, w: Jan Zimny (red.), *Patriotyzm wczoraj – dziś – jutro*, Stalowa Wola 2020.

- Glińska Ewa, *Socjologiczna i marketingowa koncepcja tożsamości miasta*, w: *Obywatelstwo i tożsamość w społeczeństwach zróżnicowanych kulturowo i na pograniczach*, t. 1, Białystok 2006.
- Habermas Jürgen, *Obywatelstwo a tożsamość narodowa*, Warszawa 1993.
- Hazoni Yoram, *Pochwała państwa narodowego*, Warszawa 2023.
- Kaczmarek Mirosława, Wieja Magdalena, *Patriotyzm konsumencki Polaków*, Poznań 2021.
- Kisiel Bolesław, Klimaszewska Elżbieta, Opaczewska Karolina, Rzymek Beata, *Rodziny w województwie zachodniopomorskim w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021*, Szczecin 2024.
- Kłoskowska Antonina, *Kultury narodowe u korzeni*, wyd. II, Warszawa 2012.
- Kozłowski Kazimierz (red.), *Pomorze Zachodnie z Polską*, Warszawa–Szczecin 2015.
- Kozłowski Kazimierz, *Pomorze Zachodnie w latach 1945–2010. Społeczeństwo – władza – gospodarka – kultura*, t. I i II, Szczecin 2012.
- Kozłowski Kazimierz, Wątor Adam, Włodarczyk Edward (red.), *Od Polski Ludowej do III RP w Unii Europejskiej. Pomorze Zachodnie 1945–2005*, Szczecin 2006.
- Kunikowski Jerzy, Turek Andrzej, *Bezpieczeństwo i dyplomacja. Słownik terminów*, Warszawa 2011.
- Kurczewska Joanna, *Patriotyzm i emocje – kilka uwag o użytecznych perspektywach badawczych*, w: Joanna Kurczewska, Marta Karkowska (red.), *Przemiany kulturowe we współczesnej Polsce: ramy, właściwości, epizody*, Warszawa 2016.
- Kurczewska Joanna, *Patriotyzm społeczeństwa polskiego lat 90. – między wspólnotą kultury a wspólnotą obywateli*, w: Henryk Domański, Andrzej Rychard (red.), *Elementy nowego ładu*, Warszawa 1997.
- Machałek Małgorzata, Macholak Jan, Włodarczyk Edward (red.), *Od polonizacji do europeizacji Pomorza Zachodniego*, Warszawa–Szczecin 2012.
- Ménasse Robert, *Demokracja nie musi być narodowa*, Warszawa 2013.
- Mouffe Chantal, *W obronie lewicowego populizmu*, Warszawa 2020.
- Mounk Yascha, *The People vs. Democracy*, Cambridge, Massachusetts, London 2018.
- Nikitorowicz Jerzy (red.), *Patriotyzm i nacjonalizm. Ku której tożsamości kulturowej*, Kraków 2013.
- Organek Luiza, Jewdokimow Marcin, Sadłoń Wojciech, *Kościół w liczbach 2023. Annuario statisticum ecclesiae in Polonia*, Warszawa 2024.
- Pieczwok Andrzej, *Znaczenie i wpływ motywacji na kształtowanie postaw patriotycznych żołnierzy*, w: Mirosław Kaliński (red.), *Wychowanie patriotyczne żołnierzy. Tradycja i współczesność*, Warszawa 2006.

- Ponczek Eugeniusz, Sepkowski Andrzej (red.), *Cywilizacyjna tożsamość europejska a polski patriotyzm*, Włocławek, 2006.
- Radkiewicz Piotr, *Patriotyzm, etnocentryzm, nacjonalizm. Perspektywa makropsychologiczna*, Warszawa 2019.
- Skarbowska Agnieszka, Szopińska Anna, *Rodziny w województwie podkarpackim w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021*, Rzeszów 2024.
- Szczepański Jan, *Refleksja nad oświatą*, Warszawa 1973.
- Szromnik Andrzej, Figiel Adam, *Porównanie etnocentrycznej orientacji konsumentów w wybranych krajach Europy środkowo-wschodniej*, w: Klemens Budzowski, Stanisław Wydymus (red.), *Handel międzynarodowy 2002: stan i kierunki rozwoju: materiały X ogólnopolskiej konferencji naukowej*, Kraków 2002.
- Trych Jacek, *Polityka Unii Europejskiej a sprawy polskie: patriotyzm gospodarczy*, Warszawa 2024.

Artykuły w czasopiśmie naukowych

- Chrobak Piotr, *Sektor prywatny, spółdzielczy oraz państwowy na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1949 w świetle sprawozdań Narodowego Banku Polskiego*, „Źródła do dziejów Pomorza Zachodniego” 2015, t. XVI, s. 246.
- Drzonek Maciej, „Nielojalne szable”? O badaniu zaplecza prezydenta miasta in spe za pomocą zmodyfikowanej metody AHP, „Political Preferences” 2016, nr 12, s. 57–71.
- Drzonek Maciej, *Homo politicus i jego rzeczywiste preferencje. O metodzie ważenia preferencji wyboru (WPW) w badaniu zjawisk politycznych*, w druku.
- Drzonek Maciej, *Przywództwo „wiecznego prezydenta”. Przypadek Wojciecha Szczurka w Gdyni*, „Przegląd Zachodni” 2021, nr 2, s. 97–100.
- Grzyś Patrycja, *Wizerunek miasta a jego tożsamość – współczesne zależności*, „Architectus” 2017, nr 2 (50). <https://doi.org/10.5277/arc170201>.
- Ignasiak Agnieszka, Drzonek Maciej, *Postrzeganie bezpieczeństwa przez samorządowców – wnioski z badań*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2016, nr 3, s. 85–119.
- Kasprzyk Damian, *Patriotyzm lokalny – konteksty tożsamościowe*, „Zeszyty Wiejskie” 2016, z. XXII, s. 261.
- Koźmiński Andrzej, *Patriotyzm ekonomiczny. Kultura i Społeczeństwo*, „O demokracji i Gospodarce” 2008, nr 4. <https://doi.org/10.35757/KiS.2008.52.4.1>.

- Krzemień Roman, *Patriotyzm ekonomiczny – droga do wzmocnienia gospodarki czy droga donikąd?* „Civitas Hominibus” 2019, nr 14, s. 63–75. https://doi.org/10.25312/2391-5145.14/2019_04rk.
- Lulek Barbara, *Patriotyzm lokalny w perspektywie 20, 40 i 60-latków na Podkarpaciu*, „Kultura – Przemiany – Edukacja” 2024, t. XIV–XV, s. 260–272.
- Mummendey Amelie, Klink Andreas, Brown Rupert, *Nationalism and patriotism: National identification and out-group rejection.*, „British Journal of Social Psychology” 2001, nr 40 (2), s. 159–172. <https://doi.org/10.1348/014466601164740>.
- Pandey Baikuntha, *Analysis of Employment and Economic Patriotism: A Case of Nepal*, „Patan Pragma” 2021, nr 8 (1), s. 18–26. <https://doi.org/10.3126/pragya.v8i01.42161>.
- Poglądy polskich radnych na tle ich europejskich kolegów*, „Pismo Samorządu Terytorialnego Wspólnota” 2024, nr 17 (1413), s. 11–15.
- Przybylski Błażej, *Oblicza patriotyzmu. Kilka uwag i wniosków z badania studentów*, Zeszyty Naukowe „Zbliżenia Cywilizacyjne” 2020, nr 2, s. 19–21. <http://dx.doi.org/10.21784/ZC.2020.008>.
- Radziszewska Joanna, *Tożsamość miasta w kontekście przemian politycznych, ekonomicznych i społecznych we współczesnej Polsce. Przypadek Kielc*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego, Studia i Prace” 2013, nr 3, s. 125–146. <https://doi.org/10.33119/KKESiP.2013.3.6>.
- Reznikova Nataliia, Panchenko Volodymyr, Bulatova Olena, *The Policy Of Economic Nationalism: From Origins To New Variations Of Economic Patriotism*, „Baltic Journal of Economic Studies” 2018, nr 4 (4), s. 274–281. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-4-274-281>.
- Stanisławek Jędrzej, *Patriotyzm*, „Edukacja Filozoficzna” 2018, nr 15 (66), s. 54–57. <https://doi.org/10.14394/edufil.2018.0015>.
- Sułkowski Łukasz, Ignatowski Grzegorz, Stopczyński Bartłomiej, Sułkowska Joanna, *International differences in patriotic entrepreneurship – the case of Poland and Ukraine*, „Economics and Sociology” 2022, nr 15 (1), s. 297–319. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2022/15-1/19>.
- Sułkowski Łukasz, Ignatowski Grzegorz, Stopczyński Bartłomiej, Sułkowska Joanna, *Perception of patriotic entrepreneurship in Poland and Ukraine*, „Entrepreneurial Business and Economics Review” 2022, nr 10 (3), s. 167–190. <https://doi.org/10.15678/EBER.2022.100310>.

- Sułkowski Łukasz, Ignatowski Grzegorz, Stopczyński Bartłomiej, Trębska Joanna, *Increase in patriotic entrepreneurship in Ukraine and Poland as a result of Russian invasion in 2022*, „Journal of International Studies” 2023, nr 16 (1), s. 23–40. <https://doi.org/10.14254/2071-8330.2023/16-1/2>.
- Sychowicz Anna, *Współczesny patriotyzm a jego historyczna różnorodność*, Zeszyt Naukowy „Obronność” 2017, nr 3 (23), s. 186.
- Szabuniewicz Joanna, Majkut Robert, *Etnocentryzm konsumencki wśród polskich konsumentów w dobie pandemii koronawirusa (Covid-19)*, „Przegląd Organizacji” 2021, nr 12 (983), s. 38–47. <https://doi.org/10.33141/po.2021.12.05>.
- Śliwa Mateusz, *Economic patriotism among people under 35 in Poland in the face of globalization*, „Catallaxy” 2022, nr 7 (1), s. 33–44. <https://doi.org/10.24136/cxy.2022.003>.
- Theiss Wiesław, *Mała ojczyzna: perspektywa społeczno-edukacyjna (Tezy)*, „Więś Radomska” 2004, nr 7, s. 7–10.
- Vardarsuyu Merve, *Consumer Ethnocentrism: A Systematic Review and Directions for Future Research*, „Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi” 2022, nr 14 (2), s. 637–676. <https://doi.org/10.15659/ttad.14.2.162>.

Publikacje elektroniczne

- A.I., *Wybory samorządowe w Przemysłu. Wojciech Bakun wybrany na kolejną kadencję. Oficjalne wyniki PKW*, <https://przemysl.eska.pl/wybory-samorzadowe-w-przemyslu-kto-zostal-prezydentem-aa-Z2ty-bJPX-QwAT.html>, 22 II 2025.
- Bujara Małgorzata, *Wybory 2018. Robert Choma nie chce już być prezydentem Przemysłu. Na placu boju jest tylko kandydat PiS*, <https://rzeszow.wyborcza.pl/rzeszow/7,34962,23533473,robert-choma-nie-chce-juz-byc-prezydentem-przemysla-na-placu.html>, 19 II 2025.
- Lucjusz Nadbereżny, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/narodowa-rada-rozwoju/rada-do-spraw-samorzadu-terytorialnego/sklad/lucjusz-nadberezny>, 11 III 2025.
- Lipiec Grzegorz, *W Tarnobrzegu kobiety żyją najdłużej w Polsce*, <https://echodnia.eu/podkarpackie/w-tarnobrzegu-kobiety-zyja-najdluzej-w-polsce/ar/8730735>, 20 III 2025.
- Marsz Niepodległości w Warszawie. Są pierwsze wyniki, <https://www.wprost.pl/kraj/11856621/marsz-niepodleglosci-2024-w-warszawie-frekwencja-ile-osob-bylo-na-marszu.html>, 24 II 2025.

- Oktaba Marek, *Skąd w Europie bierze się taka nagonka na patriotyzm?*, <https://opoka.org.pl/biblioteka/P/PR/skad-w-dzisiejszej-europie-bierze-sie-taka-nagonka-na-patriotyzm>, 21 VII 2024.
- Piława Konstanty, *Patriotyzm czekoladowego orła stopił się na naszych oczach – czy nadchodzi nowy nacjonalizm?*, <https://klubjagiellonski.pl/2022/06/28/patriotyzm-czekoladowego-orla-stopil-sie-na-naszyc-oczach-czy-nadchodzi-nowy-nacjonalizm/>, 28 VI 2022.
- Wizyta prezydenta RP w Gruzji*, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2008/wizyta-prezydenta-rp-w-gruzji,26753,archive>, 12 VIII 2008.

Spis tabel

Tabela 1.1. Badania religijności (<i>Dominicantes</i> i <i>Communicantes</i>) w diecezjach Podkarpacia i Pomorza Zachodniego	26
Tabela 2.1. Podkarpacie – wybrane dane	32
Tabela 2.2. Pomorze Zachodnie – wybrane dane	34
Tabela 2.3. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Krośnie [%]	41
Tabela 2.4. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Rzeszowie [%]	42
Tabela 2.5. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Mielcu [%]	43
Tabela 2.6. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Przemyśle [%]	44
Tabela 2.7. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Stalowej Woli [%]	45
Tabela 2.8. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Tarnobrzegu [%]	46
Tabela 2.9. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Dębicy [%]	47
Tabela 2.10. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Jarosławiu [%]	48
Tabela 2.11. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Sanoku [%]	49
Tabela 2.12. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Jaśle [%]	50
Tabela 2.13. Wyniki wyborów do Sejmu RP w latach 2001–2023 [%]	53
Tabela 2.14. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Szczecinie [%]	55
Tabela 2.15. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Koszalinie [%]	56
Tabela 2.16. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Stargardzie (wcześniej Stargardzie Szczecińskim) [%]	58
Tabela 2.17. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Kołobrzegu [%]	59
Tabela 2.18. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Świnoujściu [%]	60
Tabela 2.19. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Szczecinku [%]	61
Tabela 2.20. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Policach [%]	62
Tabela 2.21. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Wałczu [%]	63
Tabela 2.22. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Białogardzie [%]	65
Tabela 2.23. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Goleniowie [%]	66
Tabela 2.24. Wyniki wyborów do Sejmu RP w Gryfinie [%]	67
Tabela 3.1. Badane miasta województwa zachodniopomorskiego i ich wielkość demograficzna w latach 2021–2024	71

Tabela 3.2. Badane miasta województwa podkarpackiego i ich wielkość demograficzna w latach 2021–2024.....	72
Tabela 3.3. Badane miasta województwa zachodniopomorskiego i liczba miejsc w radach miejskich	73
Tabela 3.4. Badane miasta województwa podkarpackiego i liczba miejsc w radach miejskich	74
Tabela 3.5. Wartość UWO w odpowiedzi na pytanie 5.1	80
Tabela 3.6. Odsetek LPO w odpowiedzi na pytanie 5.1	80
Tabela 3.7. Wartość UWO w odpowiedzi na pytanie 5.2	81
Tabela 3.8. Odsetek LPO w odpowiedzi na pytanie 5.2.....	81
Tabela 3.9. Wartość UWO w odpowiedzi na pytanie 5.3	82
Tabela 3.10. Odsetek LPO w odpowiedzi na pytanie 5.3	82
Tabela 3.11. Wartość UWO w odpowiedzi na pytanie 5.4.....	83
Tabela 3.12. Odsetek LPO w odpowiedzi na pytanie 5.4.....	83
Tabela 3.13. Badane miasta Podkarpacia – możliwość komunikacji mailowej z radnymi.....	85
Tabela 3.14. Badane miasta Pomorza Zachodniego – możliwość komunikacji mailowej z radnymi	85
Tabela 3.15. Badane miasta województwa zachodniopomorskiego – liczba miejsc w radzie miasta oraz odsetek zwrotu ankiet	89
Tabela 3.16. Badane miasta województwa podkarpackiego – liczba miejsc w radzie miasta oraz odsetek zwrotu ankiet	89
Tabela 3.17. Płeć respondentów w badaniach ilościowych	90
Tabela 3.18. Wiek respondentów w badaniach ilościowych	90
Tabela 3.19. Preferencje polityczne respondentów w badaniach ilościowych na podstawie ich deklaracji głosowania w wyborach do Sejmu w 2023 roku	91
Tabela 3.20. Badane miasta województwa zachodniopomorskiego – liczba miejsc w radzie miasta oraz odsetek przeprowadzonych anonimowych wywiadów pogłębionych.....	92
Tabela 3.21. Badane miasta województwa podkarpackiego – liczba miejsc w radzie miasta oraz odsetek przeprowadzonych anonimowych wywiadów pogłębionych.....	92
Tabela 4.1. Odchylenie standardowe odpowiedzi w pytaniach dotyczących patriotyzmu narodowego – wyraźne różnice.....	104

Tabela 4.2. Różnice w postrzeganiu patriotyzmu narodowego – Podkarpacie a Pomorze Zachodnie	113
Tabela 5.1. Odpowiedzi w procentach w skali obu województw oraz poszczególnych regionów.....	134
Tabela 5.2. Odpowiedzi „tak” i „raczej tak” dla obu regionów oraz dla Pomorza Zachodniego i Podkarpacia.....	138
Tabela 6.1. Patriotyzm gospodarczy w opinii radnych Podkarpacia i Pomorza Zachodniego	152
Tabela 6.2. Miejskie struktury gospodarcze w województwie zachodniopomorskim i podkarpackim	156

Spis wykresów

Wykres 4.1. Udział w manifestacjach patriotycznych z okazji świąt narodowych....	99
Wykres 4.2. W moich działaniach kieruję się patriotyzmem gospodarczym	100
Wykres 4.3. O polskości produktu świadczy udział polskiego kapitału w przedsiębiorstwie	101
Wykres 4.4. Polityka otwartych drzwi dla imigrantów	102
Wykres 4.5. Znajomość i pielęgnowanie historii narodowej	104
Wykres 4.6. Edukacja młodzieży w duchu patriotycznym.....	105
Wykres 4.7. W reprezentacyjnym miejscu mojego miasta powinien stać okazały maszt z flagą Polski.....	106
Wykres 4.8. W reprezentacyjnym miejscu mojego miasta powinien stać okazały maszt z flagą UE	107
Wykres 4.9. Kibicowanie narodowym reprezentacjom.....	108
Wykres 4.10. Wieszanie flag narodowych w czasie świąt na prywatnych posesjach	109
Wykres 5.1. Udział w lokalnych świętach i obchodach	118
Wykres 5.2. Uczestnictwo w meczach lokalnych drużyn sportowych.....	120
Wykres 5.3. Znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury	121
Wykres 5.4. Znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury tylko po II wojnie światowej	122
Wykres 5.5. Wybieranie na patronów ulic, parków, obiektów itp. zasłużonych mieszkańców danej miejscowości	124

Wykres 5.6. Usunięcie pomników wdzięczności Armii Czerwonej.....	125
Wykres 5.7. Budowa obiektów poświęconych lokalnej historii (np. muzea, domy kultury).....	126
Wykres 5.8. Udział w wyborach do samorządu terytorialnego i referendach lokalnych.....	127
Wykres 5.9. Wsparcie dla organizacji i stowarzyszeń promujących wartości lokalne	128
Wykres 5.10. Promowanie regionalnej kuchni i produktów.....	130
Wykres 5.11. Promowanie lokalnych/regionalnych bohaterów i ich osiągnięć w edukacji szkolnej	131
Wykres 5.12. Udział w wolontariacie na rzecz lokalnej społeczności.....	132
Wykres 5.13. Ekspozowanie lokalnych symboli, takich jak flaga czy herb miasta/powiatu	133
Wykres 6.1. Zagrożenia w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego w mieście	143
Wykres 6.2. Postrzeganie zagrożeń w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego w mieście według polityków lokalnych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego	145
Wykres 6.3. Różnice w postrzeganiu wzrostu bezrobocia jako zagrożenia ekonomicznego przez polityków lokalnych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego	146
Wykres 6.4. Różnice w postrzeganiu spadku stabilności zatrudnienia jako zagrożenia ekonomicznego przez polityków lokalnych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego	147
Wykres 6.5. Różnice w postrzeganiu ograniczenia dostępu dzieci i dorosłych do edukacji jako zagrożenia ekonomicznego przez polityków lokalnych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego	147
Wykres 6.6. Przejawy patriotyzmu gospodarczego	148
Wykres 6.7. Przejawy patriotyzmu gospodarczego według polityków lokalnych miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego	149
Wykres 6.8. Deklaratywne poczucie patriotyzmu gospodarczego.....	150
Wykres 7.1. Zagrożenia bezpieczeństwa państwa – hierarchia	166
Wykres 7.2. Zagrożenia bezpieczeństwa państwa – odpowiedzi twierdzące (PK a ZP)	167
Wykres 7.3. Atak cybernetyczny (PK a ZP)	169
Wykres 7.4. Wzrost ryzyka nieznaledzenia pracy (PK a ZP)	170

Wykres 7.5. Konflikty między grupami etnicznymi, religijnymi (PK a ZP)	171
Wykres 7.6. Zagrożenia bezpieczeństwa miasta w przyszłości – hierarchia	171
Wykres 7.7. Zagrożenia bezpieczeństwa miasta w przyszłości – odpowiedzi twierdzące (PK a ZP)	172
Wykres 7.8. Wzrost bezrobocia w przyszłości (PK a ZP)	174

Spis rysunków

Rysunek 1.1. Obszary patriotyzmu gospodarczego	17
Rysunek 1.2. Patriotyzm gospodarczy jako triada decyzji ekonomicznych przedsiębiorców, konsumentów i państwa.....	18
Rysunek 1.3. Patriotyzm gospodarczy jako równoważąca koncepcja społeczna (zjawisko społeczne)	20
Rysunek 4.1. Mediana odpowiedzi na 29 pytań dotyczących patriotyzmu narodowego dla województw podkarpackiego (PK) i zachodniopomorskiego (ZP)	98
Rysunek 4.2. Wartości odchylen standardowych – dla 29 pytań.....	103

Aneks

A. Kwestionariusz ankiety (wersja PAPI) w badaniach samorządowców miast Podkarpacia i Pomorza Zachodniego przeprowadzanych w 2024 roku

1. Jak Pani/Pan sądzi, co i w jakim stopniu może w najbliższym czasie stanowić realne zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski?	Tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Nie
Zapaść demograficzna, starzenie się społeczeństwa					
Obniżenie standardu życia, konieczność rezygnacji z niektórych wydatków					
Atak cybernetyczny zakłócający działanie państwa, kradzież					
Niepokoje i protesty społeczne					
Wzrost przestępczości, w tym przestępczości zorganizowanej					
Zagrożenie bezpieczeństwa energetycznego – braki w dostawie energii, gazu					
Obawa przed utratą pracy					
Wzrost ryzyka niezalezienia pracy					
Utrata poczucia bezpieczeństwa ekonomicznego rodzin w zw. ze wzrostem rat kredytów					
Migracja uchodźców do Polski z terenów objętych konfliktami					
Rozprzestrzenianie się jakiejś choroby zakaźnej, epidemia					
Atak terrorystyczny w Polsce					
Chaos polityczny w Polsce					
Konflikty między grupami etnicznymi, religijnymi w Polsce					

2.1. Co Pani/Pana zdaniem jest przejawem patriotyzmu narodowego?	Tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Nie
Kibicowanie narodowym reprezentacjom sportowym					
Znajomość i pielęgnowanie historii narodowej					
Gotowość do obrony kraju w przypadku zagrożenia zewnętrznego					
Promowanie i używanie języka narodowego					
Udział w wyborach i innych mechanizmach demokracji					

2.1. Co Pani/Pana zdaniem jest przejawem patriotyzmu narodowego?	Tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Nie
Przeciwdziałania napływu nielegalnych imigrantów					
Szacunek dla służb mundurowych					
Polityka otwartych drzwi dla imigrantów					
Wieszanie flag narodowych w czasie świąt na prywatnych posesjach					
Udział w manifestacjach patriotycznych z okazji świąt narodowych					
Edukacja młodzieży w duchu patriotycznym					
Zachowanie narodowej niezależności i suwerenności w polityce zagranicznej					
Wsparcie dla organizacji i stowarzyszeń promujących wartości narodowe					
Wsparcie dla weteranów i ich rodzin					

2.2. Czy Pani/Pan zgadza się z poniższymi stwierdzeniami?	Tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Nie
W moich działaniach kieruję się patriotyzmem narodowym					
W moich działaniach kieruję się patriotyzmem lokalnym					
W moich działaniach kieruję się patriotyzmem gospodarczym					
Przed urzędem miasta i starostwem powiatowym powinna na stałe wisieć flaga Polski					
W reprezentacyjnym miejscu mojego miasta powinien stać okazały maszt z flagą Polski					
Mieszkańcy mojego miasta generalnie są patriotami narodowymi					
Mieszkańcy mojego miasta generalnie są patriotami lokalnymi					
Mieszkańcy mojego miasta generalnie są patriotami gospodarczymi					
Produkt polski to taki, którego produkcja odbywa się w Polsce					
O polskości produktu świadczy udział polskiego kapitału w przedsiębiorstwie					
W reprezentacyjnym miejscu mojego miasta powinien stać okazały maszt z flagą miasta					
W reprezentacyjnym miejscu mojego miasta powinien stać okazały maszt z flagą UE					
Bezpieczeństwo mojego miasta i powiatu zależy od władz lokalnych					
Polska jest krajem, w którym żyje się bezpiecznie					
Moje miasto jest bezpiecznym miejscem do życia					

3. Co Pani/Pana zdaniem jest przejawem patriotyzmu lokalnego?	Tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Nie
Udział w lokalnych świętach i obchodach					
Uczestnictwo w meczach lokalnych drużyn sportowych					
Znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury					
Znajomość i pielęgnowanie lokalnej historii oraz kultury tylko po II wojnie światowej					
Wybieranie na patronów ulic, parków, obiektów itp. zasłużonych mieszkańców danej miejscowości					
Usunięcie pomników wdzięczności Armii Czerwonej					
Budowa obiektów poświęconych lokalnej historii (np. muzea, domy kultury)					
Udział w wyborach do samorządu terytorialnego i referendach lokalnych					
Wsparcie dla organizacji i stowarzyszeń promujących wartości lokalne					
Promowanie regionalnej kuchni i produktów					
Promowanie lokalnych/regionalnych bohaterów i ich osiągnięć w edukacji szkolnej					
Udział w wolontariacie na rzecz lokalnej społeczności					
Ekspozowanie lokalnych symboli, takich jak flaga czy herb miasta/powiatu					

4.1. Co Pani/Pana zdaniem jest przejawem patriotyzmu gospodarczego?	Tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Nie
Zaufanie do polskich marek i producentów					
Zwracanie uwagi na pochodzenie produktów i wybór polskich					
Uczciwe płacenie podatków					
Preferencje dla inwestycji i rozwoju przedsiębiorstw krajowych					
Ograniczenie napływu zagranicznych firm i ich produktów w celu ochrony krajowych przedsiębiorców					
Preferowanie pracy w przedsiębiorstwach krajowych					
Promocja lokalnej gospodarki, przedsiębiorców oraz ich produktów i usług					
Prowadzenie programów edukacji ekonomicznej					
Budowanie tożsamości gospodarczej miasta i regionu					
Promowanie lokalnych marek					

4.1. Co Pani/Pana zdaniem jest przejawem patriotyzmu gospodarczego?	Tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Nie
Pobieranie paragonu przy zakupach					
Zarejestrowanie przedsiębiorstwa w Polsce					
Promowanie przedsiębiorstw nie będących częścią zagranicznego koncernu					
Prowadzenie prac badawczo-rozwojowych w Polsce					

4.2. Jakie dostrzega Pani/Pan zagrożenia w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego w mieście?	Tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Nie
Wzrost bezrobocia					
Wzrost zadłużenia gospodarstw domowych					
Wzrost cen dóbr i usług					
Zubożenie mieszkańców spowodowane sytuacją geopolityczną na świecie					
Spadek stabilności zatrudnienia skutkujący ograniczeniem myślenia o przyszłości					
Ograniczenie dostępu do ochrony zdrowia					
Rosnący podział społeczny na bardzo bogatych i bardzo biednych					
Ubóstwo energetyczne i obniżenie komfortu ciepłego w gospodarstwach domowych					
Niskie emerytury i renty lub ich brak					
Spadek zdolności do oszczędzania gospodarstw domowych					
Ograniczenie dostępu dzieci i dorosłych do edukacji					
Spadek wartości majątków gospodarstw domowych					
Kształtowanie się obszarów biedy					
Negatywne skutki polityki klimatycznej UE					
Negatywne skutki przyjęcia euro w Polsce					

4.3. Jakie Pani/Pana zdaniem zagrożenia mogą w mieście wystąpić w przyszłości (do 5 lat)?	Tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Nie
Negatywne skutki polityki klimatycznej UE					
Pogłębienie antagonizmów politycznych					
Problemy społeczne z odmiennymi kulturowo imigrantami					
Wzrost bezrobocia					

4.3. Jakie Pani/Pana zdaniem zagrożenia mogą w mieście wystąpić w przyszłości (do 5 lat)?	Tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Nie
Wzrost cen dóbr i usług					
Wzrost przestępczości					
Zamachy terrorystyczne					
Zubożenie mieszkańców spowodowane sytuacją geopolityczną na świecie					

5.1. Co Pani/Pana zdaniem należy propagować w pierwszej kolejności: patriotyzm narodowy, patriotyzm lokalny, patriotyzm gospodarczy?

W każdej parze opcji proszę wskazać 'X' tę, która Pani/Pana zdaniem przeważa, a następnie określić wartość przewagi od 0 (brak przewagi) do 6 (maks.) →				Wartość przewagi wskazanej opcji						
opcja A		opcja B		0	1	2	3	4	5	6
patriotyzm narodowy		patriotyzm lokalny								
patriotyzm narodowy		patriotyzm gospodarczy								
patriotyzm lokalny		patriotyzm gospodarczy								

5.2. Kto w największym stopniu zapewni bezpieczeństwo Polsce: NATO, USA, UE, sami sobie zapewnimy?

W każdej parze opcji proszę wskazać 'X' tę, która Pani/Pana zdaniem przeważa, a następnie określić wartość przewagi od 0 (brak przewagi) do 6 (maks.) →				Wartość przewagi wskazanej opcji						
opcja A		opcja B		0	1	2	3	4	5	6
NATO		USA								
NATO		UE								
NATO		sami sobie zapewnimy								
USA		UE								
USA		sami sobie zapewnimy								
UE		sami sobie zapewnimy								

5.3. Co w najwyższym stopniu zapewni bezpieczeństwo Polsce: własna silna armia, przeszkolenie wojskowe społeczeństwa, obowiązkowa służba wojskowa, stała obecność armii USA na terytorium Polski?

W każdej parze opcji proszę wskazać 'X' tę, która Pani/Pana zdaniem przeważa, a następnie określić wartość przewagi od 0 (brak przewagi) do 6 (maks.) →			Wartość przewagi wskazanej opcji						
opcja A		opcja B	0	1	2	3	4	5	6
własna silna armia		przeszkolenie wojskowe społeczeństwa							
własna silna armia		obowiązkowa służba wojskowa							
własna silna armia		stała obecność armii USA na terytorium Polski							
przeszkolenie wojskowe społeczeństwa		obowiązkowa służba wojskowa							
przeszkolenie wojskowe społeczeństwa		stała obecność armii USA na terytorium Polski							
obowiązkowa służba wojskowa		stała obecność armii USA na terytorium Polski							

5.4. Co obecnie stanowi największe zagrożenie: militarny atak Rosji na Polskę, antagonizmy ukraińsko-polskie, niższy poziom życia, utrata tożsamości narodowej?

W każdej parze opcji proszę wskazać 'X' tę, która Pani/Pana zdaniem przeważa, a następnie określić wartość przewagi od 0 (brak przewagi) do 6 (maks.) →			Wartość przewagi wskazanej opcji						
opcja A		opcja B	0	1	2	3	4	5	6
militarny atak Rosji na Polskę		antagonizmy ukraińsko-polskie							
militarny atak Rosji na Polskę		niższy poziom życia							
militarny atak Rosji na Polskę		utrata tożsamości narodowej							
antagonizmy ukraińsko-polskie		niższy poziom życia							
antagonizmy ukraińsko-polskie		utrata tożsamości narodowej							
niższy poziom życia		utrata tożsamości narodowej							

5.5. Kto ma największą władzę w Pani/Pana mieście? burmistrz/prezydent, radni, partie polityczne, lokalne grupy nacisku, organizacje społeczne, mieszkańcy?

W każdej parze opcji proszę wskazać 'X' tę, która Pani/Pana zdaniem przeważa, a następnie określić wartość przewagi od 0 (brak przewagi) do 6 (maks.) →			Wartość przewagi wskazanej opcji						
opcja A		opcja B	0	1	2	3	4	5	6
Burmistrz/prezydent		radni							
Burmistrz/prezydent		partie polityczne							
Burmistrz/prezydent		lokalne grupy nacisku							
Burmistrz/prezydent		organizacje społeczne							
Burmistrz/prezydent		mieszkańcy							

W każdej parze opcji proszę wskazać 'X' tę, która Pani/Pana zdaniem przeważa, a następnie określić wartość przewagi od 0 (brak przewagi) do 6 (maks.) →			Wartość przewagi wskazanej opcji						
opcja A		opcja B	0	1	2	3	4	5	6
radni		partie polityczne							
radni		lokalne grupy nacisku							
radni		organizacje społeczne							
radni		mieszkańcy							
partie polityczne		lokalne grupy nacisku							
partie polityczne		organizacje społeczne							
partie polityczne		mieszkańcy							
lokalne grupy nacisku		organizacje społeczne							
lokalne grupy nacisku		mieszkańcy							
organizacje społeczne		mieszkańcy							

METRYCZKA

1. Płeć ☐ kobieta ☐ męczyzna

2. Wiek ☐ 18–25 ☐ 26–35 ☐ 36–45
☐ 46–55 ☐ 56–65 ☐ 65+

3. Wykształcenie ☐ podstawowe ☐ gimnazjalne ☐ zasadnicze zaw.
☐ średnie/policealne ☐ wyższe

4. Jestem/byłem(am) samorządowcem w mieście (pełnienie funkcji w organie uchwałodawczym lub wykonawczym powiatu/miasta):

Podkarpacie		Pomorze Zachodnie	
☐ Dębica	☐ Przemyśl	☐ Białogard	☐ Police
☐ Jarosław	☐ Rzeszów	☐ Goleniów	☐ Stargard
☐ Jasło	☐ Sanok	☐ Gryfino	☐ Szczecin
☐ Krosno	☐ Stalowa Wola	☐ Kołobrzeg	☐ Szczecinek
☐ Mielec	☐ Tarnobrzeg	☐ Koszalin	☐ Świnoujście
			☐ Wałcz

5. W wyborach parlamentarnych 2023 roku mój głos otrzymał komitet:

- ☐ (1) KW Bezpартyjni Samorządowcy
- ☐ (2) KKW Trzecia Droga (Polska 2050-PSL)
- ☐ (3) KW Nowa Lewica
- ☐ (4) KW Prawo i Sprawiedliwość
- ☐ (5) KW Konfederacja Wolność i Niepodległość
- ☐ (6) KKW Koalicja Obywatelska PO .N IPL Zieloni
- ☐ (7) KW Polska Jest Jedna
- ☐ (8) KWW Ruch Dobrobytu i Pokoju
- ☐ (00) nie głosowałam(em)
- ☐ (01) świadomie oddałam(em) głos nieważny

B. Pytania zadawane respondentom podczas anonimowych wywiadów

1	Czym jest wg Pani/Pana opinii patriotyzm narodowy, lokalny i gospodarczy?
2	Czy uważa się Pani Pan za patriotę? Jeśli tak, to w czym się on przejawia?
3	Jakie wg Pani/Pana obecnie są największe zagrożenia dla państwa: proszę wymienić trzy
4	Czy w swoim miejscu zamieszkania wiesza Pani/Pan flagę narodową oraz miasta?
5	Czy miasto promuje lokalny patriotyzm wśród mieszkańców?
6	Jakie wydarzenia i inicjatywy są organizowane na terenie miasta w celu celebrowania lokalnych świąt?
7	Czego najbardziej obawiają się mieszkańcy Pani/Pana miasta?
8	Czy w mieście istnieje/istnieją dominujące sektor/sektory gospodarcze?
9	Czy miasto prowadzi politykę gospodarczą ukierunkowaną na wsparcie dla dominujących sektorów gospodarczych (jeżeli odpowiedź negatywna na pierwsze pytanie, spytać o wsparcie dla przedsiębiorczości lokalnej)?
10	Jak miasto poradziło sobie w czasie kryzysów gospodarczych np. pandemia?
11	Co stanowi największy powód do zmartwień dla mieszkańców miasta w obszarze ekonomicznym?
12	Czy MIASTO to mała ojczyzna dla Pani/Pana?
13	Czy Pani Pana dzieci, albo dzieci znajomych powinny tu osiąść na stałe?
14	Do kogo REALNIE należy władza w Pani/Pana mieście?

Monografia jest efektem przeprowadzonych badań empirycznych. (...). Autorzy chcieli m.in. sprawdzić, czy takie zjawiska jak patriotyzm lokalny, poczucie bezpieczeństwa, sposób postrzegania zagrożeń różnią się w zależności od lokalnego/regionalnego kontekstu, stąd podstawową zastosowaną metodą badawczą była metoda porównawcza. Sięgnięto również po metody ilościowe i jakościowe. (...)

Dobór miast leżących w dwóch odległych geograficznie województwach, mających różne historie, tradycje, w pewnym zakresie również wartości, pozwalał przypuszczać, że wyniki badań będą w jakimś zakresie się różniły, a to pozwoli na sprawdzenie, jakie elementy lokalnego kontekstu generują różnice postrzegania/rozumienia patriotyzmu i bezpieczeństwa. Przyjęte założenia sprawdziły się zresztą w toku badań. (...) Na podkreślenie zasługuje ciekawe i pouczające – zwłaszcza dla początkujących w obszarze badań empirycznych badaczy – przedstawienie sposobu organizacji i prowadzenia badań terenowych, które nie są podejmowane powszechnie w środowisku politologów, prawdopodobnie również z powodu obaw o umiejętność poradzenia sobie z prawdopodobnymi trudnościami. (...)

Monografia ma duże walory poznawcze i eksplanacyjne. Wzbogaca wiedzę o społecznościach lokalnych, w szczególności miejskich. Wielu osobom, zwłaszcza zaangażowanym w działalność publiczną, będzie pomagała lepiej zrozumieć środowisko, w którym podejmują różnorakie aktywności. Opracowanie napisane jest zrozumiałym, przystępnym językiem, co jest ważne, gdyż jego adresatem będą nie tylko naukowcy, ale i samorządowcy, politycy, członkowie organizacji pozarządowych oraz „zwykli” obywatele – członkowie wspólnot samorządowych interesujący się lokalnym życiem.

Z recenzji prof. Bogusława Kotarby

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

